

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Divna D. Glumac

KAUZATIV I GLAGOLSKI ROD U
JAPANSKOM JEZIKU U POREĐENJU SA
SRPSKIM JEZIKOM

doktorska disertacija

Beograd, 2015

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Divna D. Glumac

CAUSATIVE AND VOICE IN JAPANESE
LANGUAGE CONTRASTED WITH
SERBIAN

Doctoral Disertation

Belgrade, 2015

Mentor: dr Kajoko Jamasaki, red. prof.
Filološki fakultet u Beogradu

Članovi komisije: 1. dr Kajoko Jamasaki, red. prof.
Filološki fakultet u Beogradu

2. dr Sreto Tanasić, red. prof.
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

3. dr Danijela Vasić, docent
Filološki fakultet u Beogradu

4. dr Dalibor Kličković, docent
Filološki fakultet u Beogradu

Datum odbrane: _____

KAUZATIV I GLAGOLSKI ROD U JAPANSKOM JEZIKU

U POREĐENJU SA SRPSKIM JEZIKOM

Rezime

Predmet ovog rada su tipovi kauzativne rečenice u japanskom jeziku. Kauzativ u japanskom jeziku se proučava u okviru kategorije glagolskog roda. Kauzativ označava da neko ili nešto prouzrokuje radnju drugog. U japanskom jeziku značenje kauzativa se jasno utvrđuje u morfološkoj strukturi. Tu se pomoćnim glagolom *saseru* u službi afiksa sistematski pravi razlika između kauzativne i nekauzativne upotrebe nekog glagola. U srpskom jeziku sličan odnos može se uočiti kod nekih prelazno-neprelaznih parova glagola. U srpskom jeziku, međutim, dati oblik derivacije je ograničen, dok u japanskom jeziku pomoćni glagol *saseru* u vidu morfeme *-sase-* poseduje visoki stepen produktivnosti. Kauzativ u japanskom jeziku izražava interpersonalne, intrapersonalne i ekstrapersonalne situacije. Značenja kauzativa u japanskom su brojna, a kao osnovna navode se značenja prisile i dozvole. Od posebnih značenja, ističemo uzročno i značenje posesije. U radu je ukazano i na modalna značenja kauzativne rečenice, kao i na problem implikativnosti.

Cilj rada je da prikaže tipove japanskih kauzativnih rečenica i da pokaže načine na koje se u srpskom jeziku izražavaju značenja tih tipova kako bi se otkrili sistemski odnose koji omogućuju uspostavljanje ekvivalentnosti. U radu se ispituje mogućnost da se osnovna značenja japanske kauzativne rečenice, prisila i dozvola, izraze analitičkim konstrukcijama sa odgovarajućim kauzativnim glagolima, kao formalnim sredstvima u srpskom jeziku koja izražavaju pomenuta značenja. Takođe, ispituje se mogućnost da se značenje posesije, kao jedno od posebnih značenja japanske kauzativne rečenice, izrazi posesivnim dativom ili dativom koristi i štete u srpskom jeziku. Metod koji se u radu koristi je kontrastivna analiza kauzativnih rečenica japanskog i srpskog jezika. Korpus čine dela savremene japanske književnosti na japanskom jeziku nastala u periodu od početka XX veka do danas i njihovi književni prevodi na srpski jezik.

Ključne reči: kauzator, kauzirani, kauzativ prisile, kauzativ dozvole, kauzativ posesije, agentivnost, volja, modalnost, implikativnost, perifrastična konstrukcija.

CAUSATIVE AND VOICE IN JAPANESE LANGUAGE CONTRASTED WITH SERBIAN

Summary

This paper discusses the types of causative sentences in Japanese. Causative in Japanese language is a part of the category of voice. It expresses the meaning that someone or something causes the action of another. In Japanese, the causative meaning is clearly established in the morphological structure: the distinction between causative and non-causative use of a verb is systematically made by affixes of the auxiliary verb, *saseru*. In Serbian, the similar relationship can be observed in some transitive – intransitive verb pairs. In Serbian, however, that form of derivation is limited, while morpheme *-saseru* in Japanese has a high degree of productivity. Causative in Japanese expresses interpersonal, intrapersonal and extrapersonal situations. The meaning of causative are diverse, but the meanings of coercion and permission are emphasized as general. Among the particular meanings of causatives, this paper emphasizes the causal meaning and the meaning of possession. The modal meanings and the problem of implication are pointed out as well.

The aim of the paper is to determine the types of Japanese causative sentence and to demonstrate in what manner Serbian expresses the meaning of those types in order to discover the systemic relations that establish the equivalence. The paper examines the possibility of expressing the meanings of coercion and permission by periphrastic construction with the causative verb as a formal means that expresses the mentioned meanings in Serbian. The paper also examines the possibility of expressing the meaning of possession, as one of the particular meanings of Japanese causative sentence, with the possessive dative or dative of benefit or damage in Serbian. The method we used in the paper is a contrastive analysis of causative sentences in Japanese and Serbian. The corpus consists of modern literary works in Japanese written from the early 20th century to the present day and of their translations into Serbian.

Key words: causer, causee, causative of coercion, causative of permission, causative of possession, agentivity, volition, modality, implicativity, periphrastic construction.

KAUZATIV I GALGOLSKI ROD U JAPANSKOM JEZIKU U POREĐENJU SA SRPSKIM JEZIKOM

Sadržaj

UVOD	1
1. Tematski okvir – predmet i zadatak istraživanja	1
2. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja	4
3. Korpus	9
I KAUZATIVNOST – OPŠTI OKVIR	10
1.1 Sintaksičko-semantičke odlike kauzativa	10
1.2 Kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije	19
1.3 Padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji	23
1.4 Kauzativnost i modalnost	28
1.5 Kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja	32
II KAUZATIV U JAPANSKOM JEZIKU	36
2.1. Tvorba, definicija i vrste kauzativa u japanskom jeziku	36
2.2. Značenja kauzativa	39
2.3. Kratak pregled dosadašnjih istraživanja o kauzativnoj rečenici	43
2.3.1. Kauzativ u udžbenicima	43
2.3.2. Kauzativ u gramatičkim priručnicima japanskog jezika kao stranog na engleskom jeziku	45
2.3.3. Kauzativ u gramatičkim priručnicima na japanskom jeziku	48
2.3.4. Kauzativ u naučnim radovima	58
2.4. Kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije i razlika u upotrebi između prelaznog glagola i kauzativa neprelaznog glagola	96
2.5. Padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji	101
2.6. Kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja	103

2.7. Kauzativnost i modalnost	104
2.8. Kauzativ i rečenična perspektiva.....	105
2.9. Kauzativno-pasivna konstrukcija.....	107
2.10. Tipovi kauzativne rečenice u japanskom jeziku – sinteza i primena u ovom istraživanju	109
III KAUZATIV U SRPSKOM JEZIKU U POREĐENJU SA JAPANSKIM.....	113
3.1. Vrste i značenja kauzativa u srpskom jeziku.....	113
3.2. Kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije.....	118
3.3. Rekcijske dopune kauzativnih glagola i padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji.....	120
3.4. Kauzativnost, rečenična perspektiva i modalnost.....	126
3.5. Kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja.....	127
IV EKVIVALENTI TIPOVA JAPANSKE KAUZATIVNE REČENICE U SRPSKOM.....	132
4.1. Prevođenje dvoagentivne kauzativne rečenice.....	133
4.1.1. Prevođenje kauzativa prisile.....	133
4.1.2. Prevođenje kauzativa uputstva.....	146
4.1.3. Prevođenje kauzativa koristi.....	150
4.1.4. Prevođenje kauzativa dozvole.....	157
4.1.5. Prevođenje kauzativa puštanja.....	160
4.1.6. Prevođenje kauzativa kontrapermisivnosti.....	161
4.1.7. Prevođenje kauzativa samoprekora, žaljenja ili kajanja.....	163
4.1.8. Prevođenje kauzativa okrivljavanja drugog.....	164
4.1.9. Prevođenje kauzativa nevoljnih glagola.....	164
4.2. Prevođenje kauzativnih rečenica koje izražavaju uzročni odnos.....	167
4.2.1. Prevođenje kauzativnih uzročnih rečenica koje izražavaju promenu stanja čoveka.....	168
4.2.1.1. Prevođenje rečenica kod kojih je kauzirani čovek.....	168

4.2.1.2. Prevođenje rečenica kod kojih je kauzirani čovekova otuđiva ili neotuđiva svojina.....	173
4.2.1.3. Prevođenje rečenica kod kojih je kauzirani pojava izazvana u/na čoveku.....	176
4.2.2. Prevođenje kauzativnih uzročnih rečenica sa glagolima psihičkih radnji.....	177
4.2.3. Prevođenje kauzativnih uzročnih rečenica koje izražavaju odnos između pojava....	182
4.3. Prevođenje kauzativa posesora.....	183
4.3.1. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum deo tela.....	183
4.3.2. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum rezultat ili plod čovekove aktivnosti ili delovanja.....	186
4.3.3. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum čovekova unutrašnja strana ili svojstvo.....	187
4.3.4. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum otuđiva svojina.....	190
4.4. Prevođenje kauzativnih rečenica koje izražavaju delovanje čoveka na predmete, tok stvari, prirodne pojave.....	193
4.5. Prevođenje kauzativa odnosa između stvari ili pojava.....	196
4.6. Prevođenje kauzativa u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola.....	199
4.7. Prevođenje kauzativa kao leksičke jedinice.....	202
4.8. Prevođenje kauzativno-pasivne konstrukcije.....	204
4.8.1. Prevođenje kauzativno-pasivne konstrukcije kao izraza deontičke modalnosti.....	205
4.8.2. Prevođenje kauzativno-pasivne konstrukcije u službi perspektivizacije.....	207
V ZAKLJUČAK.....	210
VI LITERATURA I IZVORI.....	218
BIOGRAFIJA AUTORA.....	227
PRILOZI.....	228

UVOD

1. Tematski okvir – predmet i zadatak istraživanja

Tema rada, kauzativne rečenice u japanskom jeziku, jedna je od važnijih u istraživanjima ovoga jezika, a u srpskoj japanologiji nedovoljno je istražena. Formulirani tematski okvir istraživanja predviđa logičko-semantički ili kognitivni pojam kauzativnosti. Termin „kauzativan“ označava „kauzalni odnos između alternativnih verzija jedne rečenice“¹ pri čemu se prelazni glagol posmatra kao kauzativna verzija neprelaznog (pr. „hraniti“ u značenju „prouzrokovati da jede“ naspram „jesti“). Kauzativnost predstavlja univerzaliju formalizovanu na različitim jezičkim nivoima – morfološkom, derivacionom, leksičkom i sintaksičkom. U japanskom jeziku pomenuti odnos se jasno utvrđuje u morfološkoj strukturi, gde se afiksom sistematski pravi razlika između nekauzativne i kauzativne upotrebe nekog glagola (pr. *tabe-ru* „jesti“ i *tabe-saseru* „prouzrokovati da /neko/ jede“). Osim afikslnih kauzativa, u japanskom jeziku postoje i leksički kauzativi, kao što je npr. *korosu (ubiti)* nasuprot *shinu (umreti)*. U srpskom jeziku, gde je dominantni oblik formalizacije leksikalizacija, uz izostanak jednoobrazne gramatikalizacije, sličan odnos može se uočiti kod nekih prelazno-neprelaznih parova glagola kao što su ljutiti se – razljutiti, sestiti – posaditi, piti – pojiti i dr. Dok su u srpskom jeziku dati oblici derivacije ograničeni, odlika morfeme *-saseru* u japanskom jeziku je visoki stepen produktivnosti.

Naš rad ima dva zadatka. Jedan je da se objasni priroda kauzativa u japanskom jeziku u kontekstu kategorije glagolskog roda i da se sistematski prikažu tipovi kauzativne rečenice. Drugi je izjašnjavanje problema koji se tiču prevođenja ove jezičke pojave koja nema gramatički ekvivalent u srpskom jeziku.

Kategorija glagolskog roda svojstvena je jezicima različitih tipova, kakvi su japanski i srpski. Njome se obeležava odnos između učesnika događaja obuhvaćenih radnjom. Pasiv je prototipični predstavnik glagolskog roda jer stoji u opoziciji sa aktivom. Za razliku od pasivne rečenice u japanskom jeziku koja „za nosioca situacije ne uzima vršioca radnje već onog koji radnju prima, odnosno prema kome je radnja usmerena,“² kauzativna rečenica sagledava radnju iz suprotnog pravca, uzimajući za nosioca situacije

¹ Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, drugo izdanje, Beograd, Nolit, 1998, str. 160.

² Hideo Teramura, *Nihongo no shintakusu to imi I (Sintaksa i značenje japanskog jezika I)*, Tokyo, Kuroshio shuppan, 1982, str. 212.

onog koji nije neposredno u vezi sa radnjom ali je nekim svojim činom inicirao ili prouzrokovao njeno vršenje. U oba slučaja agens radnje glavnog glagola dobija ulogu dopune.

U dosadašnjim naučnim istraživanjima japanskih lingvista pod pojmom glagolskog roda (ヴォイス ili 態) u japanskom jeziku obuhvata se sledeće: aktiv (能動態); pasiv (受動態); kauzativ (使役態); spontani glagolski rod (自発); potencijal (可能態).³ Problem prelaznih i neprelaznih glagola takođe se obrađuje u okviru kategorije glagolskog roda u japanskom jeziku. Od sedamdesetih godina XX veka u okviru kategorije glagolskog roda u japanskom jeziku proučavaju se i reciprok i refleksiv. Jedan od vodećih japanski lingvista Hideo Teramura u svojoj knjizi *Sintaksa i značenje japanskog jezika* (1982)⁴ deli glagolski rod na gramatički i leksički. U gramatički glagolski rod ubraja pasiv, kauzativ, spontani glagolski rod i potencijal. U leksički glagolski rod ubraja prelazno-neprelazne parove glagola nastale iz istog korena. Neki autori u ovu kategoriju ubrajaju i glagole odnosno opozicije kao što su glagoli *kau* (kupiti) – *uru* (prodati). Šinđiro Muraki (1991) tu svrstava još i reciprok (相互文), refleksiv (再帰文), deziderativ (希望文), rečenice s glagolima davanja i primanja (授受文) kao i poseban tip rečenice koja izražava značenje stanja, tzv. konstrukcija „te aru“.⁵ U većini tipologija glagolskog roda pasiv i kauzativ zauzimaju centralno mesto. I pasiv i kauzativ se grade od prelaznih i neprelaznih glagola, dodavanjem pomoćnog glagola (*rareru* za pasiv odnosno *saseru* za kauzativ) na osnovu glavnog glagola.

Japanska kauzativna rečenica nema gramatički ekvivalent u srpskom jeziku. Ne postoji jednoobrazna gramatička forma za prevođenje japanske kauzativne rečenice.

³ Hideo Teramura, *Nihongo no shintakusu to imi I (Sintaksa i značenje japanskog jezika I)*, Tokyo, Kuroshio shuppan, 1982, str. 211. Uporedi: Tetsuo Saeki, „Tai ni yoru doushi bunrui ni mukete: jita to shieki soshite judou“ („Ka klasifikaciji glagola u odnosu na stanje: prelaznost i kauzativ i pasiv“), *Kokugogoishino kenkyuu*, 1984, str. 381–399; Yoshio Nitta, „Voisuteki hyougen to jikoseigyousei“ („Oblici glagolskog roda i samokontrola“), *Nihongo no voisu to tahousei*, uredio Nitta Yoshio, Tokyo, Kuroshio shuppan, 1991, str. 31–57; Mayumi Kudou, „Gendai nihongono tensu, asupekuto, voisu ni tsuite sougouteki kenkyuu“ („Opšta studija o kategorijama vremena, aspekta i stanja u savremenom japanskom jeziku“), *1998–99 nendo kagakukenyuu houkoku*, Ippankenkyuu (B) kadai, No.63450058, str. 5–39.

⁴ Hideo Teramura, *Nihongo no shintakusu to imi I (Sintaksa i značenje japanskog jezika I)*, Tokyo, Kuroshio shuppan, 1982, str. 211.

⁵ Shinjiro Muraki, „Voisu no kategori to bunkouzou“ („Kategorija glagolskog roda i gramatička struktura“), *Voisuteki hyougen to jikoseigyousei*, uredio Nitta Yoshio, Kuroshio, 1991, str. 1–30.

Različita značenja sadržana u jedinstvenoj glagolskoj formi *saseru* prevode se na srpski na više načina, kao što pokazuju sledeći primeri:

先生は 生徒を 立たせました。⁶
Sensei-wa seito-wo tatasemashita.
Profesor je naredio učeniku da ustane.

先生は 生徒たちに 好きな 所へ 行かせました。⁷
Sensei-wa seitotachi-ni sukina tokoro-e ikasemashita.
Profesor je dozvolio učenicima da idu gde im je volja.

田中さんは、 じょうだんを 言って、みんなを わらわせました。⁸
Tanakasan-wa, joudan-wo itte, minna-wo warawasemashita.
Tanaka nas je sve nasmejao ispričavši šalu.

Navedena razlika predstavlja problem u razumevanju i prevođenju japanske kauzativne rečenice. Ova studija je usmerena na utvrđivanje sintaksičko-semantičkih odlika kauzativnih rečenica, kako bi se ustanovili semantički ekvivalenti japanskih kauzativnih rečenica u srpskom jeziku i odgovarajući oblici kojim se ovi realizuju, s obzirom na postojeće razlike u formalizaciji kauzativa.

Za učesnike kauzativne situacije u radu ćemo koristiti termine „kuzator“ za inicijatora radnje i „kuzirani“ za vršioca radnje,⁹ pre svega kada se referiše o učesnicima koje odlikuje osobina živo /+/ i voljno /+/. Za slučajeve kada je inicijator radnje neživo i kada ne deluje kao agens¹⁰ kauzativnosti već više stoji u uzročnom odnosu sa kuziranom situacijom koristićemo termin „uzročnik“. Sa druge strane, i radnja kuziranog može imati odliku voljno /±/. Kada kuzirani radnju vrši svesno i svojom voljom o njemu se može referisati i kao o agensu. Glavna komunikativna odlika kauzativne rečenice jeste tematizacija kuzatora, tj. kauzativnog subjekta. Kao što se vidi iz gorenavedenih primera, u japanskoj kauzativnoj rečenici ulogu subjekta dobija kuzator kao agens kauzativnosti dok kuzirani kao agens radnje glavnog glagola dobija ulogu dopune. To znači da se u

⁶ *Shokyuu nihongo bunpou kaisetsu – eigoban (Gramatika japanskog jezika za početni nivo – englesko izdanje)*, Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha, 2001, str. 134.

⁷ Isto, str. 135.

⁸ Isto, str. 136.

⁹ Eng. „causer“ i „causee“. Termine „kuzator“ i „kuzirani“ koristi M. Alanović. Vidi u: Milivoj Alanović, „Tipološke odlike i principi klasifikacije leksičko-gramatičkih kauzativa“, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 39/1 (2010), str. 361–375.

¹⁰ Agens kao svesni i voljni vršilac radnje, koji ima moć kontrole.

osnovi kauzativne rečenice pojavljuje dvopropoziciona¹¹ i heterosubjekatska sintaksička struktura, kojoj odgovara semantički model „kuzator čini **radnju R1** tako da kuzirani čini **radnju R2** kao posledicu“¹². Stoga u istraživanju polazimo od uzročno-posledične međuzavisnosti dveju radnji, situacija, odnosno učesnika angažovanih u njima. Kauzativnu rečenicu posmatramo kao makrosituaciju koju čine dve korelativne mikrosituacije. Nosioci dveju korelativnih situacija obično su lica. Specifičnost rečenice japanskog kauzativa jeste u tome što radnja kuzatora nije eksplicitno iskazana već je izražena apstraktnim pomoćnim glagolom *saseru*. Kuzator čini *nešto* što za posledicu ima omogućavanje (dozvola, prisila) ili onemogućavanje (zabrana) kuziranom da izvrši radnju. Značenja dozvole i prisile ujedno su i osnovna značenja sadržana u kauzativnoj rečenici.

Kauzativnost se ostvaruje u ekstrapersonalnoj, interpersonalnoj i intrapersonalnoj sferi.¹³ U japanskom jeziku sva tri oblika su zastupljena, ali je prototipična kauzativna rečenica u kojoj su učesnici lica. Jedno lice (kuzator) svesno i namerno deluje na drugo lice (kuziranog), čime ono ostvaruje zadati rezultat. U japanskom jeziku kauzativ je i sociološka i psihološka kategorija. On opisuje odnos između kuzatora i kuziranog, u kojem je kuzator po pravilu nadređeno lice. Kauzativ takođe izražava i subjektivni osećaj odgovornosti kuzatora zbog toga što je izazvao događaj ili osećaj krivice i samoprekora zbog toga što nije sprečio da se događaj realizuje. S obzirom na navedeno, obavezna je i modalna indikacija korelativnih situacija.¹⁴

2. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja

Kao osnov istraživanja uzećemo sintaksičko-semantički model koji nudi Džon Lajons.¹⁵ Lajons definiše strukturu kauzativne rečenice kao strukturu sa umetnutom rečenicom, koja je objekat apstraktnog glagola *to cause* (izazvati). Pojam kauzativnosti

¹¹ Propozicija ili rečenica kao bazična sintaksička struktura.

¹² Alanović predlaže model *X čini R₁ tako da Y čini R₂ kao posledicu*. Vidi: Milivoj Alanović, *Kauzativnost – manipulativnost: od koncepta ka formi*, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2011.

¹³ Arutjunova prema: Milivoj Alanović, „Tipološke odlike i principi klasifikacije leksičko-gramatičkih kauzativa“, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 39/1 (2010), str. 365.

¹⁴ Tako se gorenavedeni semantički model može proširiti u sledeći semantičko-modalni model: *X želi da Y čini ili ne čini nešto tako da Y može ili ne može, treba ili ne treba da čini nešto*. Vidi: Milivoj Alanović, *Kauzativnost – manipulativnost: od koncepta ka formi*, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2011, str. 12.

¹⁵ John Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University Press, 1968; John Lyons, *Semantics, Vol.2*, Cambridge University Press, 1977.

objašnjava sa stanovišta uloge kauzatora, koji tretira kao agens ili kao uzrok situacije. Prelaznost i kauzativnost definiše kao kretanje od izvora ka cilju.

U japanskom jeziku kauzativ se morfološki i semantički izvodi iz aktiva. Šigejuki Suzuki¹⁶ smatra da se kauzativni glagol odlikuje dvojakom prirodom: to je zbir leksičkog značenja glagola aktiva i gramatičkog značenja kauzativa. Budući da kauzativni glagol obuhvata i radnju aktiva i radnju kauzativa, u kauzativnoj rečenici su prisutni vršilac i jedne i druge radnje. Vršilac radnje aktiva dobija ulogu dopune, dok vršilac radnje kauzativa dobija ulogu subjekta. Prema Suzukiju kauzativni glagoli se koriste u značenju aktivnog prisiljavanja drugoga na radnju, zatim pasivnog davanja dozvole za radnju, ali i u značenju uzroka kada je subjekat kauzativne rečenice neživo. Kauzativni glagoli se i u japanskom jeziku koriste kao prelazni onda kada neprelazni glagol nema svoj prelazni parnjak.

Većina istraživača kauzativa u japanskom jeziku, među kojima su Kuroda, Suzuki, Šibatani, Hajacu i dr,¹⁷ slaže se da postoje dva osnovna značenja kauzativa, a to su prisila i dozvola. Značenja prisile i dozvole mogu se dalje razložiti na sledeće: uputstvo; dopuštanje; ostavljanje; nemešanje; samoprekor i dr. Za semantičku interpretaciju sadržaja kauzativne rečenice u japanskom jeziku značajno je sledeće: odnos između učesnika; njihovo kategorijalno obeležje (živo /±/); postojanje volje agensa da izvrši radnju; uvažavanje volje agensa od strane kauzatora; aktivnost stava kauzatora prema radnji.

Podrobnijim istraživanjima pojma kauzativnosti u srpskom jeziku bavili su se T. Batistić¹⁸ i M. Alanović. Posebnu pažnju pridaju semantičkoj klasi verbalnih kauzativa, prinudno-manipilativnim glagolima, koje izdvajaju kao prototipične kauzative. Prema Batistić, manipulativnost jeste vid kauzativnosti koja podrazumeva interpersonalnu interakciju, te stoga predstavlja kauzativnost voluntativnog tipa koja počiva na principu

¹⁶ Shigeyuki Suzuki, *Nihongobunpou – keitairon (Gramatika japanskog jezika – morfologija)*, Kyouiku bunko 3, Tokyo, Mugishobou, 1972, str. 286.

¹⁷ Vidi: S.Y. Kuroda, *Generative Grammatical Studies in the Japanese Languages*, Ph.D. Dissertation, MIT, 1965; Shigeyuki Suzuki, *Nihongobunpou – keitairon (Gramatika japanskog jezika – morfologija)*, Kyouiku bunko 3, Tokyo, Mugishobou, 1972; Masayoshi Shibatani, „Semantics of Japanese Causitivation“, *Foundations of Languages* 9, 1973; Emiko Hayatsu, „Shieki hyougen“ („Kauzativna rečenica“), *Asakuranihongo kouza 6: Bumpou II*, uredio Keisuke Onoe, Tokyo, Asakurashoten, 2004.

¹⁸ Tatjana Batistić, „O nekim aspektima analize kauzativnih glagola“, *Južnoslovenski filolog XXXIV*, Beograd, 1978, str. 59–86.

radnje na objekat s kategorijalnim obeležjem živo /+/.¹⁹ Pojam ciljnosmerenog delovanja, karakterističan za prinudno-manipulativne glagole, nije, međutim, istovremeno relevantan i za afektivne glagole (*uplašiti*).²⁰ Osim toga, u ulozi kauzatora mogu biti i pojave i predmeti, koje odlikuje odsustvo kategorijalnih obeležja živo /+/ i voljno /+/.

Postavljeni teorijski okvir nalaže da se utvrdi i sintaksičko-semantički opiše inventar leksičko-gramatičkih sredstava kojim se formalizuje kauzativnost u japanskom i srpskom jeziku. U svom istraživanju polazimo od rečeničnih tipova sa kauzativnim glagolima, stavljajući poseban akcenat na odnos između centralnih sintaksičkih funkcija, a to su subjekat i objekat, i na odnos između njihovih odgovarajućih semantičkih uloga (agens i pacijens). Ustanovićemo i na koji način se ostvareni odnos među učesnicima manifestuje kroz morfosintaksičke oblike glagolskih argumenata. U te svrhe rukovodićemo se načelima teorije valentnosti i padežne gramatike, kao i kognitivne lingvistike i funkcionalne gramatike. Kauzativnu rečenicu posmatramo kao rečenicu sa umetnutom ili uklopljenom strukturom (Lajons, Teramura i dr.), koju čine kauzirajuća i kauzirana situaciju.²¹ Na mestu subjekta nalazi se kauzator kao nosilac kauzirajuće situacije, dok se na mestu dopune direktnog ili indirektnog objekta kauzativnog glagola nalazi kauzirani kao nosilac kauzirane situacije, kojem pripada uloga drugog, podređenog agensa.

Izlaganje naših rezultata i zapažanja zasniva se na postupnosti ispitivanja, i to kroz dve faze. Prva faza podrazumeva sintaksičko-semantičku analizu kauzativnih rečenica u japanskom i srpskom jeziku, tipologiju i sistematizaciju kauzativnih relacija na osnovu rezultata dosašnjih naučnih istraživanja. Druga faza je orijentisana na kontrastiranje japanske kauzativne rečenice i njenih prevodnih ekvivalenata na srpski jezik kako bi se utvrdilo na koji način se data jezička pojava iz originala predstavlja u prevodu. Rad se sastoji iz uvoda, četiri dela i zaključka.

¹⁹ Isto, str. 76.

²⁰ Milivoj Alanović, „Tipološke odlike i principi klasifikacije leksičko-gramatičkih kauzativa“, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 39/1 (2010), str. 362.

²¹ Alanović koristi termine „suprasituacija“ i „supsituacija“, a njihove nosioce naziva „supraagens“ i „subagens“. Vidi: Milivoj Alanović, *Kauzativnost – manipulativnost: od koncepta ka formi*, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2011, str.15.

U prvom poglavlju pod naslovom „Kauzativnost – opšti okvir“ predstavicećemo naučna saznanja o kauzativu u prirodnim jezicima. Definisacećemo kauzativnost uopšte i opisaćemo sintaksičko-semantičke odlike kauzativa, zatim kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije i utvrditi padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji. Ukazaćemo i na vezu kauzativnosti i modalnost, kao i na vezu kauzativnosti i glagola emocionalnog sadržaja. U tu svrhu koristicemo teorijska dostignuća Džona Lajonsa, Čarlsa Filmora i Roberta Van Valina.

U drugom poglavlju pod naslovom „Kauzativ u japanskom jeziku“ najpre ćemo definisati prirodu, vrste i značenja kauzativnih rečenica u japanskom jeziku na osnovu istraživanja savremenih japanskih lingvista. U ovom poglavlju daćemo kratak pregled dosadašnjih istraživanja o kauzativnoj rečenici. U tu svrhu prikazaćemo kako je kauzativna rečenica u japanskom jeziku prikazana u udžbeniku *Japanski jezik za početni nivo* (1994)²² koji se koristi u nastavi japanskog jezika za strance. Prikazaćemo zatim kako je kauzativ objašnjen u priručnicima napisanim na engleskom jeziku, namenjenim stranim korisnicima. Za tu svrhu koristili smo sledeće: *Rečenični tipovi u japanskom jeziku* (1966);²³ *Rečnik osnova japanske gramatike* (1986).²⁴ Prikazaćemo i kako je ova tema obrađena kod japanskih lingvista u priručnicima na japanskom jeziku. Za analizu ćemo koristiti sledeće: *Odavde počinje nauka o japanskom jeziku* (1997);²⁵ *Rečnik rečeničnih tipova japanskog jezika za nastavnike i studente* (1998);²⁶ *Odavde počinje gramatika japanskog jezika* (2000);²⁷ *Priručnik iz japanske gramatike za nastavnike početnog nivoa* (2000);²⁸ *Priručnik iz japanske gramatike za nastavnike srednjeg i višeg nivoa* (2001);²⁹ *Gramatika japanskog jezika* (2005).³⁰ Daćemo pregled važnijih naučnih istraživanja o kauzativu u japanskom jeziku, objavljenim u Japanu u periodu od 1970-tih do 2000. godine. Kao polaznu tačku

²² *Shokyuu nihongo (Japanski jezik za početni nivo)*, Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha, 1998.

²³ Anthony Alfonso, *Japanese Language Patterns, Vol.2*, Tokyo, Sophia University L.L. Center of applied linguistics, 1980 (1. izd. 1966).

²⁴ Seiichi Makino and Michio Tsutsui, *A Dictionary of Basic Japanese Grammar*, Tokyo, The Japan Times, 2000 (1. izd. 1986).

²⁵ Jun'ichi Isaka, *Koko kara hajimaru nihongogaku*, Tokyo, Hitsuji, 2004 (1. izd. 1997).

²⁶ Yuriko Sunagawa i dr., *Kyoushi to gakushuusha no tame no nihongo bunkei jiten*, Kuroshio, Tokyo, 1998.

²⁷ Takurou Moriyama, *Kokokara hajimaru nihongo bunpou*, Tokio, Hitsuji, 2005.

²⁸ Isao Iori i dr., *Shokyuu wo oshieru hito no tame no nihongo bumpou handobukku*, Tokyo, 3A, 2000.

²⁹ Isao Iori i dr., *Chuu, joukyuu wo oshieru hito no tame no nihongobumpou handobukku*, Tokyo, 3A, 2002.

³⁰ Tarou Takahashi i dr., *Nihongo no bunpou*, Hitsuji, 2005.

uzeli smo sedamdesete godine jer se tada u japansku lingvistiku uvodi noviji pristup po ugledu na rusku strukturalnu lingvistiku. Daćemo sistematizovanu klasifikaciju tipova kauzativne rečenice u japanskom jeziku na osnovu dosadašnjih naučnih istraživanja.

U trećem poglavlju pod naslovom „Kauzativ u srpskom jeziku u poređenju sa japanskim“ prikazaćemo kako je objašnjen pojam kauzativnosti u srpskom jeziku, oslanjajući se uglavnom na naučne radove Tijane Batistić i Milivoja Alanovića. S obzirom na utvrđenu vezu pojma kauzativnosti i kauzalnosti u srpskom jeziku, kratko ćemo se osvrnuti na istraživanja uzročnih konstrukcija (M. Stevanović, M. Ivić i P. Piper).

U četvrtom poglavlju pod naslovom „Tipovi kauzativne rečenice u japanskom jeziku i njihovi ekvivalenti u srpskom jeziku“ bavićemo se kontrastivnom analizom tipova japanske kauzativne rečenice u poređenju sa srpskim na primerima rečenica iz korpusa, ukazujući na specifične probleme prevođenja ovih rečenica na srpski. Pretpostavljamo da će se kao prevodni ekvivalenti pojaviti perifrastične konstrukcije s kauzativnim glagolima, u kojim se imenička fraza u značenju kauziranog iskazuje oblikom dativa ili akuzativa, dok se kauzirana radnja iskazuje dopunskom izričnom rečenicom (npr. dozvoliti nekome da; naložiti nekome da; naterati nekoga da; pustiti nekoga da i sl.).

Na osnovu istraživanja u drugom delu našeg rada, u zaključku ćemo sistematski i precizno prikazati tipove kauzativne rečenice u japanskom jeziku i njihova sintaksičko-semantička svojstva i funkcije. Na osnovu kontrastivne analize u četvrtom delu sistematski će se prikazati prevodni ekvivalenti japanskih kauzativnih rečenica u srpskom jeziku. S obzirom na to da ove rečenice nemaju sintaksički ekvivalent u srpskom jeziku, prikazaćemo kojim drugim gramatičkim sredstvima su njihova značenja izražena.

Rezultati ovakve kontrastivne analize mogu se primeniti u nastavi japanskog jezika. Uvidom u sličnosti, a naročito u razlike između kauzativnih rečenica u japanskom i srpskom jeziku mogli bi se prevazići i problemi u prevođenju.

Metodi rada su deskriptivni i kontrastivni. Deskriptivni metod preovlađuje u prvom delu, dok su u drugom delu zastupljena oba metoda. Naša kontrastivna analiza je jednosmerna (od japanskog ka srpskom), selektivna i parcijalna.³¹

3. Korpus

Osnovni izvor u formiranju korpusa jesu dela umetničke literature. Građu ćemo ekscerpirati iz dela japanskih pisaca XX i XXI veka i njihovih prevoda na srpski jezik. Razlog za taj izbor je što jedino iz tog funkcionalnog stila ima dovoljno prevoda, a književni stil u izvesnoj meri reprezentuje i druge funkcionalne stilove. U radu ne navodimo sve već samo najreprezentativnije primere.

³¹ Vidi: Radmila Đorđević, *Uvod u kontrastiranje jezika*, 5. dopunjeno izdanje, Beograd, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2002, str. 109–110.

I KAUZATIVNOST – OPŠTI OKVIR

1.1. Sintaksičko-semantičke odlike kauzativa

Kauzativna konstrukcija se smatra gramatički produktivnim mehanizmom kojim se povećava valenca glagola za jedan.³² U kauzativnoj konstrukciji neprelazni glagoli, koji su jednovalentni, postaju prelazni-monotranzitivni³³, koji su dvovalentni, dok monotranzitivni postaju ditranzitivni ili kompleksno tranzitivni glagoli³⁴, koji su trovalentni, i za dopunu zahtevaju direktan i indirektan objekat. Prema Lajonsu, povećanje valence se ostvaruje kao obezbeđivanje mesta za novi argument kojim se iskazuje agens kauzator radnje. On dobija ulogu subjekta deriviranog kauzativnog glagola. Lajons tvrdi da postoji velika međuzavisnost između značenja glagola i njegove valence, ukazujući na dostignuća Filmorove³⁵ padežne gramatike³⁶. Termin „padež“ ovde označava semantičke uloge koje se uspostavljaju na nivou dubinske strukture.³⁷ Lajons navodi sledeće padeže: agens, pacijens, uzrok, posledica, izvor i cilj. Njih opisuje kao valencijske uloge. Osnovni postulat Filmorove teorije je da semantičke uloge dodeljene imeničkoj frazi ostaju konstantne i kroz transformacije. Dok sintaktička uloga i morfološki oblik imeničke fraze na površinskoj strukturi mogu da variraju, njena semantička uloga dubinske strukture se ne menja.

³² Pod pojmom *valenca* Lajons podrazumeva nešto što obuhvata ali i prevazilazi pojmove prelaznosti i upravljanja. Ona se odnosi na broj ali i na vrstu elemenata (argumenata) sa kojima se glagol kombinuje. V. John Lyons, *Semantics, Vol.2*, Cambridge University Press, 1977, str. 486. U daljem tekstu sigla: Lyons 1977.

³³ „Monotranzitivni“ glagol (prosti prelazni glagol, glagol proste prelaznosti), za dopunu ima jedan objekat, najčešće direktni. Nasuprot njemu je tzv. „ditranzitivni“ glagol, tj. prelazni glagol koji za dopunu ima dva objekta, direktni i indirektni. Termin je prema: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit, 1998, str. 72.

³⁴ Termin je prema: Milena Đurđić, „Sintaksičko-semantička analiza kompleksno tranzitivnih glagola u srpskohrvatskom jeziku“, *Prilozi proučavanju jezika*, 23 (1987), str. 111–122.

³⁵ Charles Fillmore, „The case for Case“, *Universals in Linguistic Theory*, ur. Bach and Harms, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1968, str. 1–88.

³⁶ Padežna gramatika je pristup gramatičkoj analizi čiji je začetnik bio američki lingvista Čarls Filmor krajem šezdesetih godina XX veka, u okviru opšte orijentacije generativne gramatike. Prema tom pristupu, u okviru propozicije glagol se smatra ključnim, a razne značenjske uloge koje mogu imati elementi strukture propisuju se kao padeži. Vidi: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit, 1998, str. 252.

³⁷ Prvobitno je predloženo šest padeža: agentiv, instrumental, dativ, faktitiv, lokativ i objektiv. Kasnije su predloženi drugi padeži (izvor, cilj, protivagens), a nekima su promenjeni nazivi (doživljivač, rezultat i dr.). Vidi: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit, 1998, str. 252.

U sintaksičko-semantičkoj analizi kauzativnih konstrukcija Lajons polazi od tzv. „hipoteze leksičke dekompozicije“ zasnovane na teoriji komponentne analize.³⁸ Prema toj hipotezi, valenca i značenje prelaznih glagola se mogu objasniti kao umetanje strukture sa odgovarajućim neprelaznim glagolom kao objektom apstraktnog glagola *cause* (*izazvati*). Tako se značenje glagola *ubiti* može interpretirati kao „izazvati da neko umre“.³⁹ Prema Lajonsu, apstraktno značenje glagola *izazvati* sadržano je u značenjima glagola kao što su *naterati*, *učiniti*, *dati* i dr., koji označavaju različite vrste agentivnog iniciranja ili podsticanja i zahtevaju različite dopune.⁴⁰ Subjekt takvog glagola je imenica kojom se iskazuje agens,⁴¹ dok je objekat umetnuta struktura s neprelaznim glagolom, sa svojim subjektom i predikatom, kojom se iskazuje situacija⁴² nastala kao rezultat agensove aktivnosti. Dubinsku strukturu Lajons predstavlja na primeru glagola „ubiti“ na sledeći način:

X izaziva (Y umire) → X izaziva da umre Y → X ubija Y.

Tako derivirani sintaksički prost predikat (*ubiti*) ostvaruje se na semantičkom planu kao složen, izveden iz barem dve propozicije koje su heterosubjekatske („X čini nešto“ > „Y umire“). Dubinska struktura „X izaziva (Y umire)“ se pre-leksičkim dizanjem predikata transformiše u strukturu „X izaziva da umre Y“, a „izaziva da umre“ se na površinskoj strukturi leksikalizuje u *ubiti*.⁴³ Prema shvatanjima koja počivaju na polazištima generativne semantike, cepanjem značenja reči u sintaksičkoj analizi „svi kauzativni predikati se generišu iz jedne dubinske strukture u kojoj element *cause* objedinjuje ime lica

³⁸ Osnovna pretpostavka komponentne analize je da se sve leksičke stavke mogu analizirati pomoću konačnog skupa komponenata ili „semantičkih obeležja“. Vidi: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit, 1998, str. 169.

³⁹ Lyons 1977, str. 489.

⁴⁰ Lyons 1977, str. 489.

⁴¹ Pod pojmom „agens“ Lajons podrazumeva živi entitet koji svesno i odgovorno koristi svoju energiju ili snagu da proizvede neki događaj ili da pokrene neki proces. Prototipičan događaj ili proces u koji je agens najočiglednije uključen je onaj koji rezultira promenom u fizičkom stanju ili lokaciji agensa ili nekog drugog entiteta. Vidi: Lyons 1977, str. 483.

⁴² Prema Lajonsu „situacija“ može biti statična i dinamična. Statična situacija označava postojanje (homogeno, trajno i nepromenljivo). Dinamična situacija je nešto što se dešava momentalno (događaj) ili u trajanju (proces) i što može ili ne mora biti pod kontrolom agensa. Ako je pod kontrolom agensa to je „radnja“. Događaj pod kontrolom agensa je „čin“, a proces pod kontrolom agensa je „aktivnost“. Vidi: Lyons 1977, str. 483.

⁴³ Isto.

ili propoziciju sa drugom propozicijom koja imenuje posledicu kauzacije“⁴⁴. Slično, zasnivajući svoju tvrdnju na dostignućima generativne semantike, Alanović definiše kauzativ kao rezultat integrisanja bar dve logičke propozicije u okvire jednopredikatskih rečeničnih struktura.⁴⁵ Jedna od datih propozicija predstavlja kauzirajuću situaciju, a ona druga kauzirane situaciju. Nosilac kauzirajuće situacije postaje subjekat, a nosilac kauzirane situacije postaje objekat kauzativne rečenice. Batistić tvrdi da se na sličan način obrazlaže dvoagentivnost kauzativnih rečenica.⁴⁶ Integrisanjem dve propozicije u kauzativnu rečenicu usložnjavaju se semantičke uloge objekta kauzirajuće radnje, te on istovremeno deluje i kao objekat kauzirajuće radnje i kao subjekat kauzirane.

Sa aspekta jezičke tipologije, kauzativnost se može izraziti sledećim sredstvima: morfološkim (na primer u japanskom jeziku, dodavanjem pomoćnog glagola *saseru* u vidu sufiksa na glagolsku osnovu, kao *tabe-saseru*, „dati nekom da jede“); leksičkim (na primer u srpskom *nahriniti*); leksičko-gramatičkim (na primer u srpskom kauzativne konstrukcije tipa *dovesti do suza*); sintaksičkim (na primer u srpskom uzročna rečenica, kao: *Izašao je jer je predsedavajući to tražio od njega*⁴⁷).

U japanskom i srpskom jeziku postoje produktivni morfološki mehanizmi kojim su povezani prelazno-neprelazni parovi glagola. Takvi su u japanskom parovi kao *shimaru* – *shimeru* ili u srpskom *otvoriti* – *otvoriti se*. U srpskom jeziku dominantni oblik formalizacije kauzativa je leksikalizacija. Kauzativni odnos uočava se kod nekih prelazno-neprelaznih parova glagola, kao što su: *ljutiti se* – *razljutiti*; *sesti* – *posaditi*. Proučavajući prirodu glagola u srpskom jeziku, Grickat uočava pojačanu mogućnost njihove tranzitivizacije, navodeći primer udvajanja značenja prvobitno neprelaznih glagola, kao što su *sesti*, *leći*, *goreti* i dr.⁴⁸ Prema Grickat, takvi glagoli postaju prelazni glagoli sa izrazitim faktitivnim tj. kauzativnim značenjem ne menjajući svoj oblik (*sesti nekoga* = „činiti da neko sedne“, *leći nekoga* = „činiti da neko legne“, *goreti ćumur* = „činiti da ćumur

⁴⁴ Vidi: Milivoj Alanović, „Tipološke odlike i principi klasifikacije leksičko-gramatičkih kauzativa“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 39/1 (2010), str. 364. U daljem tekstu sigla: Alanović 2010.

⁴⁵ Alanović 2010, str. 362.

⁴⁶ Tatjana Batistić, „O nekim aspektima analize kauzativnih glagola“, *Južnoslovenski filolog* XXXIV, Beograd, 1978, str. 81. U daljem tekstu sigla: Batistić 1978.

⁴⁷ Vidi: Alanović 2010, str. 363.

⁴⁸ Grickat, Irena, „Iz problematike prelaznosti srpskohrvatskih glagola“, *Južnoslovenski filolog* XXX/1–2 (1973), str. 297–303. U daljem tekstu sigla: Grickat 1973.

gori“ itd.).⁴⁹ Grickat navodi i parove „nerflektivni – reflektivni prelazni glagol“, kao što su *seliti se – seliti, šetati se – šetati*, u kojima je nerflektivni prelazni glagol sekundaran.⁵⁰

Lajons prikazuje i primere parova morfološki nepovezanih glagola u nekim jezicima, kao u engleskom *to kill (ubiti) – to die (umreti)*, koji stoje u istom značenjskom odnosu kao oni prvi. Doduše, postoji polemika oko toga da li odnos između glagola *to kill* i *to die* u potpunosti odgovara odnosu koji postoji između morfološki povezanih prelazno-neprelaznih parova glagola. Slično, ne može se tvrditi da postoji potpuna podudarnost u značenju prelaznog glagola i morfološki deriviranog prelaznog glagola iz njemu odgovarajućeg neprelaznog. Na primer, u japanskom jeziku, u kojem je pomoćni kauzativni glagol *saseru* visoko produktivan, mogu se uspostaviti opozicije oba tipa: neprelazni glagol *shinu (umreti)* gradi opoziciju prelazno-neprelaznog tipa i sa glagolom *korosu (ubiti)* i sa izvedenim kauzativiranim glagolom *shinaseru* („učiniti ili izazvati da neko umre“). Ipak, značenja i upotreba glagola *korosu* i *shinaseru* nisu jednaka. Upotreba glagola *shinaseru* u sebi nosi psihološki momenat. Njegovo značenje je emotivno obojeno i najčešće se koristi u kauzativnim rečenicama koje izražavaju samoprekor govornika zbog toga što je dozvolio da neko umre. Takav je sledeći primer:

私は 戦争で 息子を 死なせた。⁵¹
Watashi-wa sensou-de musuko-wo shina-seta.
(ja, kauzator) (rat, mesto) (sin, kauzirani) (umreti+saseru)
Sina sam izgubio u ratu.

Prema Lajonsu, gotovo svi trovalentni i dvovalentni glagoli u većini jezika koriste se sa agentivnim subjektom a njihovo značenje je uglavnom kauzativno. On razlikuje dva tipa kauzativnih rečenica: prvi, kod koga je u ulozi subjekta nominal⁵² – svesni agens koji voljno izaziva određenu situaciju (npr.: *Džon je ubio Bila.*); drugi, kod koga jedna situacija izaziva nastajanje druge situacije (npr.: *Preterano piće je ubilo Bila.*).⁵³ Kauzirajuća situacija može biti neka aktivnost agensa, ali i događaj, stanje ili proces u koji nije uključen

⁴⁹ Grickat 1973, str. 298.

⁵⁰ Grickat 1973, str. 298.

⁵¹ Takurou Moriyama, *Kokokara hajimaru nihongo bunpou (Odavde počinje gramatika japanskog jezika)*, Tokio, Hitsuji, 2005, str. 78. U daljem tekstu sigla: Moriyama 2005.

⁵² Prema Lajonsu, „nominal“ je imenska fraza koja ima referentnu vrednost („taj čovek“, „on“, „Džon“) za razliku od „imenica“, koje imaju denotativnu vrednost („čovek“). Vidi: Lyons 1977, str. 425.

⁵³ Lyons 1977, str. 490.

nikakav agens. Lajons stoga zaključuje da kauzativnost obuhvata i agentivnost i kauzalnost. Prema njemu, da li će se dati odnos tumačiti kao agentivnost ili kauzalnost zavisi od toga da li se događaj tretira kao jedna vremenski produžena situacija ili kao dve zasebne ali kauzalno povezane situacije. Lajons tvrdi da govornika, kao ljudsko biće, naročito zanima rezultat čovekovih voljnih radnji i posledice koje čovekova radnja ima na pacijensa. S obzirom na to, prema Lajonsu, situacija „X je ubio Y“ može da se analizira u okvirima dveju različitih valentnih šema: „gledano s jedne strane, glagol *ubiti* je operativni glagol, a ubijanje je radnja koja se vrši nad pacijensom i na njega deluje; gledano s druge strane, to je faktitivni glagol, i označava događaj ili proces u kojem uzrok proizvodi posledicu (ili rezultat).“⁵⁴ Lajons na sledeći način predstavlja te dve valentne šeme:

- 1) delovati: (agens, pacijens) (operativni)
- 2) proizvesti: (uzrok, posledica) (faktitivni ili rezultativni)

Lajons ukazuje da je, na osnovu veze između agentivnosti i kauzalnosti, moguća i treća šema koja kombinuje elemente prve dve, i predstavlja je na sledeći način:

- 3) proizvesti: (agens, posledica) (operativno-faktitivni).

Prema njemu, faktitivna šema može da se dovede u vezu sa složenom uzročnom rečenicom kada u ulozi uzroka stoji situacija a ne agens. Upravo jedan tip kauzativne rečenice u japanskom jeziku izražava ovakvu situaciju.

Lajons ističe da se šemama 1–3 može obuhvatiti većina dvovalentnih dinamičnih (tj. prelaznih) glagola.⁵⁵ Prema njemu, prva šema najdirektnije odražava tradicionalno shvaćen pojam prelaznosti kao svojstvo nekih dvovalentnih glagola, dok je treća šema tipična za kauzativne glagole. Lajons tvrdi da su mnogi od operativnih glagola takođe i kauzativni jer se mogu interpretirati i u okviru treće šeme. U tom smislu, dubinsku strukturu glagola *ubiti*, ranije predstavljenu kao strkturu sa umetnutom rečenicom „X izaziva (Y umire)“, prikazuje i kao treću šemu: „proizvodi (X, umire (Y))“ gde je agens X, entitet prvog reda,⁵⁶ dok je posledica „umire (Y)“, koja se odnosi na entitet drugog reda, tj. smrt Y-a. Lajons u entitete

⁵⁴ Lyons 1977, str. 491.

⁵⁵ Lyons 1977, str. 494.

⁵⁶ Oslanjajući se na teorijske pretpostavke tzv. naivnog realizma iz domena ontološke nauke, Lajons klasifikuje sadržaj sveta u entitete među kojima se uspostavlja hijerarhijski odnos. Vidi: Lyons 1977, str. 442.

prvog reda ubraja fizički svet, tj. lica, životinje i predmete; u entitete drugog reda ubraja događaje, procese i stanja locirana u vremenu, koja se mogu opaziti i za koje se pre može reći da se dešavaju nego što postoje (pr. zalazak sunca); u entitete trećeg reda ubraja apstraktne entitete i propozicije, koji su izvan prostora i vremena.⁵⁷

Lajons zapaža da u mnogim jezicima klasa prelaznih glagola može biti proširena pomoću produktivnog gramatičkog procesa kauzativizacije.⁵⁸ Isti princip prenosi i na glagole kretanja, koji su neprelazni a za dopunu mogu da imaju izvor, cilj ili i izvor i cilj. Dalje navodi šeme glagola kretanja, čiji su tipični predstavnici *come (doći)* i *go (ići)*:

- 4) kretati se: (entitet, izvor)
- 5) kretati se: (entitet, cilj)
- 6) kretati se: (entitet, cilj, izvor)⁵⁹

Prema Lajonsu, situacije izražene šemama 4–6 mogu se predstaviti i kao „posledica“ u okviru operativno-faktivne šeme „proizvesti (agens, posledica)“ uvođenjem kauzatora, tj. agensa koji pokreće neki entitet od izvora ka cilju, čime se dobija prelazni glagol, kao sledeće:

- 3a) proizvesti: (agens, (kretati se (entitet, izvor))
- 3b) proizvesti: (agens, (kretati se (entitet, cilj))
- 3c) proizvesti: (agens, (kretati se (entitet, cilj, izvor))).

Takvi su glagoli *doneti, dovesti, uzeti* i dr.⁶⁰

Sledeće dve šeme, prema Lajonsu, prikazuju statične glagole:

- 7) biti: (entitet, atribut / klasa)
- 8) biti: (entitet, mesto)

U okviru ponuđenih šema Lajons prikazuje devet valencijskih uloga: agens; pacijens; uzrok; posledica; entitet; izvor; cilj; atribut / klasa; mesto.⁶¹ Prema njemu, uloge entiteta i mesta su neutralne ili nemarkirane dok su ostale uloge određene na sledeći način: uloge agensa i pacijensa zauzimaju entiteti prvog reda (obično lica); uloge uzroka i

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Lyons 1977, str. 494.

⁵⁹ Isto, str. 494.

⁶⁰ Prema Lajonsu, ovi glagoli su dvovalentni jer su njihove dopune za izvor i cilj opcionalne, i zapravo su pre prilozni nego dopune. Lyons 1977, str. 494.

⁶¹ Ovde treba razlikovati ontološke pojmove „entitet“ i „mesto“ od istoimenih valencijskih uloga.

posledice zauzimaju entiteti drugog reda (događaji, procesi, stanja); uloge izvora i cilja zauzimaju mesta. Oslanjajući se na lokalističku teoriju,⁶² Lajons ističe sličnost između prelaznih glagola i glagola kretanja, izjednačavajući agens sa izvorom a pacijens sa ciljem. Lokalistička hipoteza, koju navodi Lajons, stavlja akcenat na bliskost valencijskih uloga agensa, izvora i uzroka, s jedne strane, i pacijensa, cilja i posledice, s druge strane. Ovo objašnjenje se može primeniti i na kauzativne rečenice.

Lajons naglašava da je u skoro svim jezicima, u uslovima opisivanja dinamičnih situacija, veće interesovanje za učesnike događaja i rezultate i posledice njihovih voljnih radnji nego za okolnosti.⁶³ Prema njemu, gorenavedene šeme odražavaju bazični i neutralni način konceptualizacije i opisa situacija. Najčešće, izraz kojim se iskazuje agens teži da postane subjekat glagola a izraz kojim se iskazuje pacijens teži da postane objekat. Iz navedenog zaključujemo da postoji hijerarhijski poredak između valencijskih uloga odnosno učesnika događaja. Od ovog načina odstupa se u cilju naglašavanja ili kontrasta.⁶⁴

Van Valin i La Pola u svojoj opsežnoj tipološkoj studiji jezika „Sintaksa: Struktura, značenje i funkcija“ (1997)⁶⁵ tvrde da se životne situacije (stanje stvari, eng. *states of affairs*), a pod njima podrazumevaju situacije, događaje, procese i radnje, dele na spontane i indukovane. Kauzativ definišu kao indukovano stanje stvari. Prema autorima, indukovane životne situacije su složene jer postoji početno stanje stvari koje indukuje ili uzrokuje krajnje stanje stvari. Početno stanje stvari može se uporediti sa kauzirajućom, a indukovano stanje stvari sa kauziranom situacijom. Indukovana situacija, događaj, proces i radnja obično imaju radnju za inicijalno stanje stvari, ali su moguće i ostale kombinacije, kao što autori pokazuju sledećim primerom:

proces→radnja: *Melting snow causing a river to overflow*⁶⁶ (Otapanje snega izaziva izlivanje reke).

⁶² Lokalističke teorije interpretiraju jezičke pojave kao pojave prostorne prirode. Više o tome: Lyons 1977, str. 718–725.

⁶³ Lyons 1977, str. 491.

⁶⁴ Lyons 1977, str. 498.

⁶⁵ Van Valin, Robert D. Jr. and Randy J. LaPolla, *Syntax: Structure, meaning and function*, Cambridge University Press, 1997. U daljem tekstu sigla: Van Valin, LaPolla 1997.

⁶⁶ Isto, str. 84.

Van Valin i Lapola tvrde da se u indoevropskim jezicima, osim u vidu leksičkog kauzativa, kauzativ najčešće javlja kao složena konstrukcija.⁶⁷ Prema njima, u engleskom jeziku postoje: direktni ili prisilni kauzativ (*Pam made Sally go.* – Pem je naterala Seli da ode.); indirektni ili neprisilni kauzativ (*Pam had Sally go.* – Pem je zamolila Seli da ode.); permisiv ili kauzativ dozvole (*Pam let Sally go.* – Pem je dozvolila Seli da ode.).⁶⁸ U prototipičnoj kauzativnoj rečenici učesnici su bića koja svesno i kontrolisano vrše radnju. I japanska kauzativna rečenica izražava slična značenja.

Direktni ili prisilni kauzativ:

おやが 子どもを 郵便局に いかせる。⁶⁹
Oya-ga kodomo-wo yuubinkyoku-ni ik-aseru.
Roditelj šalje dete u poštu.

Indirektni ili neprisilni kauzativ:

父親と 母親は 子どもたちに 自由に 意見を しゃべらせました。⁷⁰
Chichioya-to hahaoya-wa kodomotachi-ni jiyuuni iken-wo shaberasemashita.
Otac i majka su pustili decu da slobodno izraze svoje mišljenje.

Permisiv ili kauzativ dozvole:

子供が 留学したいと いうので、アメリカに 行かせた。⁷¹
Kodomo-ga ryuugaku shitai to iunode, Amerika-ni ikaseta.
Pošto dete želi da studira u inostranstvu, dozvolio sam mu da ide u Ameriku.

Japanska kauzativna rečenica izražava situaciju u kojoj je kauzatoru dodeljena uloga naredbodavca ili onog koji daje zadatak, odnosno ističe se njegova uloga kao odgovornog za neki događaj u kojem sam nije učestvovao. Ta uloga uslovljena je socijalnim okvirom. To može biti porodični, pedagoški, poslovni i drugi okvir, u kojem je se iskazuje odnos učitelj – učenik, roditelj – dete, poslodavac – radnik i sl., gde je kauzator onaj nadređeni ili stariji. Kauzator ne nastupa kao naredbodavac iz lične koristi ili radi demonstracije svoje moći već je njegova naredba u funkciji vaspitanja, izvršenja posla i sl.

⁶⁷ Van Valin, LaPolla 1997, str. 537.

⁶⁸ Van Valin, LaPolla 1997, str. 655.

⁶⁹ Shigeyuki Suzuki, *Nihongobunpou – keitairon (Gramatika japanskog jezika – morfologija)*, Kyouiku bunko 3, Tokyo, Mugishobou, 1972, str. 287. U daljem tekstu sigla: Suzuki 1972.

⁷⁰ *Shokyuu nihongo (Japanski jezik za početnike)*, Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha, 1998, str. 240.

⁷¹ Emiko Hayatsu, „Shieki hyougen“ („Kauzativna rečenica“), *Asakuranihongo kouza 6: Bumpou II*, uredio Keisuke Onoe, Asakurashoten, 2004, str. 130. U daljem tekstu sigla: Hayatsu 2004.

Kao što se vidi u prevodu, situacija u kojoj kauzator čineći jednu radnju izaziva da drugo biće (kauzirani) izvrši ili ne izvrši drugu radnju u srpskom jeziku se najčešće izražava perifrastičnom konstrukcijom sa glagolima s kauzativnim značenjem, kao što su *dozvoliti, narediti, pustiti* i dr.

Van Valin i Lapola ukazuju na problem implikativnosti⁷² u vezi sa kauzativnošću. Implikativni kauzativi su oni u kojima se zahteva da se kao rezultirajuće stanje radnja osnovnog glagola ostvari, dok neimplikativni to ne traže.⁷³ Ovi autori ističu da su u engleskom jeziku leksički kauzativi i direktni kauzativ implikativni dok permisiv nije. U japanskom jeziku, međutim, kauzativi su isključivo implikativni.⁷⁴ Kauzirani izvršava radnju i ne očekuje se da može da odbije njeno izvršenje, samim tim što je podređen. To pokazuje i sledeći primer:

父は 妹に 新聞を 持って来させました。⁷⁵

Chichi-wa imouto-ni shimbun-wo motte kosasemashita.

Otac je zadao / je naredio mlađoj sestri da mu donese novine (i ona mu ih je donela).

Za razliku od japanskog, u srpskom jeziku implikativnost nije uvek nužna, što se vidi u sledećem primeru:

Otac je zamolio / je naredio mlađoj sestri da mu donese novine (ali ona mu ih nije donela).

Batistić deli glagole sa kauzativnim značenjem u srpskom na: implikativne (*naterati, prisiliti, primorati*); negativno implikativne (*sprečiti*); neimplikativne (*zapovediti, narediti, zabraniti, dozvoliti, nagovoriti, zahtevati*).⁷⁶ Uzimajući u obzir i vidiska obeležja glagola, u neimplikativne svrstava još imperfektivne parove navedenih trenutnih glagola (*zapovediti – zapovedati* i dr.) kao i imperfektivne parove implikativnih glagola (*terati* i dr.). Prema

⁷² U literaturi se koriste i termin „rezultativnost“ (vidi: Predrag Piper, *Jezik i prostor*, 2. izdanje, Beograd, Čigoja, Biblioteka XX vek, 2001, str. 136) i „faktivnost“ (vidi: Milivoj Alanović, „Kauzativno-manipulativni glagoli: derivaciono motivisane semantičke i argumentne varijacije“, *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima: zbornik radova sa četrnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista / glavni urednik Rajna Dragičević*, 2012, str. 463).

⁷³ Van Valin, LaPolla 1997, str. 655.

⁷⁴ Ukoliko se želi iskazati neimplikativnost, u japanskom jeziku se to izražava oblikom za voluntativ kauzativnog glagola u konstrukciji „-saseyou to suru“ (npr. *ikaseyou to shimashita*, „hteo sam da ga pošaljem / nateram da ode“).

⁷⁵ *Shokyuu nihongo bunnou kaisetsu – eigoban (Gramatika japanskog jezika za početni nivo – englesko izdanje)*, Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha, 2001, str. 135. U daljem tekstu sigla: Tokyo Gaigodai 2001.

⁷⁶ Batistić 1978, str. 78.

njoj, samo implikativni i negativno implikativni glagoli u prošlom vremenu impliciraju izvršenost radnje dopunske rečenice, dok je kod neimplikativnih glagola nejasno da li se ta radnja izvršila ili nije.

1.2. Kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije

Jedan od relevantnih kriterijuma klasifikacije kauzativa jesu kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije (kauzatora i kauziranog), od kojih je naročito bitno obeležje živo /±/, što se u širem smislu može shvatiti kao agentivnost. U prototipičnoj kauzativnoj rečenici na mestu subjekta je agens koji svojim svesnim delovanjem pokreće neki drugi entitet na radnju. Agens se shvata kao kauzator ili izvor kretanja, pokretač. U istoj ulozi može biti i situacija, koja biva uzrok neke radnje. Slično Lajonsu, Arutjunova klasifikuje kauzativne glagole prema kategorijalnoj pripadnosti kauzatora, u zavisnosti od toga da li je on personalan ili situacioni.⁷⁷

Utvrđivanjem prisustva obeležja živo uspostavlja se broj agentivnih učesnika, te se na osnovu tipologije učesnika kauzativi dele na dvoagentivne i jednoagentivne.⁷⁸ Prema Batistić, dvoagentivni su oni gde objekat kauzativnog glagola istovremeno deluje i kao agens kauzirane situacije.⁷⁹

Govoreći o kauzativu u engleskom jeziku, Kruz ističe da se kauzativnost može ostvariti na tri načina: kauzatorovim govorom, tj. verbalnim prenošenjem volje na drugo agentivno biće; direktnom fizičkom prinudom na objekat; delovanjem na emocionalni stav drugog.⁸⁰ Zaključujemo da je obeležje živo /+/-/ odnosno svojstvo agentivnosti odlika subjekta i objekta prvog tipa, zatim subjekta drugog, kao i objekta trećeg tipa. S druge strane, odlika živo /-/-/ svojstvena je objektu kauzativa fizičke prinude i subjektu kauzativa emocionalnog delovanja na drugog, te se u ovim ulogama mogu pojaviti i predmeti i događaji. Batistić izdvaja slučajeve kada je u ulozi kauzatora umesto živog bića njegova „**akcija, osećanje**, odnosno manifestacije osećanja, emocija“ i njih svrstava u dvoagentivnu

⁷⁷ Prema: Alanović 2010, str. 365.

⁷⁸ Sveobuhvatniju sistematizaciju kauzativa nudi Arutjunova. Više u: Alanović 2010, str. 365

⁷⁹ Batistić 1978, str. 76.

⁸⁰ D.A. Cruse, „A Note on English Causatives“, *Linguistic Inquiry* Vol. 3, No. 4 (Autumn, 1972), str. 520–528.

situaciju u širem smislu (npr.: *Njeno oklevanje nateralo ga je da napusti grad*).⁸¹ Prema Batistić, u poziciji subjekta kauzativnih glagola može biti i sledeće: prirodni elementi (*talas*); neodređen skup ljudi, koji se može označiti kao „organizacija“ (*društvo, sud* i dr.);⁸² neodređene sile (*nešto*); određene sile (*trbuh, glad, siromaštvo* i dr.); porivi (*obećanje, navika, milosrđe* i dr.); prosto *razlozi*.⁸³ U poziciji objekta kauzativnih glagola po pravilu stoje imenice koje označavaju ljude, ređe životinje.⁸⁴ Prema Batistić, prisila, kao jedan od oblika kauzativnog delovanja, može se izvršiti i nad samim sobom: nad svojim ponašanjem; nad svojim mislima; nad svojim osećanjima.⁸⁵

Van Valin i Lapola, slično Lajonsu, polaze od pretpostavke da kauzativni glagoli u svojoj semantičko-logičkoj strukturi imaju glagol *cause* (izazvati; dovesti do), koji ima dva argumenta: „[...] *cause* [semantičko-logička struktura osnovnog glagola]“.⁸⁶ Oni tvrde da ulogu prvog argumenta ne može zauzeti individua (lice ili biće samo po sebi), već to mora biti neko njeno stanje, radnja ili postignuće. Prema ovim autorima, ono može biti specifikovano, kao u sledećem primeru:⁸⁷

The dog's barking scared the boy.
 [bark, dog] *cause* [feel afraid, boy]
 [lajati, pas] *izaziva* [plašiti se, dečak]
 Lajanje psa je uplašilo dečaka.

ali priroda uzroka i ne mora da se iskaže, kao u sledećem primeru:

Max broke the window.
 [Ø, Max] *cause* [become broken, window]
 [Ø, Maks] *izaziva* [razbiti se, prozor].
 Maks je razbio prozor.

U japanskoj kauzativnoj rečenici priroda uzroka najčešće nije specifikovana, dok se u ulozi nosioca kauzirajuće situacije na poziciji subjekta često javlja lice. U prevodu nekih

⁸¹ Batistić 1978, str. 84.

⁸² Batistić 1978, str. 85.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Isto, str. 86.

⁸⁵ Isto, str. 85.

⁸⁶ Van Valin, LaPolla 1997, str. 107.

⁸⁷ Isto, str. 107.

tipova ovih rečenica na srpski jezik priroda uzroka mora biti iskazana, kao u sledećem primeru:

父は 妹に 新聞を 持って来させました。⁸⁸

Chichi-wa imouto-ni shimbun-wo motte kosasemashita.

Otac je zamolio mlađu sestru da mu donese novine. /

Otac je dao mlađoj sestri da mu donese novine. /

Otac je naredio mlađoj sestri da mu donese novine.

U srpskom jeziku neki prelazno-neprelazni parovi glagola kod kojih se uočava kauzativni odnos, kao što su: *ljutiti se – razljutiti*; *sesti – posaditi*, imaju značenjsku komponentu „prouzrokovati radnju izraženu neprelaznim glagolom“. Iako sličan semantički odnos postoji i kod parova glagola kao što su *jesti – hraniti* i *piti – pojit*, kod glagola *hraniti* odnosno *pojiti* radnja izražena neprelaznim glagolom se ne uzrokuje indirektno, naredbom ili dozvolom, već se vrši direktno. Navedeni oblik derivacije u srpskom jeziku je ograničen, a primećuje se i izostanak jednoobrazne gramatikalizacije. Prelazni glagoli koji sačinjavaju ovakve parove su dvoagentivni. Kao posebnu grupu među dvoagentivnim glagolima Batistić izdvaja tzv. „prinudno-manipulativne“ glagole, kao što su *naterati, prisiliti, prinuditi* i dr.⁸⁹

Tvrdeći da postoji hijerarhijski poredak između učesnika događaja kao nosilaca valencijskih uloga i okolnosti s jedne strane, i između njihovih odgovarajućih sintaksičkih uloga s druge strane, Lajons se oslanja na teorijska dostignuća praške škole, čiji je doprinos teorija o funkcionalnoj rečeničnoj perspektivi i pojmovi teme i reme. Tema je ono o čemu se govori i vezuje se za ono što je već poznato ili dato. Rema sadrži informaciju koju govornik želi da prenese i vezuje se za novu informaciju. Lajons tvrdi da govornik uzima za kognitivno polazište i postavlja za temu ono što za njega u tom trenutku ima psihološki značaj. Jedan od faktora koji utiču na psihološki značaj nekog entiteta je da li on već postoji u tzv. „univerzumu diskursa“. ⁹⁰ Ovo se u lingvistici naziva *diskursom uslovljena perspektivizacija*. ⁹¹ Ako se uzme u obzir tačka gledišta adresata, bolje komunikativno

⁸⁸ Tokyo Gaigodai 2001, str. 135.

⁸⁹ Batistić 1978, str. 76.

⁹⁰ Lyons 1977, str. 508.

⁹¹ Termin prema M. Ivić. Vidi: Milka Ivić, „Problem perspektivizacije u sintaksi“, *Južnoslovenski filolog XXXII*, Beograd, 1976, str. 41. U daljem tekstu sigla: Ivić 1976.

polazište je ono što je i njemu poznato. Lajons ističe da hijerarhija postoji i u okviru onoga što je psihološki bitno za govornika: na najvišem mestu su ljudka bića, zatim životinje, zatim neživi svet, u okviru koga takođe postoji hijerarhija. Kada na izbor tačke gledišta sa koje će govornik saopštiti o događaju utiču vanlingvistički ili psihološki faktori, to se u lingvistici naziva *diskursom nemotivisana perspektivizacija*.⁹² Ivić u svom radu „Problem perspektivizacije u sintaksi“ tvrdi da se funkcionalna perspektiva rečenice kao mogućnost variranja jedne date rečenične strukture u skladu sa potrebama komunikacije, najčešće vrši putem promena u redu reči, čime se jasnije izdvaja ono što je u datom slučaju naročito bitno s informacione tačke gledišta.⁹³ I Teramura u svom delu *Sintaksa i značenje japanskog jezika I* (1982)⁹⁴ objašnjava upotrebu kauzativne i pasivne rečenice u japanskom jeziku perspektivizacijom. Teramura određuje glagolski rod kao zamenu uloga (glavne i sporedne) između lica i predmeta koji su obuhvaćeni radnjom, što je gramatički izraženo promenom padeža, a dovodi do promene oblika glagola.⁹⁵

Baveći se istraživanjima o glagolskom rodu u japanskom jeziku, i Okucu u svom radu „Zašto pasiv? – studija slučaja sa aspekta 'perspektivizacije tačke gledišta“ (1983)⁹⁶ postavlja hipotezu o hijerarhiji tačke gledišta, problematizujući životnost imenica u funkciji agensa i pacijensa. Pod pojmom perspektivizacije tačke gledišta podrazumeva govornikovu odluku da o događaju saopštava stavljajući se u poziciju agensa ili pacijensa. Pozivajući se na ideju empatije čiji je tvorac začetnik funkcionalne gramatike Susumu Kuno,⁹⁷ Okucu tvrdi da je izbor strane ili tačke gledišta funkcionalni izbor. Prema njemu, na taj izbor utiče hijerarhija tačke gledišta: govornik najlakše usvaja tačku gledišta agensa, zatim predmeta radnje, zatim agentivne dopune pasivne rečenice. Okucu smatra da izbor tačke gledišta određuje hijerarhija imenskih reči⁹⁸. Pošto su u toj hijerarhiji imenice za živo na višoj poziciji od onih koje označavaju neživo, lakše se biraju za tačku sa koje će se događaj

⁹² Termin prema M. Ivić. Vidi: Ivić 1976, str. 42.

⁹³ Ivić 1976, str. 29.

⁹⁴ Hideo Teramura, *Nihongo no shintakusu to imi I*, Tokyo, Kuroshio shuppan, 1982. U daljem tekstu sigla: Teramura 1982.

⁹⁵ Isto, str. 212.

⁹⁶ Keiichiro Okutsu, „Naze ukemi ka? – 'shiten' kara no keesu sutadi“, *Gengogaku*, Tokyo Gaikokugo Daigaku, 1983, str. 72. U daljem tekstu sigla: Okutsu 1983.

⁹⁷ Susumu Kuno, *Danwa no bunpou (Gramatika diskursa)*, Taishukan, 1978, prema: Okutsu 1983.

⁹⁸ O tome više u: Michael Silverstain, *Hierarchy of Features and Ergativity. Grammatical Categories in Australian Languages*, 1976.

opisati. Okucu daje šematski prikaz hijerarhije imenskih reči kao i prikaz hijerarhije sintaksičkih, semantičkih i pragmatičkih uloga. Članovi su prikazani po principu binarne opozicije, pri čemu su oni na levoj strani u hijerarhiji viši:

- imenske reči: (živo /+/) – (živo /-/); (ljudsko /+/) – (ljudsko /-/); (govornik /+/) – (govornik /-/); (sagovornik /+/) – (sagovornik /-/); (pripadnik grupe /+/) – (pripadnik grupe /-/);
- sintaksička uloga: (subjekat /+/) – (subjekat /-/);
- semantička uloga: (agens /+/) – (agens /-/);
- pragmatička uloga: (tema /+/) – (tema /-/).⁹⁹

Ističući da kod većine prelaznih glagola i kauzativa gramatički subjekat odgovara izrazu kojim se iskazuje agens dinamične situacije, Lajons zaključuje da na taj način govornik, postavljajući agensa, tj. lice za temu, usvaja komunikativno polazište.

1.3. Padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji

Promena uloga i padeških oznaka rečeničnih argumenata kauzativne konstrukcije u odnosu na aktivnu iz koje je ova izvedena uvođenjem kauzatora može se objasniti hijerarhijom gramatičkih odnosa, o čemu govori Komri (Bernard Comrie) u svojoj studiji „Sintaksa kauzativnih konstrukcija: sličnosti i razlike među jezicima“ (1976).¹⁰⁰ Prema toj hijerarhiji, na najvišem mestu je subjekat, zatim direktni objekat, zatim indirektni objekat i na kraju dopuna u vidu predložko-padežne konstrukcije. U kauzativnoj rečenici ulogu subjekta zauzima kauzator. Ostali rečenični argumenti menjaju svoje padeške oblike prema hijerarhiji koju predlaže Komri, na sledeći način: kada je osnovni glagol neprelazan, subjekat dobija ulogu direktnog objekta; kada je osnovni glagol prelazan, subjekat dobija ulogu indirektnog objekta a direktni objekat zadržava svoj status; kada je osnovni glagol ditranzitivn, njegove dopune u vidu direktnog i indirektnog objekta ostaju nepromenjene, dok subjekat dobija ulogu pasivnog agensa. Komrijevo zapažanje je rezultat istraživanja

⁹⁹ Okutsu 1983, str. 72.

¹⁰⁰ Bernard Comrie, „The syntax of causative constructions: cross-language similarities and divergences“, *Syntax and semantics*, vol. IV, ed. Masayoshi Shibatani, New York, 1976, str. 261–312. Prema: Van Valin, LaPolla 1997, str. 582.

kauzativa u indoevropskim jezicima, pre svega francuskog, ali i u japanskom jeziku promena padeških oznaka vrši se na isti način, kao što ćemo pokazati sledećim primerima.

1. Neprelazni osnovni glagol

imenica_{subjekat} neprelazni glagol

↓

imenica_{subjekat=kauzator} imenica_{direktni objekat[subj]} glagol_{kauzativ}¹⁰¹

子どもが	郵便局に	いく。
Kodomo-ga	yuubinkyoku-ni	<u>iku.</u>
(dete)	(pošta)	(ići)
subjekat		neprelazni glagol

Dete ide u poštu.

↓

おやが	子どもを	郵便局に	いかせる。 ¹⁰²	
Oya-ga	kodomo-wo	yuubinkyoku-ni	<u>ik-aseru.</u>	
(roditelj)	(dete)		(ići+kauzativni)	pomoćni
glagol)				
subjekat=kauzator	direktni objekat _[subjekat]		kauzativni glagol	

Roditelj šalje **dete** u poštu.

2. Prelazni (monotranzitivni) osnovni glagol

imenica_{subjekat} imenica_{direktni objekat} prelazni glagol

↓

imenica_{subjekat=kauzator} imenica_{indirektni objekat [subjekat]} imenica_{direktni objekat[direktni objekat]} glagol_{kauzativ}

妹は	新聞を	持って来ました。
Imouto-wa	<u>shimbun-wo</u>	<u>motte kimashita.</u>
(sestra)	(novine)	(doneti)
subjekat	direktni objekat	prelazni glagol

Mlađa sestra je donela novine.

↓

父は	妹に	新聞を	持って来させました。 ¹⁰³
Chichi-wa	imouto-ni	<u>shimbun-wo</u>	<u>motte kosasemashita.</u>

¹⁰¹ Ovde smo primenili Komrijev model rečenične strukture uz izvesne izmene. (Vidi u: Van Valin, LaPolla 1997, str. 582.) Rečenični elementi označeni sa IF su imeničke fraze. Njihove semantičke uloge (subjekat, objekat i dr.) prikazane su u supskriptu. U kauzativnoj rečenici u četvrtastim zagradaama prikazane su semantičke uloge argumenata u osnovnoj rečenici.

¹⁰² Suzuki 1972, str. 287.

¹⁰³ Tokyo Gaigodai 2001, str. 135.

(*otac*) (*sestra*) (*novine*) (*doneti*+ kauzativni pomoćni
glagol)
subjekat =kauzator indir.obj.[subj] direktni objekat [dir.obj.] kauzativ
Otac je naredio mojoj mladoj sestri da mu donese novine.

3. Ditranzitivni osnovni glagol:

imenica_{subjekat} imenica_{indirektni objekat} imenica_{direktni objekat} prelazni glagol

↓

imenica_{subjekat=kauzator} imenica_{indirektni objekat[subj]} imenica_{indirektni objekat[ind. obj]} imenica_{direktni objekat[dir. obj]} glagol_{kauzativ}

息子が	お母さんに	手紙を	書いた。
Musuko-ga	okaasan-ni	tegami-wo	kaita.
(<i>sin</i>)	(<i>majka</i>)	(<i>pismo</i>)	(<i>napisati</i>)
subjekat	indirektni objekat	direktni objekat	prelazni glagol (ditranzitivni)

Sin je naisao majci pismo.

↓

お父さんが	息子に、	お母さんに	手紙を	書かせた。 ¹⁰⁴
Chichi-ga	musuko-ni,	okaasan-ni	tegami-wo	kaka-seta.
(<i>otac</i>)	(<i>sin</i>)	(<i>majka</i>)	(<i>pismo</i>)	(<i>pisati</i> +kauzativni pomoćni glagol)
subj. =kauzator	ind.obj.[subj.]	ind.objekat _[ind. obj]	dir.obj. _[dir.obj.]	kauzativ

Otac je rekao **sinu** da napiše majci pismo.

Kao što se vidi, u kauzativnim rečenicama na mestu subjekta je novo lice, kauzator. Subjekt osnovne rečenice zauzima prvo sledeće mesto u hijerarhiji, mesto direktnog objekta. U kauzativnoj rečenici uloge direktnog i indirektnog objekta se ne menjaju. Kada osnovni glagol ima dopunu direktnog objekta, subjekat zauzima sledeće mesto u hijerarhiji, mesto indirektnog objekta. Ovaj princip važi i u rečenicama japanskog kauzativa kada je osnovni glagol neprelazan ili monotranzitivan. U slučaju kada je osnovni glagol ditranzitivan, u japanskom jeziku subjekat dobija padešku oznaku *ni*, što je oznaka za dativ i indirektni objekat, ali i za agentivnu dopunu u pasivnim rečenicama. Iako i Morita daje ovakav tip, treba napomenuti da je ovakva rečenica više gramatički konstrukt nego što je u jezičkoj praksi funkcionalna.

¹⁰⁴ Naš primer sačinjen je po uzoru na model rečenice koji Morita predlaže u svojoj klasifikaciji kauzativnih rečenica. Vidi: Yoshiyuki Morita, „Ukemi-shieki no iikata“ („Pasivni i kauzativni izrazi“). *Kouza Nihongo kyouiku* 9. Tokyo, Waseda Daigaku Gogaku Kenkyuujou, 1971, str. 32. U daljem tekstu sigla: Morita 1971.

Izučavajući padešku oznaku kauziranog tj. agensa u kauzativnim rečenicama u raznim jezicima, Komri¹⁰⁵ uspostavlja sledeću hijerarhiju: instrumental > dativ > akuzativ. On tvrdi da instrumental kao padež najvišeg ranga ove hijerarhije korespondira sa višim stepenom zastupljenosti svojstva agentivnosti, dok akuzativ kao padež najnižeg ranga odgovara najnižem ili nepostojećem stepenu agentivnosti. Komri uočava da u nekim jezicima postoji alternacija u oznaci kauziranog. U japanskom jeziku takva pojava se uočava kod kauzativa neprelaznih glagola kada je agens živo. Takav agens se u japanskoj kauzativnoj rečenici može označiti padeškom pomoćnom rečcom za dativ *ni* ili padeškom pomoćnom rečcom za akuzativ *wo*, kao što pokazuje Suzuki u sledećem primeru:

おやが 子どもを/に 郵便局に いかせる。¹⁰⁶

Oya-ga **kodomo-ni** / **wo** yuubinkyoku-ni ik-aseru.

Roditelj tera dete da ide u poštu.

(Roditelj šalje dete u poštu.)

U literaturi o kauzativu u japanskom jeziku (Iori i dr.¹⁰⁷) ova alternacija u oznaci agensa objašnjava se time da se upotrebom dativa uzima u obzir volja agensa da izvrši radnju, čime se značenje kauzativne rečenice tumači kao dozvola ili puštanje da agens izvrši radnju prema svojoj volji, dok se upotrebom akuzativa zanemaruje volja agensa, čime se agens izjednačava sa pacijensom ili predmetom radnje, a značenje rečenice se tumači kao prisila. Teramura,¹⁰⁸ međutim, smatra da je ovakvo određenje suviše kategorično, tvrdeći da su u izboru između reči *ni* i *wo* presudne leksičke odlike glagola. Na primer, agens (kauzirani) se označava rečcom *wo* kada je u osnovi kauzativa neprelazni glagol koji izražava „trenutnu promenu raspoloženja“ (一時的気の動き), kao što su *shitsubou suru* (razočarati se), *gyotto suru* (prepasti se), *anshin suru* (laknuti, odahnuti) i dr., kao i glagoli *warau* (smejati se) i *naku* (plakati).¹⁰⁹

Prinudno-manipulativni glagoli kojima se u srpskom jeziku iskazuju značenja kauzativa (*dozvoliti*, *naterati*, *zabraniti* i dr.) su kompleksno tranzitivni i mogu se svrstati u

¹⁰⁵ Bernard Comrie, *Language, universals and linguistic typology* (2nd edn.), University of Chicago Press, 1989. Vidi u: Van Valin, LaPolla 1997, str. 587.

¹⁰⁶ Suzuki 1972, str. 287.

¹⁰⁷ Isao Iori i dr. *Chuu, joukyuu wo oshieru hito no tame no nihongobumpou handobukku* (Priručnik iz japanske gramatike za nastavnike srednjeg i višeg nivoa), Tokyo, 3A, 2002 (1. izd. 2001), str. 126. U daljem tekstu sigla: Iori 2002.

¹⁰⁸ Teramura 1982.

¹⁰⁹ Teramura 1982, str. 294.

tzv. „sentencijalno tranzitivne“¹¹⁰ glagole. Njima je svojstveno da u ulozi objekta, direktnog ili indirektnog, imaju imenicu lica a u ulozi druge dopune imaju rečenicu kojom se izriče sadržina akta ili procesa iskazanog glagolom, tzv. „izrični pravi objekat“¹¹¹. U funkciji objekatske dopune glavnog glagola nalazi se izrična zavisna rečenica izražena oblikom „zavisni rečenički veznik *da* + prezent“. Ivić ističe da se ovde „akuzativom direktnog objekta imenuje osoba koju prinuda predodređuje za dospevanje u neku situaciju“,¹¹² iskazanu dopunskom rečenicom. Ukazujući na to da takva dopunska rečenica služi da obavesti o tome na šta je osoba iskazana imenicom u akuzativu prinuđena ili navedena, Ivić navodi da postoje i glagoli kauzativnog karaktera koji nemaju značenjsko obeležje prinude, kao na primer glagol *naučiti* u rečenici: „On je nju naučio da puši.“¹¹³ Prema Ivić, neki sentencijalno tranzitivni glagoli mogu da stupe u vezu i sa imenicom, ukoliko ona sadrži značenje kondenzovane rečenične sadržine,¹¹⁴ kao što je imenica *dolazak* u izrazu „zabraniti nečiji dolazak“. Tako i Batistić tvrdi da prinudno-manipulativni glagoli zahtevaju nominalizovanu dopunu u vidu predložko padežne konstrukcije ili rečeničnu dopunu u vidu izrične zavisne rečenice, kao što je slučaj sa glagolom *naterati* u izrazima „naterati u smeh“ ili „naterati da se smeje“.¹¹⁵ Ističući da kauzativne klauze sa rečeničkom dopunom odlikuje dvoagentnost time što objekat kauzativnog glagola istovremeno funkcioniše i kao subjekat (agens) dopunske rečenice, Batistić obrazlaže njihovu dvoagentivnost „podizanjem“ agensa podređene, dopunske rečenice, koji postaje objekat nadređenog, kauzativnog glagola.¹¹⁶ Batistić u okviru kauzativnih struktura ukazuje na postojanje rečenica sa glagolima koji osim direktnog objekta imaju za dopunu i imenicu u obliku instrumentala ili predložko padežne konstrukcije *za* + *akuzativ* (izabrati za predsednika; imenovati pobednikom).¹¹⁷

¹¹⁰ Glagoli koji dobijaju rečenicu kao objekatsku dopunu. Termin je prema Ivić. Uporedi: Milka Ivić, „Iskazivanje direktnog objekta u (standardnom) srpskohrvatskom“, *Lingvistički ogledi*, Beograd, Prosveta, 1983, str. 134. U daljem tekstu sigla: Ivić 1983.

¹¹¹ Ž. Stanojčić, Lj. Popović, *Gramatika srpskoga jezika* – udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole, četvrto izdanje, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1995, str. 296.

¹¹² Ivić 1983, str. 134.

¹¹³ Ivić 1983, str. 134–135.

¹¹⁴ Ivić 1983, str. 130.

¹¹⁵ Batistić 1978, str. 76.

¹¹⁶ Batistić 1978, str. 81.

¹¹⁷ Batistić 1978, str. 82.

1.4. Kauzativnost i modalnost

Budući da kauzativ označava da jedno lice nekom vrstom podstreka inicira ili uzrokuje radnju drugog lica, prirodna je veza kauzativa i modalnosti. Prema Kristalovoj definiciji, modalnost se sintaksički može iskazati flektivnim oblicima glagola, dok semantički označava govornikov stav prema činjeničnom sadržaju njegovog iskaza, kao što su nužnost, mogućnost, izvesnost i dr.¹¹⁸ U srpskom jeziku, modalnost se iskazuje pomoćnim glagolima, kao što su *moći*, *smeti*, *morati* i dr., dok se u japanskom jeziku modalnost iskazuje flektivnim oblicima, kao što je *nakereba narimasen* (na primer: *mi-nakereba narimasen*, 'moram da vidim'). U japanskom jeziku, međutim, sama upotreba kauzativa implicira modalno značenje. Ističući odgovornost nekog drugog lica za vršenje radnje i stavljajući ga na mesto subjekta, vršilac radnje oseća da mora da izvrši radnju po volji drugoga.

Za kauzativ je značajna tzv. deontička modalnost,¹¹⁹ koja se tiče logike obaveza i dozvola, odnosno nužnosti ili mogućnosti vršenja neke radnje od strane moralno odgovornog agensa.¹²⁰ Deontička modalnost podrazumeva postojanje sile koja se nalazi izvan agensa. Ova sila može poticati od govornika ili od nekog drugog izvora. Prema Lajonsu, odlika iskaza deontičke modalnosti je da deontička obaveza ili zabrana potiče od nekog izvora ili uzroka. Deontički izvor, odnosno izvor naredbe, zabrane ili dozvole, može biti: drugo lice ili institucija koji za vršioca radnje predstavljaju autoritet; neko manje ili više eksplicitno formulirano telo moralnih ili zakonskih principa; unutrašnja prinuda.¹²¹ U japanskom jeziku, gde je izražen uticaj socio-kulturološkog faktora u jeziku, tipična situacija u kojoj se kauzativ koristi jeste upravo ona gde je kauzator nadređen ili predstavlja neku vrstu autoriteta u odnosu na kauziranog. O tome će biti više reči kasnije. Osim deontičke modalnosti koja se vezuje za poznati deontički izvor, F.R. Palmer uvodi i

¹¹⁸ Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit, 1998, str. 212.

¹¹⁹ *Deontic modality*. Termin je izveden iz modalne logike. Lingvisti koji se bave fenomenom modalnosti u jeziku najčeće izdvajaju dva osnovna tipa. Nasuprot deontičkoj je tzv. „epistemička modalnost“ (*epistemic modality*), kojom se iskazuje stepen uverenosti u istinitost iskaza. Vidi: Palmer, F.R. *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.

¹²⁰ Lyons 1977, str. 823.

¹²¹ Lyons 1977, str. 824.

kategoriju tzv. „dinamičke“¹²² modalnosti, čiji su izvor okolnosti, bilo spoljašnje bilo unutrašnje.

Slično Kruzu,¹²³ Sato¹²⁴ navodi sledeće oblike podstreka kod kauzativa voljnih glagola u japanskom jeziku: podstrekačke radnje verbalnog karaktera kao što su naredba, uputstvo, predlog, odobrenje i sl.; psihološki podsticaj koji sugestijom usmerava drugo lice da izvrši radnju; dozvola da drugo lice čini ono što želi; fizički podsticaj kao što je pokret rukom i sl.. I Lajons tvrdi da je poreklo deontičke modalnosti u deziderativnoj i instrumentalnoj upotrebi jezika, tj. jezika kao sredstva za izražavanje želje i kao sredstva da se omogući obavljanje radnji putem nametanja svoje volje drugom agensu. U japanskom jeziku poštovanje ili zanemarivanje volje agensa da izvrši radnju osnov je za podelu kauzativa na kauzativ dozvole ili zabrane,¹²⁵ o čemu će biti reči kasnije. Kauzator svoju želju saopštava indirektno, tvrdnjom, ili direktno, direktivom. Lajons ovde napominje da ono što se izgovara može biti propozicija, ali da ona ne obuhvata sam čin radnje, te da direktivi u tom slučaju bivaju iskazi kojim se drugome nameće obaveza da propoziciju ostvari ili da se suzdrži od njenog ostvarivanja. Ističući da kauzator obično upućuje direktiv drugom agensu, najčešće drugom ljudskom biću, Lajons ukazuje i na to da direktiv može biti upućen i trećem licu, rečenicom kao što je „Neka Y otvori vrata“. On navodi i sledeće izraze kojim se direktiv trećeg lica prenosi drugom licu: „K ti je rekao da otvoriš vrata.“; „K ti kaže da otvoriš vrata.“; „K kaže da treba da otvoriš vrata.“; „Moraš da otvoriš vrata (jer K tako kaže).“ i dr.¹²⁶

Baveći se konstrukcijama sa modalnim značenjem u srpskom jeziku, Dušanka Zvekić-Dušanović govori o tzv. „motivacionoj modalnosti“, obuhvatajući njome deontičku, situacionu i unutrašnju modalnost.¹²⁷ U analizu modalnosti ona uvodi pojam „motiv“ u značenju pokretačke snage neke aktivnosti. Već u samoj podeli motivacione modalnosti

¹²² F.R. Palmer, *Modality and the English Modals*, London, Longman, 1990, str. 9.

¹²³ D.A. Cruse, „A Note on English Causatives“, *Linguistic Inquiry* Vol. 3, No. 4 (Autumn, 1972), str. 520–528.

¹²⁴ Satomi Satou, „Shiekikouzou no bun“ („Rečenica sa kauzativnom struktrom“), *Kotobano kagaku 1 (Nauka o jeziku 1)*, Gengogaku kenkyukai, Tokyo, 1986, str. 94. U daljem tekstu sigla: Satou 1986.

¹²⁵ Uporedi: Hayatsu 2004.

¹²⁶ Vidi: Lyons 1977, str. 832. Prev.aut. U navedenim rečenicama subjekat kauzator je izražen simbolom „K“.

¹²⁷ Dušanka Zvekić-Dušanović, „O srpskim konstrukcijama sa modalnim značenjem 'unutrašnjeg podsticaja' i njihovim mađarskim ekvivalentima“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (2008), vol. 51, br. 1–2, str. 189. U daljem tekstu sigla: Zvekić-Dušanović 2008.

koju predlaže uočava se pojam unutrašnje modalnosti, što ukazuje na to da deontička i situaciona pripadaju spoljašnjoj. Prema njoj, razlika između „unutrašnje“ i „spoljašnje“ tiče se relacije između modalnog izvora (snage koja pokreće ili izaziva akciju), ispunitelja propozicije (onoga od koga se očekuje ostvarivanje zamišljene situacije) i nosioca modalne kvalifikacije (onoga čiji je stav).¹²⁸ U kauzativnoj rečenici, modalni izvor odgovara kauzatoru a ispunitelj kauziranom. Kod spoljašnje motivacione modalnosti „modalni izvor i ispunitelj nisu u sferi istog lica, i ona je 'spoljašnja' iz ugla 'ispunitelja'“.¹²⁹ Ovako se može definisati i modalno značenje sadržano u japanskoj kauzativnoj rečenici. Zvekić-Dušanović tvrdi da se deontička i situaciona modalnost odlikuju postojanjem stimulansa sa strane u vidu volje govornika-subjekta odnosno potrebe uslovljene određenim okolnostima, koja je usmerena na animiranje sagovornika ili nekog drugog lica da ostvari zamišljenu situaciju.¹³⁰ Slično Lajonsu, Zvekić-Dušanović, ukazuje i na upotrebu imperativa kao glagolskog oblika kojim se iskazuje volja govornika za ostvarivanjem neke situacije i u srpskom jeziku je po pravilu usmeren na sagovornika.¹³¹

Imajući u vidu vezu između značenja kauzativa i značenja modalnosti, ovde ćemo detaljnije prikazati analizu kojom se bavi Zvekić-Dušanović. Ona tvrdi da pojmovi „unutrašnji“ i „spoljašnji“ čine jednu dimenziju motivacione modalnosti, dok drugu čine pojmovi „podsticaj“¹³² i „mogućnost“. Govoreći o izvorima modalnosti, ona navodi sledeće oblike koji se mogu javiti u preseku ovih dimenzija: podsticaj drugog lica; situaciono uslovljena neophodnost; unutrašnja potreba; dozvola; situaciono uslovljena mogućnost; sposobnost.¹³³

Prema Zvekić-Dušanović, eksplicitni signali deontičke i situacione modalnosti kada označavaju spoljašnji podsticaj u srpskom jeziku su najčešće glagoli *morati* i *trebati*, uz koje se najčešće ostvaruje dopuna u obliku izrične zavisne rečenice, *da* + prezent. Tu se

¹²⁸ Zvekić-Dušanović 2010, str. 146. U daljem tekstu sigla: Zvekić-Dušanović 2010.

¹²⁹ Kod unutrašnje motivacione modalnosti „pokretačka snaga se nalazi unutar nosioca stava, a ispunitelj propozicije nije u prvom planu. V. Zvekić-Dušanović 2010, str. 146.

¹³⁰ Zvekić-Dušanović 2008, str. 190.

¹³¹ Zvekić-Dušanović 2008, str. 193.

¹³² Kod Lajonsa na ovom mestu stoji pojam „nužnost“ (eng. necessity). Vidi: Lyons 1977, str. 832. Zvekić-Dušanović koristi pojam „podsticaj“ kao opštiji, koji obuhvata i „nužnost“ kao jedan od vidova ispoljavanja podsticaja.

¹³³ Zvekić-Dušanović 2010, str. 146.

spoljašnjim podsticajem deluje na subjekat s ciljem da on ostvari situaciju iskazanu glagolom u dopuni. Zvekić-Dušanović uzima glagol *narediti* kao reprezent značenja spoljašnjeg deontičkog podsticaja, koji se obično svrstavaju u direktivne iskaze¹³⁴ kao što su naredba, zahtev, predlog, preporuka i dr., dok glagol *dozvoliti* uzima kao reprezent značenja spoljašnje deontičke mogućnosti.¹³⁵ Iz ovoga zaključujemo da se značenje konstrukcije sa modalnim glagolom, iskazane iz ugla tzv. ispunitelja propozicije, „ja sam *morao* da + prezent“ izvodi iz značenja konstrukcije sa glagolom spoljašnjeg deontičkog podsticaja *narediti*, iskazane iz perspektive lica koji je modalni izvor, „on mi je *naredio* da + prezent“:

On mi je *naredio* da + prezent → ja sam *morao* da + prezent (*jer mi je on naredio*).

Slično se može reći i za konstrukciju sa glagolom spoljašnje deontičke mogućnosti *dozvoliti*:

On mi je *dozvolio* da + prezent → ja sam *mogao* da + prezent (*jer mi je on dozvolio*).

Navedena značenja naredbe, dozvole i drugih konkretnih značenja podsticaja skrivena su i u glagolu *saseru* u japanskom kauzativu. Tako se značenje spoljašnjeg deontičkog podsticaja gorepomenute japanske kauzativne rečenice おやが 子どもを 郵便局に いかせる.¹³⁶ (Roditelj šalje dete u poštu.) može interpretirati na sledeće načine, u zavisnosti od toga iz čijeg ugla gledišta se data situacija iskazuje:

- (a) おやが 子どもに 郵便局に いくように、命令する.
Oya-ga kodomo-ni yuubinkyoku-ni ikuyouni, meirei suru.
Roditelj naređuje detetu da ide u poštu
- (b) 子どもが 郵便局に いく.
Kodomo-ga yuubinkyoku-ni iku.
Dete ide u poštu.
- (c) 子どもが 郵便局に いかなければならない. (おやがそう命令したから。)
Kodomo-ga yuubinkyoku-ni ik-anakereba naranai. (Oya-ga sou meirei shita kara.)

¹³⁴ Vidi: Popović, Ljudmila, „Komunikativne funkcije proste rečenice“ (str. 983–1057) u: Predrad Piper i dr., *Sintaksa savremenog srpskog jezika. Prosta rečenica*. Red. Milka Ivić. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska 2005, str. 1021–1040.

¹³⁵ Zvekić-Dušanović 2010, str. 155.

¹³⁶ Suzuki 1972, str. 287.

Dete mora da ide u poštu. (Jer mu je roditelj naredio.)

Rečenica (a) je iskazana iz ugla modalnog izvora ili kauzatora, dok su rečenice (b) i (c) iskazane iz ugla ispunitelja ili kauziranog. U rečenici (a) spoljašnji deontički podsticaj izražen je aktivom glagola *meirei suru (narediti)*. U rečenicama iskazanim iz perspektive ispunitelja zahteva njegova radnja se izražava oblikom aktiva ili oblikom za iskazivanje modalnosti –*nakereba naranai* ako se radnja oseća kao spolja nametnuta obaveza.

Glagolima *morati* i *trebati* signalizira se i unutrašnja modalnost kada oni označavaju unutrašnju potrebu subjekta. Prototipično, unutrašnju modalnost najčešće signaliziraju glagoli *hteti* i *želeti*, kao i njihove perifraze.¹³⁷ Zvekić-Dušanović navodi zanimljiv primer upotrebe konstrukcije *da* + prezent trećeg lica sa modalnom partikulom *samo* u inicijalnoj poziciji, kao što je rečenica „Samo da već jednom padne kiša“.¹³⁸ Takva rečenica izražava želju govornika da se ostvari situacija na čijeg nosioca / vršioca govornik ne može da utiče. Sličan primer zabeležen je u japanskom jeziku, gde se takva situacija iskazuje kauzativom:

Ame-wo fur-asetai mono desu.¹³⁹

Samo da padne kiša! / Kako bih želeo da padne kiša!

Iz prikazanog je moguće utvrditi semantičku vezu između kauzativnih rečenica sa značenjem naredbe i dozvole i rečenica u srpskom jeziku koje izražavaju modalna značenja. Mi ćemo ovo rasvetliti na osnovu analize japanskih kauzativnih rečenica i njihovih semantičkih ekvivalenata u srpskom.

1.5. Kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja

Prototipična kauzativna rečenica jeste ona koja izražava ciljnosmereno delovanje na volju drugoga da izvrši radnju, u značenju aktivnog prisiljavanja ili pasivnog davanja dozvole da se izvrši radnja. To je kauzativnost voluntativnog tipa i ona obuhvata voljne glagole.

¹³⁷ Zvekić-Dušanović 2008, str. 190.

¹³⁸ Zvekić-Dušanović 2008, str. 194.

¹³⁹ Anthony Alfonso, *Japanese Language Patterns, Vol.2 (Rečenični tipovi u japanskom jeziku II)*, Tokyo, Sophia University L.L. Center of applied linguistics, 1980, str. 958.

Već je rečeno da se kauzativnost može ostvariti i kauzatorovim delovanjem na emocionalni stav drugog.¹⁴⁰ U japanskom jeziku takva situacija se iskazuje upotrebom kauzativa neprelaznih glagola koji izražavaju osećanja. U klasifikacijama kauzativa kod istraživača kao što su Takahaši¹⁴¹ ili Sato¹⁴² kauzativni oblik datih glagola naziva se „kauzativ nevoljne radnje“ (無意思動作の使役),¹⁴³ o čemu će biti reči kasnije.

Ako se uzme u obzir da se kauzativni glagoli u japanskom jeziku grade dodavanjem morfeme (*s*)*aseru* na osnovu glagola, prirodna je i formalna veza kauzativa nevoljnih radnji i osećanja sa glagolom u osnovi *okoru* (*ljutiti se*) – *okor-aseru* (*naljutiti*). Na sličan način uspostavlja se takva formalna veza i u srpskom. Kauzativni oblici glagola koji izražavaju osećanja u srpskom jeziku najčešće se izražavaju odgovarajućim prelaznim oblikom glagola koji izražavaju osećanja (*ljutiti se* – *naljutiti*, *razljutiti*; *obradovati se* – *obradovati*; *iznenaditi se* – *iznenaditi*; *plakati* – *rasplakati*; *smejati se* – *zasmejati* i sl.). To su glagoli nastali iz iste osnove, koji, razlikujući se u morfemi *se*, stoje u opoziciji prelazno-neprelazni glagolski par. Ipak, u srpskom jeziku takva veza nije uvek moguća. Na primer, glagol *nayamu* (*patiti*) ima svoj kauzativni parnjak *nayamaseru*, dok se u srpskom jeziku značenje „učiniti da neko pati“ može iskazati samo izborom neke druge lekseme, kao što je glagol *namučiti*.

Uvođenjem pojma kojim se iskazuje kauzator ili uzročnik osećanja,¹⁴⁴ neprelazni glagol osećanja postaje prelazan, čime se rečenična struktura proširuje. U funkciji objekatske dopune kauzativnog glagola nevoljnih radnji i osećanja je leksema sa obeležjem **živo** /+/ u ulozi direktnog objekta, i ona ima ulogu doživljavača emotivnog stanja. Leksema u ulozi kauzatora na mestu subjekta može i ne mora posedovati dato obeležje, kao što pokazuju sledeći primeri iz japanskog jezika i njihovi srpski ekvivalenti:

¹⁴⁰ D.A. Cruse, „A Note on English Causatives“, *Linguistic Inquiry* Vol. 3, No. 4 (Autumn, 1972), str. 520–528.

¹⁴¹ Takahashi Tarou i dr., *Nihongo no bunpou* (日本語の文法, *Gramatika japanskog jezika*), Hitsuji, 2005. U daljem tekstu sigla: Tarou 2005.

¹⁴² Satou 1986.

¹⁴³ Sato deli kauzativ na „kauzativ voljnih glagola“ (意思動作の使役) i „kauzativ nevoljnih glagola“ (無意思動作の使役). O tome više: Satou 1986, str. 89.

¹⁴⁴ U slučaju glagola emocionalnog sadržaja, za učesnike kauzativne situacije – kauzatora i kauziranog, mogu se koristiti i drugi termini, kao što su „izazivač emocije“, „stimulus“, odnosno „doživljavač“. Vidi: Moskovljević-Popović, Jasmina, „Klase glagola za izražavanje psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja u savremenom srpskom jeziku“, *Naučni sastanak u Vukove dane*, sv. 37/1, Beograd, 2007, str. 87–98.

美しく 飾られた 大きな クリスマスツリーが 子供たちを 喜ばせた。¹⁴⁵

Utsushiku kazarareta ookina kurisumasutsurii ga kodomotachi wo yorokobaseta.

Lepo ukrašena velika novogodišnja jelka obradovala je decu.

田中さんは、じょうだんを 言って、みんなを わらわせました。¹⁴⁶

Tanakasan-wa, joudan-wo itte, minna-wo warawasemashita.

Tanaka je sve nasmejao ispričavši šalu.

Kao što je pokazano u gornjim primerima, kauzator u kauziranom izaziva određeno osećanje nekim svojim postupkom („ispričavši šalu“) odnosno nekom svojom osobinom („lepo ukrašena velika“). Radnja kojom kauzator izaziva neko osećanje kauziranog najčešće se iskazuje zavisnom rečenicom sa glagolom u vezivnom obliku u okviru zavisnosložene rečenice, gde je kauzativni glagol osećanja na mestu predikata glavne rečenice.

U japanskom jeziku upotrebom kauzativa neprelaznih glagola koji izražavaju osećanja, u prvi plan se stavlja pojava datog osećanja u kauziranom i nevoljnost te radnje, a ne intencionalnost kauzatora u izazivanju datog emotivnog stanja. Ovaj tip kauzativne rečenice više izražava uzročnu vezu između pojava. Intencionalnost nije nužna odlika ni gorenavedenih kauzativnih glagola osećanja nastalih ispuštanjem refleksivne morfeme *se* u srpskom jeziku. Oni se odlikuju sintaksičkom ili sekundarnom tranzitivnošću i, prema Štrbac, ubrajaju se u neprave glagole kauziranih emotivnih stanja.¹⁴⁷ U prave glagole kauziranih emotivnih stanja Štrbac ubraja one koji su primarno tranzitivni (*bodriti, hrabriti, vredati* i dr.) i koje odlikuje intencionalnost, kao namerno i svesno izazivanje određenog stanja.¹⁴⁸ Otuda je kod ovih glagola u ulozi subjekta-kauzatora po pravilu ljudsko biće ili neka njegova svesna i voljna aktivnost, postupak, ponašanje, osobina, događaj i dr.

U ovom poglavlju dali smo prikaz sintaksičko-semantičkih odlika kauzativa uopšte kao i prikaz odlika učesnika kauzativne situacije. Za našu analizu posebno je važno rasvetliti kategorijalno obeležje živo, što se u širem smislu može shvatiti kao agentivnost.

¹⁴⁵ Hayatsu 2004, str. 131.

¹⁴⁶ Tokyo Gaigodai 2001, str. 136.

¹⁴⁷ Štrbac, Gordana, „O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (2006), vol. 49, br. 2, str. 95.

¹⁴⁸ Isto, str. 93.

Pokazalo se da svojstvo agentivnosti utiče na izbor padeške oznake imenice koja imenuje kauziranog u kauzativnoj konstrukciji. S obzirom na osnovno značenje kauzativa da jedno lice direktnim ili indirektnim dejstvom podsiče, inicira ili uzrokuje radnju drugog lica, ukazali smo i na vezu kauzativnosti i modalnosti. Pošto kauzator nameće svoju volju drugom licu, za kauzativ je značajna tzv. deontička modalnost, koja se tiče logike obaveza i dozvola. Osim osnovnih značenja kauzativa, naredbe i dozvole, koji bi se mogli odrediti kao kauzativ voljnih glagola, istraživanjem smo obuhvatili i tzv. kauzativ nevoljnih glagola, gde spadaju i glagoli emocionalnog sadržaja. U narednom poglavlju, prikazom dosadšnjih dostignuća iz oblasti istraživanja japanske kauzativne rečenice pokušaćemo da rasvetlimo prirodu kauzativa u japanskom jeziku i kako se u njemu ispoljavaju navedene opšte odlike kauzativa.

II KAUZATIV U JAPANSKOM JEZIKU

2.1. Tvorba, definicija i vrste kauzativa u japanskom jeziku

Kauzativ u japanskom jeziku deli se na leksički i afiksalni. Masajoši Šibatani (Masayoshi Shibatani) (1972)¹⁴⁹ u leksički kauzativ svrstava prelazno-neprelazne parove glagola nastale iz istog korena, kao *tomaru* (zaustaviti se) – *tomeru* (zaustaviti). Drugačiju definiciju leksičkog kauzativa daje Čikako Šigemori Bučar, koja se posebno bavi glagolskim rodovima u japanskom jeziku.¹⁵⁰ Ona u leksički kauzativ ubraja one leksičke jedinice koje nemaju morfološke sličnosti sa osnovnim, upravnim glagolom, ali u odnosu na njega nose značenje kauzativnosti, kao *shinu* (umreti) – *korosu* (ubiti).¹⁵¹ Afiksalni ili morfološki kauzativ nastaje dodavanjem pomoćnog glagola *saseru* na osnovu aktivnog oblika glagola. Ovako deriviran kauzativ smatra se prototipičnim. Kauzativ se gradi dodavanjem pomoćnog glagola *saseru*¹⁵² na neizvršeni oblik¹⁵³ jednosamoglasničkih glagola u japanskom jeziku, dok se kod petosamoglasničkih glagola dodaje oblik pomoćnog glagola *seru*.¹⁵⁴ Kauzativni oblik glagola ima valencu uvećanu za jedan u odnosu na osnovni oblik glagola. Ukoliko je nastao iz neprelaznog glagola postaje prelazan, monotranzitan. Ukoliko je osnovni glagol monotranzitan, kauzativni oblik ovog glagola biće ditranzitan.

Kauzativ u japanskom jeziku jeste vrsta glagolskog roda. Ozbiljnija istraživanja glagolskog roda u japanskom jeziku počinju posle II svetskog rata pod uticajem praške škole. Definicija glagolskog roda se menjala. Jedan od najznačajnijih istraživača, Šigejuki

¹⁴⁹ Masayoshi Shibatani, „Semantics of Japanese Causativization“, *Foundations of Languages* 9, 1973, str. 327–373. U daljem tekstu sigla: Shibatani 1973.

¹⁵⁰ Shigemori Bučar, Chikako, „Causative Constructions in Japanese and Slovene“, *Linguistica* XLVI, Ljubljana, 2006. U daljem tekstu sigla: Shigemori 2006.

¹⁵¹ Shigemori 2006, str. 191.

¹⁵² Shigemori definiše pomoćni glagol *saseru* kao morfemu *-sase-*. Vidi: Shigemori 2006.

¹⁵³ Termin „neizvršeni oblik“ je prema: Jamasaki-Vukelić 2003, str. 212. Vidi: Hiroši Jamasaki-Vukelić, *Japansko-srpski i srpsko-japanski rečnik*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2003.

¹⁵⁴ U japanskom jeziku, promene glagola se vrše dodavanjem pomoćnih glagola na određene oblike glavnog glagola, kojih ima šest. Kod jednosamoglasničkih glagola ovi oblici promene završavaju na pet različitih vokala. Pošto se neizvršeni oblik petosamoglasničkih glagola završava na vokal /a/ umesto glagola *saseru* oni u kauzativu dobijaju njegov oblik *seru*. Više o tome u: Jamasaki-Vukelić 2003; Kajoko Jamasaki, *Gramatika savremenog japanskog jezika*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2014.

Suzuki u svojoj knjizi *Gramatika japanskog jezika – morfologija* (1972)¹⁵⁵ objašnjava kategoriju glagolskog roda pojmom tačke gledišta (立場) odnosno time da li će se na mesto subjekta odnosno objekta iskaza staviti vršilac ili predmet radnje, ili treće lice koje je u bilo kakvom odnosu s radnjom. Prema Suzukiju, aktiv (元になる立場) je „osnovni“¹⁵⁶ glagolski rod iz kojeg se morfološki i semantički izvode pasiv i kauzativ. Kauzativ (使い立ての立場) je glagolski rod koji na mesto subjekta stavlja lice ili stvar koji podstiču neko drugo lice ili stvar odnosno dozvoljavaju im da izvrše radnju izraženu glagolom aktiva. Prema Suzukiju, značenje kauzativa može se razumeti kao zbir leksičkog značenja glagola aktiva i gramatičkog značenja pomoćnog glagola kauzativa.¹⁵⁷ Pošto kauzativni glagol obuhvata i radnju aktiva i radnju kauzativa, on zahteva dopune kojima se iskazuje vršilac i jedne i druge radnje. Vršilac radnje aktiva u kauzativnoj rečenici dobija ulogu agentivne dopune, iskazane imenicom označenom padeškom pomoćnom rečcom *ni*, ili objekatske dopune, iskazane imenicom označenom padeškom pomoćnom rečcom *wo*. Vršilac radnje kauzativa dobija ulogu subjekta, kao što je prikazano u sledećem primeru:

Aktiv

子どもが 郵便局に いく。

Kodomo-ga yuubinkyoku-ni iku.

Dete ide u poštu.

↓

Kauzativ

おやが 子どもを/に 郵便局に いかせる。¹⁵⁸

Oya-ga **kodomo-wo / ni** yuubinkyoku-ni ik-aseru.

Roditelj šalje dete u poštu.

Situacija iskazana kauzativnom rečenicom „Oya-ga kodomo-wo yuubinkyoku-ni ik-aseru“ („Roditelj šalje dete u poštu“) može se predstaviti trećom Lajonsovom šemom operativno-faktivnih i kauzativnih glagola „proizvesti: (agens, posledica)“, na sledeći način:

saseru: (oya, yuubinkyoku-ni iku (kodomo))

¹⁵⁵ Suzuki 1972.

¹⁵⁶ *Moto ni naru* (onaj koji je u osnovi). Isto, str. 285.

¹⁵⁷ Isto, str. 286.

¹⁵⁸ Isto, str. 287.

kauzativni pomoćni glagol: (roditelj, ići u poštu (dete)).

U datoj šemi imenica *oya* (roditelj) je kauzator tj. agens kauzativnog glagola *saseru* sa apstraktnim značenjem „proizvesti“, a posledica je događaj iskazan izrazom *yuubinkyoku-ni iku* (ići u poštu), čiji je nosilac iskazan imenicom *kodomo* (dete).

Ukoliko u analizi kauzativnih konstrukcija u japanskom jeziku pođemo od pretpostavke da je kauzativni glagol prelazan i primenimo Lajonsovu leksičku dekompoziciju, kojom se valenca i značenje prelaznog glagola objašnjavaju umetanjem strukture sa odgovarajućim neprelaznim glagolom kao objektom apstraktnog glagola „izazvati“, situacija „Oya-ga kodomo-wo yuubinkyoku-ni ik-aseru“ može se predstaviti i šemom „(X izaziva (Y čini))“, kao sledeće:

oya saseru (kodomo yuubinkyoku-ni-iku)

roditelj izaziva (dete ide-u-poštu).

U datoj šemi kauzativni glagol *ika-seru* razložen je na značenjske komponente, neprelazni glagol *iku* (ići) i pomoćni glagol za kauzativ *saseru* sa apstraktnim značenjem „izazvati“. Imenica *oya* (roditelj) je kauzator tj. subjekat prelaznog glagola *saseru*. Objekat glagola *saseru* je struktura sa neprelaznim glagolom „yuubinkyoku-ni iku“ („ići u poštu“), čiji je agens *kodomo* (dete). To znači da se u osnovi kauzativne rečenice pojavljuje dvopropoziciona i heterosubjekatska sintaksička struktura, kojoj odgovara semantički model „kauzator čini **radnju R1** tako da agens čini **radnju R2** kao posledicu“, kao što predlaže Alanović.¹⁵⁹

Hideo Teramura određuje glagolski rod kao zamenu uloga (glavne i sporedne) između lica i predmeta koji su obuhvaćeni radnjom.¹⁶⁰ U lingvistici ova pojava je poznata kao perspektivizacija. Promena pozicija argumenata gramatički je izražena promenom padeža odnosno njihovih padeških oznaka i promenom oblika glagola. Teramura opisuje odnos između kauzativne rečenice i aktivne rečenice iz koje je ova izvedena.

Aktiv

¹⁵⁹ Alanović predlaže model *X čini R₁ tako da Y čini R₂ kao posledicu*. Vidi: Alanović 2011.

¹⁶⁰ Teramura 1982.

agens-ga (objekat-wo) glagol¹⁶¹

弟ガ 東京へ 行ク.

Otouto-ga Toukyou-e iku.

Moj mlađi brat ide u Tokio.

Kauzativ

kauzator-ga/wa agens-ni/wo (objekat-wo) glagol-saseru.

私ガ 弟ヲ 東京へ 行カセル.

Watashi-ga otouto-wo Toukyou-e i-kaseru.

Ja šaljem mlađeg brata (da ide) u Tokio.

Kao što se vidi, u odnosu na aktivnu rečenicu broj učesnika u kauzativnoj rečenici i valentnost glagola povećani su za jedan. Novi argument je imenica u ulozi kauzatora.

Ovde smo videli samo neke od teorijskih pristupa proučavanju kauzativa u japanskom jeziku. Time ćemo se detaljnije baviti kasnije.

2.2. Značenja kauzativa

U kauzativnoj rečenici sadržana su različita značenja. Da bi se odredilo značenje kauzativne rečenice nužno je uzeti u obzir sledeće: odnos između kauzatora i agensa; njihovu prirodu (živo / neživo); postojanje volje agensa da izvrši radnju; uvažavanje volje agensa; aktivnost stava kauzatora prema radnji. Prema Suzukiju,¹⁶² kauzativ izražava aktivno prisiljavanje drugoga na radnju, zatim pasivno davanje dozvole za radnju, i izražava uzrok kada je subjekat kauzativne rečenice neživo. U uzajamnoj vezi sa interpretacijom značenja kauzativne rečenice kao prisile ili dozvole je i izbor padeške pomoćne rečice *ni* ili *wo*¹⁶³ uz imenicu kojom je iskazan agens, tj. kauzirani. Na izbor padeške pomoćne rečice utiče i priroda ili prelaznost glagola kojim je iskazana radnja.

¹⁶¹ Teramura 1982, str. 286. U cilju prikazivanja morfo-sintaksičke strukture rečenice Teramura koristi oznake X za agens, Y za kauzator, Z za objekat i V za glagol. Strukturu aktivne rečenice prikazuje obrascem „Y-ga (Z-wo) V“, a strukturu kauzativne obrascem „X-ga/wa Y-ni/wo (Z-wo) V-saseru“. Značenje pomoćnih reči je sledeće: ga/wa – padeška pomoćna rečca za nominativ / subjekat, tema; wo – padeška pomoćna rečca za akuzativ / direktni objekat; ni – padeška pomoćna rečca za dativ / indirektni objekat; agentivna dopuna.

¹⁶² Suzuki 1972.

¹⁶³ Padeška pomoćna rečca *ni* odgovara dativu, a *wo* akuzativu.

Pomenuta sintaksičko-semantička svojstva dala su osnov za različite klasifikacije kauzativne rečenice u japanskom jeziku. Tako su nastale sledeće podele zasnovane na morfo-sintaksičkim, sintaksičkim i / ili semantičkim svojstvima kauzativne rečenice: direktni i indirektni kauzativ, kauzativ prelaznih i kauzativ neprelaznih glagola; „wo kauzativ“ i „ni kauzativ“ i dr. Podela na „wo kauzativ“ i „ni kauzativ“ izvršena je prema padeškoj pomoćnoj reči kojom se u kauzativnoj rečenici označava agens radnje iskazane leksičkim glagolom: rečca *wo* označava direktni objekat, dok rečca *ni* označava indirektni objekat ili agentivnu dopunu.¹⁶⁴ Najčešća je uopštena podela na kauzativ prisile i kauzativ dozvole. Ova osnovna značenja kauzativa mogu se dalje razložiti, pa se u literaturi navode i sledeća značenja: uputstvo; dopuštanje; ostavljanje; nemešanje; samoprekor i dr.¹⁶⁵

U Kurodinoj podeli, „wo kauzativ“ izražava prisilu i naredbu a „ni kauzativ“ dopuštanje i dozvolu.¹⁶⁶ Šibatani pod dozvolom podrazumeva i značenje „dati priliku, omogućiti“ kao i značenje „ne (uspeti) sprečiti“.¹⁶⁷ Šibatani prihvata Kurodinu podelu na „wo kauzativ“ i „ni kauzativ“, u okviru prototipičnih kauzativnih rečenica, kod kojih je subjekat umetnute kauzativne rečenice živo biće, kao u primeru:

太郎が 次郎を 行かせた。 /	太郎が 次郎に 行かせた。 ¹⁶⁸
Tarou ga Jirou wo ik-aseta. /	Tarou ga Jirou ni ik-aseta.
Taro je naterao Điroa da ide. /	Taro je dozvolio Điroa da ide.

Šibatani ovde daje dodatna objašnjenja, naglašavajući direktnost dejstva kauzatora na agensa radnje. Prema njemu, kauzacija kod „wo kauzativa“ je obavezno prisilna i vrši se direktno, u ličnom obraćanju, naredbom i sl.¹⁶⁹ Ova tvrdnja dala je osnov za podele kauzativa na direktni i indirektni. U takvim rečenicama, agens, iako živo biće, gubi svoju agentivnost i svojim svojstvima približava se predmetu radnje, zbog čega u kauzativnoj rečenici dobija padešku oznaku za direktni objekat *wo*. Šibatani ovim ističe da „wo

¹⁶⁴ Podela je prema Kurodi. S.Y. Kuroda, *Generative Grammatical Studies in the Japanese Languages*, Ph.D. Dissertation, MIT, 1965, prema: Šibatani 1973, str. 334. U daljem tekstu sigla: Kuroda 1965.

¹⁶⁵ Yuriko Sunagawa i dr., *Kyoushi to gakushuusha no tame no nihongo bunkei jiten (Rečnik rečeničnih tipova japanskog jezika za nastavnike i studente)*, Kuroshio, Tokyo, 1998. U daljem tekstu sigla: Sunagawa 1998.

¹⁶⁶ Kuroda 1965, prema: Šibatani 1973, str. 333.

¹⁶⁷ Šibatani 1973, str. 332.

¹⁶⁸ Šibatani 1973, str. 333.

¹⁶⁹ Šibatani 1973, str. 334.

kauzativ“ naglašava agensovu pacijativnost dok „*ni* kauzativ“ naglašava njegovu agentivnost.¹⁷⁰

Satomi Sato (1990)¹⁷¹ posebnu pažnju poklanja kauzativnim rečenicama koje izražavaju uzročno-posledični odnos, a u okviru njih i na rečenice koje izražavaju odnos deo–celina, kao što je u sledećem primeru:

Ahiru-ga (patka / celina) nominativ	hane-wo (krila / deo) akuzativ	habatakasete ita. ¹⁷²
Patka (celina) nominativ	je lepršala	svojim krilima. (deo) instrumental

Emiko Hajacu (Emiko Hayatsu), međutim, ovakav tip rečenice stavlja u širi okvir. Nazivajući je „kauzativ subjekta-posesora“ (所有者主語の使役), ona tvrdi da kod ovog tipa rečenice između konstituenta u ulozi subjekta i onog u ulozi objekta postoji odnos posesije ili pripadnosti.¹⁷³

Prema Hajacu (2004), tipična kauzativna rečenica opisuje situaciju u kojoj „jedna osoba naredjenjem ili molbom deluje na drugu osobu da izvrši radnju, a ova na to izvršava radnju“.¹⁷⁴ Hajacu je ponudila podelu prema kojoj kauzativ prisile i kauzativ dozvole spadaju u tzv. „osnovne kauzativne rečenice“ (基本的な使役表現)¹⁷⁵ dok uvodi i četiri posebna tipa. Kod njih uzima u obzir prirodu imenica kojim su označeni kauzator i agens, zatim da li kauzator poštuje ili zanemaruje volju agensa da izvrši radnju, kao i to da li je u vršenje radnje uključena volja agensa ili se radnja prirodno odvija. Prvi je kauzativ „dozvole ili dopuštenja“,¹⁷⁶ kod kojeg oba učesnika imaju odliku živo i voljno. Agens vrši radnju svojom voljom, dok kauzator dopušta njeno izvršenje. Drugi je kauzativ „uzročnog

¹⁷⁰ Shibatani 1973, str. 335.

¹⁷¹ Satou Satomi, „Shiekikouzou no bun (2): gen'in kankei wo hyougen suru baai“ („Rečenica sa kauzativnom strukturom (2): izražavanje uzročno-posledičnog odnosa“) *Kotobano kagaku 4 (Nauka o jeziku 4)*, Gengogaku kenkyuukai, Tokyo, 1990, str. 103–157. U daljem tekstu sigla: Satou 1990.

¹⁷² Satou 1990, str. 150.

¹⁷³ Emiko Hayatsu, „Shoyuusha shugo no shieki ni tsuite“ („O kauzativu subjekta posesora“), *Nihongo gakka nenpou* 13, Tokyo, Toukyogaikokugo daigaku, 1991, str. 4. U daljem tekstu sigla: Hayatsu 1991.

¹⁷⁴ Hayatsu 2004, str. 128.

¹⁷⁵ Hayatsu 2004, str. 128–150.

¹⁷⁶ Hayatsu 2004, str. 130.

odnosa“, u kojem je kauzator neko svojstvo ili ljudsko biće, stvar ili pojava koje poseduju to svojstvo i koje na živog i voljnog agensa deluju tako što u njemu izazivaju psihološku ili fiziološku promenu stanja.¹⁷⁷ Treći je kauzativ kod kojeg oba učesnika imaju odliku živo i voljno, ali agens nije u stanju da sam izvrši radnju, zbog čega mu kauzator direktno pomaže u tome.¹⁷⁸ Takve su rečenice koje izražavaju brigu o detetu ili o nemoćnom licu. Četvrti tip je kauzativ kod kojeg je „agens“¹⁷⁹ neživo, stvar ili apstraktna pojava koja ne poseduje volju, dok kauzator aktivno izaziva promenu stanja ili pasivno dozvoljava da „agens“ promeni stanje.¹⁸⁰

O ovom tipu rečenice znatno ranije bavi se i Šibatani sa polazišta strukturalizma. Postojanje rečenica u kojima je subjekat umetnute rečenice neživo a predikat ne iskazuje događaj već stanje, Šibatani obrazlaže time što subjekat, iako neživo, ima sopstvenu „snagu“ ili potencijal da inicira proces iskazan glagolom, kao što je u primeru koji navodi: „Tarou ga yasai wo kusar-ase-ta.“ („Taro je dozvolio da mu povrće istruli.“).¹⁸¹ Ipak, Šibatani naglašava da se takav subjekat ne može smatrati pravim agensom, zbog čega se u kauzativnoj rečenici ne pojavljuje kao agentivna dopuna s padeškom oznakom *ni*, kao što je to slučaj sa živim agensom umetnute rečenice. On se tada označava padeškom pomoćnom rečcom za direktni objekat, *wo*.

Vidimo da se kao osnovna značenja kauzativa u japanskom jeziku navode prisila, naredba, dopuštanje i dozvola. U kauzativnim rečenicama koje iskazuju data značenja kauzator i kauzirani su prototipično iskazani imenicama sa obeležjem živo /+/ i među njima postoji neka vrsta hijerarhije u socijalnom statusu ili razlika u godinama. Radnja iskazana glagolom najčešće izražava događaj. Postoje i semantički tipovi kauzativa koji izražavaju sledeće odnose između argumenata u ulogama kauzatora i kauziranog: uzročno-posledični odnos; odnos deo–celina, ili u širem smislu odnos posesije. Tada kauzator odnosno kauzirani ne moraju nužno biti iskazani imenicama sa obeležjem živo /+/, a radnja kauzatora odnosno kauziranog može da izražava i stanje, a ne samo događaj.

¹⁷⁷ Hayatsu 2004, str. 131.

¹⁷⁸ Hayatsu 2004, str. 132.

¹⁷⁹ Po pravilu, agens je živ, sposoban da svesno izazove, planira i kontroliše radnju. Neživog vršioca radnje označićemo oblikomom „agens“.

¹⁸⁰ Hayatsu 2004, str. 132.

¹⁸¹ Shibatani 1973, str. 331.

2.3. Kratak pregled dosadašnjih istraživanja o kauzativnoj rečenici

2.3.1. Kauzativ u udžbenicima za strance

U ovom odeljku prikazaćemo kako je kauzativna rečenica u japanskom jeziku prikazana u udžbeniku *Japanski jezik za početni nivo* (1994)¹⁸² koji se koristi u nastavi japanskog jezika za strance. Udžbenik *Japanski jezik za početnike*, koji je izdao Univerzitet za strane studije u Tokiju 1994. godine, izdvaja četiri tipa kauzativne rečenice. U knjizi *Gramatika japanskog jezika za početni nivo* (2001),¹⁸³ napisanoj uz ovaj udžbenik, prikazana je morfo-sintaksička struktura rečeničnih tipovi koje ovde navodimo.

(1) (a) kauzator-wa kauzirani-wo glagol_{neprelazni}-saseru¹⁸⁴

先生は 生徒を 立たせました。¹⁸⁵
Sensei-wa seito-wo tatasemashita.
Profesor je naredio učeniku da ustane.

U objašnjenju stoji da ovaj tip rečenice izražava situaciju kada kauzator traži od kauziranog da nešto uradi, a ovaj čini što mu je zadato. Na mestu glagola su voljni neprelazni glagoli. Kauzativni glagol prevodi se na srpski jezik perifrastičnom konstrukcijom sa glagolima uputstva ili naredbe.

(b) kauzator-wa kauzirani-ni objekat-wo glagol_{prelazni} - saseru

父は 妹に 新聞を 持って来させました。¹⁸⁶
Chichi-wa imouto-ni shimbun-wo motte kosasemashita.
Otac je naredio mlađoj sestri da mu donese novine.

Semantički istovetan prethodnom, ovaj tip rečenice izražava situacije s prelaznim glagolima, iz čega slede sintaksičke razlike. Kauzirani je označen padeškom rečcom *ni* pošto se padeškom rečcom *wo* označava direktni objekat.

¹⁸² *Shokyuu nihongo (Japanski jezik za početnike)*, Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha, 1998 (1. izd. 1994).

¹⁸³ Tokyo Gaigodai 2001.

¹⁸⁴ Morfo-sintaksička struktura kauzativne rečenice prikazuje se obrascem „X-wa Y-wo V-saseru“ u kojem je X oznaka za kauzatora a Y za agens, dok se oznakom V izražava glagol. Autori priručnika ne imenuju učesnike kauzativne situacije, već i u objašnjenjima o njima referišu kao o X odnosno Y.

¹⁸⁵ Isto, str. 134.

¹⁸⁶ Isto, str. 135.

(2) kauzator-wa kauzirani-ni (objekat-wo) glagol-saseru

先生は 生徒たちに 好きな 所へ 行かせました。¹⁸⁷

Sensei-wa seitotachi-ni sukina tokoro-e ikasemashita.

Profesor je dozvolio učenicima da idu gde im je volja.

父親と 母親は 子どもたちに 自由に 意見を しゃべらせました。¹⁸⁸

Chichioya-to hahaoya-wa kodomotachi-ni jiyuuni iken-wo shaberasemasita.

Otac i majka su dozvolili deci da slobodno izlože svoje mišljenje.

Ovi rečenični tipovi u osnovi imaju i prelazne i neprelazne glagole, a izražavaju dopuštenje i dozvolu. Na ovo značenje ukazuje i padeška pomoćna rečca *ni* u oznaci kauziranog. Značenje dozvole može biti naglašeno i izrazima kao što je *jiyuuni* (slobodno). Kauzativni glagol prevodi se na srpski jezik perifrastrukcijom sa glagolima dozvole ili dopuštenja.

(3) kauzator-wa kauzirani-wo glagol_{neprelazni}-saseru

田中さんは、 じょうだんを 言って、みんなを わらわせました。¹⁸⁹

Tanakasan-wa, joudan-wo itte, minna-wo warawasemashita.

Tanaka je sve nasmejao ispričavši šalu.

Ovaj tip rečenice izražava situaciju u kojoj kauzator nekim svojim činom izaziva emocije ili osećanja kauziranog. U osnovi kauzativnog glagola su neprelazni nevoljni glagoli koji izražavaju osećanja: *warau* (smejati se), *okoru* (naljutiti se), *yorokobu* (radovati se), *tsukareru* (umoriti se), *bikkuri suru* (iznenaditi se), *shimpai suru* (brinuti se) i dr. U kauzativu oni postaju prelazni, a kauzirani je označen padeškom rečcom *wo*. Ovi kauzativni glagoli prevode se na srpski odgovarajućim prelaznim oblikom glagola koji izražavaju osećanja kao što su glagoli *naljutiti*, *obradovati* i dr.).

(4) (a) (imenica-wo) glagol-sasete kudasai / kudasaimasenka

この 電話を 使わせてください。¹⁹⁰

Kono denwa-wo tsukawasete kudasai.

Molim vas da mi dozvolite da se poslužim ovim telefonom.

¹⁸⁷ Isto, str. 135.

¹⁸⁸ Isto, str. 135.

¹⁸⁹ Isto, str. 136.

¹⁹⁰ Isto, str. 136.

Kauzativ u vezivnom obliku u konstrukciji *-te kudasai / kudasaimasenka* izražava učtivu molbu ili zahtev za dopuštenjem da govornik izvrši neku radnju. Ovaj tip rečenice prevodi se na srpski jezik perifrastričnom konstrukcijom sa glagolima dozvole ili dopuštenja u učtivim izrazima koji iskazuju molbu.

(b) kauzator -wa govornik-wo glagol_{neprelazni}-sasete kureru / kudasaru

kauzator-wa govornik-ni objekat-wo glagol_{prelazni}-sasete kureru / kudasaru

田中さんは わたしに 電話を 使わせてくれました。¹⁹¹

Tanakasan-wa watashi-ni denwa-wo tsukawasete kuremashita.

Tanaka mi je dozvolio da se poslužim telefonom.

Ovaj tip rečenice izražava da kauzator dozvoljava govorniku u ulozi kauziranog da uradi ono što želi, zbog čega govornik oseća zahvalnost. Izbor padeške pomoćne reče uz imenicu kauziranog uslovljen je time da li je glavni glagol prelazan ili neprelazan. Prevodi se na srpski jezik perifrastričnom konstrukcijom sa glagolima dozvole.

Kao što smo videli, udžbenik *Japanski jezik za početni nivo* prikazuje četiri tipa kauzativne rečenice. Uz tipove rečenica koje izražavaju naredbu i dozvolu kao osnovna kauzativna značenja navode se i rečenice koje izražavaju izazivanje osećanja, kao i perifrastrična upotreba kauzativa u izrazima sa značenjem činjenja usluge ili dozvole govorniku. U okviru prva dva tipa dati su podtipovi na osnovu sintaksičkih razlika, koje proizilaze iz vrste prelaznosti glagola. Udžbenik prikazuje morfološku segmentaciju i morfo-sintaksičku strukturu rečenice dajući kratka i koncizna objašnjenja njihovih značenja. Prikazuje četiri tipa kauzativne rečenice, ali ih ne imenuje niti klasifikuje što otežava razumevanje i sistematizaciju. Objasnjenja su kratka i praktična, i time su korisna za početni nivo, iako za naučne potrebe nisu dovoljna.

2.3.2 Kauzativ u gramatičkim priručnicima japanskog jezika kao stranog na engleskom jeziku

Priručnik *Rečenični tipovi u japanskom jeziku*,¹⁹² koji je napisao Antoni Alfonso 1966. godine, dugo se koristio u nastavi japanskog jezika kao stranog širom sveta. Ova

¹⁹¹ Isto, str. 136.

dvotomna normativna gramatika (I tom 613 str.; II tom 1230 str.) sastoji se od četrdeset lekcija. U njoj se kontrastiraju rečenični tipovi japanskog i engleskog jezika. Kautzivna rečenica se u ovom priručniku pojavljuje u drugom tomu u tridesetdrugoj lekciji, zajedno sa pasivnom rečenicom.¹⁹³ Alfonso navodi dva značenja kautzivne rečenice: značenje prisile i značenje dozvole. Značenje se određuje kontekstom. Prema njemu, ova distinkcija u značenjima postoji samo kod stranaca koji uče japanski jezik, dok se kod maternjih govornika ona ne vrši. Ovaj stav, međutim, može se diskutovati ako se uzmu u obzir brojna istraživanja japanskih lingvista koja takođe navode navedena značenja kautziva. Pored distinkcije u značenju, Alfonso kao problem u učenju navodi i sličnost u značenju i obliku kautzivnih i prelaznih glagola.

U priručniku je dat strukturni okvir kautzivne rečenice, i to za prelazne glagole „glavni agens-wa subagens-ni objekat-wo glagol-saseru“, odnosno za neprelazne glagole „glavni agens-wa subagens-ni glagol-saseru“.¹⁹⁴

Sensei-wa seito-ni kenka-wo yame-sasemashita.
Profesor je naredio učenicima da prestanu sa svađom.
(Profesor je prekinuo svađu učenika.)

Okusan-wa akanbo-wo aruk-asete imasu.
Gospođa pušta bebu da hoda.

Gornji primer prikazuje stukturu kautzivne rečenice sa prelaznim glagolom, a donji strukturu kautzivne rečenice sa neprelaznim glagolom. Alfonso koristi termin „glavni agens“ da ukaže na kautzatora i termin „subagens“ da ukaže na kautziranog kao vršioca radnje glagola u osnovi. Prema datom strukturnom okviru, „subagens“ se u kautzivnoj rečenici s prelaznim glagolom označava padeškom pomoćnom rečcom *ni* (seito-ni). U kautzivnoj rečenici s neprelaznim glagolom „subagens“ je označen rečcom *wo* (akanbo-wo) zbog čega ga Alfonso izjednačava sa „objektom“. Alfonso, međutim, ne daje objašnjenje za ovaj gubitak svojstva agentivnosti. Jedino u slučajevima kada neprelazni

¹⁹² Anthony Alfonso, *Japanese Language Patterns, Vol.2 (Rečenični tipovi u japanskom jeziku II)*, Tokyo, Sophia University L.L. Center of applied linguistics, 1980. U daljem tekstu sigla: Alfonso 1980.

¹⁹³ Isto, str. 935–966.

¹⁹⁴ Alfonso 1980, str. 957.

glagol ima dopunu u vidu rečenice čiji glagol ima direktni objekat, vršilac radnje glavnog glagola javlja se kao „subagens“ i dobija oznaku *ni*, kao u sledećem primeru:

Haha-wa	kodomo-ni	okane-wo	sagashi-ni	<u>modor-aseta.</u>	
(majka)	(dete)	(novac)	(tražiti)	(vratiti se)	
glavni agens	subagens	objekat	dopunska rečenica	kauzativni	oblik
glagola					

Majka je vratila dete da potraži novac.

Alfonso kauzativ naziva „permisivom“ jer smatra da se ove rečenice češće koriste u značenju dozvole, dok treba biti obazriv kada se one koriste u značenju prisile. Prema njemu, kauzativna rečenica u značenju prisile implicira sledeće: značenje naredbe; autoritet ili nadmoć govornika, tj. „glavnog agensa“; „subagens“ se tretira kao podređen, zavisano od volje govornika ili niži po društvenom statusu.

Alfonso ističe posebne kauzativne izraze u kojima su značenja prisile i dozvole emotivno obojena. Takvi su sledeći izrazi:¹⁹⁵

Ame-wo fur-asetai mono desu.
Samo da padne kiša! / Kako bih želeo da padne kiša!

Kodomo-wo shin-ase mashita.
Dozvolio sam da mi dete umre.

Gornji primer pokazuje govornikovu jaku želju da izazove radnju ili da može da prisili nekoga ili nešto na radnju. Dok drugi primer izražava govornikovo kajanje ili samoprekor što je dozvolio da se radnja dogodi ili izvrši. Ova značenja nose visoki stepen subjektivnosti.

Alfonsov izbor termina za kauzatora i kauzirano (,glavni agens“ i „subagens“) ukazuje na složenu situaciju sa dva agensa, ali on o tome ne daje dodatna objašnjenja. Iz njegovog prikaza zaključujemo da rečenice koje u ulozi kauzatora na mestu subjekta imaju treće lice i izražavaju prisilu govore o njegovom autoritetu. U njima je kauzator izvor deontičke modalnosti i izdavalac je direktiva. Dok rečenice koje u ulozi kauzatora na mestu subjekta imaju prvo lice i izražavaju samoprekor govore o odsustvu njegove moći da izazove ili spreči neku situaciju.

¹⁹⁵ Alfonso 1980, str. 958.

Opsežna i sveobuhvatna gramatika japanskog jezika koju je napisao Martin 1975. godine,¹⁹⁶ takođe se dugo koristila u nastavi japanskog jezika za strance, ali nije dala dublje uvide u japansku kauzativnu rečenicu.

Slično Alfonsu, gramatičari Seiči Makino (Seiichi Makino) i Mićio Cucui (Michio Tsutsui) u svojoj knjizi *Rečnik osnova japanske gramatike* (1986)¹⁹⁷ prikazuju rečenične strukture kauzativa pomoću ključnih rečenica. Njihova podela, međutim, ne zasniva se na vrsti kauzativnog dejstva već na prelaznosti kauzativnog glagola. Predstavljaju dva tipa kauzativne rečenice: „kauzator-wa agens-ni/wo neprelazni glagol-saseru“ i „kauzator-wa agens-ni direktni objekat-wo prelazni glagol-saseru“¹⁹⁸

Autori prikazuju rečeničnu strukturu datih tipova ukazujući na semantičke uloge učesnika obuhvaćenih radnjom i na vrstu prelaznosti glagola predikata. Naglašavaju i tematizaciju uloge kauzatora. Problem upotrebe i značenja kauzativne rečenice (naredba, dopuštanje i dr.) ne uzimaju u razmatranje. Prema autorima, oba tipa rečenice se mogu interpretirati i kao kauzativ prisile i kao kauzativ dozvole, što je uslovljeno kontekstom i situacijom.

Kao što smo primetili, udžbenici i priručnici namenjeni stranim korisnicima prikazuju rečenične tipove na jednostavan način, stavljajući akcenat na morfosintaksičku segmentaciju. Data objašnjenja su u skladu sa osnovnom funkcijom takve vrste literature.

2.3.3. Kauzativ u gramatičkim priručnicima na japanskom jeziku

Dun'ići Isaka (Jun'ichi Isaka) u svojoj gramatici *Odavde počinje nauka o japanskom jeziku* (1997)¹⁹⁹ prihvata Kurodinu podelu na „wo kauzativ“ i „ni kauzativ“. Isaka, međutim, ograničava tvrdnju da „wo kauzativ“ izražava prisilu i naredbu a „ni kauzativ“ dopuštanje i dozvolu samo na slučajeve kada rečenicu sadržanu unutar kauzativne rečenice gradi neprelazan glagol. Kada je gradi prelazan glagol, vršilac ne može

¹⁹⁶ Samuel E. Martin, *A Reference Grammar of Japanese (Priručna gramatika japanskog jezika)*, Tokyo, Tuttle, 1988 (1. izd. 1975).

¹⁹⁷ Seiichi Makino and Michio Tsutsui, *A Dictionary of Basic Japanese Grammar (Rečnik osnova japanske gramatike)*, Tokyo, The Japan Times, 2000 (1. izd. 1986). U daljem tekstu sigla: Makino, Tsutsui 2000.

¹⁹⁸ Isto, str. 387.

¹⁹⁹ Jun'ichi Isaka, *Koko kara hajimaru nihongogaku*, Tokyo, Hitsuji, 2004 (1. izd. 1997). U daljem tekstu sigla: Isaka 2004.

biti označen padeškom rečcom *wo*, kojom se označava i direktni objekat, jer japanska rečenica na površini ne može da sadrži dve pomoćne rečce *wo*. Isakino objašnjenje zasniva se na pristupu generativne gramatike i pojmu uklopljene rečenice.²⁰⁰

Isaka objašnjava kauzativ u okviru kategorije glagolskog roda, dovodeći ga u vezu sa svojstvom prelaznosti glagola. Nasuprot prelazno-neprelaznim parovima glagola koji imaju isti koren, kao što je par *wareru* (slomiti se) – *waru* (slomiti), glagoli kao što su *suwaru* (sesti) ili *taberu* (jesti) nemaju odgovarajuće prelazne odnosno neprelazne parnjake. Prema Isaki, tu leksičku prazninu upotpunjuju kauzativna konstrukcija „neprelazni glagol + pomoćni glagol *saseru*“ odnosno pasivna konstrukcija „prelazni glagol + pomoćni glagol *rareru*“ (*suwaru* – *suwaraseru*; *taberareru* – *taberu*). Na ovaj način, jedan događaj se može opisati i prelaznim i neprelaznim glagolom. Slično tome, i Morijama, čiji rad ćemo kasnije detaljnije prikazati, tvrdi da glagolski oblik –*saseru* gubi kauzativno značenje i potpuno se izjednačava sa značenjem prelaznog glagola onda kada neprelazni glagol nema svoj prelazni parnjak, te se kao supstitucija neprelaznog koristi kauzativni oblik prelaznog glagola.²⁰¹ Isaka zapaža da je taj izbor uslovljen rečeničnom perspektivom i tačkom gledanja govornika.²⁰²

Juriko Sunagava (Yuriko Sunagawa) i grupa lingvista u svom priručniku pod nazivom *Rečnik rečeničnih tipova japanskog jezika za nastavnike i studente* (1998)²⁰³ prave razliku između opšteg značenja kauzativa i njegovih posebnih značenja. Prema navedenom priručniku, kauzativ u opštem smislu izražava da lice vrši neku radnju po naređenju ili uputstvu drugoga. U stvarnoj upotrebi ovo opšte značenje pokazuje se kao neko od sledećih posebnih značenja: prisila; uputstvo; puštanje ili nemešanje; dozvola ili dopuštenje; puštanje ili ostavljanje da se radnja odvija kako je započela; nega ili briga o nemoćnom; samoprekor ili osećanje krivice; uzročno značenje.²⁰⁴

Autori ovog priručnika navode četiri tipa rečenica kojim se izražavaju gorenavedena značenja kauzativa, prikazujući njihovu morfološko-sintaksičku segmentaciju. U osnovi

²⁰⁰ O tome više u: Okutsu 1984b.

²⁰¹ Vidi u: Moriyama 2005, str. 76.

²⁰² Isaka 2004, str. 128.

²⁰³ Sunagawa 1998.

²⁰⁴ Isto, str. 129.

svih tipova je opšta struktura kauzativne rečenice „imenica-ga imenica-ni/wo glagol-saseru“.²⁰⁵

Tipovi (1) i (2) izražavaju značenja prisile, dozvole, uputstva i dr. Autori pokazuju strukturu kauzativne rečenice nastale iz aktivne rečenice prelaznog odnosno neprelaznog glagola, ukazujući na sintaksičke promene unutar kauzativne rečenice kao rezultat derivacije iz aktivne. Akcenat stavljaju na promenu padeške pomoćne rečice imenice u ulozi kauziranog. Zanimajući semantičku vrednost rečeničkih argumenata, u objašnjenju ne koriste termin „kauzirani“ već subjekat prelaznog odnosno neprelaznog glagola.

(1) imenica-ga imenica-ni imenica-wo glagol-saseru ← imenica-ga imenica-wo glagol
prelazni

教師が 学生に 本を 読ませた。²⁰⁶

Kyoushi-ga **gakusei-ni** hon-wo yoma-seta.

Učitelj je zadao učenicima da pročitaju knjigu.

(2) imenica-ga imenica-ni/wo glagol-saseru ← imenica-ga glagol neprelazni

子供を 買い物に 行かせた。²⁰⁷

Kodomo-wo kaimono-ni ika-seta.

Poslao sam dete (da ode) u kupovinu.

U objašnjenju stoji da se kauzirani označava padeškom rečcom *ni* u kauzativnoj rečenici s prelaznim glagolom, dok u kauzativnoj rečenici s neprelaznim glagolom najčešće dobija oznaku *wo*, iako je moguće i *ni*.

Sledeći rečenični tipovi izražavaju uzrok. Sunagava ih razlikuje prema prirodi imenice u ulozi kauziranog. Ni ovde ne koristi termin kauzirani, već o njemu referiše kao o objekatskoj dopuni kauzativnog glagola. Kod tipa (3) to je živo odnosno „čovek“, a kod tipa (4) neživo odnosno „stvar“.

(3) imenica-ga čovek-wo G-saseru

私は 子供の頃は 乱暴で、近所の子を よく泣かせて いた。²⁰⁸

²⁰⁵ Autori ovog priručnika predstavljaju morfo-sintaksičku strukturu rečenice modelom „N-ga N-ni N-wo V-saseru“, gde oznaka N ukazuje na imenicu.

²⁰⁶ Isto, str. 130.

²⁰⁷ Isto, str. 130.

Watashi-wa kodomo no korowa ranbou-de, **kinjono ko-wo** yoku nak-asete ita.
Kao mali **ja sam bio grub**, i **zbog mene su komšijska deca** često plakala.

Prema Sunagavi, ovaj tip rečenice grade nevoljni neprelazni glagoli čiji subjekat je živo, kakvi su *okoru* (ljutiti se), *naku* (plakati) i dr. U kauzativnoj rečenici ovi glagoli postaju prelazni i kauzirani se označava rečcom *wo*.

Kao što je pokazano u gornjem primeru, ovaj tip kauzativne rečenice najčešće je zavisnosložena rečenica. Umetnuta zavisna klauza u primerima koji navode Sunagava i koautori, na mestu predikata ima glagol ili pridev u vezivnom obliku (+te/de) i eksplicitno iskazuje način ili sredstvo kojim je ostvarena radnja kauzativnog glagola. Ovaj oblik u japanskom jeziku ima i kauzalno značenje. Imenica u ulozi kauzatora je zajednički subjekat za oba predikata. On vrši radnju zavisne rečenice i time prouzrokuje radnju drugog lica iskazanu glagolom u osnovi kauzativa. U tom slučaju približava se uloga kauzatora ulozi uzročnika. Kauzativni oblici glagola koji izražavaju osećanja su u srpskom jeziku najčešće prelazni. U gornjem primeru, međutim, glagol *rasplakati* nije adekvatan jer je svršen, a glagol kauzativne rečenica u obliku „-te ita“ izražava radnju u prošlosti koja se ponavljala. Stoga je kauzativna rečenica u prevodu izražena uzročnom, sa kauziranim u ulozi subjekta i kauzatorom u ulozi uzročne dopune, iskazanim genitivnom sintagmom s predlogom *zbog*.

Za razliku od kauzativnih rečenica sa značenjem naredbe, dozvole, uputstva i sl., kauzator ovde ne mora da izazove radnju namerno. U ovaj tip rečenice Sunagava ubraja i rečenice koje izražavaju osećanje krivice ili odgovornosti kauzatora zbog toga što je izazvao radnju.

(4) imenica-ga stvar-wo G-saseru²⁰⁹

貿易の 不均衡が 日米関係を 悪化させている。²¹⁰

Boueki-no fukinkou-ga **nitibeikankei-wo akka sasete iru**.

Debalans spoljne trgovine pogoršava odnos Japana i Amerike.

Kod tipa (4) u ulozi kauziranog jeste stvar u značenju neživo, u najširem smislu. Stoga su u osnovi kauzativa neprelazni nevoljni glagoli, a rečenica ovog tipa najčešće

²⁰⁸ Isto, str. 130.

²⁰⁹ Isto, str. 130.

²¹⁰ Isto, str. 130.

izražava izazivanje promene stanja. Mada uzrok radnje kauzativnog glagola može biti iskazan uzročnom rečenicom voljnog glagola kao kod prethodnog tipa, češće je to pojava, događaj ili proces iskazan apstraktnom imenicom, kao što pokazuje gornji primer. U ovaj tip rečenica Sunagava svrstava i rečenice s neprelaznim glagolima koji nemaju svoj prelazni parnjak već se umesto njega koristi njihov kauzativni oblik, kao i rečenice kod kojih je objekat kauzativnog glagola imenica u značenju dela tela.

Kao što se vidi, i navedeni pripučnik daje samo kratka objašnjenja, bez detaljnije kategorizacije i klasifikacije.

Za razliku od prethodnih autora, koji kauzativnu rečenicu objašnjavaju dovodeći je u vezu sa njoj odgovarajućom aktivnom rečenicom, Takuro Morijama (Takuro Moriyama) u knjizi *Odavde počinje gramatika japanskog jezika* (2000)²¹¹ tvrdi da je to rečenica sa dvopropozicionom strukturom nastala spajanjem dveju rečenica koje izražavaju radnju dva aktera, kauzatora (し手) i kauziranog (させ手), na sledeći način:²¹²

田中が 学校へ 行く		鈴木が そう させる
Tanaka-ga gakkou-he iku.	+	Suzuki-ga sou saseru.
Tanaka ide u školu.		Suzuki ga na to tera.

= 鈴木が 田中を 学校へ 行かせる
Suzuki ga Tanaka wo gakkou he ik-aseru.
*Suzuki čini da Tanaka ide u školu.
Suzuki šalje Tanaku u školu.

Napominjući da se u kauzativnoj rečenici gradi značenjski odnos u kojem je radnja agensa pokrenuta nečim izvan njega, Morijama ističe da kauzativnu rečenicu ne grade glagoli kod kojih je teško zamisliti vršioca radnje kao svesno i voljno agentivno biće. Prema njemu, u takvoj situaciji pre će se upotrebiti prelazni parnjak glagola.

Kao i Sunagava, Morijama svrstava u posebne upotrebu kauzativa da izrazi nenamerno izazivanje radnje, kao što prikazuje sledećim primerom.²¹³

(a) Aktiv

²¹¹ 1. izdanje 2000. Vidi: Moriyama 2005.

²¹² Moriyama 2005, str. 76.

²¹³ Moriyama 2005, str. 78.

戦争で 息子が 死んだ。
Sensou de musuko-ga shinda.
Moj sin je poginuo u ratu.

(b) Kauzativ

私は 戦争で 息子を 死なせた。
Watashi-wa sensou-de musuko-wo shinaseta.
Sina sam izgubio u ratu.

Rečenica (a) je objektivni opis situacije izražen aktivom. Slično Sunagavi, i Morijama ističe da se u opisu iste situacije kauzativom (b) iskazuje osećanje odgovornosti subjekta za dati događaj iako u njemu nije učestvovao. To objašnjava time što kauzativna rečenica sadrži i onu drugu propoziciju koja izražava značenje „Watashi-ga sou saseta“ („Ja sam ga na to naterao“). Zaključujemo da kauzativna rečenica iskazuje i značenje subjektivnog doživljaja, čime se može dovesti u vezu sa značenjem rečenice indirektnog pasiva u japanskom jeziku.²¹⁴

Kao što vidimo, ukazujući na dvoagentivnost Morijama u svojoj knjizi nagoveštava i problem voljnosti i prisustva obeležja živo učesnika kauzativne situacije, što je veoma važno za razumevanje kauzativne rečenice u japanskom jeziku.

Isao Iori i dr. u knjizi *Priručnik iz japanske gramatike za nastavnike srednjeg i višeg nivoa* (2001)²¹⁵ određuju kauzativnu rečenicu kao jednu od konstrukcija koje izražavaju tačku gledišta. Ovaj priručnik daje sveobuhvatniju analizu kauzativnih rečenica uzimajući u obzir sledeće: vrstu dejstva kauzatora na agensa; prirodu kauzatora i kauziraniog (živo /±/); vrstu radnje iskazane kauzativnim glagolom (voljna /±/). Strukturu kauzativne rečenice predstavljaju opštim obrascem „Y-ga X-ni/wo glagol-saseru“, u kojoj Y izaziva događaj „X-ga glagol“ čiji je nosilac X. Iori ne koristi termine „kauzator“ i „kauzirani“ već simbole X i Y kao njihove reprezentе. Prema Ioriju, ovaj opšti obrazac kauzativne strukture izražava različite vrste dejstva i značenja, na osnovu čega vrši sledeću podelu kauzativa.

²¹⁴ Uporedimo sledeću pasivnu rečenicu nastalu iz prvobitne aktivne:

私は戦争で息子に死なれた。(pasiv)
Watashi-wa sensou-de musuko-ni shinareta.
Sin mi je umro u ratu.

I u pasivnoj rečenici treće lice koje nije učesnik prvobitnog događaja stavlja se u ulogu subjekta i izražava se njegov subjektivni osećaj. U ovom slučaju, subjekat ima ulogu pacijensa, a dati subjektivni osećaj je osećanje patnje.

²¹⁵ 1. izdanje 2001. Vidi: Iori 2002.

(1) Kauzativ prisile

母親は 息子に 一生懸命 勉強させた。²¹⁶

Hahaoja-wa musuko-ni isshoukenmei benkyou saseta.

Majka je terala sina da vredno uči.

(2) Kauzativ dozvole, dopuštanja ili nesprečavanja

子供たちを 遊ばせて おいて、その 間に 買い物に 行ってきた。²¹⁷

Kodomotachi-wo asobasete oite, sonoaidani kaimono-ni itte kita.

Ostavila je decu da se igraju i za to vreme otišla u kupovinu.

(3) Kauzativ uzroka:

子供の 小さな プレゼントが 親を 喜ばせる ものだ。²¹⁸

Kodomo-no chiisana **purezento-ga oya-wo** yorokobaseru monoda.

Mali **poklon** od deteta raduje **roditelje**.

(4) Kauzativ radnje kauzatora ili promene na kauzatoru

田原さん夫婦は 子供の 進学問題で 頭を 悩ませている。²¹⁹

Taharasan fuufu-wa kodomo-no shingakumondai-de **atama-wo** nayamasete iru.

Bračni par Tahara boli glava od brige oko daljeg školovanja deteta.

(5) Kauzativ stavljanja u pogon ili rukovanja predmetom, mašinom ili alatom

神戸まで 車を 走らせた。²²⁰

Koube-made **kuruma-wo** hashiraseru.

Oterao je auto do Koebea.

(6) Kauzativ stavljanja u rad predmeta kojem nije svojstveno vršenje radnje

彼は さっきから 卵を 立たせようと 一所懸命に になっている。²²¹

Kare-wa sakkikara **tamago-wo** tataseyouto isshokenmeini natteiru.

On se od malopre trudi da uspravi jaje.

²¹⁶ Isto, str. 126.

²¹⁷ Isto, str. 126.

²¹⁸ Isto, str. 128.

²¹⁹ Isto, str. 130.

²²⁰ Isto, str. 131–132.

²²¹ Isto, str. 132.

Prema Ioriju, kauzativ prisile i kauzativ dozvole kao prototipične kauzativne rečenice izražavaju inpersonalnu situaciju u kojoj je kauzirani imenica za živo sposobno da voljno izvrši radnju. Razlikuju se prema stepenu uticaja koji kauzator ima na radnju čiji je vršilac kauzirani. Autor ističe da se kauzativ prisile često koristi u namernim rečenicama kao i uz izraze *murini* (nasilno) ili *muriyari* (na silu), dok se kauzativ dozvole često koristi u konstrukcijama sa značenjem primanja ili davanja usluge, kao što su *te morau*, *te yaru* i dr.

Slično Sunagavi, i Iori navodi dva oblika upotrebe kauzativa uzroka. Prvo, kada je kauzirani živo, kauzator je uzrok njegovih osećanja. Iori napominje da se kauzativ ne koristi kada je nosilac osećanja govornik, ljudi, svet ili narod. Drugo, kada je kauzirani neživo, kauzator uzrokuje da se ispolji neko svojstvo imanentno neživom, kao u sledećem primeru:²²²

政府の 対応の 遅れが 被害を 広がらせた わけです。
Seifu-no taiou-no okure-ga higai-wo hirogaraseta wakedesu.
Kašnjenje odgovora vlade dovelo je do širenja štete.

Za kauzativ prisile, dozvole i uzroka Iori vezuje i pojam odgovornosti. Odgovornost se pripisuje kauzatoru tj. uzročniku, kada izazvani događaj nije povoljan za govornika ili vršioca radnje. U *Priručniku* se navode dva oblika odgovornosti. Prvo je odgovornost govornika, u značenju samoprekora, žaljenja ili kajanja. O ovom značenju govore i Alfonso, Morijama, Sunagawa i dr.²²³ Drugo je odgovornost sagovornika ili trećeg lica, u značenju okrivljavanja, kao što je u sledećem primeru:²²⁴

この 店は 客に こんな まずい ものを 食べさせる のか。
Kono mise-wa kyaku-ni konna mazui mono-wo tabesaseru noka.
Kako **ovaj restoran** može da daje gostima da jedu nešto ovako neukusno!

Poslednje tri vrste Iori ubraja u specifične kauzativne rečenice. Tip (4) izražava radnju ili promenu na kauzatoru, ističući njegov deo. Kauzator može da bude i živo i neživo. Kada je kauzator živo, imenica u ulozi kauziranog je deo njegovog tela. Iori navodi sledeće kolokacije koje se često javljaju u takvim rečenicama: *atama-wo hatarakaseru* (upotrebiti

²²² Isto, str. 129.

²²³ Alfonso 1980; Moriyama 2005; Sunagawa 1998.

²²⁴ Iori 2002, str. 129.

mozak, mućnuti glavom), *kao-wo hokorobaseru* (ozariti lice osmehom), *kami-wo nabikaseru* (zalepršati kosom), *me-wo tanosimaseru* (goditi oku) i dr. Kada je kauzator neživo, imenica u ulozi kauziranog je deo celine. U takvoj upotrebi su sledeći izrazi: *sharin-wo kishimaseru* (zaškripati točkovima), *kemuri-wo tanabikaseru* (pustiti dim), *hana-wo sakaseru* (otvarati svoje cvetove) i dr.²²⁵

Iako smatra da se kauzativ ređe koristi kada je kauzirani neživo, Iori navodi njegovu specifičnu upotrebu u slučajevima kada je kauzirani neživo ali ima sposobnost da sâm vrši radnju. U specifične upotrebe kauzativa ubraja i onu kada je kauzirani pojam koji označava vremenske prilike, kao u sledećem primeru:

雨を 降らせた 前線は 東海上に 去りました。²²⁶

Ame-wo furaseta zensen-wa higashi kaijou-ni sarimashita.

Frontalna linija koja je prouzrokovala kišu otišla je iznad istočnog mora.

Iori objašnjava i oznaku padeške pomoćne rečce uz imenicu kauziranog prisustvom obeležja živo i voljno. U rečenici s kauzativom neprelaznog glagola kauzirani može biti označen i rečcom *wo* i rečcom *ni*. Prema Ioriju, kada je kauzirani živo i uzima se u obzir njegova volja, označava se rečcom *ni*. Kada je neživo ili se tretira kao neživo i tera se da radnju izvrši bez obzira da li sam to želi ili ne, označava se rečcom *wo*. Iori ovde zapaža da je rečenica kauzativa neprelaznih glagola sintaksički i semantički bliska rečenici s prelaznim glagolom zbog upotrebe rečce *wo* i zbog značenja prisile.

Drugačiji pristup u klasifikaciji kauzativa ponudila je knjiga *Gramatika japanskog jezika* (2005)²²⁷ Takahaši Taroa (Takahashi Tarou) i dr. Kauzativ se deli na tri vrste: osnovni kauzativ (本来の使役); kauzativ dozvole i puštanja (許可・放任の使役); kauzativ u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola (他動詞相当の使役).²²⁸ Osnovni kauzativ izražava da kauzator podstiče agensa da voljno izvrši radnju. Ovaj kauzativ bi odgovarao kauzativu prisile ili naredbe kod drugih istraživača. Kauzativ dozvole i puštanja izražava da kauzator agensu ne nameće vršenje radnje aktivno već deluje pasivno tako što ne prekida njegovu

²²⁵ Isto, str. 131.

²²⁶ Isto, str. 132.

²²⁷ Tarou 2005.

²²⁸ Isto, str. 76–77.

radnju, bilo zato što je to ono što i sam želi, bilo zato što je primoran da dopusti ostvarenje radnje. Kauzativ u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola ne izražava nametanje radnje agensu već to da se radnja odvija direktno na predmetu radnje. Ovde se izdvajaju dva oblika kauzativa. Prvo je kauzativ nevoljnih glagola kod kojih je u ulozi kauziranog ljudsko biće, a uzročnik može biti i živo i neživo. Ove rečenice odgovaraju uzročnim rečenicama sa imenicom čoveka u ulozi kauziranog kakve smo već videli u podelama koju nude Sunagava ili Iori. Drugo je kauzativ vršenja radnje nad svojim delom tela ili odećom, kao što je u primerima *ashi-wo burabura saseru* (klatiti nogama) ili *sukaato-wo hirahira saseru* (mahati suknom).²²⁹Kao što se vidi u prevodu, imenica kojom se iskazuje deo tela ili odeća prevodi se oblikom instrumentala²³⁰ u značenju sredstva vršenja radnje.

Videli smo da priručnici i gramatike na japanskom jeziku koje smo ovde prikazali daju podrobnija objašnjenja od gramatika namenjenih za strance, oslanjajući se na savremena teorijska dostignuća. Uvodi se pojam tačke gledišta, da bi se objasnila upotreba kauzativne rečenice, i pravi se razlika u upotrebi rečenice sa prelaznim glagolom i rečenice kauzativa neprelaznog glagola onda kada neprelazni ima svoj prelazni parnjak. Produbljuje se semantička analiza ukazivanjem na odlike živo i voljno učesnika opisane situacije. Raslojavaju se osnovna značenja prisile i dozvole, a ukazuje se i na neka specifična, kao što su uzročno, značenje odgovornosti, tuđe ili svoje, zatim značenje delovanja na predmete kojima je svojstveno odnosno nije svojstveno vršenje radnje, izražavanje odnosa deo–celina i dr. Najcelovitije objašnjenje daju Iori i dr. u svom priručniku, sistematizujući dotadašnja naučna saznanja.

U sledećem odeljku pokušaćemo da sagledamo kako su kauzativne rečenice objašnjene sa različitih teorijskih polazišta.

²²⁹ Isto, str. 78.

²³⁰ Detaljnu klasifikaciju značenja instrumentala dala je M. Ivić u svojoj studiji *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj* (1954), u kojoj su problemi upotrebe i funkcija instrumentalnih sintagmi u našem jeziku, uz bogato korišćenje literature, iscrpno raspravljani. Vidi: Milka Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj*, Beograd, Institut za srpski jezik SANU, 2005 (1. izd. 1954). U daljem tekstu sigla: Ivić 2005.

2.3.4. Kauzativ u naučnim radovima

U ovom odeljku prikazaćemo kratki pregled značajnih istraživanja kauzativne rečenice u japanskom jeziku objavljenim u naučnim radovima u Japanu u periodu od 1970-tih do danas. Sedamdesetih godina XX veka u japansku lingvistiku se uvodi noviji pristup pod uticajem praške škole i strukturalne lingvistike, kao i generativne gramatike. Sam početak sedamdesetih je označio prekretnicu radovima trojice velikih istraživača, Šigejuki Suzukija, Masajoši Šibatanija i Jošijuki Morite, koji se gotovo istovremeno pojavljuju. Suzuki, o čijem radu smo već govorili, kao i Morita uvode pojam tačke gledišta u razmatranju kauzativne rečenice u okviru glagolskog roda. Osim toga, Suzukijevo ključno polazište, koje smo već pomenuli, da je kauzativ zbir leksičkog značenja glagola aktiva i gramatičkog značenja pomoćnog glagola kauzativa, dalo je osnov za razmišljanje i o japanskoj kauzativnoj rečenici kao o dvopropozicionoj heterosubjekatskoj strukturi. Uticaj Suzukijevo pristupa uočićemo kasnije kod Sato u klasifikaciji kauzativnih rečenica.

Jošijuki Morita (Yoshiyuki Morita) u radu „Pasivni i kauzativni izrazi“ (1971)²³¹ definiše kauzativ i pasiv u japanskom jeziku kao iskaze u kojima se događaj opisuje sa tačke gledišta onoga ko nije agens. Morita tu sklonost Japanaca objašnjava kulturološkim i istorijskim razlozima. On daje složenu podelu kauzativnih i rečenica s prelaznim glagolom prikazujući njihovu sintaksičku strukturu. Polazeći od osnovne strukture rečenice sa neprelaznim glagolom, dodajući novi argument, kojem dodeljuje ulogu novog subjekta, dobija sve složenije stukture rečenica. Deli ih na tri vrste u okviru kojih izdvaja osam tipova rečenica, koje ovde prikazujemo.²³² Morita predstavlja morfo-sintaksičku strukturu rečenice modelima u kojim koristi oznake A, B i C za rečenične argumente, upućujući istovremeno na vrstu tranzitivnosti glagola. Oznakom „prelazni 1“ imenuje monotranzitivne, a oznakom „prelazni 2“ ditranzitivne glagole.

I vrsta:

(1) C-ga glagol neprelazni	→	B-ga C-wo glagol prelazni 1
乗客が降りた	→	車掌が乗客を降ろした

²³¹ Morita 1971, str. 18–42.

²³² Vidi: Morita 1971, str. 32. Uporedi: Yoshiyuki Morita, *Kiso nihongo jiten (Rečnik osnova japanskog jezika)*, Tokyo, Kadokawa Shoten, 1994.

Joukyaku-ga orita Putnik je sišao.		Shashou-ga joukyaku-wo oroshita Konduker je istovario putnika.
(2) C-ga glagol _{neprelazni}	→	B-ga C-wo glagol _{neprelazni-seru}
乗客が降りた Joukyaku-ga orita Putnik je sišao.	→	車掌が乗客を降りさせた Shashou-ga joukyaku-wo orisaseta Konduker je isterao putnika.
(3) C-ga glagol _{neprelazni}	→	B-ga C-ni glagol _{neprelazni-seru}
乗客が降りた Joukyaku ga orita Putnik je sišao.	→	車掌が乗客に降りさせた Shashou ga joukyaku ni orisaseta Konduker je dozvolio putniku da siđe.

U okviru prve vrste, navodi tri tipa rečenica izvedenih iz osnovne rečenice s neprelaznim glagolom „C-ga glagol_{neprelazni}“ dodavanjem novog argumenta B i povećanjem valentnosti glagola. Radnja, stanje ili promena iskazani neprelaznim glagolom osnovne rečenice realizuju se u novonastaloj rečenici snagom novog konstituenta B u ulozi subjekta. Tako je prvobitni događaj „C-ga glagol_{neprelazni}“ iskazan sa tačke gledišta novog subjekta B. Prema Moriti, ovi tipovi čine osnovni oblik rečenica kauzativa i prelaznih glagola u kojem je radnja usmerena od B ka C. Novonastale rečenice su: rečenica sa prelaznim monotranzitivnim glagolom „B-ga C-wo glagol_{prelazni 1}“; rečenica kauzativa neprelaznog glagola „B-ga C-wo glagol_{neprelazni-seru}“ kod koje je vršilac neprelaznog glagola označen rečcom *wo*; rečenica kauzativa neprelaznog glagola „B-ga C-ni glagol_{neprelazni-seru}“ kod koje je vršilac neprelaznog glagola označen rečcom *ni*.²³³

II vrsta:

(4) B-ga C-wo glagol _{prelazni 1}	→	A-ga B-ni C-wo glagol _{prelazni 2}
電気屋がテレビを見た Denkiya ga terebi wo mita Električar je pogledao televizor.	→	彼が電気屋にテレビを見せた Kare ga denkiya ni terebi wo miseta On je pokazao električaru televizor.
(5) B-ga C-wo glagol _{prelazni 1}	→	A-ga B-ni C-wo glagol _{prelazni 1-seru}
車掌が乗客を降ろした Shashou ga joukyaku wo oroshita Konduker je istovario putnika.	→	運転手が車掌に乗客を降りさせた Untenshu ga shashou ni joukyaku wo orisaseta Vozač je rekao kondukeru da istera putnika.
電気屋がテレビを見た Denkiya ga terebi wo mita Električar je pogledao televizor.	→	彼が電気屋にテレビを見させた Kare ga denkiya ni terebi wo misaseta On je dao električaru da pogleda televizor.

²³³ Morita 1971, str. 32.

- (6) B-ga C-wo glagol neprelazni-seru → A-ga B-ni C-wo glagol neprelazni-seru
 車掌が乗客を降りさせた → 運転手が車掌に乗客を降りさせた
 Shashou ga joukyaku wo orisaseta Untenshu ga shashou ni joukyaku wo orisaseta
 Kondukter je isterao putnika. Vozač je rekao kondukteru da istera putnika.

Tipovi (4), (5) i (6) u okviru druge vrste nastali su uvođenjem novog subjekta A u prvobitni iskaz izražen rečenicom s prelaznim monotranzitivnim glagolom „B-ga C-wo glagol prelazni 1“ odnosno rečenicom s kauzativom neprelaznog glagola „B-ga C-wo/ni G neprelazni-seru“, što su zapravo tipovi (1) i (2) prve vrste. Novonastale rečenice su: rečenica sa ditranzitivnim prelaznim glagolom „A-ga B-ni C-wo glagol prelazni 2“; rečenica kauzativa monotranzitivnog prelaznog glagola „A-ga B-ni C-wo glagol prelazni 1-seru“; rečenica kauzativa neprelaznog glagola „A-ga B-ni C-wo glagol neprelazni-seru“.²³⁴

III vrsta:

- (7) A-ga B-ni C-wo glagol prelazni 2 → D-ga A-ni, B-ni C-wo glagol prelazni 1-seru
 彼が電気屋にテレビを見せた。 → 父が彼に(命じて)電気屋にテレビを見させた。
 Kare ga denkiya ni terebi wo miseta. Chichi ga kare ni (meijite) denkiya ni terebi wo
 misaseta. Otac mu je rekao (naredivši mu) da da televizor
 On je pokazao električaru televizor. električaru da ga pogleda.
- (8) A-ga B-ni C-wo glagol prelazni 1-seru → D-ga A-ni, B-ni C-wo glagol prelazni 2-seru
 彼が電気屋にテレビを見させた → 父が彼に(命じて)電気屋にテレビを見せさせた
 Kare ga denkiya ni terebi wo misaseta. Chichi ga kare ni (meijite) denkiya ni terebi wo
 misesaseta
 On je dao električaru da pogleda televizor. Otac mu je rekao (naredivši mu) da pokaže
 električaru televizor.

Na isti način, tipovi u okviru treće vrste nastali su uvođenjem novog subjekta D u prvobitnu rečenicu izraženu tipovima (4) i (5) druge vrste. Novonastale rečenice su rečenica kauzativa monotranzitivnog prelaznog glagola „D-ga A-ni, B-ni C-wo glagol prelazni 1-seru“ i rečenica kauzativa ditranzitivnog prelaznog glagola „D-ga A-ni, B-ni C-wo glagol prelazni 2-seru“. Prema Moriti, ovaj složeni tip kauzativa veoma je redak u stvarnoj upotrebi.²³⁵

²³⁴ Morita 1971, str. 32.

²³⁵ Morita 1971, str. 32.

Morita objašnjava i semantičke vrednosti rečeničnih argumenata. Uloga novog subjekta u novonastalim rečenicama s prelaznim glagolima je da direktno vrši radnju, a u kauzativnim rečenicama da posredno izazove radnju. U kauzativnim rečenicama druge vrste, koje obuhvataju tri učesnika A je kauzator, B je agens a C je kauzirani pacijens.²³⁶ Morita posebno ističe rečenične tipove treće vrste, gde je D kauzator, dok A ima dvostruku ulogu. Prema njemu, A je kauzirani u odnosu na D i istovremeno kauzator u odnosu na B. Centralno mesto u Moritinom istraživanju zauzima problem prirode imenice kojom je iskazan objekat glagola novonastale rečenice. Prema njemu, kada je na mestu objekta imenica sa kategorijalnim obeležjem živo /+/, koristi se kauzativ neprelaznog glagola, dok se prelazni oblik glagola po pravilu koristi kada je objekat stvar.²³⁷ Morita, međutim, navodi i niz primera koji odstupaju od ovog pravila, u kojima imenica za živo može da stoji na mestu objekta i prelaznog i kauzativa neprelaznog glagola. Takvi su sledeći izrazi: „hito-wo atsumeru / atsumaraseru“ („okupiti ljude / naložiti ljudima da se okupe“); „seito-wo naraberu / narabaseru“ (postrojiti đake / narediti đacima da se postroje“) i sl.²³⁸ Prema Moriti, bez obzira da li je subjekat izvršio radnju direktno ili je indirektno izazvao, rečenica sa prelaznim glagolom daje objektivni opis. Ovakve rečenice uslovljene su semantičkim okvirom situacije, jer agens B obavlja radnju po dužnosti, po socijalnoj ulozi koja mu pripada i sl. Tada se u svesti nema volja, radnja ili posledica po drugo lice koje je u ulozi objekta, dok upotreba kauzativa ukazuje na to da je radnja lica u ulozi objekta realizovana voljom subjekta.²³⁹ Sličnu distinkciju Morita uočava i u slučajevima kada je u ulozi objekta neživo kojem nije svojstveno vršenje radnje.

Po značenju su najkompleksnije rečenice kauzativa neprelaznog glagola tipa (2) „B-ga C-wo glagol neprelazni-seru“. Morita njihovo značenje određuje prema vrsti dejstva subjekta na objekat i navodi sledeće: prelaznost; prisila; izazivanje; dozvola, ostavljanje ili puštanje; odgovornost ili osobina; uzročno-posledični odnos.²⁴⁰ Prelaznost definiše kao direktno, aktivno i jednosmerno dejstvo vršioca radnje na objekat. Takav je izraz „kuchi-wo

²³⁶ Morita 1971, str. 40.

²³⁷ Morita 1971, str. 34.

²³⁸ Morita 1971, str. 34.

²³⁹ Morita 1971, str. 35.

²⁴⁰ Morita 1971, str. 36–37.

tanoshimaseru“ („priuštiti nepcu dobar zalogaj“).²⁴¹ Prisila je, prema Moriti, aktivno ali indirektno dejstvo kojim se objekat prisiljava da vrši radnju ili dođe u određeno stanje, što pokazuje sledećim rečenicama: „Gakushuusha-ga ame-wo furaseru.“ („Naučnici pokušavaju da nateraju kišu da padne.“); „Otto-ga tsuma-wo hatarakaseru.“ („Muž tera ženu da radi.“).²⁴² Kao što se vidi, kada je objekat neživo, subjekat pokušava da ga prisili na radnju koja mu nije svojstvena. Izazivanje Morita objašnjava kao pasivno i indirektno dejstvo subjekta koji nekom svojom radnjom stvara povod za izazivanje radnje ili promene stanja imenice u ulozi objekta. Takav je izraz „oya-wo kanashimaseru“ („rastužiti roditelje“).²⁴³ Glagoli koji izražavaju stanje ili radnju objekta su nevoljni. Ostavljanje ili puštanje predstavljaju svesnu mada pasivnu dozvolu da se radnja, stanje ili promena imenice u ulozi objekta nastavi. Takvi su primeri „semento-wo katamaraseru“ („ostaviti cement da se stegne“), „kodomo-wo osokumade asobasete oku“ („pustiti decu da se igraju do kasno“) i dr.²⁴⁴ Kauzativne rečenice sa značenjem odgovornosti subjekta za radnju ili stanje imenice na mestu objekta izražavaju situaciju u kojoj se data radnja ili stanje realizuju bez svesnog učešća subjekta, ali se njemu ili nekoj njegovoj osobini pripisuje odgovornost. Morita navodi sledeće primere: „yomaseru shousetsu“ („roman koji tera na čitanje“); „Kodomo-wo shinasete shimatta.“ („Dozvolio sam da mi dete pogine.“).²⁴⁵ Uzročno posledični odnos karakteriše potpuno odsustvo voljnog ili namernog dejstva. Kako Morita pokazuje, u ulozi objekta može biti i živo i neživo. Izuzetak su kauzativne rečenice sa značenjem prelaznosti, kod kojih objekat ne može biti živo, i rečenice sa značenjem izazivanja promene ili nevoljne radnje, kod kojih objekat ne može biti neživo.

Kauzativne rečenice tipa (3) razlikuju se sintaksički od prethodnih samo po tome što je vršilac radnje neprelaznog označen padeškom pomoćnom rečicom za indirektni objekat *ni*. Samim tim i značenje se razlikuje. Ove rečenice, prema Moriti, izražavaju dozvolu.

Rečenice druge vrste izvedene su uvođenjem novog subjekta u rečenice tipa (1) i (2), te se njihovo značenje određuje u zavisnosti od značenja rečenice u osnovi. Morita ističe da

²⁴¹ Morita 1971, str. 36.

²⁴² Isto.

²⁴³ Isto.

²⁴⁴ Isto.

²⁴⁵ Isto.

se njihovo značenje određuje i u zavisnosti od odnosa između učesnika. Dok je odnos između učesnika označenih sa A i B, kao i odnos između učesnika situacije iskazane rečenicom tipa (3) prototipično interpersonalan, na mestu argumenata B i C, kao i učesnika situacije iskazane rečenicama tipa (1) i (2) može biti i živo i neživo.²⁴⁶

Kao što smo primetili, Morita daje sveobuhvatnu morfološku i sintaksičko-semantičku analizu tipova kauzativne rečenice. Njegov najveći doprinos je objašnjenje razlike u upotrebi kauzativa neprelaznog glagola odnosno rečenice s prelaznim glagolom onda kada su moguća oba izbora. Ukazuje na problem prisustva odlike živo kao i na specifične situacije kada se neživi objekat tretira kao živo jer mu je svojstveno vršenje radnje. Značenja kauzativne rečenice definiše prema gradaciji u stepenu dejstva i namernog učešća kauzatora u izazivanju radnje drugog lica ili predmeta. Uočavajući gradaciju od direktnog, jednosmernog i aktivnog ka indirektnom i pasivnom, značenje kauzativa definiše kao sledeće: prelaznost; prisila; izazivanje promene; dozvola, ostavljanje ili puštanje; odgovornost ili osobina; uzročno-posledični odnos. Ovo polazište uticalo je i na druge istraživače kao što su Teramura i Sato, a poslužilo je i kao osnova kasnijih podela kauzativa na direktni i indirektni. Ukazivanjem na značenje izazivanja promene stanja, otvorio je pitanje nevoljnih glagola, što je dalo osnov za nove podele koje uključuju i promenu psihičkih i fizioloških stanja, među kojima je i podela koju nudi Sato na kauzativ voljni i kauzativ nevoljnih glagola.

Za razliku od Morite, koji značenje i strukturu kauzativne rečenice objašnjava derivacijom iz aktivne usloznavanjem rečenice dodavanjem novog subjekta, Šibatani polazi sa stanovišta transformaciono-generativne gramatike²⁴⁷. Dok rečenicu sa leksičkim kauzativom određuje kao strukturu proste rečenice, kauzativnu rečenicu definiše kao strukturu sa uklopljenom rečenicom, gde je u glavnu rečenicu „X-ga ... sase-ru“ („X čineći nešto izaziva“) uklopljena rečenica „Y-ga glagol“ („Y čini“).²⁴⁸ Prema njemu, pomoćni glagol za iskazivanje kauzativa *saseru* nosi značenje „X čineći nešto izaziva da Y čini“, pri čemu uopšteno značenje „čineći nešto“, može da predstavlja niz radnji koje se eksplicitno

²⁴⁶ Morita 1971, str. 40.

²⁴⁷ Proučavanjem japanskog jezika sa polazišta transformativne gramatike bavi se i Inoue. Vidi: Kazuko Inoue, *Henkei bunpou to nihongo (Transformaciona gramatika i japanski jezik)*, Tokyo, Taishokan, 1976.

²⁴⁸ Šibatani 1973, str. 329.

ne specifikuju, a najčešće su to radnje davanja naredbe, zahtevanja i sl.²⁴⁹ Odredivši na ovaj način značenja pomoćnog glagola *saseru*, Šibatani ističe sledeća njegova ograničenja: on zahteva heterosubjekatsku strukturu i zahteva živi agens u umetnutoj rečenici.²⁵⁰ Otuda su u prototipičnoj kauzativnoj rečenici oba subjekta (X i Y) živa bića i deluju kao agensi, zbog čega umetnuta rečenica ne izražava stanje, već događaj.²⁵¹

Hideo Teramura u svojoj knjizi *Sintaksa i značenje japanskog jezika I* (1982)²⁵² govori o kauzativu sa aspekta njegove sintaksičke strukture, semantičkih i morfoloških specifičnosti. I Teramura objašnjava nastanak kauzativne rečenice uvođenjem novog lica na mesto subjekta i promenom perspektive. Teramura se oslanja delimično na dostignuća transformativne gramatike i teoriju Rozenbauma o „strukтури sa dopunskom rečenicom“.²⁵³ Prema Teramuri, kada se početni događaj opiše sa tačke gledišta trećeg lica koje nije učesnik radnje tako što se njemu dodeli glavna uloga, dobija se rečenica koja izražava indirektno dejstvo.²⁵⁴ Strukturu takve rečenice prikazuje na jednostavan način. Kauzativ neprelaznog glagola ima strukturu „treće lice-ga agens-ni/wo glagol-saseru“, dok kauzativ prelaznog glagola ima strukturu „treće lice-ga agens-ni objekat-wo glagol-saseru“. Za razliku od Morite, koji daje vrlo razuđenu klasifikaciju strukture i značenja tipova kauzativne rečenice, Teramura daje jedan opšti model rečenice, i na taj način sva pojedinačna značenja kauzativa izražava jednim uopštenim određenjem. Prema Teramuri, treće lice izaziva događaj „agens-ga (objekat-wo/ni) glagol“.²⁵⁵

Ističući značenje indirektnog dejstva, Teramura ukazuje na to da kauzativna rečenica ima identičnu strukturu sa indirektnim pasivom u japanskom jeziku „treće lice-ga agens-ni (objekat-wo) glagol-rareru“.²⁵⁶ Rečenice kauzativa i indirektnog pasiva, prema Teramuri, razlikuju se u smeru uticaja između radnje umetnute rečenice „agens-ga glagol“ i

²⁴⁹ Šibatani 1973, str. 330.

²⁵⁰ Šibatani 1973, str. 330.

²⁵¹ Šibatani 1973, str. 330.

²⁵² Teramura 1982.

²⁵³ P. S. Rosenbaum, *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*, MIT Press, 1967. Po istom principu koji je već opisan u Šibatanijevom objašnjenju, kauzativna i pasivna rečenica nastaju tako što se na nivou dubinske strukture u glavnu rečenicu „X-ga ...saseru/rareru“ umeće dopunska rečenica „X-ga glagol“. Prema: Teramura 1982, str. 289.

²⁵⁴ Teramura 1982, str. 289.

²⁵⁵ Teramura 1982, str. 289.

²⁵⁶ Vidi: Teramura 1982, str. 247 i str. 289.

trećeg lica. U kauzativnoj rečenici dejstvo je usmereno od trećeg lica prema radnji usled čega ono snosi odgovornost za događaj, dok je kod indirektnog pasiva dejstvo usmereno od radnje prema trećem licu usled čega ono trpi dejstvo događaja koji se desio nezavisno od njegove volje.

Kod Teramure, dejstvo trećeg lica je ključni faktor i u definisanju značenja kauzativa. Slično kao Morita, i Teramura polazi od razlika u intenzitetu aktivnog odnosa trećeg lica prema izazivanju događaja. Tako razlikuje direktno izazivanje događaja naredbom i indirektno izazivanje događaja nemešanjem odnosno davanjem dozvole.²⁵⁷ Na ovaj način Teramura je obrazložio klasifikacije sa semantičkog stanovišta, po kojima se kauzativ deli na „kauzativ prisile“ i „kauzativ dozvole“.

Teramura smatra da moraju biti zadovoljeni određeni da bi se upotrebio kauzativ. Pošto kauzativ ima značenje „izazvati situaciju“ odnosno „ne sprečavati ostvarenje situacije“, mora biti ispunjen semantički uslov da glagol kojim se iskazuje situacija mora da izražava dinamičnu radnju a ne stanje. Takođe tvrdi da je u slučaju kada je vršilac radnje neživo i glagol ne izražava voljnu radnju, upotreba kauzativa opravdana samo kada dati glagol nema svoj prelazni parnjak. Teramura naglašava i da kauzator mora biti živo, dok bi u suprotnom bilo jako značenje personifikacije.²⁵⁸

Kao što smo videli, u istraživanju kauzativa Teramura se bavi pitanjima koja smo već videli kod Morite, kao što su pitanje odnosa između učesnika, prisustva odlike živo, intenziteta aktivnog izazivanja događaja od strane trećeg lica i sl. Teramura, međutim, svodi veoma razučena značenja i sintaksičke strukture koje prikazuje Morita na jedno uopšteno, objašnjavajući značenje kauzativa pojmom indirektnog učešća u događaju.

Keičiro Okucu proučava strukturu pasivne rečenice sa aspekta transformaciono-generativne gramatike, određujući je kao strukturu sa uklopljenom rečenicom. U svom radu „Građenje rečenice: struktura SOV i tačka gledišta“ (1984)²⁵⁹ ističe da u takvoj strukturi na mestu subjekta glavne, kauzativne rečenice stoji imenica koje nije bilo u prvobitnoj,

²⁵⁷ Teramura 1982, str. 300.

²⁵⁸ Teramura 1982, str. 293.

²⁵⁹ Keičiro Okutsu, „Bun no kumitate: SOV kouzou to tachiba“, *Nigongono hataraki (Kouza: Nigongono hyougen)*, Tokyo, 1984, str. 192–222. U daljem tekstu sigla: Okutsu 1984a.

uklopljenoj rečenici, delujući na subjekat uklopljene rečenice da izvrši radnju iskazanu korenom glagola. U jednom od svojih važnijih članaka pod naslovom „Transformaciono-generativna gramatika“ (1984)²⁶⁰ Okucu daje podrobnija objašnjenja. Predikat glavne rečenice predstavlja pomoćni glagol *saseru*. U glavnu rečenicu mogu se uklopiti rečenice sa prelaznim i neprelaznim glagolima. Okucu ističe da je uklopljena rečenica potpuna, jer se radnja datog glagola obavlja unutar samih njenih konstituenata, nezavisno od volje subjekta njoj nadređene kauzativne rečenice.

U sledećem primeru prikazana je struktura kauzativne rečenice sa neprelaznim glagolom:

(a)			
先生が	(太郎が黒板の前に	立つ)	させる ²⁶¹
Sensei-ga	(Tarou-ga kokuban-no mae-ni tatsu)		-saseru
Učitelj	(Taro ispred table	stajati)	-pomoćni glagol za kauzativ
↓			
(b)			
先生が	太郎に／を	黒板の前に	立たせる
Sensei-ga	Tarou- ni/wo	kokuban-no mae-ni	tata-seru
Učitelj govori Tarou da stane ispred table.			

Rečenica (b) je površinska struktura, dok je rečenica (a) njena dubinska struktura. U glavnu rečenicu „Sensei-ga ... saseru“ („Učitelj izaziva...“) uklopljena je rečenica s neprelaznim glagolom „Tarou-ga kokuban-no mae-ni tatsu“ („Taro stoji ispred table“), koja za subjekat ima imeničku frazu *Tarou*. Primenom transformacionog pravila obeležavanja padeža pomoćna rečca *ga* uz imenicu subjekta menja se u *ni*. Pošto glagol predikata uklopljene rečenice *tatsu* i pomoćni glagol *saseru na mestu predikata glavne* daju jedan glagol, vrši se transformacija primenom pravila podizanja predikata, čime se dobija površinska struktura (b).²⁶² Imenica *Tarou* je u kauzativnoj rečenici (b) objekatska dopuna pomoćnog kauzativnog glagola *saseru*, i u isto vreme je subjekat glagola *tatsu*, ali je njen oblik nominativa *Tarou-ga* sakriven. Subjekt dopunske rečenice na površinskoj strukturi označava se rečcom *ni* ili *wo*, dok se subjekat glagola glavne rečenice *saseru* označava

²⁶⁰ Okutsu 1984b, str. 223–243.

²⁶¹ Okutsu 1984a, str. 204.

²⁶² Okutsu 1984b, str. 240.

rečcom *ga*. Ista pravila primenjuju se i kod strukture kauzativne rečenice sa prelaznim glagolom.

Kako primećujemo, transformaciono-generativni pristup nije otvorio nove teme u polju istraživanja kauzativne rečenice, ograničavajući svoja dostignuća samo na domen sintaksičke analize rečenice.

Dalekosežnije rezultate donela su novija istraživanja u polju semantičke analize kauzativne rečenice. Jedna od važnijih predstavnica ovakvog pristupa je Satomi Sato, koja se posebno bavi proučavanjem kauzativa u svom radu „Rečenice sa kauzativnom struktom“ (1986),²⁶³ govoreći o semantičkim specifičnostima i gramatičkom značenju kauzativnih rečenica. U njenom istraživanju ogleda se uticaj Suzukijevih dostignuća i ideja praške škole o funkcionalnoj rečeničnoj perspektivi. Polazeći od Suzukijevog stava da kauzativni glagol ima složeno značenje, obuhvatajući leksičko značenje glagola aktiva i gramatičko značenje kauzativnosti sadržano u pomoćnom glagolu *saseru*, ona nudi objašnjenje za naizgled narušenu koordinaciju između funkcionalne i semantičke strukture rečenice koja je rezultat uvođenja trećeg lica koje nije direktni učesnik događaja ali zauzima poziciju subjekta i proterivanja agensa sa pozicije subjekta na poziciju dopune. Prema Sato, treće lice na poziciji subjekta ipak ima ulogu vršioca radnje upravo zahvaljujući složenoj strukturi predikata.²⁶⁴ Pošto je predikat kauzativne rečenice i morfološki složen, sačinjen od osnove glavnog glagola i kauzativnog pomoćnog glagola *saseru*, Sato naglašava da svaki od glagola ima svog vršioca sa kojim uspostavlja odnos vršilac–radnja. Sato opisuje japansku kauzativnu rečenicu kao heterosubjekatsku dvopropozicionu rečenicu koja obuhvata dva događaja i dva agensa. To su događaj „agens kauzativa – kauzativna radnja“ i događaj „agens–radnja“. Sato napominje da vršilac radnje glavnog glagola ima dvojaku ulogu. On je ujedno i primalac dejstva kauzatora (kauzirani) i agens glavnog glagola.

Glavni aspekt u razmatranju kauzativa kod Sato jeste voljno učešće učesnika u vršenju radnje iskazane glagolom. Njena klasifikacija kauzativnih rečenica zasniva se na kriterijumu prirode dejstva ili podstreka, koja se razlikuje u zavisnosti od toga da li je

²⁶³ Satou 1986, str. 89–179.

²⁶⁴ Satou 1986, str. 92.

primalac dejstva ljudsko biće ili stvar. U osnovnoj podeli rečenica sa kauzativnom strukturom ona razlikuje rečenice koje izražavaju delovanje čoveka na čoveka i rečenice sa uzročnim odnosom.²⁶⁵ U rečenice koje izražavaju delovanje čoveka na čoveka ubraja kauzativ voljnih glagola (意思動作の使役) i kauzativ nevoljnih glagola (無意思動作の使役).²⁶⁶ Kod rečenica sa uzročnim odnosom razlikuje one koje izražavaju promenu stanja čoveka i one koje izražavaju odnos između pojava.²⁶⁷

Tipičan oblik dejstva kod voljnih glagola je naredba ili instrukcija drugome da izvrši radnju. Sato ističe da u „naredbenoj“ rečenici kauzativa voljnih glagola podstrek postoji u svesti prvog učesnika, kao i u njegovom govornom činu ili drugim sredstvima saopštavanja volje, što kod drugog učesnika izaziva voljno vršenje radnje kao odgovor na taj zahtev. Dok kauzativ nevoljnih glagola izražava izazivanje čovekove nevoljne manifestacije u vidu promene fizičkog, psihološkog, društvenog stanja i dr. Pošto promena stanja iskazanog glavnim glagolom ovde nije voljna već se javlja kao tok ili ishod, Sato ističe da i podstrek koji to izaziva ima specifične odlike. On postoji kao „stvarna i konkretna radnja, svojstvo ili stanje kauzatora“,²⁶⁸ kojim utiče na drugo lice i u njemu izaziva novo stanje tj. promenu. Sato ukazuje da je, prema tome, subjekat rečenice kauzativa voljnih glagola „naredbodavac“, dok je kod kauzativa nevoljnih glagola on vršilac neke radnje odnosno nosilac neke osobine ili stanja. istovremeno se razlikuje i uloga kauziranog. Dok je vršilac radnje glavnog glagola u naredbenim rečenicama kauzativa voljnih glagola primalac zahteva, kod kauzativa nevoljnih glagola on je primalac stvarnog dejstva radnje i istovremeno subjekat promene.

Kod Sato, ključno je zapažanje da kauzativna rečenica izražava odnos „podsticajno dejstvo – pravac podsticanja“.²⁶⁹ Sa ovog polazišta ona objašnjava i značenja kauzativne rečenice i indirektno ukazuje na osnov svoje klasifikacije. Ona tvrdi da je u samoj kauzativnoj rečenici voljnih glagola konkretan oblik podstreka ili dejstva kauzatora zanemaren. Radnja prvog učesnika je „apstraktno izražena kroz svojstvo dejstvenosti glagola *saseru*“, što omogućava da se jedinstvenom formom 'hito-ga hito-ni (wo) -

²⁶⁵ Kauzativne rečenice sa uzročnim značenjem Sato detaljno analizira u radu: Satou 1990, str. 103–157.

²⁶⁶ Satou 1986, str. 89.

²⁶⁷ Satou 1986, str. 89.

²⁶⁸ Satou 1986, str. 102.

²⁶⁹ Satou 1986, str. 94.

saseru“ („čovek-nominativ čoveku-dativ (objekat-akuzativ) *izaziva*“) u različitim kontekstima izraze različita značenja.²⁷⁰

Značenje kauzativnih rečenica Sato razlikuje prema tome da li je glavni glagol voljan ili nevoljan. U glavna značenja kauzativa voljnih glagola ubraja značenje naredbe, dozvole, puštanja, zabrane ili ostavljanja, dok je kod kauzativa nevoljnih glagola glavno značenje izazivanje promene. Sato navodi pet faktora koji određuju navedena značenja kauzativa. To su: kategorijalno obeležje živo /±/ učesnika kauzativne situacije; voljnost glavnog glagola; potvrđan ili odričan oblik kauzativnog glagola (*saseru* / *sasenai*); davanje / primanje koristi ili štete; prisustvo namere u dejstvu kauzatora.²⁷¹ Ovde napominje da odričan oblik kauzativnog glagola, *-sasenai*, ne izražava nepostojanje kauzativne radnje ili kauzativnog pokretačkog dejstva već najčešće izražava zabranu odnosno značenje oslobađanja od ograničenja. Uz navedene faktore, Sato uzima u obzir i izvor radnje glavnog glagola. Kada je izvor radnje u volji kauzatora, on naređenjem ili drugim sredstvima deluje na drugo lice da izvrši radnju. Kada je izvor radnje u odluci samog vršioca, ali se ipak upotrebi kauzativna rečenica i situacija izrazi kao da je radnju uzrokovao neko drugi dozvolom ili zabranom, prema Sato, takva kauzativna rečenica govori da postoji neki socijalni, psihološki ili drugi odnos između vršioca radnje i kauzatora. Prve su rečenice „naredbe“, dok su druge rečenice „dozvole, dopuštenja ili ne-lične namere“.²⁷²

Još je složenija klasifikacija značenja kauzativne rečenice voljnih glagola u kojoj osim pomenutih faktora Sato uzima u obzir i faktor davanja i primanja koristi ili štete kao i faktor prisustva namere u dejstvu kauzatora. Kada se u svesti ima primanje koristi ili štete, kauzativna rečenica prirodno nosi i značenja modalnosti.

Tip rečenice sa značenjem prisile kao namerne smetnje (意図的迷惑：強制) Sato određuje kao primoravanje drugog lica na radnju koja za njega nije povoljna ili se kosi s njegovom voljom.²⁷³ Sato ističe da se značenje prisile može i eksplicitno izraziti priložima kao što su *kanarazu* (obavezno), *motomete* (po svaku cenu), *shiite* (silom), *murini* (nasilno),

²⁷⁰ Satou 1986, str. 95.

²⁷¹ Satou 1986, str. 90.

²⁷² Isto, str. 111.

²⁷³ Isto, str. 113.

muriyarini (na silu), *umu wo iwasezu* (ne pitajući ga), *iyaounaku* (hteo-ne-hteo), *doushitemo* (po svaku cenu) i dr.

Tip rečenice sa značenjem prisile kao nenamerne smetnje (非意図的迷惑：強制=不本意), prema Sato, izražava da kauzirani trpi štetu usled toga što mora da izvrši radnju, a da kauzator niti ima takvu nameru niti je svestan takvog dejstva na kauziranog.²⁷⁴ Sato ističe da je govornik kauzirani ili govori s tačke gledišta kauziranog izražavajući osećanje žrtve i okrivljujući kauzatora zbog onoga što je učinio odnosno nije učinio. U sledećem primeru je izraženo modalno značenje, kao što pokazuje i prevod na srpski:

いつまでも だまって、おれに いわせる つもりか。²⁷⁵

Itsumademo damatte, ore-ni iwaseru tsumori ka.

Zar nameravaš da zauvek ćutiš, pa da ja moram da progovorim?

Sato navodi i primer rečenice sa značenjem nenamerne smetnje u kojoj kauzator postaje svestan ovakvog svog dejstva na kauziranog, što u njegovoj svesti rađa značenje „nenamerno“ ili „slučajno“ i osećanje žaljenja, kao što je sledeće:

どうも 長い あいだ おまたせ もうして。²⁷⁶

Doumo nagai aida omatase moushite.

Izvinite što ste me dugo čekali.

Ovakav tip rečenice u srpskom je nemoguće izraziti kauzativnim glagolom. Zbog toga se u prevodu menja rečenična perspektiva i situacija se izražava sa tačke gledišta kauziranog uz aktivni oblik glagola. Značenje da je odgovornost i izvor radnje u nekom drugom prenosi se izrazom izvinjenja.

Tip rečenice sa značenjem namernog činjenja koristi (意図的利益) izražava svesno i voljno pružanje koristi drugom licu.²⁷⁷ Prema Sato, ovakvoj odluci kauzatora prethodi situacija u kojoj se drugo lice nalazi u nepovoljnim okolnostima. Izvor radnje je u naredbi kauzatora, ali radnja odgovara želji ili htenju vršioca radnje. Takav je sledeći primer:

風邪薬を 一服 のませて、熱い 茶を 与えて みた。²⁷⁸

²⁷⁴ Isto, str. 117.

²⁷⁵ Satou 1986, str. 118.

²⁷⁶ Isto, str. 119.

²⁷⁷ Isto, str. 121.

²⁷⁸ Satou 1986, str. 122.

Kaze gusuri-wo ippaku nomasete, atsui cha-wo ataete mita.
Dala sam mu da popije jednu dozu leka za prehladu i ponudila mu vruć čaj.

U srpskom jeziku rečenica je prevedena sa tačke gledišta kauzatora perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom *dati* i dopunskom izričnom rečenicom koja izražava radnju kauziranog. Kauzativno značenje glagola *dati* ovde je kontekstom uslovljeno. Njime se istovremeno izražava značenje činjenja koristi i u srpskom jeziku.

Sato primećuje da se ovakvom rečenicom opisuje i događaj u kojem kauzator kao nagradu čini korist drugom licu usled toga što je u događaju koji je prethodio ovom trpeo ne-korist zbog kauzatora, što pokazuje sledećim primerom:²⁷⁹

おい、横山、すまんが、ここまで 迎えに きてくれ。あとで ゆっくり 飲ませるからな。²⁸⁰
Oi, Yokoyama, sumanga, kokomade mukaeni kitekure. Atode yukkuri nomaseru karana.
'Ej, Jokojama, molim te, dođi ovamo da me dočekaš! Posle ću te pustiti da piješ na miru.
(Posle ćeš moći da piješ na miru.)

Pružanje koristi se u srpskom osim glagolom *dati* može izraziti i glagolom *pustiti*. Iskazana iz perspektive kauziranog, rečenica se prevodi perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom *moći*, čime se iskazuje modalno značenje.

Semantički okvir kauzativne rečenice sa značenjem činjenja koristi uslovljava i izbor leksičkih jedinica. Sato navodi reči i izraze kojim govornik često pozitivno vrednuje podsticaj kauzatora, kao što su *aijou*, *koui*, *kokorozukai* (toplo, srdačno, s ljubavlju) i dr. Zatim, reči i izraze kojim se eksplicitno ukazuje na primaoca usluge, kao što su: imenica + *no tame* (zarad, radi + imenica /genitiv/); imenica-wo *taskete* (pomogavši + imenica /dativ/). Prema Sato, u rečenicama činjenja koristi najčešće se javljaju voljni glagoli koji znače zadovoljenje ljudskih osnovnih potreba kao što su *taberu* (jesti) ili *nomu* (piti), zatim glagoli koji se tiču posedovanja, kao što su *motsu* (imati), *mi-ni tsukeru* (steći), *tsukamaeru* (uhvatiti) ili *nigiru* (zgrabiti) i glagoli koji znače oslobađanje od ograničenja, kao što su *yasumu* (predahnuti), *kyuuyou suru* (odmoriti se) i dr.²⁸¹

²⁷⁹ Isto, str. 122.

²⁸⁰ Satou 1986, str. 123.

²⁸¹ Isto, str. 125.

Tip rečenice sa značenjem nenamerne koristi (非意図的利益), prema Sato, izražava da kauzator ne želi da čini korist kauziranom, ali da njegovo delovanje ipak donosi takav rezultat.²⁸² Prema Sato, ovakve rečenice su vrlo retke. Takav je sledeći primer:

その おかねで 療養させるのは まっぴらよ。²⁸³

Sono okanede ryouyou saseru noha, mappirayo.

Ne dolazi u obzir da mu damo da se leči tim novcem.

Tip rečenice sa značenjem dozvole (許可), prema Sato, izražava da je izvor radnje u želji ili zahtevu njenog vršioca, dok se kauzator javlja kao davalac dozvole za izvršenje radnje ili kao neko ko samo prećutno odobrava njeno izvršenje ne čineći nikakav podsticaj.²⁸⁴ Između kauzatora i kauziranog uspostavlja se odnos autoriteta, kao policija–građanin, roditelj–dete, upravnik–seljak i dr. Sato ističe da se značenje dozvole jasnije uočava kada se vršenje radnje sprovodi u okvirima koji su pod nadležnosti kauzatora.

Rečenice koje izražavaju puštanje (放任)²⁸⁵ Sato deli na dve grupe. Rečenice sa značenjem namernog puštanja, prema njoj, izražavaju svesno neometanje radnje koju kauzirani vrši svojom voljom i slaganje kauzatora s voljom kauziranog.

彼は 相手に いくらでも 口を きかせた。²⁸⁶

Kare-wa aite-ni ikurademo kuchi-wo kikaseta.

On je sagovornika puštao da govori koliko želi.

Kao što se vidi u prevodu, u srpskom se značenja kauzativne rečenice izražavaju leksički izborom odgovarajućeg glagola. Značenje da kauzirani vrši radnju svojom voljom eksplicitno je iskazano u rečenici izrazom *ikurademo* (koliko god), što se iskazuje i u prevodu. Prisustvo ovakvih izraza u rečenici olakšava razumevanje konkretnog značenja kauzativa skrivenog u pomoćnom glagolu *saseru*.

Tip rečenice sa značenjem nenamernog puštanja u smislu puštanja protiv svoje volje (放任:不本意)²⁸⁷ izražava da kauzator nema drugog izbora nego da pusti drugo lice da izvrši radnju po svojoj volji, iako se to kosi sa voljom kauzatora. Takav je sledeći primer:

²⁸² Satou 1986, str. 125.

²⁸³ Isto, str. 126.

²⁸⁴ Satou 1986, str. 125.

²⁸⁵ Isto, str. 129.

²⁸⁶ Satou 1986, str. 129.

何も いう ことが できず、岡田を 行きすぎさせて しまった。²⁸⁸

Nanimo iu kotoga dekizu, Okada-wo ikisugisasete shimatta.

Ne mogavši ništa da kaže, morala je da pusti Okadu da prođe pored nje.

Ovaj tip je karakterističan po tome što se modalno značenje prinude vezuje za kauzatora a ne za kauzirano, što se i u prevodu realizuje upotrebom modalnog glagola. Na modalno značenje upućuje i pomoćni glagol *shimau*²⁸⁹ upotrebljen uz kauzativni glagol.

Kada je glagol u odričnom obliku, rečenica kauzativa najčešće izražava zabranu (禁止).²⁹⁰ Izvor radnje je njen kauzirani. Takav je sledeći primer:

かみさんは、けして 娘を 遊ばせては おかなかった。²⁹¹

Kamisan-wa, keshite musume-wo asobasetewa okanakatta.

Gazdarica nikada nije dozvoljavala devojci da lenčari.

Kao što se vidi, u srpskom jeziku se zabrana može iskazati i odričnim oblikom glagola *dozvoliti*. Ovakav prevod uslovljen je i izrazom *keshite* koji se koristi u odričnoj rečenici u značenju *nikad*.

Sledeći tip kauzativnih rečenica u odričnom obliku, koji navodi Sato, ima značenje suzbijanja (制止), sprečavanja (阻止), odvrćanja (抑止) ili nepuštanja (非放任).²⁹² Prema njoj, izvor radnje je kauzirani koga kauzator naredbom sprečava da po svojoj volji, želji ili htenju izvrši radnju. Navodi sledeći primer:

いやと いわせない 顔だった。²⁹³

Iya to iwasenai kao datta.

Bio je to izraz lica koji ne bi dopustio da kažem „neću“.

(Bio je to izraz lica zbog koga nisam smeo da kažem „neću“.)

Kao što se vidi, i ovde je u prevodu na srpski upotrebljen odrični oblik kauzativnog glagola. Prevodna varijanta je rečenica iskazana iz perspektive kauzirano sa modalnim glagolom *smeti* u odričnom obliku.

²⁸⁷ Isto, str. 131.

²⁸⁸ Isto, str. 131.

²⁸⁹ Izraz *te shimau* sa vezivnim oblikom glagola ima značenje da je radnja izvršena protiv volje govornika ili greškom. Vidi: Yamasaki 2014, str. 292.

²⁹⁰ Isto, str. 132.

²⁹¹ Satou 1986, str. 133.

²⁹² Isto, str. 134.

²⁹³ Isto, str. 135.

Sato zaključuje da, kada je izvor radnje kauzirani, opozicija potvrdnog i odričnog oblika kauzativa *saseru–sasenai* odgovara opoziciji značenja dozvola–zabrana ili puštanje–nepuštanje. Kada je izvor radnje kauzator, opozicija *saseru–sasenai* odgovara opoziciji značenja postojanje–nepostojanje podstreka (naredbe) od strane kauzatora. Sato navodi sledeća rečenica sa značenjem ne-naredbe (非指令):²⁹⁴

しかし、かみさんは、客の 注文するものも めったに 娘には 運ばせなかった。²⁹⁵
Shikashi, Kamisan-wa, kyakuno chuumon suru monomo musume-ni hakobasenakatta.
Ali, gazdarica gotovo nikad nije dala devojci da nosi ono što bi gosti naručivali.

Sato ističe da kada je takva naredba od strane kauzatora praćena značenjem prisile, odrična rečenica izražava značenje oslobađanja (解放) ili ne-prisile (非強制), kao što je pokazano sledećim primerom :²⁹⁶

もう 施設に 帰らせないで と 泣いて いた。²⁹⁷
Mou shisetsu-ni kaerasenaide to naite ita.
Plakala je govoreći: „Ne teraj me više da se vraćam u tu ustanovu.“

Poslednji tip kauzativne rečenice u odričnom obliku koji Sato navodi izražava nečinjenje koristi uprkos svojoj volji (利益付与なし=不本意).²⁹⁸ Ovde, kauzator ne dopušta ostvarenje radnje uprkos svojoj volji i uprkos tome što bi prirodno trebalo da to dozvoli, kao što je u sledećem primeru:

おれが いたずらをして、うなぎを とって きてしまった。だから 兵十は、おつかあに うなぎを 食べさせることが できなかった。²⁹⁹
Ore-ga itazura shite, unagi-wo totte kite shimatta. Dakara Heijuu-wa, okkaa-ni unagi-wo tabesaseru koto-ga dekinakatta.
Ja sam bio nevaljao i ukrao sam jegulju. I zato Heđu nije mogao da da majci jegulju da je pojede.

Sato izdvaja kauzativ glagola čije je leksičko značenje negativno, kao što su *yameru* (prekinuti), *todomeru* (zaustaviti), *chuushi suru* (prekinuti) i dr. Kod njih potvrdni oblik kauzativa izražava zabranu ili sprečavanje. Prema Sato, sprečavanje se ne odnosi na radnju

²⁹⁴ Satou 1986, str. 137.

²⁹⁵ Isto, str. 137.

²⁹⁶ Isto, str. 138.

²⁹⁷ Satou 1986, str. 138.

²⁹⁸ Isto, str. 138.

²⁹⁹ Satou 1986, str. 138.

navedenih glagola već na radnju iskazanu imenicom aktivnosti ili glagolskom imenicom koje su u funkciji direktnog objekta ovih glagola, kao u sledećem primeru:

外出を やめさせる。³⁰⁰

Gaishutsu-wo yamesaseru.

Zabranjuje mu izlaske.

Radnja koja se sprečava ili zabranjuje može biti skrivena i u kontekstu kao presuponirana radnja, kao što je sledeće:

小林は、[...] わざとそれをやめさせる。³⁰¹

Kobayashi-wa, [...] wazato sore-wo yamesaseru.

Kobajaši će po svaku cenu zabraniti da to više čini.

Kao što se vidi, rečenice nose modalna značenja, što se realizuje i u prevodu na srpski upotrebom modalnih glagola, najčešće kada je kauzativna situacija iskazana sa tačke gledišta kauziranog. Specifičan je tip rečenice koji izražava puštanje protiv svoje volje, gde se modalno značenje prinude izražava sa tačke gledišta kauzatora.

Sato primenjuje iste principe klasifikacije i na nevoljne glagole. Prema njoj, kod kauzativa nevoljnih glagola izostaje značenje prisile. Ovde su osnovna značenja izazivanje promene i ostavljanje na miru. Prema Sato, kada je izvor radnje kauzator, on vrši neki podstrek, poseduje neku osobinu ili je stavljen u neku situaciju čije dejstvo donosi neku promenu u kauziranom. Kada je izvor radnje sam vršilac, bez obzira na postojanje kauzatora, radnja se javlja kao osobina ili priroda samog vršioca usled dejstva okolnosti u kojima se našao. Kauzator u tom slučaju sprečava odnosno ne sprečava realizaciju te radnje. Glagoli nevoljnih radnji kauzativnih rečenica su najčešće glagoli koji izražavaju psiho-fizičke ili društvene aktivnosti i stanja, kao što su: *hizamazuku* (klečati), *magotsuku* (oklevati), *chokumen suru* (suočiti se sa), *katan suru* (podržati).³⁰² Sato tvrdi da su u ovoj upotrebi i voljni glagoli sa značenjem društvene promene ili ponašanja koji izražavaju radnje nepovoljne po vršioca. Upotrebljeni u kauzativu dobijaju značenje podsticanja na nevoljnu radnju, kao što je slučaj sa glagolom *hanareru* (rastati se) u sledećem primeru:

³⁰⁰ Isto, str. 140.

³⁰¹ Isto, str. 139.

³⁰² Isto, str. 143–145.

どうして 二人を はなれさせた のか。³⁰³

Doushite futari-wo hanare-saseta noka.

Zašto ste rastavili to dvoje?

U srpskom prevodu je upotrebljen prelazni oblik glagola, čime se izražava i aktivan podstrek kauzatora.

Sato razlikuje kauzativne rečenice nevoljnih glagola u kojima kauzator izaziva radnju voljno ili namerno i one u kojima on izaziva radnju nevoljno ili nenamerno. Prema Sato, ove druge su bliske rečenicama koje izražavaju uzročno-posledični odnos.

Među kauzativnim rečenicama nevoljnih glagola Sato izdvaja one sa strukturom „imenica-ga glagol-te, glagol-saseru“. Kauzator vrši radnju iskazanu glagolom u vezivnom obliku *+te* u ulozu predikata zavisne klauze, izazivajući time određena psihološka stanja u drugom licu iskazana glagolom predikata glavne, kauzativne rečenice. Ograničavajući imenicu kauzatora na imenice koje označavaju ljudsko biće, Sato navodi tri tipa rečenica koje izražavaju uzročno-posledični odnos.

(1)

imenica₁-ga voljni glagol-te, imenica₂-wo nevoljni glagol-saseru
(uzrok) (namerno kauzirana radnja)

道雅が、醜いものばかり例にして、美夜を おこらせる。³⁰⁴

Michimasa-ga, minikuimono bakari reini shite, Miya-wo okoraseru.

Mićimasa, za primer uzima samo ružne stvari i tako ljuti Miju.

(Mićimasa ljuti Miju jer za primer uzima samo ružne stvari.) /

(Mićimasa ljuti Miju uzimajući za primer samo ružne stvari.) /

(Mićimasa ljuti Miju time što za primer uzima samo ružne stvari.) /

(Mija se ljuti jer Mićimasa za primer uzima samo ružne stvari.) /

(Miju ljuti to što Mićimasa za primer uzima samo ružne stvari.)

Kod prvog tipa kauzator vrši voljnu radnju koja ima za cilj da izazove određena psihološka stanja u drugom licu. Prema Sato, namera kauzatora ne ograničava se samo na radnju glagola zavisne klauze, već se proteže i na kauziranu radnju. Time kauzator ima ulogu aktivnog izazivača kauzirane radnje. Sato ističe da se ove dve radnje odnose kao

³⁰³ Isto, str. 146.

³⁰⁴ Isto, str. 150.

„sredstvo i cilj“.³⁰⁵ Nevoljni glagol u osnovi kauzativa najčešće ima prelazni oblik u srpskom pa se tako i izražava u prevodu. Vezivni oblik glagola *+te* u japanskom jeziku izražava uzrok i način vršenja radnje glavnog glagola. Stoga se i u prevodu na srpski zavisna rečenica koja iskazuje kauzatorovu radnju realizuje zavisnom uzročnom ili načinskom rečenicom, ili zavisnom rečenicom sa glagolom u obliku glagolskog priloga, kao što smo pokazali u prevodnim varijantama. Kao što primećujemo, rečenica se može u prevodu iskazati i iz perspektive kauzirano, uvođenjem kauzirajućeg događaja zavisnom uzročnom rečenicom. Osim toga, moguća je i prevodna varijanta gde se o kauzirajućem događaju referiše kao o aktivnom izazivaču i subjektu kauzirane radnje, bilo odnosnom zamenicom *što* bilo prosentencijalozatorom *to što* uz klauzu koja iskazuje kauzirajuću radnju iz perspektive kauzatora.

(2)

imenica₁-ga voljni glagol-te, imenica₂-wo nevoljni glagol-saseru
 (uzrok) (nenamerno kauzirana radnja)

かれが、こまごま した 質問を だして、 木谷を 閉口 させる。³⁰⁶
 Kare-ga, komagoma shita shitsumon-wo dashite, Kotani-wo heikou saseru.
 On postavlja detaljna pitanja i tako zbunjuje Kotanija.

(On zbunjuje Kotanija jer postavlja sitničava pitanja.) /
 (On zbunjuje Kotanija sitničavim pitanjima.) /
 (On zbunjuje Kotanija postavlja mu sitničava pitanja.) /
 (Kotanija zbunjuju njegova sitničava pitanja.)

Kod tipa (2) kauzator nema nameru da izazove psihološka stanja u drugom licu već se ona rađaju kao posledica. Prema Sato, radnja zavisne klauze jeste voljna, ali podstrek kauzatora nije. Njegova namera ograničena je samo na radnju zavisne klauze. Sato ističe da je govornik taj koji povezuje radnju prvog učesnika i promenu stanja drugog učesnika kao uzročno-posledični odnos gde kauzator ima ulogu uzroka. Vidimo da se u prevodu, osim varijanti pomenutih kod tipa (1) javlja i rečenica sa prelaznim glagolom iskazana iz perspektive kauzatora u kojoj se kauzirajuća situacija zavisne klauze izražava imeničkom frazom u instrumentalu sredstva ili uzroka. Imenica kojom se iskazuje aktivnost kauzatora može biti i u ulozi subjekta dok se kauzator iskazuje prisvojnim atributivom.

³⁰⁵ Satou 1986, str. 149.

³⁰⁶ Isto, str. 150.

(3)

imenica₁-ga nevoljni glagol-te, imenica₂-wo nevoljni glagol-saseru
(uzrok) (nenamerno kauzirana radnja)

自分が病気になって、 主人をまごつかせた。³⁰⁷
Jibun-ga byoukini natte, shujin-wo magotsukaseta.
Ona se razbolela, što je uznemirilo njenog muža.

(Njen muž se uznemirio jer se ona razbolela.) /

(Njenog muža je uznemirilo (to) što se ona razbolela.) /

(Ona se razbolela, što je uznemirilo njenog muža.)

Za razliku od prethodnih, kod tipa (3) kauzator svojom nevoljnom radnjom izaziva nevoljnu radnju drugog lica. Prema Sato, prvi događaj je uzrok drugog, a kauzator potpuno gubi značenje vršioca radnje glagola *saseru*. Stoga se i u prevodu ovakav kauzativni glagol retko realizuje prelaznim glagolom sa kauzatorom kao subjektom. Kao što se vidi, kauzirajući događaj se najčešće izražava uzročnom rečenicom, dok se kauzirana situacija prevodi neprelaznim glagolom iz perspektive kauziranog. Ukoliko se glagol kauzativa prevede prelaznim glagolom, na mestu subjekta će biti kauzirajući događaj iskazan odnosnom zaamenicom *što* ili prosentencijalozatorom *to što* uz klauzu koja iskazuje kauzirajuću radnju iz perspektive kauzatora.

Prema Sato, kod kauzativnih rečenica nevoljnih glagola koje izražavaju činjenje štete ili smetnje drugom licu, kao i kod istorodnih kauzativnih rečenica voljnih glagola, govornik je taj koji izriče svoj psihološki stav i vrednuje radnju kauzatora kao namernu ili nenamernu, odnosno kao povoljnu ili nepovoljnu za drugo lice. Govornik može da bude bilo koji od učesnika ili da svoju tačku gledanja izjednači sa tačkom nekog od učesnika događaja, najčešće sa kauziranim.

Kada je izvor kauzirani, značenja kauzativnih rečenica nevoljnih glagola se u izvesnoj meri razlikuju od onih sa voljnim glagolima. Kod kauzativa nevoljnih glagola, kada je izvor radnje kauzirani ili se „radnja javlja usled pritiska okolnosti u kojima se on nalazi, rečenica izražava ostavljanje na miru ili puštanje (放置) od strane kauzatora“.³⁰⁸ I

³⁰⁷ Isto.

³⁰⁸ Isto, str. 162.

ovde puštanje može biti namerno ili nenamerno. Sledeća rečenica izražava puštanje protiv svoje volje:

そう 思わしとく ほうが いい でしょう。³⁰⁹

Sou omowashitoku (=omowasete oku) houga iideshou.

Bolje je da ga pustim da tako misli.

Kada je kauzativni glagol u odričnom obliku, rečenica čiji je izvor kauzirani izražava nedozvoljavanje da stvari idu kako su počele, dok rečenica čiji je izvor kauzator znači neizazivanje ili nepostojanje dejstva koje izaziva nevoljnu radnju, kao sledeće:

相手を 困惑せまい.³¹⁰

Aite-wo konwaku sasemai.

Neću da zbunjujem sagovornika.

U svom radu „Rečenica sa kauzativnom strukturom (2): izražavanje uzročno-posledičnog odnosa“ (1990)³¹¹ Sato daje semantičke tipove predmetnog sadržaja (*taishoutekina naiyou no imitekina taipu* 対象的な内容の意味的なタイプ) kauzativne uzročne rečenice.

Prema Sato, uzročna kauzativna rečenica se razlikuje od kauzativnih rečenica sa značenjem naredbe i dozvole prema načinu dejstva kauzatora i prema kategorijalnom obeležju živo /±/ imenske reči kojom je iskazan kauzator. Dok se značenja naredbe i dozvole ograničavaju samo na rečenice sa imenicom ljudskog bića u ulozi kauzatora, takva restrikcija ne postoji kod kauzativne uzročne rečenice. Čovek na mestu subjekta kauzativne uzročne rečenice ne deluje kao voljno i agentivno biće, već mu je dato značenje događaja, te on deluje kao uzrok. Sato, međutim, naglašava da ljudsko biće u ulozi subjekta nije uzrok samo po sebi, već je to neka njegova osobina ili ponašanje. Sato prikazuje sledeće primere rečenica koje su identične strukture i na mestu subjekta imaju imenicu ljudskog bića, ali se razlikuju u značenju:³¹²

彼は 母を こまらせた。

Kare-wa haha-wo komara-seta.

On je namučio majku.

³⁰⁹ Satou 1986, str. 163.

³¹⁰ Isto.

³¹¹ Satou 1990, str. 103–157.

³¹² Isto, str. 106.

彼は 母を すわらせた。
Kare-wa haha-wo suwara-seta.
On je rekao majci da sedne.

Razliku u značenju datih rečenica Sato tumači kao posledicu razlike u semantičkim svojstvima glagola na mestu predikata. Glagol *komaru* (mučiti se) izražava nevoljnu radnju, dok glagol *suwaru* (sesti) izražava voljnu. Sato ističe da ta svojstva određuju i semantičku ulogu subjekta-kauzatora. U prvoj rečenici kauzator jeste „ljudsko biće kao događaj ili pojava“ a rečenica se interpretira kao kauzativ uzroka, dok je u drugoj rečenici kauzator „ljudsko biće kao aktivni podstrekač“³¹³ a rečenica ima značenje naredbe.

Za razliku od naredbene kauzativne rečenice, gde radnja kauzatora ne mora biti izrečena, Sato ističe da je kod rečenice kauzativa uzročno-posledičnog odnosa koja na mestu subjekta ima imenicu stvari i događaja, neophodno iskazati stanje, osobinu ili čin te stvari, odnosno sadržaj događaja. Ograničavajući svoje istraživanje na rečenice u kojima je na mestu subjekta imenica stvari i pojava, Sato vrši podelu kauzativnih uzročnih rečenica na kauzativ sa prelaznim i kauzativ sa neprelaznim glagolima. Pošto su prelazni glagoli većinom voljni te se teže javljaju u kauzativnoj rečenici uzročno-posledičnog odnosa, Sato u svom istraživanju akcenat stavlja na rečenice sa neprelaznim glagolima. U okviru kauzativa sa neprelaznim glagolima vrši dalju podelu prema vrsti imenice u ulozi objekatske dopune kauzativnog glagola tj. kauziranog.³¹⁴ To su kauzativne rečenice kod kojih su u ulozi kauziranog sledeće imenice: imenice ljudi; imenice koje označavaju deo tela ili spoljašnost čoveka; imenice koje označavaju pojavu; imenice stvari i događaja.³¹⁵

Prema Sato, kod rečenica kauzativa uzročno-posledičnog odnosa kod kojih su u ulozi kauziranog imenice čoveka i imenice koje označavaju deo tela ili spoljašnost čoveka, uzročni događaj može biti spoljašnji ili unutrašnji u odnosu na čoveka. Uzročni događaj predstavlja „uzrok, uslov, povod, razlog ili motiv promene čovekovog psiho-fizičkog

³¹³ Isto, str. 106.

³¹⁴ Sato ovde ne koristi termin „agens“, kao što to uobičajeno čini, već ga sintaksički određuje kao „objekatsku dopunu kauzativnog glagola“. Razlog je u tome što se u toj ulozi pojavljuju raznorodne imenice koje se ne mogu tumačiti kao agens u dosadašnjem izlaganju. Kao subjekat neprelaznog glagola, u kauzativnoj rečenici dobijaju objekatsku pomoćnu rečcu *wo*. Mi ćemo koristiti termin „kauzirani“ s napomenom da sadržaj tog pojma treba shvatiti u širem smislu.

³¹⁵ Satou 1990, str. 107.

stanja“.³¹⁶ Pod spoljašnjim uzrokom Sato podrazumeva pojave i događaje van čoveka, kao što su prirodne pojave, ljudske aktivnosti i proizvode tih aktivnosti, vremenske ili prostorne okolnosti pod kojima se javljaju te promene i dr.³¹⁷ Pod unutrašnjim uzrokom podrazumeva unutrašnji događaj, kao što su psiho-fizičke pojave ili stanja, imaginativne i misaone aktivnosti ili sadržaj tih aktivnosti, koji u samom čoveku izazivaju drugu psiho-fizičku pojavu.³¹⁸

Prema podeli koju Sato nudi, prvi tip, kauzativ neprelaznih glagola sa imenicom čoveka na mestu kauziranog, najčešće izražava promenu njegovog psihološkog stanja. Kauzirani je izražen oblikom direktnog objekta. Ove rečenice imaju sledeću sintaksičko-semantičku strukturu:

(stvar / događaj / pojava)-ga (čovek)-wo neprelazni glagol-saseru.

Kao što pokazuju sledeći primeri, uzrok promene stanja čoveka može biti spoljašnji ili unutrašnji.

(a) Spoljašnji uzrok:

<u>その 人の 人影が 小さかったのが、</u>	<u>彼を</u>	安心させた。 ³¹⁹
<u>Sono hito no hitokage-ga chiisakatta no-ga,</u>	<u>kare-wo</u>	anshin saseta.
(glagolska fraza + <i>no</i> , nominativ)	(<i>on</i> , akuzativ)	(<i>rasteretiti se+saseru</i>)

Rasteretilo ga je to što je onaj čovek bio sitne građe.

U datom primeru u ulozi subjekta uzročnika je rečenica koja opisuje osobinu ili pojavu nominalizovana pomoćnom rečcom *no*.³²⁰ Takav uzročnik se i u prevodu realizuje nominalizovanim dopunom.³²¹ Kauzativ neprelaznog glagola osećanja na srpski se najčešće prevodi njegovim odgovarajućim prelaznim glagolom sa kauziranim u ulozi objekatske dopune.

(b) Unutrašnji uzrok:

³¹⁶ Satou 1990, str. 108.

³¹⁷ Isto, str. 111.

³¹⁸ Isto, str. 117.

³¹⁹ Isto, str. 110.

³²⁰ U japanskom jeziku, glagoli i pridevi, kao i čitave klauze u obliku glagolske ili pridevske fraze mogu biti nominalizovani pomoću rečce *no* ili formalne imenice *koto* (u značenju „stvar (apstraktna); to; nešto“).

³²¹ O kondenzovanoj rečeničnoj sadržini i nominalizovanoj dopuni (to što je) vidi u: Ivić 1983, str. 134.

...と いう 心持ちは 彼女を 泣かせた。³²²
 ...to iu kokoromochi-wa kanojo-wo nakaseta.
 (takvo osećanje, nominativ) (ona, akuzativ) (plakati+saseru)
 ...takvo osećanje ju je dovelo do suza.

U datom primeru u ulozi subjekta uzročnika je imenička fraza koja opisuje stanje unutar samog kauziranog, kod koga se i izaziva radnja iskazana glavnim glagolom. Kao što se vidi, osim leksički, izborom prelaznog oblika glagola osećanja, kauzativnost se u prevodu može izraziti i leksičko-gramatičkim sredstvima, kauzativnom konstrukcijom sa glagolom *dovesti*.

Kod drugog tipa rečenice, tzv. kauzativa sa imenicom dela tela ili spoljašnosti čoveka na mestu kauziranog, Sato pod „spoljašnošću“ podrazumeva i čovekovo ponašanje i svojstva. To mogu biti: imenice koje imenuju psihičke aktivnosti (volja, svest, mišljenje, žudnja, sumnja, želja za znanjem i dr.); glagolske, apstraktne ili konkretne imenice koje imenuju čovekove aktivnosti ili stanja (ponašanje, postupak, izraz lica, boja lica i dr.).³²³ Ove rečenice imaju sledeću sintaksičko-semantičku strukturu:

(stvar / događaj)-ga ((čovek=posesor)-no) (deo / „spoljašnjost“)-wo prelazni glagol-saseru.³²⁴

Imenica čoveka nosioca datih aktivnosti ili stanja može biti iskazana oblikom atributiva (imenica-*no*).³²⁵ U ovom značenju kauzativa česta je upotreba kolokacija, kao *atama-wo kumoraseru* (pomračiti se u glavi) i dr.³²⁶

(a) Spoljašnji uzrok:

この問題は 物理学者たちの 頭を なやます。³²⁷
 Kono mondai-wa, butsurigakusha-no atama-wo nayamasu.
 (ovaj problem, nominativ) (fizičari, genitiv) (glava, akuzativ) (mučiti se+saseru)
Ovaj problem je namučio glave fizičara.

Kao što pokazuje primer, kada je uzrok spoljašnji, imenica u značenju čoveka vlasnika dela tela iskazuje se prisvojnim oblikom imenica-*no*.

³²² Satou 1990, str. 120.

³²³ Isto, str. 133.

³²⁴ Isto, str. 136.

³²⁵ Satou 1990, str. 126

³²⁶ Isto, str. 129.

³²⁷ Isto, str. 127.

(b) Unutrašnji uzrok:

笑いが 頬を ひきつらせている。³²⁸

Warai-ga hoo-wo hikitsurasete iru.

Smeh mu grči obraz.

Kada je uzrok promene na čovekovom delu tela unutrašnji, imenica u značenju čoveka vlasnika dela tela ne mora da se iskaže.

Sato navodi razne načine kojim se može izraziti uzročni događaj na mestu subjekta. Osim što može biti iskazan nominalizovanom glagolskom ili pridevskom frazom uz nominalizator *no* ili *koto*, uzročni događaj može biti dat i kontekstom, na primer zasebnom rečenicom ili nezavisnom klauzom u okviru složene rečenice. Tada se na njega ukazuje pokaznom zamenicom *sore* (to) u ulozi subjekta kauzativne rečenice. Često se uzročni događaj izražava imenicom koja iskazuje događaj. Sato ističe da se u upitnim rečenicama upitna reč na mestu subjekta odnosi na okolnosti tj. uzrok koji je doveo do promene, što se jasno vidi kada se takve kauzativne rečenice pretvore u aktiv, kao u sledećem primeru:

何が 彼を おこらせたか	→	なぜ 彼が おこったか ³²⁹
Nani-ga kare-wo okorasetaka?		Naze kare-wa okottaka?
Šta ga je naljutilo?		Zašto se on naljutio?

Prema Sato, retki su slučajevi da u uzročnoj kauzativnoj rečenici u osnovi kauzativnog glagola bude voljni glagol, kao što je glagol *damaru* (ćutati). Objašnjava da se voljni glagoli tada koriste kao nevoljni, gde agens vrši radnju nenamerno, primoran da se tako ponaša.

Kod trećeg tipa uzročnih kauzativnih rečenica u ovoj klasifikaciji u ulozi dopune kauzativnog glagola je pojava koju neki događaj izaziva u čoveku, a na mestu predikata je kauzativni glagol nastao od pojavnih neprelaznih glagola kao što su *yomigaeru* (vaskrsnuti), *ukabu* (plutati), *keburu* (dimiti se) i dr.³³⁰ Rečenica ima sledeću sintaksičko-semantičku strukturu:

(uzrok)-ga (pojava)-wo (čovek)-no (odredba za mesto)-ni glagol-saseru.³³¹

³²⁸ Satou 1990, str. 131.

³²⁹ Isto, str. 115.

³³⁰ Isto, str. 137.

³³¹ Isto.

Kauzativni glagoli nastali od pojava su glagoli kompleksne prelaznosti tipa *wo + ni* i za dopunu zahtevaju odredbu za mesto, gramatički izraženo formom imenica-*ni*. Pošto imenica „čovjek“ u japanskom jeziku ne može da bude odredba za mesto, širi se imenička fraza umetanjem imenice u značenju dela tela ili psihe, tako da se od imenice za čoveka dobija prostorna imenica, kao što je *hito-no kokoro-ni* (u čovekovoju duši). Iako ovaj tip rečenice sačinjavaju čovek i njegov deo tela ili psihe kao i prethodni, oni u ovom tipu rečenice dobijaju druge sintaksičko-semantičke uloge. Imenica kojom se iskazuje deo tela ili psihe čoveka ovde nije onaj deo koji trpi promenu već se javlja u ulozi odredbe za mesto. Tako se i imenica čoveka u atributivnoj ulozi, izraženo formom imenica-*no*, ne javlja kao vlasnik dela tela koji trpi promenu već kao „vlasnik odredbe za mesto“.³³² Sato ovo ističe kao glavnu semantičku razliku između ovog i prethodnog tipa rečenice, u kojem se imenica čoveka kao „vlasnika dela tela ili spoljašnosti“ javlja u ulozi objekta kauzativnog glagola. Sato napominje da se imenica čoveka izostavlja iz rečenice kada je iz konteksta jasno ko je čovek koji atributivno određuje poziciju pojave ili kada se radi o čoveku uopšte. U sledećem primeru imenica u značenju čovek je iskazana:

今日の	できごとは、	歴史の	一ページを、	彼の	追想に	よみがえらせていた。	³³³
Konnitino	<u>dekigoto</u> -wa,	rekishino	<u>ichipeiji</u> -wo,	<u>kare</u> -no	<u>tsuisou</u> -ni	yomigaerasete ita.	
	(<i>dogadaj</i>)		(<i>stranica</i>)	(<i>on</i>)	(<i>sećanje</i>)	(<i>oživeti+saseru</i>)	
	nominativ		akuzativ	genitiv	lokativ	kauzativ	

Današnji dogadaj je u njegovom sećanju oživeo jednu stranicu istorije.

Kao što pokazuje primer, deo čovekove psihe je u ulozi priloške odredbe za mesto kao mesto u čoveku gde se promena dogodila, dok je pojava koja je objekat kauzativnog glagola nešto što nije deo čoveka. Sato tvrdi da ova rečenica u celini saopštava da se u psihi čoveka pojavilo novo stanje.

Kao četvrti tip uzročno-posledičnih kauzativnih rečenica Sato navodi rečenicu koja za objekatsku dopunu³³⁴ kauzativnog glagola ima događaj ili stvar. Ovde su i kauzator i objekat imenice za neživo, a „govornik opisuje dejstvo ili posledicu dejstva jedne stvari i pojave na drugu kao jedan povezan događaj“.³³⁵ Sato ih deli na one koje izražavaju i one

³³² Satou 1990, str. 138.

³³³ Isto, str. 137.

³³⁴ Ovde je glagol u osnovi neprelazan a njegov subjekat je neživo. Takav subjekat u kauzativnoj rečenici postaje „objekat“ ili „objekatska dopuna“ označena pomoćnom rečcom *wo*.

³³⁵ Satou 1990, str. 142.

koje ne izražavaju uzročno-posledični odnos. U rečenicama koje izražavaju uzročno-posledični odnos izražava se da pojava ili događaj na mestu subjekta uzrokuje promenu na pojavi na mestu dopune. Zbog raznolikosti semantičkih uloga konstituenta na mestu subjekta i objekta Sato prikazuje sintaksičku strukturu ovog tipa rečenica kao sledeće:

(subjekat)-ga (objekat)-wo prelazni glagol-saseru.

U zavisnosti od vrste pojava na mestu subjekta i objekta uspostavljaju se sledeći odnosi među njima: pojava – pojava / stvar; pojava – mesto; događaj – organizacija / grupa; apstraktna pojava – apstraktna pojava; svojstvo / element / spoljašnjost – celina.³³⁶

U rečenice koje ne izražavaju uzročno-posledični odnos Sato svrstava rečenice koje izražavaju sledeće odnose: stvar / pojava – oblik njenog postojanja; mesto–stvar; mesto–mesto; logički odnos; deo–celina.³³⁷ Za naše istraživanje posebno su važne rečenice koje izražavaju odnos deo–celina. Prema Sato, ove rečenice na mestu subjekta imaju živo biće, stvar, mesto ili pojavu u ulozi celine, a na mestu objekta njen deo, svojstvo ili spoljašnjost. Iako navodi i drugačije primere, Sato ističe da je ovde najčešće u ulozi subjekta živo biće, a u ulozi objekta njegov deo, kao što je glava, noga i dr. Takvi su sledeći primeri rečenica, koje imaju semantičku strukturu „(stvar)-ga (deo)-wo“:

船は	船全体を	きしませ...	³³⁸
Fune-wa	funesentai-wo	kishimase...	
(brod; celina)	(ceo trup; deo)	(škipati+saseru)	
nominativ	akuzativ	kauzativ	

Brod je zaškripao celim svojim trupom...

あひるが	羽を	はばたかせて	いた。	³³⁹
Ahiru-ga	hane-wo	habatakasete	ita.	
(patka; celina)	(krila; deo)	(lepršati+ saseru)		
nominativ	akuzativ	kauzativ		

Patka je zalepršala svojim krilima.

U srpskom jeziku imenica koja označava deo odnosno deo tela prevedena je

³³⁶ Isto, str. 143–146.

³³⁷ Satou 1990, str. 148–150.

³³⁸ Isto, str. 150.

³³⁹ Isto, str. 150.

oblikom instrumentala jer je deo svojevrсно oruđe kojim celina, tj. živo biće vrši radnju.³⁴⁰

Sato posvećuje manji deo svog istraživanja uzročnim kauzativnim rečenicama sa prelaznim glagolima. Prototipično to su glagoli koji izražavaju psihičke radnje u širem smislu, kao što su glagoli mišljenja, osećanja, opažanja, jezičkih aktivnosti.³⁴¹ Dopuna ovih glagola jeste objekat opažanja, osećanja i dr. Ona i u kauzativnoj rečenici zadržava svoju padešku oznaku direktnog objekta *wo*, kao u sledećem primeru:

それは	私に	誇りを	感じさせた。 ³⁴²
Sore-wa	watashi-ni	hokori-wo	kanji-saseta.
(<i>to</i> ; kauzator)	(<i>ja</i> ; kauzirani)	(<i>ponos</i> ; objekat)	(<i>osećati+saseru</i>)

Zbog toga sam ja osetio ponos.

(To je u meni izazvalo osećanje ponosa.)

U navedenom primeru nosilac osećanja je iskazan oblikom imenica + *ni* u ulozu agentivne odredbe. U ulozu kauzatora na mestu subjekta je pokazna zamenica *sore* (*to*). U prevodu na srpski moguće su dve varijante. O tome će biti više reči u analizi koja sledi.

Sato ukazuje na blisku vezu semantičke uloge čoveka kao nosioca osećanja i čoveka kao mesta pojave osećanja poredeći gornje rečenice sa kauzativnim rečenicama čiji predikat je nastao od neprelaznih glagola i izražava pojavu psiholoških stanja. Takav je kauzativni glagol od neprelaznog glagola *zawameku* (uskomešati se) u sledećoj rečenici:

それが	私に	あこがれの波を	ざわめかせている。
Sore-ga	watashi-ni	akogare-no nami-wo	zawameka-sete iru.
(<i>to</i>)	(<i>ja</i>)	(<i>talas žudnje</i>)	(<i>uskomešati se+saseru</i>)
nominativ	lokativ	akuzativ	kauzativ

To je u meni uskomešalo talas žudnje.

Kao što se vidi, u prevodu na srpski jezik, imenica *ja*, koja izražava nosioca psihološkog stanja iskazana je oblikom lokativa.

Kao što smo prikazali, Sato je dala opsežnu studiju kauzativnih rečenica i njenih značenja. Razvijajući Suzukijeve ideje, kauzativnu rečenicu posmatra kao dvopropozicionu heterosubjektsku strukturu, kojom se uslođnjava uloga agensa-kauziranog. Kauzirani je

³⁴⁰ Vidi: Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik: (gramatički sistemi i književnojezička norma), II Sintaksa*, Beograd, Naučno delo, 1974, str. 441. U daljem tekstu sigla: Stevanović 1974.

³⁴¹ Satou 1990, str. 152.

³⁴² Isto, str. 153.

istovremeno i agens i primalac dejstva kauzatora. Definišući kauzativnu rečenicu kao odnos podsticajnog dejstva i primaoca podsticaja, naglašava značaj oblika dejstva i prirode entiteta prema kome je ono usmereno. Ističući vrstu dejstva kauzatora, kao što su to pre nje činili Morita i Suzuki, određuje značenja kauzativne rečenice kao i ulogu kauziranog. Dvoagentivne kauzativne rečenice najpre deli na kauzativ voljnih i kauzativ nevoljnih glagola, u okviru njih daje razgranatu potklasifikaciju. Pri tome, uzima u obzir izvor podsticaja, primanje koristi ili štete usled izvršene radnje, nameru kauzatora da izazove dejstvo, volju kauzatora i kauziranog da izvrše radnju i potvrdni odnosno odrični oblik glagola. Sato posvećuje značajan deo istraživanja kauzativnim rečenicama sa uzročnim značenjem, kao i odnosu deo–celina kao obliku odnosa posesije.

O kauzativu koji izražava odnos posesije istraživala je i Emiko Hajacu (1991).³⁴³ Ona tvrdi da se tzv. „kauzativ subjekta-posesora“ (所有者主語の使役³⁴⁴) razlikuje od kauzativa dozvole i kauzativa prisile po tome što ne izražava heterosubjekatsku situaciju niti značenje prisile. Kod kauzativa subjekta-posesora između konstituenta u ulozi subjekta i onog u ulozi objekta postoji odnos posesije ili pripadnosti. Zbog specifičnosti ovog tipa rečenice, kada referišemo o njenim konstituentima, ovde uvodimo termine „posesor“ za subjekat posesivnosti i „posesum“ za objekat posesivnosti.³⁴⁵ Hajacu deli rečenice kauzativa posesora na one kod kojih je u ulozi posesora čovek i na one kod kojih je u ulozi posesora predmet, dok je u ulozi posesuma deo tela čoveka odnosno deo predmeta, kao što je u sledećem primeru:

かれが 眼を 光らせる。³⁴⁶
Kare-ga me-wo hikaraseru.
Nogućiju se zacakliše oči.

Hajacu naziva ovaj odnos odnosom „posesora“ i „dela koji tpi“ u širem smislu. U ovim rečenicama čovek na mestu posesora u ulozi subjekta svojom aktivnošću koja nije iskazana izaziva promenu na svom delu. U prevodu, rečenica je iskazana neprelaznim

³⁴³ Hayatsu 1991.

³⁴⁴ Isto, str. 2.

³⁴⁵ Termine „posesor“ i „posesum“ nudi Smiljka Stojanović u svojoj knjizi pod naslovom *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku* (1996). Vidi: Smiljka Stojanović, *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd, Filološki fakultet, 1996, str. 356.

³⁴⁶ Hayatsu 1991, str. 3.

glagolom sa imenicom dela na mestu subjekta. Posesor je iskazan dativom pripadnosti, što ukazuje na pojavu razdvajanja posesora i posesuma u srpskom jeziku.³⁴⁷

I u japanskom jeziku ovakva situacija može da se opiše aktivnom rečenicom u kojoj je imenica posesora iskazana oblikom za pripadnost „imenica + *no*“, kao što je sledeće:

彼が 目を 光らせる. ³⁴⁸	←	彼の 目が ひかる。
Kare-ga me-wo hikar-aseru.		Kare-no me-ga hikaru.
On zacakli očima.		Njemu se zacakliše oči / Njegove oči se zacakliše.

Hajacu ističe da takva rečenica onda opisuje stanje, dok kauzativna rečenica sagledava događaj iz perspektive posesora postavljajući ga na mesto subjekta. Slična distinkcija uočena je i u srpskom jeziku i to između rečenica u kojima je posesor na mestu subjekta i onih u kojima je on iskazan posesivnim dativom. Kao što se vidi u prevodu, srpska rečenica sa posesorom na mestu subjekta referiše o njemu kao o vršiocu radnje, dok rečenica sa posesorom iskazanim imenicom u obliku dativa referiše o njemu kao o doživljavaču.

Hajacu dalje klasifikuje rečenice kauzativa posesora prema prirodi entiteta u ulozu objekatske dopune. Prema njoj, rečenice kod kojih je subjekat-posesor čovek imaju na mestu objekta sledeće:

- (a) deo tela: *ashi-wo burabura saseru* (klatiti nogama), *yubi-wo karamaseru* (isprepletati prste);
- (b) rezultat ili plod aktivnosti ili delovanja: *yoi kaori-wo saseru* (odavati lep miris), *koe-wo tsumaraseru* (prigušiti glas);
- (c) unutrašnja strana ili svojstvo: *kimochi-wo ochitsukaseru* (umiriti se; umiriti svoja osećanja);
- (d) materijalno vlasništvo ili otuđiva svojina: *handobaggu-wo burabura saseru* (klatiti tašnom), *sukaafu-wo kaze-ni nabikaseru* (njihati šalom na vetru).³⁴⁹

³⁴⁷ Vidi: Milka Ivić, „Lingvističke konsekvence različitog pristupa odnosu 'deo-celina'“, *Lingvistički ogleđi*, Beograd, Prosveta, 1983, str. 215-225. U daljem tekstu sigla: Ivić 1983.

³⁴⁸ Hayatsu 1991, str. 2.

³⁴⁹ Isto, str. 4.

Kao što se vidi, prevodni ekvivalenti kauzativnog glagola u srpskom jeziku su sledeći: prelazni glagol sa imenicom dela u obliku instrumentala sredstva; prelazni glagol sa imenicom dela u obliku akuzativa predmeta radnje; reflektivni glagoli. Prelazni glagol sa imenicom dela u obliku instrumentala sredstva najčešća je realizacija u rečenicama kod kojih je deo čovekova otuđiva svojina, ali je moguć i kod drugih tipova. Prelazni glagol sa imenicom dela u obliku akuzativa predmeta radnje najčešća je realizacija u rečenicama kod kojih je deo rezultat ili plod čovekove aktivnosti ili delovanja ili deo tela, dok je redak u rečenicama kod kojih je deo otuđiva svojina. Reflektivni glagoli su karakteristični za rečenice kod kojih je deo čovekova unutrašnja strana ili svojstvo i tada se obično radi o kolokacijama.

Ograničavajući svoje zaključke na rečenice u kojima je u ulozi subjekta-posesora čovek, Hajacu ističe da se rečenice kauzativa subjekta-posesora relativno retko koriste samostalno, dok se daleko češće koriste u sklopu složene rečenice. Prema njoj, tipična upotreba kauzativa subjekta-posesora je u subordiniranoj klauzi, kada označava način vršenja glavne radnje, odnosno fiziološko ili psihološko stanje posesora koje prati vršenje glavne radnje. Stanje posesora opisuje se preko posesuma. Karakteristična je upotreba uz rečcu za citiranje *to*, kada se označava fizičko ili psihičko stanje posesora dok izgovara dati citat, kao u sledećem primeru:

「...」と 息子は 目を 輝かせた。³⁵⁰
„...“ to musuko-wa me-wo kagayak-aseta.
Sin reče: „...“, a oči mu zasijaše.

Rečenice kod kojih je subjekat-posesor predmet imaju na mestu objekta deo predmeta ili svojstvo predmeta. Takvi su sledeći primeri: *Densha-ga sharin-wo kishimaseru*. (Tramvaj škripi točkovima.); *Kyoukai-ga takai too-wo sobiesaseru*. (Nad crkvom se izdiže visoki toranj.); *Ki-ga eda-wo furuwaseru*. (Drveće njiše granama.) i dr.³⁵¹ Hajacu napominje da se mnogi od ovih glagola u savremenom japanskom jeziku koriste samo u kauzativnom obliku. Kao što se u prevodu na srpski vidi, najčešće celina-predmet u ulozi subjekta zadržava svoju sintaksičku poziciju, dok deo-objekat postaje sredstvo vršenja

³⁵⁰ Hayatsu 1991, str. 15.

³⁵¹ Isto, str. 4.

radnje. U sledećem primeru koji daje Hajacu na mestu subjekta-posesora je neživo kojem nije svojstvena sposobnost vršenja radnje:

建物が 屋根を 尖らせる.³⁵²

Tatemono-ga yane-wo togaraseru.

Na zgradi se ističu vrhovi krovova. / Ističu se vrhovi krovova zgrada

U prevodu na srpski jezik moguća je samo rečenica u kojoj je na mestu subjekta deo. Imenica kojom se imenuje predmet-posesor je iskazana oblikom lokativa (*na zgradi*) ili genitivom pripadnosti (*vrhovi krovova zgrada*). Ovo ćemo razmotriti detaljnije u analizi koja sledi.

Ovde ćemo posebno istaći dva primera koje Hajacu navodi u poslednjoj grupi kako bismo ukazali na vezivanje priloške odredbe u kauzativnoj rečenici:

彼が	<u>ポケットから</u>	ハンカチを	のぞかせる ³⁵³
Kare-ga	<u>poketto-kara</u>	hankachi-wo	nozoka-seru
(on)	(<i>džep</i>)	(<i>maramica</i>)	(<i>viriti+saseru</i>)

Maramica mu viri iz džepa.

彼が	<u>胸ポケットに</u>	万年筆を	光らせる ³⁵⁴
Kare-ga	<u>munepoketto-ni</u>	mannenhitsu-wo	hikara-seru
(on)	(<i>džep na grudima</i>)	(<i>penkalo</i>)	(<i>sijati se+saseru</i>)

Presijava mu se penkalo u džepu na grudima.

U prvom primeru data je priloška odredba za mesto poticanja *poketto-kara* (iz džepa) a u drugom primeru priloška odredba mesto nalaženja ili mesto dešavanja radnje stacionarnih glagola *poketto-ni* (u džepu). U oba slučaja priloškim odredbama upravlja glagol u osnovi kauzativa. Pošto rečenice izražavaju opis stanja posesora a ne njegovu aktivnu radnju, prevedene su rečenicom sa neprelaznim glagolom i imenicom posesora na mestu subjekta. Na ovaj način se i u jezik prevoda verno prenose značenja priloških odredbi. Imenica posesora prevodi se oblikom dativa čime se on tumači kao doživljavač ili nosilac stanja, a ne aktivni uzročnik.

³⁵² Hayatsu 1991, str. 3.

³⁵³ Isto, str. 4.

³⁵⁴ Isto, str. 4.

Iste godine kada je Hajacu napisala ovaj rad objavljen je i članak u kome se Šinđiro Muraki (1991)³⁵⁵ bavi derivacijom kauzativne rečenice. On ih deli na rečenice koje su nastale derivacijom i na one koje su nastale transformacijom iz osnovne aktivne rečenice.

Prvi način tvorbe kauzativne rečenice je derivacija iz osnovne aktivne rečenice uvođenjem novog subjekta, na način koji je opisan u dosada prikazanim naučnim istraživanjima. To su, prema Murakiju, rečenice sa značenjem prisile, dozvole i osećanja krivice i odgovornosti govornika. Drugi način tvorbe kauzativne rečenice, prema Murakiju, jeste transformacija iz njoj odgovarajuće aktivne rečenice tako što subjekat i dopuna glagola zamene mesto, kao što je prikazano u sledećem primeru:

山田が	ローンに	悩んでいる。
<u>Yamada</u> -ga	<u>roon</u> -ni	nayande iru.
(<i>Jamada</i>)	(<i>dug</i>)	(<i>patiti</i>)
<u>Jamada</u> pati <u>zbog duga</u> .		
⇓		
ローンが	山田を	悩ませている。 ³⁵⁶
<u>Roon</u> -ga	<u>Yamada</u> -wo	nayama-sete iru.
(<i>dug</i>)	(<i>Jamada</i>)	(<i>patiti+saseru</i>)
<u>Dugovi</u> muče <u>Jamadu</u> .		

Ovako nastale rečenice opisuju jedan isti događaj iz perspektiva različitih učesnika.³⁵⁷ Muraki naglašava da glagoli ovakvih kauzativnih rečenica izražavaju psihološka stanja čiji je nosilac ili doživljavač čovek. U aktivnoj rečenici on je u ulozi subjekta, i prema Murakiju, takva rečenica je prirodna i uobičajena. Drugi učesnik ima ulogu pokretača ili uzroka datog stanja i u ulozi je uzročne dopune. To je najčešće imenica za neživo sa značenjem određenih okolnosti ili događaja. U kauzativnoj rečenici na mestu subjekta je imenica kojom je iskazan uzrok, dok je imenica čoveka u ulozi objekta. Muraki tvrdi da je takva kauzativna rečenica markirana. Osnov za ovu tvrdnju može se naći u

³⁵⁵ Shinjirou Muraki, „Voisuno kategori to bunkouzouno reberu“ („Kategorija glagolskog roda i nivo rečenične strukture“), *Nihongono voisu to tahousei*, ur. Nitta Yoshio, Tokio, Kuroshio, 1991, str. 1–30. U daljem tekstu sigla: Muraki 1991.

³⁵⁶ Isto, str. 19.

³⁵⁷ Na ovaj način nastaju rečenice direktnog pasiva u japanskom jeziku. Ovaj princip tvorbe pasivnih rečenica iz aktivnih poznat je i u drugim jezicima.

narušenoj hijerarhiji imenskih reči kojim su iskazane imenica u značenju subjekta i dopune.³⁵⁸

I Hajacu³⁵⁹ govori o dva tipa kauzativne rečenice koje odgovaraju Murakijevoj podeli kauzativnih rečenica prema načinu tvorbe. Slično Murakiju, i ona smatra da je tip koji nastaje transformacijom markiran ili psihološki obojen, dodajući da je ograničen u upotrebi i da se svodi na rečenice koje izražavaju osećanja. Hajacu deli ove kauzativne rečenice prema tome koja dopuna predikata aktivne rečenice dolazi na mesto subjekta.

(a) Direktni objekat

子供が パンダの ぬいぐるみを 喜ぶ。 → パンダの ぬいぐるみが 子供を 喜ばせる。
360

Kodomo-ga panda-no nuigurumi-wo yorokobu. Panda-no nuigurumi-ga kodomo-wo yorokobaseru.

Deca se raduju igrački pande.

Igračka pande raduje decu.

(b) Indirektni objekat

娘たちが 父親に いつまでも 甘える。 → 父親が 娘たちを いつまでも 甘えさせる。
361

Musumetachi-ga chichioya-ni amaeru.

Chichioya-ga musumetachi-wo amae-saseru.

Ćerke se uvek umiljavaju očevima.

Očevi uvek maze ćerke.

(c) Posesivni determinator (imenica + no) u odnosu na direktni ili indirektni objekat

子供が 母親の 左腕に つかまる。 → 母親が 子供を 自分の左腕に つかまらせる。
362

Kodomo-ga hahaoya-no ude-ni tsukamaeru.

Hahaoya-ga kodomo-wo ude-ni tsukamae-saseru.

Dete se drži za maminu levu ruku.

Mama tera dete da se drži za njenu levu ruku.

Hajacu zapaža da se sličan mehanizam transformacije sreće i kod rečenica direktnog pasiva u japanskom jeziku,³⁶³ dok tvorbu kauzativnih rečenica nastalih derivacijom poredi sa tvorbom rečenice indirektnog pasiva. Prema njoj, i kauzativne derivirane rečenice i

³⁵⁸ O hijerarhiji imenskih reči vidi u: Okutsu 1983, str. 65–80.

³⁵⁹ Emiko Hayatsu, „Gendai nihongo no voisu wo megutte“ („O glagolskom rodu u savremenom japanskom jeziku“), *Nihongogaku* Vol.19-5 (april), 2000, str. 16–27. U daljem tekstu sigla: Hayatsu 2000.

³⁶⁰ Isto, str. 19.

³⁶¹ Isto.

³⁶² Isto.

³⁶³ Jedna od široko prihvaćenih klasifikacija japanskih pasivnih rečenica upravo jeste ona koja ih deli na direktni pasiv, indirektni pasiv i pasiv posesije.

rečenice indirektnog pasiva nastaju uvođenjem novog subjekta koji ne učestvuje u samoj radnji, zbog čega ni jedan ni drugi tip rečenica nema odgovarajuću aktivnu rečenicu koja opisuje istu situaciju.

U novije vreme vrše se tipološka proučavanja japanskog jezika,³⁶⁴ kao i kontrastivna proučavanja japanskog jezika. Glagolski rod u japanskom jeziku kontrastira se i sa jezicima indo-evropske porodice.³⁶⁵ Za slovenske jezike značajna su istraživanja Ćikako Šigemori Bučar, koja se bavi kontrastivnim proučavanjem glagolskog roda u japanskom i slovenačkom jeziku.³⁶⁶ U svom članku pod naslovom „Kauzativne konstrukcije u japanskom i slovenačkom jeziku“ (2006)³⁶⁷ razmatra kauzativne konstrukcije u japanskom jeziku sa tipološkog stanovišta. Analizom manjeg korpusa književnih tekstova utvrđuje u slovenačkom jeziku odgovarajuće konstrukcije za najtipičnije kauzativne situacije u japanskom jeziku. Za polazište uzima Komrijevu definiciju kauzativne situacije, po kojoj kauzativni glagol opisuje situaciju koju neki spoljašnji entitet izaziva ili ne uspeva da spreči radnju iskazanu osnovnim glagolom.³⁶⁸ Značenja prisile i zabrane ubraja u direktnu kauzativnost dok značenje dozvole i puštanja ubraja u indirektnu. Šigemori zaključuje da većina kauzativnih rečenica u japanskom nalazi svoj ekvivalent u rečenici sa prelaznim kauzativnim glagolom ili u „perifrastičnoj konstrukciji sa dva glagola“ u slovenačkom, kao što je npr. *ukazati, da sede* (narediti da sedne).³⁶⁹ Šigemori primećuje da se u perifrastičnim konstrukcijama u slovenačkom semantičke supkategorije japanske kauzativne rečenice eksplicitno iskazuju distinktivnim predikatima kao što su *pustiti, narediti* i dr., dok se u japanskom jeziku one utvrđuju na osnovu konteksta.

³⁶⁴ Vidi: Masayoshi Shibatani, „Nihongono bunseki to gengeruikai“ („Analiza japanskog jezika i jezički tipovi“), *Kyouju Kanreki Kinenronbunshuu*, Tokyo, Kuroshio, 2004; Tasaku Tsunoda, *Sekaino gengo nihongo: Gengeruikaironkara mita nihongo (Jezici sveta i japanski: japanski viđen iz perspektive jezičke klasifikacije)*, Tokyo, Kuroshio, 1991.

³⁶⁵ Vidi: Nobuko Mizutani, *Nichieihikaku: Hanashikotoba no bunpou (Kontrastivna analiza engleskog i japanskog jezika: Gramatika govornog jezika)*, Tokyo, Kuroshio, 1985; Prashant Pardeshi, *Transitivity and Voice: A Marathi-Japanese Contrastive Perspective*, PhD. disertation, 30.09.1999, Kobe University, Japan. (http://www.lib.kobe-u.ac.jp/infolib/meta_pub/G0000003kernel_D1002032)

³⁶⁶ Njena doktorska disertacija objavljena je kao obimna monografija pod naslovom „Voice in Contrast – Japanese and Slovene“, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2007.

³⁶⁷ Shigemori 2006, str. 191.

³⁶⁸ Bernard Comrie, *Language Universals and Linguistic Typology: syntax and morphology*, Chicago, University of Chicago Press, 1985, str. 330–331. Vidi u: Shigemori 2006, str. 191.

³⁶⁹ Shigemori 2006, str. 200. Prev. sa slovenačkog autor ovog rada.

Šigemori ističe da su tipične kauzativne situacije u japanskom jeziku one u kojima oba učesnici poseduju odliku agentivnosti, pri čemu je kauzator superiorniji ili nadređen. Ograničavajući slučajeve sa neživim entitetima na situacije kada neprelazni glagol nema svoj odgovarajući prelazni par i kada neživi kauzator ima značenje uzročnika, Šigemori akcenat stavlja na upotrebu kauzativne rečenice u uslovima kada su učesnici živa bića između kojih postoje razlike u socijalnom statusu koje nalažu učtivo izražavanje. Šigemori primećuje da i japanski i slovenački jezik poseduju sredstva za izražavanje značenja učtive molbe za dopuštenje. U japanskom, to je složena konstrukcija koju gradi pomoćni kauzativni glagol *saseru* i ponizni oblika glagola primanja *itadaku*, dok je u slovenačkom to leksički glagol *dovoliti* (dozvoliti) u kompleksnim predikatima ili perifrastičnim konstrukcijama sa nekim izrazom učtivosti prema sagovorniku.³⁷⁰ O tome će biti više reči u jednom od narednih odeljaka.

Kao što smo primetili, školska gramatika nudila je morfološku segmentaciju japanske kauzativne rečenice, ali se nije bavila dubljom semantičkom analizom. Početak sedamdesetih godina dvadesetog veka označio je prekretnicu u japanskoj lingvistivi uvođenjem novijeg pristupa proučavanja. Značajan je bio uticaj ruskih strukturalista i praške škole. Istraživači kao što su Suzuki, Morita i Teramura objašnjavaju kauzativnu rečenicu u okviru kategorije glagolskog roda uvođenjem pojma tačke gledišta i perspektivizacije. Suzuki je ukazao na dvojaku prirodu kauzativnog glagola. Tvrdeći da kauzativ sadrži i leksičko značenje glagola aktiva i gramatičko značenje pomoćnog glagola kauzativa, usmerio je istraživanja u pravcu sagledavanja kauzativne rečenice kao dvopropozicione heterosubjekatske strukture i otvaranja pitanja agentivnosti učesnika kauzativne situacije. Suzukijeve ideje kasnije je razradila Sato u svom istraživanju, uzevši za polazište prisustvo obeležja živo /±/ i voljno /±/ kao osnovne odlike agentivnih učesnika. Šibatani, koji proučava kauzativnu rečenicu sa stanovišta transformaciono-generativne gramatike, takođe se bavi pitanjem agentivnosti učesnika stavljajući akcenat na ulogu kauziranog. Distinkciju označavanja imenice u ulozi kauziranog padeškom pomoćnom rečcom *ni*, kada rečenica izražava dozvolu, odnosno padeškom pomoćnom rečcom *wo*,

³⁷⁰ Shigemori 2008, str. 76.

kada rečenica izražava prisilu, objašnjava izjednačavanjem uloge kauziranog sa ulogom pacijensa u ovom drugom slučaju.

Temelj za buduća istraživanja kauzativne rečenice u japanskom jeziku postavili su Morita i Teramura ukazujući na pitanje dejstva kauzatora. Prema njima vrsta i intenzitet dejstva kauzatora određuje značenje kauzativne rečenice. Morita proučava kauzativnu rečenicu u kontekstu povećanja valence glagola uvođenjem novog subjekta, dovodeći ga u vezu sa prelaznim glagolom. Morita zapaža gradaciju od najvišeg ka najnižem u intenzitetu i vrsti dejstva koje se kreće u rasponu od direktnog, jednosmernog i aktivnog ka indirektnom i pasivnom. Na osnovu toga deli značenje kauzativa kao sledeće: prelaznost; prisila; izazivanje promene; dozvola, ostavljanje ili puštanje; odgovornost ili osobina; uzročno-posledični odnos. Kauzativno rečenicom koja izražava uzročno-posledični odnos kasnije će se detaljno baviti Sato i Hajacu. Teramura je upravo razlikom u dejstvu, direktnom odnosno indirektnom, objasnio opštu podelu kauzativa na kauzativ prisile i kauzativ dozvole, koja je dugo bila prihvaćena.

Sistematizujući ideje koje smo videli kod Suzukija, Morite i Teramure, Sato je dala sveobuhvatnu klasifikaciju dvoagentivnih kauzativnih rečenica koja za kriterijum uzima odliku voljno ali i vrstu kauzatorovog dejstva i prisustvo njegove namere u izazivanju dejstva na kauziranog.

Sato i Hajacu šire predmet istraživanja u okviru polja kauzativnosti. Osim prototipičnih dvoagentivnih interpersonalnih kauzativnih rečenica u obzir uzimaju i rečenice sa uzročno-posledičnim dejstvom, rečenice koje izražavaju odnos među stvarima i rečenice koje izražavaju odnos deo–celina, kao eksponent značenja odnosa posesije. Pojam deo uzimaju u najširem smislu, obuhvatajući njime i otuđivu i neotuđivu svojinu. U okviru neotuđive svojine osim dela tela, ubrajaju i svojstva, emocije, mentalne aktivnosti i proizvode tih aktivnosti. Njihovi uvidi uticali su na novije istraživače kao što su Iori i Taro.

U poslednje vreme jačaju istraživanja koja kauzativnu rečenicu dovode u vezu sa drugim jezičkim pojavama. Šigemori proučava upotrebu kauzativne konstrukcije u perifrastrukcijama za izražavanje molbe i učtivog traženja dozvole. Osim toga, vrše se kontrastivna proučavanja gde se kauzativna rečenica u japanskom jeziku poredi i sa

indoevropskim jezicima, kao što to čini Pardeši kontrastirajući je sa istom pojavom u marati jeziku. Za nas su značajna istraživanja Šigemori Bučar, koja kontrastivnom analizom poredi glagolski rod u japanskom i u slovenačkom jeziku.

Ovde smo predstavili osnovne tendencije i kretanja u dosadašnjim naučnim istraživanjima o kauzativnoj rečenici u japanskom jeziku. U narednim odeljcima izdvojićemo probleme koji se tiču kauzativne rečenice, kao što su: kategorijalna obeležja učesnika i razlika u upotrebi između prelaznog glagola i kauzativa neprelaznog glagola; padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji; kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja; kauzativnost i modalnost; kauzativ i rečenična perspektiva. Prikazaćemo kako kako su oni objašnjeni u japanskoj lingvistici.

2.4. Kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije i razlika u upotrebi između prelaznog glagola i kauzativa neprelaznog glagola

U japanskom jeziku glagoli koji imaju odgovarajuće prelazne odnosno neprelazne parnjake mogu da grade prelaznu i neprelaznu rečenicu na dva načina. Prelaznu rečenicu grade upotrebom prelaznog glagola ili kauzativa neprelaznog glagola, dok neprelaznu rečenicu grade upotrebom neprelaznog glagola ili pasiva prelaznog glagola. Kao što smo ranije pomenuli, problem u učenju u vezi sa kauzativom u japanskom jeziku predstavlja razlika u upotrebi između prelaznog glagola i kauzativa neprelaznog glagola kod prelazno neprelaznih parova glagola nastalih iz iste osnove, kao što je *toru* (otkinuti) – *toreru* (otpasti). Utvrđena je sintaksička i semantička bliskost između prelaznog glagola i kauzativa njemu odgovarajućeg neprelaznog glagola. To je tema mnogih istraživanja.

Polazimo od Moritinog objašnjenja da se iz strukture rečenice s neprelaznim glagolom „C-ga glagol_{neprelazni}“ dodavanjem novog argumenta na mestu subjekta deriviraju i rečenica sa prelaznim glagolom „B-ga C-wo glagol_{prelazni}“ i kauzativna rečenica „B-ga C-wo glagol_{neprelazni}-saseru“ sa subjektom neprelaznog glagola C u ulozi objekatske dopune. Rečenice imaju identičnu sintaksičku strukturu, ali se razlikuju po semantičkim ulogama njihovih argumenata. Subjekat rečenice s prelaznim glagolom je agens, dok je u kauzativnoj rečenici kauzator. Objekat rečenice s prelaznim glagolom je pacijens, dok je u

kauzativnoj rečenici agens radnje neprelaznog glagola u osnovi. Stoga ćemo za potrebe ovog objašnjenja za učesnike situacija koristiti nazive njihovih sintaksičkih uloga – subjekat i objekat.

Morita objašnjava razliku između upotrebe prelaznog glagola i upotrebe kauzativa kategorijalnim obeležjem živo /±/ imenice kojom je iskazan objekat. Rečenica sa prelaznim glagolom na mestu objekta najčešće ima neživo (predmet, apstraktna stvar), dok se retko pojavljuje živo (čovjek, životinja). Morita tvrdi da je razlog tome što rečenica sa prelaznim glagolom „B-ga C-wo glagol_{prelazni}“ znači da subjekat B direktno izvodi radnju „C-ga glagol_{neprelazni}“. Tada je akcent na radnji subjekta B, a ne na volji, radnji i posledicama koje se tiču objekta C. Kada je objekat živo i to čovek, prema Moriti, ne koristi se prelazni oblik glagola ni kada on postoji, već kauzativ neprelaznog glagola, kao u primeru: „Gakusei-wo tataseru“ („Reći učeniku da ustane“) / × „Gakusei-wo tateru“ („Uspraviti učenika).³⁷¹ Kada je objekat neživo, po pravilu se koristi prelazni glagol. Kao izuzetke Morita navodi slučajeve kada se neživi objekat tretira kao živo jer ima sposobnost da izvrši radnju, zatim kada se objekat naporom i voljom subjekta dovodi u stanje da vrši radnju koja mu nije svojstvena i dr.

Sistematizujući Moritine ideje, i Iori³⁷² ovaj problem rasvetljava tako što ukazuje na kategorijalno obeležje živo /±/ objekta prelaznog odnosno vršioca radnje neprelaznog glagola, naglašavajući pritom učešće njegove volje u vršenju radnje. Uspostavlja opšte pravilo po kojem, kada je vršilac radnje neprelaznog glagola živo i poseduje volju, koristi se kauzativ neprelaznog glagola. Kada je vršilac radnje neživo i ne poseduje volju, koristi se prelazni glagol. Prema autoru, u rečenici sa kauzativom neprelaznog glagola subjekat izaziva radnju tako što stimuliše objekat koji poseduje volju da izvrši radnju. Rečenica s prelaznim glagolom, međutim, izražava da se događaj „X-ga glagol_{neprelazni}“, iskazan neprelaznim glagolom, obavio posredstvom subjekta Y, koji ne uzima u obzir volju objekta X.³⁷³

³⁷¹ Morita 1971, str. 32.

³⁷² Iori 2002.

³⁷³ Isto, str. 138.

U zavisnosti od prirode objekta i stepena učešća njegove volje u vršenju radnje neprelaznog glagola, Iori definiše i posebna pravila koja upravljaju izborom između prelaznog glagola i kauzativa njemu odgovarajućeg neprelaznog glagola.³⁷⁴ Prema njemu, kada je objekat živo a ne uzima se u obzir njegova volja, koristi se prelazni glagol, dok je kauzativ neprelaznog glagola neadekvatan. Ovde se objekat tretira kao neživo. Prelazni glagol se koristi kada je akcenat na radnji odnosno odgovornosti subjekta kauzativa, kao što je pokazano u sledećem primeru:

警官は 捕まえた 犯人を {逃がして_{Gpr}/×逃げさせて_{KGnp}} しまった。³⁷⁵
Keikan-wa tsukamaeta hannin-wo {nigashite_{Gpr}/×nigesasete } shimatta.
Policajac {je pustio uhvaćenog lopova / × dozvolila uhvaćenom lopovu da pobege }.

Kada subjekat kauzativa izaziva radnju protiv volje objekta (kauziranog), koristi se neprelazan glagol, kao što je pokazano u sledećem primeru:

警察は 銀行強盗を {捕まえた_{Gpr}/×捕まらせた}。³⁷⁶
Keisatsu-wa ginkougoutou-wo {tsukamaeta_{Gpr}/×tsukamaraseta }.
Policija je {uhvatila lopova / × učinila da lopov bude uhvaćen }

Kada objekat ne može svojom voljom da izvrši radnju prirodnije je upotrebiti prelazni glagol, kao što se vidi u sledećem primeru:

救急隊員は 重傷で 動けない 負傷者を ベッドに {寝かせた/×寝させた}³⁷⁷
Kyuukyuuantaiin-wa juushou-de igokenai fushousha-wo beddo-ni {nekaseta/×nesaseta }.
Bolničar {je položio teško povređenog ranjenika / × je rekao teško povređenom ranjeniku da legne } na krevet.

Kada je objekat živo a glagol izražava promenu mesta, koriste se i prelazni glagol i kauzativ neprelaznog glagola. Isto je i u slučajevima kada je objekat neživo ali ima svojstvo da sam izvrši radnju, pa se stoga tretira kao živo. Takav je sledeći primer:

この 凝固剤を 使うと、プラスチックを 早く {固める/固まらせる_{KGnp} } ことができる。³⁷⁸
Kono gyoukozai-wo tukauto, purasuchikku-wo hayaku {katameru/×katamaraseru } koto ga dekuru.

³⁷⁴ Isto, str. 138–139.

³⁷⁵ Isto, str. 138.

³⁷⁶ Isto.

³⁷⁷ Iori 2002, str. 139.

³⁷⁸ Isto.

Ako upotrebimo ovaj učvršćivač, plastična masa se može brzo {stvrđnuti³⁷⁹ / dovesti to stvrđnjavanja}.

Iori dodaje da se kod rečenica s prelaznim glagolom i rečenica kauzativa neprelaznog glagola razlikuje i vezivanje priloške dopune. Dok se u rečenici s prelaznim glagolom priloška odredba vezuje za radnju subjekta izraženu glagolom, u rečenici s kauzativom neprelaznog glagola može da se vezuje i za radnju objekta izraženu neprelaznim glagolom u osnovi kao i za radnju subjekta iskazanu pomoćnim glagolom *saseru*. To pokazuje sledećim primerom:

先生は 学生たちを ゆっくり 体育館に {入れた_{Gpr} / 入らせた_{KGnp} }。³⁸⁰

Sensei-wa gakuseitachi-wo yukkuri taiikukan-ni {ireta_{Gpr} / hairaseta_{KGnp} }.

Profesor je {polako uveo učenike / polako pustio učenike da uđu / pustio učenike da polako uđu } u salu.

Isaka pokazuje razliku u upotrebi između prelaznog glagola i kauzativa neprelaznog glagola na primeru neprelaznog glagola *tatsu* (stajati). On ima svoj prelazni parnjak *tateru* (uspraviti), ali gradi i kauzativni oblik *tat-aseru*, kao što je sledeće:³⁸¹

(a) prelazni glagol:

太郎が ろうそくを 立てた。

Taro-ga rousoku wo tateta.

Taro je uspravio sveću.

(b) kauzativ neprelaznog glagola:

太郎が 赤ん坊を 立たせた。

Tarou-ga akanbo wo tat-asete.

Taro je uspravio bebu / pomogao bebi da se uspravi.

Razliku između gornjih rečenica Isaka objašnjava razlozima semantičke i pragmatičke prirode. Prema njemu, rečenice (a) i (b) su sintaksički jednake i opisuju događaj sa tačke gledišta istog učesnika. Rečenica s prelaznim glagolom, međutim, kazuje da je subjekat sam svojom rukom izvršio radnju uspravljanja. Rečenica s kauzativom neprelaznog glagola, međutim, može da znači i da je subjekat usmenim direktivom ili

³⁷⁹ U srpskom jeziku ne postoji prelazni glagol u značenju „učiniti da se stvrđne / stegne“ koji bi odgovarao neprelaznom obliku „stvrđnuti se“ ili „stegnuti se“.

³⁸⁰ Iori 2002, str. 140.

³⁸¹ Isaka 2004, str. 128.

fizičkim pokretom naredio ili omogućio da se radnja izvrši, a stvarni vršilac je drugi. I Morijama³⁸² ističe da se nekada značenje kauzativa približava značenju prelaznog glagola, ali po pravilu prelazni glagol ima značenje direktnog vršenja radnje. Teramura tvrdi da se kauzativ koristi onda kada se utiče na volju agensa i on se natera da izvrši čin.³⁸³

Šigemori³⁸⁴ naglašava da prototipična kauzativna rečenica u japanskom jeziku u ulogama kauzatora i kauziranog ima živa bića sposobna da voljno i kontrolisano vrše radnju, gde je kauzator po pravilu superiorniji ili nadređen, dok slučajeve kada su kauzator i kauzirani iskazani imenicom za neživo ograničava na situacije kada neprelazni glagol nema svoj odgovarajući prelazni par i kada neživi kauzator ima značenje uzročnika.

Hajacu³⁸⁵ ukazuje i na značajnu ulogu kauzativa u bogaćenju leksičke strukture jezika, onda kada glagol nema svoj prelazni parnjak, kao što su *korobu* (pasti) – *korobaseru* (saplesti). Istovremeno ističe da je ovakva derivacija ograničena i da u ovim slučajevima slabi svojstvo glagolskog roda jer se ovako nastali glagoli smatraju za zasebne reči.

Kao što se vidi, kategorijalno obeležje živo učesnika situacije iskazane kauzativnom rečenicom ima značajnu ulogu u određenju značenja kauzativne rečenice, kao i u izboru između upotrebe kauzativne rečenice neprelaznog glagola i rečenice sa prelaznim glagolom, onda kada glagol ima i prelazni i neprelazni oblik. Ovde se pre svega misli na kategorijalno obeležje živo kauziranog i na učešće njegove volje u vršenju radnje izražene glavnim glagolom. Videli smo da postoje slučajevi kada se kauzirani iako živo tretira kao neživo zanemarivanjem njegove volje, i obrnuto, kada se neživi objekat tretira kao živo zbog toga što mu je svojstvena sposobnost da sam izvrši radnju. U neposrednoj vezi sa kategorijalnom odlikom živo /±/ kauziranog je i način dejstva kauzatora-agensa u ulozi subjekta na kauziranog-pacijensa u ulozi objekta da izvrši radnju. To dejstvo je direktno kod prelaznih glagola, odnosno indirektno kod kauzativa neprelaznog glagola.

³⁸² Moriyama 2005.

³⁸³ Teramura 1982, str. 301.

³⁸⁴ Shigemori 2008, str. 71.

³⁸⁵ Hayatsu 2004.

2.5. Padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji

Japanska kauzativna rečenica ima sledeću strukturu: kauzator-*ga* kauzirani-*ni/wo* (predmet radnje-*wo*) glagol-*saseru*. Kao što se vidi, imenica kojom je iskazan kauzirani može biti označena padeškom pomoćnom rečcom *ni* ili *wo*. Naučnici kao što su Kuroda,³⁸⁶ Šibatani³⁸⁷ i Okucu³⁸⁸ tvrde da je ova razlika u direktnoj vezi sa značenjem kauzativa, pri čemu se značenje prisile signalizira upotrebom rečce *wo* a značenje dozvole upotrebom rečce *ni*. Isaka³⁸⁹ napominje da je data podela primenljiva samo kod neprelaznih glagola.

Za razliku od istraživača koji **upotrebu rečci *ni* i *wo*** u oznaci kauziranog vezuju za tumačenje značenja kauzativa kao dozvole ili prisile, Teramura daje prednost gramatičkim i leksičkim razlozima, ističući da je suviše kategorično tvrditi da se rečcom *wo* ne može označiti kauzirani i u značenju kauzativa dozvole. Prema njemu, kauzirani X označava se rečcom *ni* kada je u osnovi kauzativa prosti prelazni glagol koji za dopunu ima imenicu + *wo* ili glagol kompleksne prelaznosti tipa *ni* + *wo*, kao sledeće:

母親が 赤んぼに ミルクを 飲ませる。³⁹⁰

Hahaoya-*ga* **akanbo-ni** miruku-wo noma-seru.

Majka daje bebi mleko da pije.

師匠は 弟子に 子供たちに 将棋を 教えさせる。³⁹¹

Shishou-*wa* **deshi-ni** kodomotachi-ni shougi-wo oshie-saseru.

Učitelj je zadao **pomoćniku** da poduči decu igri šogi.

Kauzirani se označava rečcom *wo* kada su u osnovi kauzativa sledeći glagoli: neprelazni glagoli koji izražavaju prirodnu pojavu a čiji vršilac nema volju, kao što su glagoli *saku* (cvetati), *hikaru* (svetleti), *kusaru* (smrdeti) i dr.; neprelazni glagoli koji izražavaju „trenutnu promenu raspoloženja“ kao što su glagolski izrazi *shitsubou suru* (razočarati se), *gyotto suru* (prepasti se), *anshin suru* (odahnuti) i dr.; glagoli osećanja koji za dopunu imaju imenicu + *wo*, kao *kowagaru* (plašiti se); glagoli osećanja koji za dopunu

³⁸⁶ Kuroda 1965.

³⁸⁷ Shibatani 1973.

³⁸⁸ Okutsu 1984b.

³⁸⁹ Isaka 2004.

³⁹⁰ Teramura 1982, str. 294.

³⁹¹ Isto.

mogu da imaju i imenicu + *wo* i imenicu + *ni*, kao *yorokobu* (radovati se).³⁹² Prema Teramuri, njima su slični i glagoli *warau* (smejati se) i *naku* (plakati).

Teramura navodi i primere kada kauzirani može biti označen i rečcom *ni* i rečcom *wo*, iako je jedna od ovih opcija ipak prirodnija od one druge: kada prelazni glagol traži dopunu imenica + *ni*, kao što su glagoli *kamitsuku* (ujesti), *tobikakaru* (naskočiti), *sansei suru* (složiti se sa), prirodnija je upotreba rečce *ni*; kada je u pitanju glagol kretanja koji za dopunu u značenju polazišta ima imenicu + *wo*.

Makino i Cucui³⁹³ tvrde da na oznaku padeške rečce utiču prelaznost glagola i prisustvo volje da se izvrši radnja. Tu ističu nekoliko opštih pravila. Kada je glavni glagol neprelazan, agens se označava bilo rečcom *ni* bilo rečcom *wo*. *Ni* se koristi kada agens obavlja radnju svojom voljom. U slučaju nevoljnih glagola agens se označava rečcom *wo* dok bi upotreba rečce *ni* bila negramatična. Kada je glavni glagol prelazan, bez obzira na voljnost radnje, agens se označava rečcom *ni*, jer *wo* označava direktan objekat. Prema autorima, tada samo kontekst i situacija mogu odrediti da li je radnja izvršena voljno ili ne.

Sato naglašava da u rečenicama u kojima se agens-kauzirani ističe kao glavna tema, postoji težnja da se on označi sa *ni* i kod neprelaznih glagola, uprkos opštem pravilu po kojem se kod neprelaznih glagola on obeležava pomoćnom rečcom *wo*, a kod prelaznih glagola pomoćnom rečcom *ni*. Sato i ovde ističe faktor voljnosti glagola: kod neprelaznih glagola vršilac se obeležava rečcom *wo*, ali kada je glagol voljan (*iku* – ići), koriste se i *ni* i *wo*; kod nevoljnih neprelaznih glagola (*yorokobu* – radovati se) vršilac je uvek označen rečcom *wo*; kod kauzativa neprelaznih kompozitnih glagola³⁹⁴ kada je glagol voljan (*hatsugen suru* - izjaviti) oznaka vršioca je *ni*. Sato ističe da kod kauzativa prisile agens vršenjem radnje ispunjava neki cilj kauzatora. Tu se zanemaruje agentivnost vršioca odnosno voljnost njegove radnje, te se on označava rečcom *wo*, osim kod prelaznih glagola

³⁹² Teramura 1982, str. 294–295.

³⁹³ Makino, Tsutsui 2000.

³⁹⁴ Složeni glagoli koje čine imenica aktivnosti i glagol *suru*, koji ima opšte značenje „činiti“. Značenje kompozitnog glagola određuje imenica, npr. *benkyou suru* – „učiti“.

gde je rečca *wo* već u funkciji oznake direktnog objekta. O zanemarivanju agentivnosti odnosno voljnosti agensa govore još Alfonso, Hajacu, Iori i dr.³⁹⁵

2.6. Kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja

Osim što se ostvaruje u sferi voljnih glagola, noseći značenje prisile ili dozvole, kauzativnost se može ostvariti i delovanjem na emocionalni stav drugog. Na taj način širi se semantičko polje kazativnosti. U osnovi su nevoljni i neprelazni glagoli osećanja, koji u kauzativnom obliku postaju prelazni. Kauzirani je doživljavač i ima obeležje živo /+/. Ovo obeležje nije nužna odlika uzročnika osećanja, kao što pokazuju sledeći primeri:

この 答えは 祖母を 感心させた。³⁹⁶

Kono kotae-wa sobo-wo kanshin saseta.

Ovaj odgovor je oduševio baku.

Sono rakugoka-wa omoshiroi hanashi-wo shite, okyakusantachi-wo warawasete imasu.³⁹⁷

Taj zabavljač zasmehava publiku praveći zanimljive izraze lica..

Kao što se vidi, kauzator u kauziranom izaziva određeno osećanje ne sam po sebi već nekim svojim postupkom ili osobinom. Kada je osećanje kauziranog izazvano nekim postupkom kauzatora, takva situacija se najčešće iskazuje zavisnosloženom rečenicom sa glagolom u vezivnom obliku *-te* kojim se iskazuje kauzirajuća radnja.

Iako se kauzativom glagola osećanja akcenat stavlja na pojavu datog osećanja u kauziranom i nevoljnost te radnje, dato osećanje može biti izazvani i namerno i nenamerno, kao što smo videli kod Sato. Uz to, nenamerno kauzirana radnja može biti izazvana bilo voljnim bilo nevoljnim postupkom ili radnjom kauzatora. Neživo može biti u ulozi kauzatora samo u rečenicama nenamerno kauzirane radnje ili osećanja. Nasuprot tome, u rečenicama koje odlikuje intencionalnost u ulozi subjekta-kauzatora po pravilu je čovek ili neka njegova svesna i voljna aktivnost, postupak, ponašanje i dr.

³⁹⁵ Vidi: Alfonso 1980; Iori 2002; Hayatsu 2004.

³⁹⁶ Tarou 1977, str. 77.

³⁹⁷ Alfonso 1980, str. 958.

2.7. Kauzativnost i modalnost

Osnovna značenja japanske kauzativne rečenice su prisila i dozvola. Radnja agensa tumači se kao posledica podstreka nekog drugog lica. Bilo da je radnja nametnuta ili omogućena, odgovornost za njeno vršenje se pripisuje drugom. Kao što smo videli iz prikazanog, uvažavanje ili zanemarivanje volje agensa utiče na različite pojave koje se tiču japanske kauzativne rečenice. Kauzativne rečenice u kojima se iskazuje situacija u kojoj se uvažava volja agensa izražavaju dozvolu, puštanje, ostavljanje na miru i sl. Nasuprot njima, rečenice koje iskazuju situaciju u kojoj kauzator, koji je najčešće nadređen, nameće agensu vršenje radnje zanemarujući njegovu volju, izražavaju značenje prisile, naredbe, zabrane. Saopštavajući o situaciji kauzativnom rečenicom govornik ili vršilac radnje izražava osećanje da agens mora odnosno da može da izvrši radnju koja je nametnuta ili odobrena voljom drugog. Logika obaveza i dozvola, odnosno nužnosti ili mogućnosti tiče se deontičke modalnosti.

Izvor deontičke modalnosti je u volji drugoga, kauzatora, i u situaciji koju opisuje japanska kauzativna rečenica postoji kao spoljašnji podsticaj ili spoljašnja mogućnost. Kod kauzativa voljnih glagola to može biti verbalni podstrek, psihološki ili fizički podsticaj. U japanskoj kauzativnoj rečenici konkretan oblik podsticaja nije iskazan već je on implicitno sadržan u pomoćnom glagolu *saseru* čiji je nosilac kauzator. Tako japanska kauzativna rečenica postaje zgusnut jezički izraz koji istovremeno obuhvata i perspektivu kauzatora i kauziranog, skrivajući konkretno (oblik podsticaja kauzatora) i saopštavajući indirektno o apstraktnom (modalnom značenju i osećanju kauziranog). Kao što smo videli kod Alfonsa,³⁹⁸ kauzativ u japanskom jeziku izražava i želju govornika odnosno kauzatora da se ostvari situacija na čijeg nosioca ili vršioca ne može da utiče, a to su najčešće prirodne pojave.

³⁹⁸ Alfonso 1980, str. 958.

2.8. Kauzativ i rečenična perspektiva

Istraživači kao što su Teramura,³⁹⁹ Okucu⁴⁰⁰ i dr. objašnjavaju upotrebu kauzativne rečenice u japanskom jeziku rečeničnom perspektivom i pojmom empatije. Sato⁴⁰¹ ističe da se ova tvrdnja odnosi na rečenicu kauzativa voljnih glagola. Dva događaja koje obuhvata takva rečenica su u stvarnosti relativno nezavisna i između njih postoji vremenski sled. Prvi događaj je uslov za pojavu drugog. Prema Sato, oni se mogu shvatiti kao strukturni elementi jedne zaključne scene koji su povezani preko zahteva, naredbe ili dozvole koje agens prvog događaja upućuje drugom licu. Drugo lice, primalac zahteva, dozvole i dr., jeste agens radnje u drugom događaju. Kada želi da u jednoj rečenici opiše scenu u kojoj su povezana dva događaja, govornik kao posmatrač scene za osnovu postavlja odnos „davalac zahteva – primalac“ i izjednačava svoju tačku gledišta sa jednim od učesnika, opisujući događaj tako što staje na njegovu stranu. Funkcionalnom perspektivom rečenice jasnije se izdvaja ono što je u datom slučaju naročito bitno s informacione tačke gledišta.⁴⁰² Govornik bira da, zanemarujući prvi događaj u smislu konkretnog oblika podstreka, informativno težište stavi na rezultat koji je podstrek doneo, ali za subjekat ne uzima agensa već kauzatora. Sato tvrdi da naj način „celina rečenice odgovara informativnom zahtevu 'Šta je uradio kauzator?'“, čime kauzativna rečenica „za govornika i sagovornika postaje koristan izraz koji razbija dosadu“.⁴⁰³

Hajacu ističe da jedan od razloga upotrebe kauzativne rečenice jeste zahtev komunikativne funkcije rečenice odnosno izbor tačke gledišta odnosno rečenične perspektive. Dok Sato⁴⁰⁴ kao razlog ujednačavanja tačke gledišta navodi empatiju govornika i stavljanje na stranu jednog od učesnika događaja, što je diskursom nemotivisana perspektivizacija, Hajacu govori o diskursom uslovljenoj perspektivizaciji, gde se izborom tačke gledišta ujednačava subjekat unutar složene rečenice. U sledećem

³⁹⁹ Teramura 1982.

⁴⁰⁰ Okutsu 1983, str. 65–80.

⁴⁰¹ Satou 1986, str. 95; 96.

⁴⁰² Ivić 1976, str. 29–46.

⁴⁰³ Satou 1986, str. 95; 96.

⁴⁰⁴ Isto, str. 95.

primeru prikazana je rečenica koja u sebi objedinjuje dva događaja čiji su agensi različiti, tako što oba događaja opisuju sa tačke gledišta jednog od učesnika:

先生が 太郎を ほめた。太郎は 喜んだ。 → 先生は 太郎を ほめて、喜ばせた。⁴⁰⁵
Sensei-ga Tarou-wo hometa. Tarou-wa yorokonda. Sensei-wa Tarou-wo homete,
yorokobaseta.
Učitelj je pohvalio Taroa. Taro je bio srećan. Učitelj je pohvalio Taroa, čime ga je
usrećio.

U japanskom jeziku prirodnije je ne menjati subjekat. Kao što Okucu tvrdi, na izbor tačke gledišta utiče „pravilo utvrđene tačke gledišta“,⁴⁰⁶ po kome tok diskursa određuje tačku gledišta a jednom uspostavljen subjekat ne menja se usput ukoliko to nije neophodno. Ukoliko je predmet radnje u dotadašnjem toku bio tema ili subjekat, radnja se saopštava sa izmenjenom perspektivom, sa predmetom radnje kao subjektom. U gornjem primeru, subjekat druge rečenice (*Taro*) je objekat prve. Ovakva situacija omogućava da se dva događaja povežu u jednu rečenicu tako što će se opisati sa tačke gledišta jednog učesnika. Isti princip uobičajen je i u tvorbi japanske pasivne rečenice, te je ovde moguć i pasivni iskaz u kojem objekat druge rečenice dolazi na mesto subjekta, a subjekat prve dobija ulogu agentivne dopune, kao što pokazuje primer: „Taro-wa sensei-ni homerarete, yorokonda.“ („Taro se obradovao jer je bio pohvaljen od učitelja.“)

Hajacu zapaža da je ujednačavanje subjekata unutar složene rečenice naročito izraženo kod kauzativne rečenice u kojoj je odnos između subjekta i objekta odnos „deocelina“, gde kauzativni glagol izražava stanje subjekta i prateće okolnosti pod kojim je izvršena radnja. Ona tvrdi da se takve rečenice obično javljaju unutar složene rečenice kao sledeće:

(1) zavisna rečenica u kojoj je kauzativni glagol u vezivnom obliku (*sasete* ili *sasenagara*):

タクシーが 屋根に雪を 積もらせて 走ってきた。⁴⁰⁷
Takushii-ga yane-ni yuki-wo tsumorasete hashitte kita.
Taksi je došao s krovom zatpanim snegom.

⁴⁰⁵ Hayatsu 2000, str. 18.

⁴⁰⁶ *Shiten kotei no gensoku*. Vidi u: Okutsu 1983, str. 78.

⁴⁰⁷ Hayatsu 2000, str. 21.

(2) glavna rečenica uz zavisnu koja za dopunu ima citiranu rečenicu i rečcu za navođenje
to:

「まあ、ひどい」といって、彼女は 声を つまらせた。⁴⁰⁸
„Maa, hidoi“ to itte, kanojo-wa koe-wo tsumaraseta.
„Strašno“, rekla je ona prigušenog glasa.

Hajacu smatra da kauzativni glagol ovde ne izražava pravu kauzativnost, već da je upotrebljen da se događaj iskaže sa tačke gledišta jednog, već odabranog, subjekta.

Hajacu ističe da sam kauzativni glagol ima ulogu povezivanja dva događaja u jednu rečenicu i kod prostih kauzativnih rečenica nastalih derivacijom, gde jedan događaj obuhvata drugi, kao u sledećem primeru:

先生は 太郎を 喜ばせた。⁴⁰⁹
Sensei-ga Tarou-wo yorokobaseta.
Učitelj je obradovao Taroa.

Prema njoj, to je moguće zahvaljujući specifičnosti oblika kauzativa da apstraktno i uopšteno izrazi postojanje nekog podstreka, umesto da se sadržaj datog podstreka leksički konkretizuje kao zaseban događaj u vidu rečenice, kao što je: „Taro wo homete“ („pohvalivši Taroa“).

Pravila rečenične perspektive koja važe u japanskom jeziku, pre svega pravilo ujednačavanja subjekta unutar složene rečenice, nisu važeća i u srpskom. Osim toga, u srpskom se sadržaj podstreka kojim se drugo lice dovodi u situaciju da izvrši radnju najčešće iskazuje, za razliku od japanskog gde je taj sadržaj apstraktno izražen pomoćnim glagolom za kauzativ *saseru*.

2.9. Kauzativno-pasivna konstrukcija

Ovde ćemo se kratko osvrnuti na jednu složenu konstrukciju koju gradi kauzativni pomoćni glagol.

Kauzativno-pasivna konstrukcija u japanskom je složena konstrukcija koju grade

⁴⁰⁸ Isto.

⁴⁰⁹ Hayatsu 2000, str. 18.

pomoćni glagol za kauzativ *saseru* i pomoćni glagol za pasiv *rareru*. Dodavanjem pomoćnog pasivnog glagola *rareru* na osnovu kauzativnog glagola *sase-* nastaje složeni pomoćni glagol *saserareru* (ili kraći oblik *sareru*), koji se dodaje na osnovu glavnog glagola. Ovako deriviran, glagol *saserareru* u sebi obuhvata i značenje kauzativa i značenje pasiva. Od svih pomenutih značenja kauzativa, kauzativno-pasivna konstrukcija iskazuje značenje prisile. Pasiv u japanskom jeziku, osim značenja trpljenja radnje, izražava i značenje trpljenja smetnje usled odigrane radnje. Kauzator je, po pravilu, višeg socijalnog statusa i u mogućnosti je da vrši prisilu.

Za razliku od kauzativnih rečenica, kauzativno-pasivna konstrukcija omogućava da se kauzirana situacija iskaže iz perspektive kauziranog, onog koji trpi prisilu, a to je najčešće govornik. Kauzirani je istovremeno i primalac zahteva i pacijens. On dobija ulogu subjekta. Kauzator se, kao agens kauzacije, iskazuje imenicom u ulozi agentivne odredbe, kao i u pasivnoj konstrukciji i pomera sa pozicije subjekta na poziciju agentivne dopune, označene padeškom pomoćnom rečcom *ni* ili *kara*.

Rečenica sa kauzativno-pasivnom konstrukcijom ima strukturu „kauzirani-ga kauzator-ni (objekat-wo) glagol-*saserareru*“. Sledeći primer pokazuje odnos kauzativne rečenice i rečenice sa kauzativno-pasivnom konstrukcijom koja je iz nje izvedena:

先輩は	私に	無理に	酒を	飲ませた。
Senpai-wa	watashi-ni	murini	sake-wo	<u>nom-aseta.</u>
starije kolege	ja	na silu	alkohol	piti+ <i>saseru</i>
subjekat	dopuna		objekat	kauzativ
Kolege <u>su me naterale da pijem.</u>				
↓				
私は	先輩に	無理に	酒を	飲まされた。 ⁴¹⁰
Watashi-wa	senpai-ni	murini	sake-wo	<u>nom-asareta.</u>
ja	starije kolege	na silu	alkohol	piti+ <i>saserareru</i>
subjekat	dopuna		objekat	kauzativno-pasivna konstrukcija
<u>Nateran sam od kolega da pijem.</u> /				
<u>Morao sam da pijem</u> zbog kolega.				

Ovakve rečenice nose izraženo značenje modalnosti. Ono je u gornjem primeru pojačano upotrebom priloga *murini* (na silu). Značenje modalnosti i osećanje prisiljenosti izraženo je i u prevodu na srpski, upotrebom glagola „morati“, a kauzator je iskazan

⁴¹⁰ Sunagawa 1998, str. 132.

imenicom u genitivu s predlogom „zbog“ u značenju uzroka.

Upotreba same pasivne rečenice u japanskom jeziku u literaturi se objašnjava perspektivizacijom. Razlozi perspektivizacije mogu biti lingvistički ili vanlingvistički. Pozivajući se na ideju empatije čiji je tvorac začetnik funkcionalne gramatike Susumu Kuno,⁴¹¹ Okucu je značajno rasvetlio upotrebu pasivne rečenice fokusirajući se na prirodu imenskih reči, hijerarhiju tačke gledišta i perspektivizaciju.⁴¹² Kada na izbor tačke gledišta sa koje će govornik saopštiti o događaju utiču vanlingvistički ili psihološki faktori, to se u lingvistici naziva *diskursom nemotivisana perspektivizacija*.⁴¹³ Okucu ukazuje i na tok diskursa i pravilo ujednačavanja subjekta unutar rečenice⁴¹⁴ kao važne činioce koji utiču na izbor subjekta i upotrebu pasivne rečenice. O ovim faktorima govori i Murakami, nazivajući ih komunikativna funkcija rečenice i sintaksičko-semantička struktura rečenice, ili drugim rečima, spoljašnja struktura (struktura celine ili kontekst) i unutrašnja struktura rečenice.⁴¹⁵ U lingvistici to se naziva *diskursom uslovljena perspektivizacija*.⁴¹⁶

Imajući u vidu gorenavedeno, rečenice sa kauzativno-pasivnom konstrukcijom delimo na one koje iskazuju deontičku modalnost i na one čija je upotreba uslovljena perspektivizacijom.

2.10. Tipovi kauzativne rečenice u japanskom jeziku – sinteza i primena u ovom istraživanju

Na osnovu dosadašnjih naučnih istraživanja ovde ćemo pokušati da damo klasifikaciju tipova kauzativne rečenice u japanskom jeziku. S obzirom na kompleksnost pojma kauzativnosti, teško je uspostaviti jednu sveobuhvatnu klasifikaciju koja bi zadovoljila brojne i raznorodne kriterijume, uočene u dosadašnjim istraživanjima o

⁴¹¹ Susumu Kuno, *Danwa no bunpou (Gramatika diskursa)*, Taishukan, 1978, prema: Okutsu 1983.

⁴¹² Okutsu 1983, str. 72.

⁴¹³ Termin prema M. Ivić. Vidi: Ivić 1976, str. 42.

⁴¹⁴ Kada se dva povezana događaja opisuju jednom, složenom rečenicom, pravilo je da se za subjekat uzme zajednički konstituent oba događaja. Ukoliko je subjekat jednog događaja istovremeno predmet radnje drugog događaja, i drugi događaj se opisuje sa tačke gledišta datog subjekta tako što se umesto aktivne rečenice bira pasivna.

⁴¹⁵ Murakami 1986.

⁴¹⁶ Termin prema M. Ivić. Vidi: Ivić 1976, str. 41.

kauzativnoj rečenici. U našoj klasifikaciji oslanjaćemo se najviše na podelu kauzativa koju daje Sato,⁴¹⁷ jer se ona čini najcelovitijom. U klasifikaciji uzročnih rečenica oslanjaćemo se na rezultate rada Hajacu, koja je dala značajna dostignuća u istraživanju odnosa posesije u kauzativnim rečenicama.⁴¹⁸ Delimično ćemo se oslanjati i na rezultate Iorijevih⁴¹⁹ istraživanja. Naša podela je semantička.

Kauzativne rečenice najpre razvrstavamo na sledeći način: (1) dvoagentivne kauzativne rečenice; (2) rečenice sa uzročno-posledničnim odnosom; (3) kauzativ posesora; (4) rečenice koje izražavaju delovanje čoveka na predmete, tok stvari, prirodne pojave; (5) rečenice koje izražavaju odnos između stvari / pojava; (6) kauzativ u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola; (7) kauzativ kao leksička jedinica; (8) kauzativno-pasivna konstrukcija. U okviru datih vrsta izdvojićemo posebne semantičke tipove.

U okviru datih grupa izdvojićemo posebne semantičke tipove.

Dvoagentivne kauzativne rečenice delimo na kauzativ voljnih i kauzativ nevoljnih glagola. Dvoagentivne kauzativne rečenice voljnih glagola delimo na tipove kojima se izražavaju sledeća značenja: prisila ili smetnja; uputstvo; korist; dozvola; puštanje (slaganje ili puštanje protiv svoje volje); kontrapermisivnost – suzbijanje, sprečavanje, odvrćanje ili nepuštanje (kauzativni glagol je u odričnom obliku, *sasenai*); samoprekor, žaljenje ili kajanje (odgovornost govornika); okrivljavanje drugog (odgovornost sagovornika). Dvoagentivne kauzativne rečenice nevoljnih glagola izražavaju značenje izazivanja promene psiho-fizičke ili društvene aktivnosti i stanja.

Kauzativne rečenice koje izražavaju uzročno-posledični odnos dele se na rečenice koje izražavaju promenu stanja čoveka i na one koje izražavaju odnos između pojava. Rečenice koje izražavaju promenu stanja čoveka delimo dalje prema prelaznosti glagola na rečenice sa neprelaznim i rečenice sa prelaznim glagolom. Uzročne kauzativne rečenice s neprelaznim glagolom su prototipične, dok prelazni glagoli u ovoj upotrebi najčešće iskazuju misaone ili psihičke procese. Uzročne kauzativne rečenice s neprelaznim glagolom

⁴¹⁷ Satou 1986; Satou 1990.

⁴¹⁸ Hayatsu 1991.

⁴¹⁹ Iori 2002.

dele se prema vrsti imenice u ulozi kauziranog. To su: imenice ljudi; imenice koje označavaju deo tela ili spoljašnost čoveka; imenice koje označavaju pojavu. Kauzativne rečenice koje izražavaju uzročno-posledični odnos između stvari i pojava opisuju sledeće odnose između uzročnika u ulozi subjekta i predmeta nosioca promene: pojava – pojava / stvar; pojava–mesto; događaj – organizacija / grupa; apstraktna pojava – apstraktna pojava; celina – svojstvo / element / spoljašnjost.

Kod kauzativa posesora na mestu tzv. kauzatora jeste subjekt-posesor. Prototipično to je čovek. Ove rečenice delimo prema vrsti imenice u ulozu tzv. kauziranog tj. vlasništva ili posesuma. Posesum može biti sledeće: deo tela čoveka; rezultat ili plod čovekove aktivnosti ili delovanja; čovekova unutrašnja strana ili svojstvo; materijalno vlasništvo ili otuđiva svojina.

Rečenice koje izražavaju delovanje čoveka na predmete, tok stvari ili prirodne pojave na mestu „kauziranog“ imaju entitet sa odlikom živo /–/, koji poseduje ili ne poseduje sposobnost da vrši radnju, dok čovek deluje kao pokretačka sila. Rečenice ovog tipa klasifikovali smo kao sledeće: kauzativ stavljanja u pogon ili rukovanja predmetom (mašina ili alat); kauzativ stavljanja u rad predmeta kojem nije svojstveno vršenje radnje; kauzativ fizičkog dejstva na predmet, izazivanja promene i promene mesta; kauzativ koji iskazuje želju da se utiče na prirodne pojave.

Rečenice koje izražavaju odnos između pojava ne govore o pravoj kauzativnosti. Kod ovih rečenica između tzv. kauzatora i kauziranog uspostavljaju se sledeći odnosi: stvar / pojava – oblik njenog postojanja; mesto–mesto; stvar / pojava / mesto – spoljašnja pojava; logički odnos; deo–celina. Rečenice koje izražavaju odnos deo–celina u ulozi celine imaju neživo (stvar, pojava, mesto), dok „kauzirani“ na mestu objekta predstavlja deo ili svojstvo celine.⁴²⁰

Kauzativ u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola čine glagoli koji su po obliku kauzativni, ali po značenju predstavljaju prelazne glagole. Nastaju od neprelaznih glagola koji nemaju svoj prelazni parnjak.

⁴²⁰ Rečenice kod kojih je u ulozi „celine“ živo biće tj. čovek čine posebnu grupu.

Pod pojmom kauzativa kao leksičke jedinice obuhvatamo glagole koji su i značenjem i oblikom nastali kao kauzativni, ali su stekli samostalnost i kao takvi su ušli u vokabular japanskog jezika. Takvi su glagoli *kikaseru* (pričati) ili *iikikaseru* (ubeđivati), koji u osnovi imaju glagol *kiku* (čuti).

Kauzativno-pasivna konstrukcija objedinjuje odlike i kauzativne i pasivne rečenice, izražavajući značenje prisile kao i osećanje smetnje ili nelagode kauziranog zbog toga što je prisiljen da izvrši radnju. Delimo ih na one koje iskazuju deontičku modalnost i na one čija je upotreba uslovljena perspektivizacijom.

Treba napomenuti da je ovo jedna od mogućih klasifikacija i da je moguće uspostaviti i drugačije kriterijume. Takođe, neki od pomenutih svojstava, kao što su izražavanje odnosa deo–celina ili dvoagentivnost mogu se pronaći u različitim tipovima rečenica, što za posledicu ima izvesna poklapanja. Sve to govori o kompleksnosti pojma kauzativnosti u japanskom jeziku.

III KAUZATIV U SRPSKOM JEZIKU U POREĐENJU SA JAPANSKIM

3.1. Vrste i značenja kauzativa u srpskom jeziku

U novije vreme i u srpskom jeziku proučava se kauzativnost. Pojam kauzativnosti u srpskom jeziku dovodio se u vezu sa pojmom kauzalnosti. Veliki je doprinos Milke Ivić u polju istraživanja uzročnih konstrukcija u srpskom jeziku.⁴²¹ Batistić je skrenula pažnju na temu kauzativnosti svojim radom 1978. godine, analizirajući kauzativne glagole u srpskom.⁴²² Ozbiljnijim istraživanjem ove teme bavi se Alanović,⁴²³ čija ćemo zapažanja ovde detaljnije predstaviti. Dok Piper⁴²⁴ izjednačava ova dva pojma, a Kovačević⁴²⁵ kauzativnost sagledava u okviru kauzalnog semantičkog polja, Alanović⁴²⁶ tvrdi da je kauzativnost opštija kategorija koja obuhvata i uzročno-posledični odnos. Za razliku od japanskog jezika, u kojem se kauzativ izražava morfološki dodavanjem pomoćnog glagola *saseru* u vidu sufiksa na osnovni glagol aktiva, u srpskom jeziku on nema posebni morfološki oblik. U srpskom jeziku kauzativnost se izražava leksičko-gramatičkim sredstvima, najpre na nivou leksike u obliku kauzativnog glagola kao zasebne leksičke jedinice kao što su *prisiliti*, *izazavati*, *oterati* i dr., zatim na gramatičkom nivou kao kauzativna konstrukcija kao što je *dovesti do suza*, ili sintaksičkim sredstvima, kao što je uzročna rečenica („Učenik je izašao jer mu je učitelj tako naredio.“).⁴²⁷

Ovde se jasno definiše razlika između kauzativa u srpskom i japanskom jeziku. Dok se u srpskom jeziku konkretni oblik podstreka eksplicitno iskazuje, dotle je on u japanskom sakriven u apstraktnom glagolu *saseru*. U japanskom jeziku zavisno-složena uzročna

⁴²¹ Milka Ivić, „Uzročne konstrukcije s predlozima *zbog*, *od*, *iz* u savremenom književnom jeziku“, *Naš jezik*, V, sv. 5-6, 1954, str. 186–194. U daljem tekstu sigla: Ivić 1954.

⁴²² Batistić 1978.

⁴²³ Alanović 2009; 2010; 2011; 2012.

⁴²⁴ Predrag Piper i dr., *Sintaksa savremenog srpskog jezika. Prosta rečenica*. Red. Milka Ivić, Beograd, Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga; Novi Sad, Matica srpska, 2005, str. 786. U daljem tekstu sigla: Piper 2005.

⁴²⁵ Kovačević, Miloš, *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo, Svjetlost, 1988. U daljem tekstu sigla: Kovačević 1988.

⁴²⁶ Alanović 2011, str. 37.

⁴²⁷ Uporedi: Milivoj Alanović, „Tipološke odlike i principi klasifikacije leksičko-gramatičkih kauzativa“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, sveska 39/1, Beograd, 9–12. IX 2009, str. 361. U daljem tekstu sigla: Alanović 2009.

rečenica može da bude oblik formalizacije kauzativa, ali je ona uobičajena za rečenice sa nevoljnim glagolom, kao što smo već prikazali. Situacije koje se izražavaju voljnim glagolom, kao što je u gorenavedenom primeru, u japanskom jeziku je moguće izraziti zavisnosloženom rečenicom sa glagolom u vezivnom obliku *+te*, ukoliko je neophodno istaći oblik podstreka. Takve rečenice, su međutim retke. U normalnoj upotrebi, oblik podstreka je redundantna informacija. U japanskoj kauzativnoj rečenici težište nije na okolnostima koje su dovele do kauzirane radnje već na odgovornosti kauzatora i na kauziranoj radnji koju je nekim podstrekom izazvao. Kako Alanović ističe, u srpskom jeziku „komunikativni centar kauzativnog glagola ili konstrukcije može biti na kauzirajućoj radnji (*zamoliti*) ili na kauziranoj radnji (*isterati*)“.⁴²⁸ Neki kauzativni glagoli, kao što je glagol *nahraniti*, obuhvataju sadržaj i kauzirajuće i kauzirane radnje.

Piper navodi i primer gde se kauzativna povezanost između dve situacije ne iskazuje nikakvim posebnim znakom već samo neposrednim susedstvom dveju zasebnih rečenica koje izražavaju kauzirajuću i kauziranu situaciju.⁴²⁹ Ovakvi primeri su zabeleženi i u japanskom jeziku.

Kauzativnost se u srpskom jeziku ispoljava i kroz kontekstualne značenjske realizacije pojedinih glagola čije leksičko značenje ne uključuje kauzativnu komponentu. To je slučaj sa nekim glagolima govorenja tipa *reći*, koji se, prema Alanoviću, „realizuje i kao komunikativno-pragmatički ekvivalent glagola *narediti*“,⁴³⁰ kao što je u rečenici „Učitelj je rekao učenicima da pospreme učionicu“. Alanović ukazuje i na postojanje „skrivenih kauzativa, koji se aktualizuju samo na leksičkom planu, kao što je u rečenici: *Idem da popravim kola*.“⁴³¹ Kada subjekat date rečenice nije onaj koji neposredno vrši radnju, onda je on kauzator, koji molbom ili zahtevom traži od drugog da izvrši radnju iskazanu glagolom. Ova rečenica se približava japanskoj kauzativnoj rečenici po tome što je oblik podstreka skriven.

⁴²⁸ Alanović 2009, str. 367.

⁴²⁹ Piper 2005, str. 786.

⁴³⁰ Alanović 2011, str. 13.

⁴³¹ Alanović 2009, str. 363.

Nasuprot kauzativnim glagolima koji u sebi sadrže kauzativnu komponentu i stoje naspram osnovnog, nekauzativnog glagola kao zasebna leksička jedinica, kao što su glagoli *ući – uvesti*, Grickat navodi još jedan oblik **derivacije** kauzativnih glagola, a to je uvećanje valentnosti osnovnog, neprelaznog glagola bez menjanja njegovog oblika, čime on stiče prelaznost (pr. *poleći*),⁴³² kao što smo već prikazali.

Izjednačavajući pojam kauzativnosti s pojmom kauzalnosti, Piper ističe da se značenje kauzativa ostvaruje kao odnos između dve situacije, uzročne i posledične, od kojih uzročna utiče na posledičnu „stvarajući je (*izazvati*), menjajući je (*menjati*) ili je ukidajući (*prekinuti*)“.⁴³³ Piper naglašava da je odnos između dveju situacija jednosmeran te da obuhvata adlativno i ablativno značenje, pri čemu uzrok predstavlja polaznu a posledica završnu tačku. To se iskazuje konstrukcijama s predlozima sa adlativnim (*uvenuti od mraza*) odnosno ablativnim značenjem (*voditi u bolest / do bolesti*).⁴³⁴ Značenje navedene konstrukcije sa adlativnim značenjem u japanskom bi se izrazilo uzročnom konstrukcijom ili kauzativom koji izražava odnos između pojava.

Na osnovu kriterijuma postignutog rezultata ili cilja kauzacije, Alanović deli kauzative na transformativno orijentisane kauzative i manipulativno orijentisane kauzative.⁴³⁵ Prema njemu, transformativno orijentisani kauzativi odnose se na „promenu kvalitativnih i kvantitativnih svojstava predmetnog objekta kauzacije“, ⁴³⁶ dok „manipulativno orijentisani kauzativi podrazumevaju izazivanje radnje ili procesa u sferi drugog lica“.⁴³⁷ Ovim drugim je posvećena posebna pažnja u literaturi o kauzativu u srpskom jeziku.⁴³⁸ Prema Alanoviću, pojam manipulacije ostvaruje se kao obligatnost ili prinuda, permissivnost ili o(ne)mogućavanje i stimulativnost ili podstrekivanje.⁴³⁹ Manipulativno orijentisani kauzativi odgovaraju dvoagentivnim kauzativima u japanskom jeziku. Značenja koja navodi Alanović, u japanskom jeziku se iskazuju kauzativom prisile, kauzativom dozvole i kauzativom zabrane. Alanović daje još jednu klasifikaciju

⁴³² Grickat 1973, str. 298.

⁴³³ Piper 2005, str. 788.

⁴³⁴ Piper 2005, str. 788.

⁴³⁵ Alanović 2009, str. 367–368.

⁴³⁶ Alanović 2009, str. 367.

⁴³⁷ Alanović 2009, str. 368.

⁴³⁸ Vidi: Batistić 1978, M. Alanović 2011.

⁴³⁹ Alanović 2009, str. 370.

kauzativno-manipulativnih glagola. Prema akcionom tipu kauzirajuće odnosno kauzirane situacije, deli ih na situativne i stimulatívne glagole. Situativni, prema njemu, označavaju smeštanje kauziranog u određene prostorne okvire (*ubaciti / uvući koga u šta*), dok stimulatívni izražavaju neku govornu delatnost kauzatora (*predložiti, preporučiti, savetovati kome što*).⁴⁴⁰

Alanoviću, pravi razliku između značenja pojma obligatnosti i prinude, koje smatra prototipom značenja kauzativa manipulativnog tipa je. Prema njemu, prinuda se odnosi na kauzirajuću situaciju dok „obligatnost referiše o neminovnom nastupanju posledice“.⁴⁴¹ Alanović tvrdi da prinuda može da se zasniva i na primeni sile od strane kauzirajućeg, ali i na proceni kauziranog o neminovnosti nastupanja posledica, zatim na drugim okolnostima, kao što je razlika u socijalnom statusu među učesnicima i dr. Ovakvi uslovi su osnov i za upotrebu kauzativa prisile u japanskom jeziku. Tipični glagoli koji iskazuju značenje prinude u srpskom jeziku su *prinuditi, naterati, prisiliti, primorati, nagnati, iznuditi, poterati* i dr. Ovi glagoli su svršeni, a izvedeni su iz nesvršenih oblika (*terati, siliti, goniti* i dr.) sa kojima im je zajednička odlika kauzativnosti. Dok svršeni glagoli imaju komponentu implikativnosti, u nesvršenim se ona ne očitava.

Alanović izdvaja dva semantička podtipa permisivnosti – protopermisivnost i kontrapermisivnost.⁴⁴² Kauzator svojom radnjom omogućava ili onemogućava kauziranom da obavi nameravanu aktivnost odnosno aktivnost u kojoj je već angažovan. U tipične glagole koji iskazuju opšte značenje permisivnosti Alanović ubraja glagole kao što su *omogućiti, onemogućiti, sprečiti, pomoći, odmoći, omesti* i dr. Osim njih, tu uvrstava i sledeće: direktívni (*dopustiti, zabraniti, narediti*); instruktívni (*pokazati, objasniti, naučiti, učiti*); informatívni (*javiti, obavestiti, saopštiti*); kauzativno-socijativni (*zavaditi, pomiriti, posvađati*).⁴⁴³

⁴⁴⁰ Alanović 2009, str. 370.

⁴⁴¹ Alanović 2009, str. 370.

⁴⁴² Milivoj Alanović, „Kauzativno-manipulativni glagoli: derivaciono motivisane semantičke i argumentne varijacije“, *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima: zbornik radova sa četrnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista / glavni urednik Rajna Dragičević*, 2012, str. 460. U daljem tekstu sigla: Alanović 2012.

⁴⁴³ Alanović 2009, str. 371.

Glagole koji izražavaju stimulativnost, kao spoljašnji podsticaj drugom licu da izvrši radnju, Alanović deli na stimulativne (*bodriti, hrabriti, predložiti, savetovati*) i inicijativne (*podbosti, podstaći, zainteresovati, navratiti, nagovoriti, pobuniti*).⁴⁴⁴ Odgovornost za izvršenje radnje je kod stimulativnih glagola podeljena između kauzatora i kauziranog, dok je kod inicijativnih na strani kauzatora.

Ovde treba ukazati na implikativnost kao važnu značenjsku komponentu kauzativnih glagola. Kao što smo već pomenuli, Batistić deli glagole sa kauzativnim značenjem u srpskom na implikativne (*naterati, prisiliti, primorati*); negativno implikativne (*sprečiti*); neimplikativne (*zapovediti, narediti, zabraniti, dozvoliti, nagovoriti, zahtevati*).⁴⁴⁵ Ukazuje i na vezu implikativnosti i glagolskog vida. Sistematizujući njene ideje, Alanović ističe da je značenje implikativnosti uslovljeno tipom kauzativne relacije i glagolskim vidom.⁴⁴⁶ Prema njemu, implikativnost je tipična za glagole prinude i svršene glagole tipa *nagovoriti* i *ubediti*, dok to nije slučaj sa stimulativnim glagolima kao što su *bodriti* i *hrabriti*, kao i s nesvršenim glagolima tipa *nagovarati, ubeđivati* i sl.⁴⁴⁷ Takođe tvrdi da je implikativnost odlika glagola kontrapermisivnosti, dok za glagole protopermisivnosti nije obavezna, kao što pokazuje primer „Omogućio mu je da uđe, ali on nije iskoristio priliku.“⁴⁴⁸ Implikativnost prinudnih glagola Piper objašnjava time što kod njih kauzirajuća i kauzirana radnja stoje u tzv. „direktnoj ili obaveznoj kauzativnoj korelaciji“ gde kauzirajuća situacija uslovljava obaveznu implikativnost kauzirane.⁴⁴⁹ Batistić naglašava i glagolsko vreme kao jedan od faktora koji ukazuju na značenje implikativnosti. Prema njoj, samo implikativni i negativno implikativni glagoli u prošlom vremenu impliciraju izvršenost radnje.⁴⁵⁰ Za razliku od srpskog, u japanskom jeziku kauzativ uvek nosi značenje implikativnosti.

⁴⁴⁴ Alanović 2009, str. 371.

⁴⁴⁵ Batistić 1978, str. 78.

⁴⁴⁶ Alanović 2009, str. 367.

⁴⁴⁷ Alanović 2009, str. 367.

⁴⁴⁸ Alanović ističe da su svršeni kontrapermisivni glagoli uvek kontrafaktivni, dok su protopermisivni nefaktivni. Vidi: Alanović 2012, str. 462.

⁴⁴⁹ Predrag Piper, „Sinonimije i konverzije s glagolom morati“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 12/1, 1982, str. 170. U daljem tekstu sigla: Piper 1982.

⁴⁵⁰ Batistić 1978, str. 78.

3.2. Kategorijalna obeležja učesnika kauzativne situacije

Jedan od relevantnih kriterijuma za klasifikaciju kauzativa jeste broj učesnika sa kategorijalnim obeležjem živo /±/ odnosno voljno /±/, drugim rečima broj agentivnih učesnika. Tako se razlikuju dvoagentivni i jednoagentivni kauzativi. Tipična je kauzativna situacija u kojoj su oba učesnika lica. U ulozi kauzatora odnosno kauziranog osim lica mogu se naći i predmeti, odnosno situacije. Piper ističe da imenice koje ukazuju na pojedinačne predmete ili bića mogu da se ondnoše na situaciju ili elemente situacije u kojoj se oni nalaze. Tako se značenje rečenice *Sestra brine zbog brata* može interpretirati i na sledeći način: „situacija u kojoj je brat izaziva stanje zabrinutosti u kojem je sestra“.⁴⁵¹

Izjednačavajući kauzatora ili kauzirajuću situaciju sa uzrokom, Piper razlikuje „unutrašnji uzrok“ (*Pita iz radoznalosti*) od „spoljašnjeg“ (*Kasni zbog kiše*).⁴⁵² Pod unutrašnjim uzrokom Piper podrazumeva čovekova psihička stanja i postupke, koji mogu biti „nesvesni, kao spontani afektivni uzrok, ili svesni kao pokretački, voljni i racionalni uzrok“.⁴⁵³ Među konstrukcije koje iskazuju svesni uzrok ubraja i one sa značenjem pobude ili motiva, kao u primeru „počiniti zločin iz koristoljublja“.⁴⁵⁴ Piper pod spoljašnjim uzrokom podrazumeva različite fizičke ili fiziološke, prirodne ili društvene okolnosti. Kao najčešća značenja među konstrukcijama sa značenjem spoljašnjeg uzroka on navodi značenje ostvarenosti željene situacije koje za posledicu ima ponos ili blagonaklonost („ponosi se zbog uspeha / uspehom / mnome“) i značenje neostvarenosti željene situacije koje za posledicu ima negativna osećanja kao što su žalost, odbojnost, strah, stid, razočaranost, ljutnja, mržnja i dr. („ljuti se zbog čekanja / na muža“).⁴⁵⁵ Prema Piperu, uzročna situacija može se iskazati konstrukcijama sa značenjem naredbe („na zahtev komande“, „po naredbi pretpostavljenog“, „prema naređenju komandira“), zatim konstrukcijama sa značenjem fizičkog ili društvenog pritiska („pucati pod pritiskom“),

⁴⁵¹ Piper 2005, str. 787.

⁴⁵² Piper 2005, str. 788. O spoljašnjem i unutrašnjem uzroku vidi: Kovačević 1988.

⁴⁵³ Piper 2005, str. 793.

⁴⁵⁴ Isto, str. 794.

⁴⁵⁵ Isto, str. 796–7.

zatim konstrukcijama sa značenjem podsticaja kao „spoljašnjeg uzroka niskog intenziteta u kojim su česte imenice kao *nagovor, predlog, inicijativa, podsticaj* i sl.“⁴⁵⁶

Piper navodi i konstrukcije koje osim uzročnog iskazuju istovremeno i druga značenja: prostorno („Uzmiču pred neprijateljem“); vremensko („Po osvajanju drugog mesta postao je vrlo popularan“); poredbeno-značenjsko („Miriše na pokošeno seno“); uslovno („Uz ovakav rad uspeh mu je zagantovan“); ciljno („Idem u Niš poslom“); instrumentalno („Ostaju masnice pod prutom“); gradaciono-kvalifikativno („Kod ovolikog neznanja morao je pasti“).⁴⁵⁷

Po ugledu na Kruzovu klasifikaciju, leksički kauzativi i u srpskom jeziku mogu se podeliti na one koji kauzaciju izražavaju zahtevom (*narediti*), na one koji kauzaciju izražavaju fizičkim delovanjem (*bojiti*) i na one koji izražavaju kauzaciju emocija (*uplašiti*). Manipulativni glagoli tipa *narediti* su dvoagentivni, gde objekat kauzativnog glagola istovremeno deluje i kao agens kauzirane situacije. Oni podrazumevaju interpersonalnu interakciju, a odlikuje ih ciljnosmereno delovanje voluntativnog tipa. Glagoli fizičkog delovanja na predmet kakvi su transformacioni tipa *bojiti* su jednoagentivni i agentivnost se ostvaruje u sferi subjekta. Za razliku od ovih kauzativnih glagola, kod kauzativa emocija ne može govoriti o ciljnosmerenom voljnom delovanju.

Transformativno orijentisani kauzativi, kao glagoli fizičkog delovanja na predmet radnje, su jednoagentivni i onda kada za objekat kauzacije imaju lice, jer se ono po svojim svojstvima približava pravom predmetu radnje (*farbati ogradu = šišati koga; staviti maramice u tašnu = pomeriti nekoga u stranu*). Prema Alanoviću, dejstvo ovih glagola može biti usmereno i na aktiviranje predmetnog objekta koji poseduje svojstvo samoaktivnosti, čime on dobija status instrumenta (*upaliti mašinu, voziti auto*).⁴⁵⁸ Ovakve primere beleži i japanski jezik, kao što smo već naveli. Iako se ovakav tip transformativnog delovanja približava manipulaciji, Alanović ističe da je data samoaktivnost predmeta ograničenog dometa i da je neposredno uslovljena aktivnošću agensa.⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ Isto, str. 798.

⁴⁵⁷ Isto, str. 801–2.

⁴⁵⁸ Alanović 2009, str. 368.

⁴⁵⁹ Isto.

Manipulativno orijentisani kauzativi, prema Alanoviću, podrazumevaju svesno, voljno i ciljnosmereno delovanje kauzatora.⁴⁶⁰ Kao takvi oni su dvoagentivni i interpersonalni.

U ulozi argumenata uz kauzativne glagole u srpskom jeziku javljaju se imenice lica i predmeta, kao i glagolske imenice. Kako navodi Alanović, glagolska imenica se može naći u ulozi objekatske dopune kauzativnog glagola, i to obavezne (*On je naterao / naveo nekoga na povlačenje*) i fakultativne u slobodnom instrumentalu (*On ih je sve iznenadio svojim dolaskom*).⁴⁶¹ Tada ona izražava kauziranu situaciju. Glagolska imenica se može naći i u ulozi subjekta (*Njen dolazak nas je iznenadio*).⁴⁶² Tada ona označava kauzatora situacionog tipa, a kauzacija se odvija u intersituacionoj sferi.

3.3. Rekcijske dopune kauzativnih glagola i padeške oznake u kauzativnoj konstrukciji

Jedan od načina formalizacije kauzativa u srpskom jeziku jeste leksički. Dopune kauzativnih glagola mogu biti leksičkog tipa u vidu glagolske imenice kao propozicionog objekta (*Naterao ga je na povlačenje*) i sentencijalnog tipa u vidu dopunske rečenice (*Naterao ga je da se povuče*).⁴⁶³ Prema Alanoviću, izuzetak su „transformativno orijentisani kauzativi, koji ne predviđaju rekcijske dopune sentencijalnog tipa.“⁴⁶⁴ Ovde ćemo dati prikaz rekcijskih dopuna manipulativnih kauzativnih glagola – prinudnih, permisivnih i stimulativnih.

Kao prototipični prinudni glagol Alanović navodi glagol *naterati* koji je izveden iz nesvršenog oblika *terati*. U različitim značenjima koja beleži *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*⁴⁶⁵ glagol *terati* najčešće zahteva tri argumenta. Osim kauzatora na mestu subjekta i kauziranog u ulozi direktnog objekta kauzativnog glagola, glagol *terati* kao i drugi glagoli prinude tipa *primorati*, *prisiliti*, *prinuditi* i sl., zahtevaju još jednu dopunu.

⁴⁶⁰ Alanović 2009; 2011.

⁴⁶¹ Alanović 2009, str. 366.

⁴⁶² Isto, str. 366.

⁴⁶³ Alanović 2009, str. 367.

⁴⁶⁴ Alanović 2009, str. 367.

⁴⁶⁵ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, knjiga šesta, Novi Sad, Matica srpska, 1971, str. 187. U daljem tekstu sigla: RMS, VI 1971.

Njome se iskazuje aktivnost kauziranog u slučaju uzrokovanja delovanja, odnosno prostorni argument u slučaju uzrokovanja kretanja. Alanović ističe da je veza između glagola i prostornih argumenata labavija kod kauzativno-situativnih glagola tipa *isterati*, *oterati*, koji iskazuju kretanje objekta kauzacije, te se takav argument može i izostaviti (pr. *Oterao sam golubove.*).⁴⁶⁶ Kao što se vidi iz navedenih primera, opšteprinudni glagoli tipa *primorati*, *prisiliti*, *prinuditi*, *naterati*, sadrže značenjske komponente 'uzrokovati' i 'činiti' ali ničim ne denotiraju konkretan oblik aktivnosti kauziranog, te je neophodno iskazati njen sadržaj drugom objekatskom dopunom.

Prema Alanoviću, opštepermisivni glagoli (*omogućiti*, *sprečiti* i sl.) svojim značenjem ne ukazuju na oblik delovanja ni kauzatora ni kauziranog, te stoga zahtevaju dve objekatske dopune.⁴⁶⁷ Jedno je lice, nosilac kauzirane situacije, a drugo je sama kauzirana situacija. Prema *Rečniku* Matice srpske, opštepermisivni glagoli realizuju se u sledećim sintaksičkim okvirima:

Metalni kolotovi, obično spojeni lancima koji se stavljaju (teškim) osuđennicima na noge (i ruke) i onemogućavaju im slobodno kretanje.⁴⁶⁸

Jaki duhovi mogu... **mnoge ljude**... sprečiti da u izvesnim stvarima slobodno razmišljaju⁴⁶⁹

(Odlučio je) da **gledaocima** filma omogućiti da do karata dođu bez velikih petljavina.⁴⁷⁰

Sinoć je opozicija, posle trodnevne opstrukcije... napustila sednicu i time omogućila legalno donošenje budžeta.⁴⁷¹

Sprečiti da se devojka uda za voljenog momka.⁴⁷²

Kao što je pokazano u primerima, imenička fraza kojom je iskazan nosilac kauzirane situacije uz permisivne glagole javlja se u slobodnom akuzativu ili u dativu, ali i u nominativu kao subjekat dopunske rečenice kojom se iskazuje kauzirana radnja. Kauzirana situacija ili konkretan oblik aktivnosti kauziranog izražava se u obliku izrične

⁴⁶⁶ Alanović 2012, str. 458.

⁴⁶⁷ Alanović 2012, str. 461.

⁴⁶⁸ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, knjiga četvrta, Novi Sad, Matica srpska, 1971, str. 99. U daljem tekstu sigla: RMS, IV 1971.

⁴⁶⁹ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, knjiga peta, Novi Sad, Matica srpska, 1971, str. 949. U daljem tekstu sigla: RMS, V 1971.

⁴⁷⁰ RMS, IV 1971, str. 401.

⁴⁷¹ RMS, IV 1971, str. 179.

⁴⁷² RMS, V 1971, str. 971.

dopunske rečenice *da* + prezent ili u obliku glagolske imenice. Kauzirana situacija u obliku glagolske imenice može da se javi kao imenica u slobodnom akuzativu ili u lokativu s predlogom *u*. Kao što je pokazano u gornjem primeru „opozicija je omogućila legalno donošenje budžeta“, opštepermisivni glagoli mogu biti dopunjeni i samo jednim, propozicionim objektom, u obliku glagolske imenice u slobodnom akuzativu, bez iskazivanja kauziranog. Upotreba lokativa s predlogom *u* u svojstvu propozicione dopune tipična je za kontrapermisivne glagole. Za razliku od protopermisivnih glagola koji imaju rekciju dativ+akuzativ, gde je kauzirani iskazan dativom, kontrapermisivni glagoli stavljaju lice na mesto direktnog objekta u akuzativu. Alanović ističe da to za posledicu ima nužnu konverziju dopune koja izražava kauziranu situaciju iz akuzativa u lokativ s predlogom *u*.⁴⁷³ U japanskom jeziku slična konverzija se postoji u oznaci kauziranog, kada glagol u osnovi kauzativa već ima svoj objekat, zbog čega kauzirani umesto padeške oznake za direktni objekat dobija padešku pomoćnu rečcu za dativ. Kada se kauzirana situacija iskazuje glagolskom imenicom, kauzirani se može izraziti i prisvojnim oblikom u funkciji atributiva ili genitivom.

Dok se kod glagola *omogućiti* imenica kauziranog javlja samo u dativu, kod glagola *onemogućiti* i *sprečiti* javlja se i u dativu i u slobodnom akuzativu. Prema Alanoviću, upotreba akuzativa da se iskaže kauzirani naglašava njegovo svojstvo pacijativnosti, dok upotreba dativa ukazuje na njegovu ulogu adresata. Kao što smo ranije pokazali, slična distinkcija postoji i u japanskom jeziku, u izboru padeške oznake *ni* ili *wo* u oznaci kauziranog. Pomenutu razliku u upotrebi dativa odnosno akuzativa u srpskom jeziku Antonić objašnjava na sledeći način: „u konstrukciji sa kauzranim kao direktnim objektom i kauzirajućom situacijom u obliku glagolske imenice u ulozi lokativnog objekta (*sprečiti / onemogućiti koga u čemu*) radnja kauzirane situacije je već pokrenuta, dok u konstrukciji dativ+akuzativ (*sprečiti / onemogućiti kome šta*) radnja kauzirane situacije tek predstoji.“⁴⁷⁴

Gotovo svi stimulatívni glagoli koje navodi Alanović, kao što su *podstaći, ohrabriti, nagovoriti, podbosti* i dr.,⁴⁷⁵ zahtevaju dopunu u slobodnom akuzativu sa značenjem

⁴⁷³ Alanović 2012, str. 462.

⁴⁷⁴ Ivana Antonić u: Piper 2005, str. 280.

⁴⁷⁵ Alanović 2012, str. 464.

objekta kauzacije, tj. kauziranog, i dopunu u vidu glagolske imenice u akuzativu s predlogom *na* ili u vidu dopunske *da*-rečenice kojom se iskazuje kauzirana situacija. Takvi su i sledeći primeri:

Ptičji cvrkut i pevanija mogahu **ih** (ljude) podsticati **da probaju** i sami pevati.⁴⁷⁶
Zašto si **me naveo na grijeh**?⁴⁷⁷

Alanović posebno ističe jednu valentnu osobenost stimulativnih glagola po kojoj se razlikuju od prinudnih. Prema njemu, stimulativni glagoli dopuštaju realizaciju propozicionog objekta kojim se iskazuje kauzirana situacija u obliku glagolske imenice, gde bi se na nivou sintagme realizovali svi argumenti predikata, tj. i sam subjekat-kauzirani (npr. *podstaći pobunu naroda*).⁴⁷⁸ Kauzirani se ovde iskazuje genitivnom sintagmom kao subjekatski genitiv.⁴⁷⁹

Još jedan oblik valentnosti beleži *Rečnik Matice srpske* kod glagola kao što su *podstaći* ili *pobuditi* u značenju „izazvati što, biti uzrok čemu“, kada u ulozi objekta mogu biti sledeće imenice: interes, vera, zanimanje, sumnja, respekt, pažnja, savest, zavist, strah, radoznalost i dr. Kauzirana situacija izražava izazivanje neke unutrašnje ili mentalne aktivnosti čoveka i iskazana je imenicom u ulozi objekatske dopune glagola *podstaći* ili *pobuditi*, dok je nosilac kauzirane situacije iskazan imenicom u lokativu s predlogom *u*⁴⁸⁰ (*podstaći / pobuditi u kome što*), kao što je u sledećem primeru:

Kongres radničkih saveta podstakao je u nama pojačano interesovanje.⁴⁸¹

Ukoliko se kauzativ u srpskom jeziku izražava gramatički, to se najčešće čini uzročnom rečenicom ili predložko-padežnim adverbijalima sa uzročnim značenjem. Prema Piperu, predložko-padežni adverbijali predstavljaju najrazvijeniji sintaksički oblik izražavanja kauzativnosti u srpskoj prostoju rečenici. Ivić kao najčešće oblike za iskazivanje

⁴⁷⁶ RMS, IV 1971, str. 371.

⁴⁷⁷ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, knjiga treća, Novi Sad, Matica srpska, 1971, str. 494. U daljem tekstu sigla: RMS, III 1971.

⁴⁷⁸ Alanović 2012, str. 464.

⁴⁷⁹ V. Stevanović 1974, str. 179.

⁴⁸⁰ Lokativ s predlogom *u* u svojstvu predmetne dopune označava „područje“ na kojem se ispoljava ono što se imenuje glagolom (*probuditi nešto u nekome*). Vidi: Piper 2005, str. 280.

⁴⁸¹ RMS, IV 1971, str. 583.

ovog značenja navodi genitivne konstrukcije s predlozima *zbog*, *od* i *iz*.⁴⁸² Piper još navodi predloge *pod*, *usled*, *sa* i dr.⁴⁸³ Ukazujući na stilske razlike među navedenim, za predloge kao što su *usled* i *povodom* tvrdi da su odlika naučnog, administrativnog ili publicističkog stila, dok je predlog *sa* odlika starijih stanja u jeziku. Osim genitivnih konstrukcija, Piper navodi i sledeće predložko-padežne adverbijale sa uzročnim značenjem: dativ (*obradovati se gostima*); akuzativ s predlogom *za* (*bojati se za dete*); instrumental (*ražalošćen smrću, ponositi se lepotom*); lokativ s predlogom *u* (*pobeći u strahu*).⁴⁸⁴ Prema njemu kauzirajuća situacija koja denotira unutrašnji uzrok iskazuje se najčešće konstrukcijama *iz / od* + genitiv ili *u* + lokativ (*u strahu*), a ređe slobodnim genitivom. Navedene konstrukcije nikad ne iskazuju značenje spoljašnjeg uzroka. Kao najčešće oblike za iskazivanje kauzirajuće situacije sa značenjem spoljašnjeg uzroka Piper navodi genitivne konstrukcije s predlozima s tipično uzročnim značenjem (*zbog* i *usled*), zatim konstrukcije s predlozima *od* i *pod*, zatim akuzativne konstrukcije s predlogom *na* (*na predlog / inicijativu / nagovor*), zatim participske konstrukcije (*ohrabren pristalicama*) i glagolske priloge (*zahvaljujući inicijativi odbora*).⁴⁸⁵

Klikovac razvrstava gorenavedene predloge prema jačini veze između predloga i uzročnog značenja u tri grupe: prvu grupu čine predlozi *zbog* i *usled*, čije značenje je uvek i samo uzročno; u drugu grupu spadaju predlozi *iz*, *od*, *sa* i *za*, čije osnovno značenje je prostorno, a uzročno se na njega nadovezuje metaforički i uslovljeno je kontekstom;⁴⁸⁶ u treću grupu spadaju ostali (*u*, *na*, *pred*, *pod*, *uz*, *pored*, *bez*, *sa* + instrumental i dr.), koji uzročno značenje stiču samo u kontekstu.⁴⁸⁷

Ivić napominje da postoji razlika u upotrebi predloga *zbog*, s jedne strane, i predloga *od* i *iz*, s druge strane. Tu razliku objašnjava prirodom prouzrokovača. Prema njoj, predlozi *od* i *iz* koriste se kada je reč o „aktivnom prouzrokovaču“, koji svojom prirodom izaziva vršenje radnje ili daje podstreka da se radnja izvrši, dok upotreba predloga *zbog*

⁴⁸² Milka Ivić, „Uzročne konstrukcije s predlozima *zbog*, *od*, *iz* u savremenom književnom jeziku“, *Naš jezik*, V, sv. 5-6, 1954, str. 186–194. U daljem tekstu sigla: Ivić 1954.

⁴⁸³ Piper 2005, str. 790.

⁴⁸⁴ Isto, str. 791.

⁴⁸⁵ Isto, str. 798.

⁴⁸⁶ Više o datoj kontekstualnoj uslovljenosti u: Kovačević 1988.

⁴⁸⁷ Duška Klikovac, „O uzročnom značenju konstrukcije *u* + lokativ“, *Naš jezik*, 1997, XXXII/1-2, str. 26–37. U daljem tekstu sigla: Klikovac 1997.

ukazuje da je reč o indirektnom povodu ili razlogu,⁴⁸⁸ ili tzv. „pasivnom uzroku“,⁴⁸⁹ a imenica uz ovaj predlog uz glagole psiholoških stanja označava pojavu koja dovodi to tih stanja (*zabrinuti se zbog nečeg*).⁴⁹⁰ Ivić pravi distinkciju i između samih predloga kojim se iskazuje aktivni uzrok, i to na osnovu prirode akcije izražene glagolom, kao i na osnovu prirode pojma izražene imenicom u genitivu. Prema njoj, predlog *iz* se koristi kada glagol predikata izražava svesnu, smišljenu i voljnu akciju, a imenica uz njega označava pojam koji podstiče na vršenje akcije – unutrašnju pobudu (*ćutati iz pakosti*)⁴⁹¹, ili pojam koji ne spada u kategoriju psihološkog momenta ali predstavlja u datoj situaciji simbol određenog raspoloženja (*učiniti iz nužde*)⁴⁹². Nasuprot tome, tvrdi da se predlog *od* koristi kada glagol predikata izražava spontanu akciju ili fiziološki proces, gde imenica uz predlog označava pojam koji izaziva datu akciju (*umreti od gladi*)⁴⁹³ odnosno ono što najneposrednije predstavlja prepreku za vršenje radnje (*Od njega nisu mogli da vojevoduju*).⁴⁹⁴

Napominjući da se i konstrukcija *u* + lokativ može upotrebiti uz glagole voljne akcije gde imenica u lokativu označava nekakvo stanje (*u strahu*), kao i konstrukcija *iz* + genitiv (*iz straha*), Klikovac naglašava da postoji razlika između ta dva uzročna značenja.⁴⁹⁵ Prema Klikovac, iako je akcija izražena glagolom najčešće svesna i voljna, „kada je uzrok akcije izražen konstrukcijom *u* + lokativ, agens je potpuno obuzet stanjem u kojem se nalazi, pa njegova akcija nije stvar njegove odluke niti je namerna“.⁴⁹⁶ Na drugoj strani, kada je uzrok izražen konstrukcijom *iz* + genitiv, agensova akcija je „delimično kontrolisana, namerna i usmerena u cilju izlaska iz datog stanja“.⁴⁹⁷ Klikovac ističe da se, kao posledica toga, konstrukcija *u* + lokativ u uzročnom značenju može upotrebiti i uz

⁴⁸⁸ Ivić 1954, str. 186.

⁴⁸⁹ U starijim stanjima srpskog jezika ova značenja su se izražavala instrumentalom uzroka. U instrumental „aktivnog uzroka“ Ivić ubraja instrumental „izazivača“ (danas konstrukcija *od* + genitiv), instrumental „unutrašnjih pobuda“ (danas konstrukcija *iz* + genitiv), instrumental „podstrekača“ (danas konstrukcija *po* + lokativ) i instrumental „nezavisnog omogućivača“ (i danas u upotrebi). Instrumental „pasivnog uzroka“ u savremenom jeziku potisnula je konstrukcija *zbog* + genitiv. Vidi: Milka Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj*, Beograd, Beogradska knjiga, Institut za srpski jezik SANU, 2005, str. 100.

⁴⁹⁰ Ivić 1954, str. 188.

⁴⁹¹ Isto, str. 187.

⁴⁹² Isto, str. 190.

⁴⁹³ Isto, str. 186.

⁴⁹⁴ Isto, str. 189.

⁴⁹⁵ Klikovac 1997, str. 34.

⁴⁹⁶ Isto, str. 34–35.

⁴⁹⁷ Isto, str. 34.

glagole nevoljne akcije (*buncati u bunilu*), dok konstrukcija *iz* + genitiv može da stoji samo uz glagole nevoljne akcije. Razliku u upotrebi dveju konstrukcija Klikovac objašnjava pojmom „sadržavanja“ i pozicijom čoveka kao „sadržanog predmeta“ u odnosu na „sadržatelj“, gde predlog *u* izražava lokaciono a predlog *iz* ablativno značenje.⁴⁹⁸

3.4. Kauzativnost, rečenična perspektiva i modalnost

Situacija o kojoj referiše kauzativna rečenica u srpskom jeziku može se iskazati sa tačke gledišta kauzatora u kojoj se njegovo kauzativno dejstvo izražava glagolom kauzativno-manipulativnog tipa (*Neprijatelj ih primorava da se povuku*),⁴⁹⁹ ili sa tačke gledišta kauziranog, pri čemu se kauzirajuća situacija izražava imenicom u značenju kauzatora u predložko-padežnoj konstrukciji kojom se iskazuje značenje kriterijuma ili razloga (*Morali su da se povuku ispred neprijatelja*).⁵⁰⁰ Ukoliko se kauzativnost definiše iz perspektive subjekta kauzacije, ona izražava „prelaznost radnje na neki objekat kao i svesno vršenje te radnje“,⁵⁰¹ dok definisana iz perspektive objekta kauzacije, izražava delovanje predmeta ili lica „koje je podstaknuto na akciju, promenu stanja, položaja ili neke osobine“.⁵⁰²

Kao što smo videli iz gorenavedenog primera, u vezi sa rečeničnom perspektivom je i izražavanje značenja modalnosti. Budući da se ostvaruje u interpersonalnoj dvoagentivnoj situaciji, modalnost se očitava i u kauzirajućoj i u kauziranoj situaciji. Prema Alanoviću, u kauzirajućoj situaciji modalnost se ostvaruje kao volja, želja, htenja ili namera u dejstvu kauzatora na kauziranog. Istovremeno, u kauziranoj situaciji ona se očitava kao deontičnost jer kauziranu situaciju kauzirani oseća kao moguću ili nemoguću, odnosno potrebnu ili nužnu. S obzirom na to da je pokretački motiv izvan ispunitelja, ovde je reč o spoljašnjoj modalnosti.⁵⁰³ Eksplicitni signali spoljašnje deontičke modalnosti u srpskom jeziku su glagoli *morati* i *trebati*, koji se najčešće realizuju uz dopunu u obliku izrične zavisne rečenice *da* + prezent. Prema Piperu, glagol *morati* izražava direktnu obligatornost i

⁴⁹⁸ Više o tome u: Klikovac 1997.

⁴⁹⁹ Piper 1982, str. 170.

⁵⁰⁰ Isto.

⁵⁰¹ Batistić 1978, str. 75.

⁵⁰² Alanović 2014, str. 453.

⁵⁰³ Zvekić-Dušanović 2010, str. 146.

značenje prinude, a „njegovi semantički ekvivalenti su perifrastične konstrukcije *biti primoran, biti prisiljen, biti nateran, biti prinuđen* i dr.“.⁵⁰⁴ Navedene konstrukcije su pasivni izrazi. Slično, i u japanskom jeziku kauzativna situacija iskazana iz perspektive kauziranog izražava se kauzativno-pasivnom konstrukcijom. Uz gorepomenute, Piper navodi i sledeće modalne glagole i njima značenjski slične modalne reči i iskaze, kojima se najčešće izražava modalnost u srpskom: *moći; zabraniti; biti u stanju; biti dužan; biti obavezan; biti moguće; biti nužno; biti zabranjeno; biti dozvoljeno* i sl.⁵⁰⁵ Prema Zvekić-Dušanović, značenje dozvole u srpskom jeziku, kao spoljašnja modalnost deontičkog tipa, iskazuje se i imperativom (*Reci šta si naučio*).⁵⁰⁶

Prototipični kauzativni glagol prinudno-manipulativnog dejstva, *primorati*, u tvorbenoj osnovi ima modalni glagol *morati*, što ukazuje na značenja nužde i neophodnosti izvršenja radnje kauzirnog. Za razliku od glagola *morati*, modalni glagol *trebati* označava slabiju nužnost, dok glagol *moći* ne mora da referiše o implikativnosti radnje iskazane punoznačnim glagolom. Tako rečenica *On je mogao da ode*, kao parafraza rečenice *Dozvolili su mu da ode*, ne implicira i realizaciju sadržaja propozicije čiji je nosilac glagol *otići*. To se razlikuje od rečenice japanskog kauzativa.

Kako Piper konstatuje, značenje obligatornosti, osim eksplicitnog oblika izražavanja može biti i samo implicitno prisutno, navodeći kao najčešće takve primere leksičke oblike (*pokoriti, zarobiti, uhapsiti, potčiniti, obećati, zakleti se*) i prefiksna sredstva (*propevati* u značenju „biti prinuđen / prinuditi nekoga da oda tajnu“).⁵⁰⁷

3.5. Kauzativ i glagoli emocionalnog sadržaja

Istražujući afektivne glagole i glagole emocionalnih sadržaja u srpskom jeziku Gordana Štrbac (2006)⁵⁰⁸ nudi sledeću klasifikaciju ovih glagola: „glagoli emotivnih odnosa“ (*voleti, žaliti* i dr.); „glagoli emotivnih stanja“ (*tugovati, uznemiriti se, iznenaditi*

⁵⁰⁴ Piper 2005, str. 636.

⁵⁰⁵ Isto.

⁵⁰⁶ Dušanka Zvekić-Dušanović, *Sintaksičko-semantičke strukture s modalnim indikatorom u srpskom i u mađarskom jeziku* (doktorska disertacija), Novi Sad, Filozofski fakultet, 2006, str. 182.

⁵⁰⁷ Piper 1982, str. 171.

⁵⁰⁸ Gordana Štrbac, „O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (2006), vol. 49, br. 2, str. 73–102. U daljem tekstu sigla: Štrbac 2006.

se i dr.); „glagoli kauziranih emotivnih stanja“ (*rastužiti, uznemiriti, iznenaditi, bodriti* i dr.). Za ovo istraživanje značajni su glagoli kauziranih emotivnih stanja, koji su semantički i sintaksički izvedeni iz glagola emotivnih stanja. Semantička struktura glagola kauziranih emotivnih stanja nastaje uvođenjem pojma kojim se iskazuje kauzator ili uzročnik emotivnog stanja, čime neprelazni glagol emotivnog stanja postaje dvovalentan a rečenična struktura se proširuje. Štrbac to predstavlja sledećim odnosom između elemenata:

kauzator emocije (KE) → emocionalni sadržaj (ES) → nosilac emocije (NE).⁵⁰⁹

Prema Štrbac, u semantičkoj interpretaciji ovih glagola koristi se faktitivna forma (*u*)činiti da kojom se naznačava da je do pojave nekog osećanja došlo tako što ga neko svesno i intencionalno kauzira, odnosno forma *izaz(i)vati da* ukoliko je izazivač emocije neživi pojam ili se intencionalnost ne podrazumeva.⁵¹⁰ U funkciji dopune glagola kauziranih emotivnih stanja je obavezno leksema sa obeležjem živo /+/ i ona ima ulogu doživljavača emotivnog stanja, dok leksema u ulozi kauzatora može i ne mora posedovati dato obeležje.

Jasmina Moskovljević (2007)⁵¹¹ daje složeniju analizu ovih glagola, nazivajući ih glagolima za izražavanje psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja. Osim podele na jednovalentne (*tugovati, laknuti*), dvovalentne (*voleti, brinuti, diviti se, svidati se*) i trovalentne glagole psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja (*zaprepastiti, plašiti, dodijati*), ona klasifikuje i opisuje čak dvadeset i četiri tipa rečenica sa ovim glagolima, kao i moguće raspodele gramatičkih funkcija i semantičkih uloga argumenata ovih glagola. Kauzativni odnos odlika je dvovalentnih i trovalentnih glagola. Moskovljević ističe da su u rečenicama sa dvovalentnim glagolima moguće različite raspodele tematskih uloga između kauzatora emocije i kauziranog-doživljavača jer svaki može zauzeti mesto subjekta, direktnog ili indirektnog objekta, kao što pokazuje primerima: „Mira voli Marka. / Miru

⁵⁰⁹ Ova struktura nastala je uvođenjem semantičke jedinice *kauzatora emocije* u strukturu glagola emotivnih stanja. Vidi: Štrbac 2006, str. 80; 87.

⁵¹⁰ Štrbac 2006, str. 81.

⁵¹¹ Jasmina Moskovljević-Popović, „Klase glagola za izražavanje psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja u savremenom srpskom jeziku“, *Naučni sastanak u Vukove dane*, sv. 37/1, Beograd, 2007, str. 87–98. U daljem tekstu sigla: Moskovljević 2007.

brine njegov stav. / Miri se sviđa Marko / njegov stav.“⁵¹² Nasuprot tome, Moskovljević naglašava da je uz trovalentne glagole psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja gramatički subjekat uvek kauzator emocije a objekat je doživljavač. Kod ovih glagola treći argument je fakultativna dopuna u slobodnom instrumentalu u ulozi sredstva ili sprovodnika (*Boško plaši Anu Markom*) i „označava biće, predmet, ili pojavu kojim, odnosno, čime stimulus u doživljavaču izaziva osećanje ili raspoloženje izrečeno glagolom.“⁵¹³ Moskovljević navodi rečenični tip sa ovim glagolima (*brinuti, plašiti, začuditi* i dr.) kod kojih je kauzator imenica u nominativu u ulozi subjekta, doživljavač imenica u akuzativu u ulozi objekta, a sredstvo ili sprovodnik u slobodnom instrumentalu: *Marko iznenađuje Anu svojim stavovima*.⁵¹⁴ Prema Moskovljević, „svi glagoli ove potklase mogu se realizovati i u značenjski korespondentnim rečeničnim konstrukcijama u kojima gramatički subjekat i dopuna u instrumentalu bivaju strukturno i semantički objedinjeni u jedan konstituent: *Markovi stavovi iznenađuju Anu. // Ana je iznenađena Markovim stavovima*.“⁵¹⁵ Čini se da je ova tvrdnja primenljiva u slučajevima kada je odnos između kauzatora i sprovodnika odnos deo–celina ili u širem smislu odnosom posesije,⁵¹⁶ dok postoji restrikcija u slučajevima kada je u ulozi sprovodnika biće (*Boško plaši Anu Markom // *Boškov Marko plaši Anu*). Moskovljević napominje da se kauzator može iskazati i kod neprelaznih jednovalentnih glagola u vidu fakultativne dopune, i to u obliku predložko-padežne konstrukcije *zbog* + genitiv (*Ana se kaje / tuguje zbog nepromišljene odluke*).⁵¹⁷ Štrbac ističe da sintaksičke realizacije neprelaznih jednovalentnih glagola sa povratnom rečcom *se* stoje u uzajamnom varijantnom odnosu sa njihovim prelaznim, kauzativnim glagolima, kao u primeru: *uznemirio se zbog toga // to ga je uznemirilo*.⁵¹⁸ Moskovljević još napominje da „doživljavač može biti iskazan imeničkom frazom u akuzativu u ulozi logičkog subjekta dok je kauzator u nominativu u ulozi gramatičkog subjekta (*Anu je začudio njegov stav*).“⁵¹⁹ Moskovljević prikazuje i model rečenice sa dvovalentnim

⁵¹² Moskovljević 2007, str. 88.

⁵¹³ Isto.

⁵¹⁴ Moskovljević 2007, str. 89.

⁵¹⁵ Isto.

⁵¹⁶ O odnosu posesije vidi: Smiljka Stojanović, *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd, Filološki fakultet, 1996. O odnosu deo–celina vidi: Ivić 1983.

⁵¹⁷ Moskovljević 2007, str. 89.

⁵¹⁸ Štrbac 2006, str. 82.

⁵¹⁹ Moskovljević 2007, str. 89.

neprelaznim glagolima uz koje se doživljavač realizuje imenicom u dativu u funkciji indirektnog objekta (*Ana dosađuje svome bratu*).⁵²⁰

Kao što se vidi iz prikazanog, najveća razlika između japanskog i srpskog u pogledu iskazivanja kauzativnosti je u sredstavima formalizacije kauzativa. Najčešći oblik formalizacije kauzativnog značenja u srpskom je leksički, kauzativnim glagolom, dok se u japanskom kauzativ izražava jednoobraznom strukturom, pomoćnim glagolom *saseru*. Osim toga, ovim jedinstvenim apstraktnim oblikom japanska kauzativna rečenica izražava širok dijapazon značenja, krijući u sebi oblik podstreka ili podsticaja. Nasuprot tome, u srpskom je nužno iskazati konkretno značenje podstreka i vrste kauzativnog odnosa među učesnicima. Zbog ove razlike, japanska kauzativna rečenica predstavlja problem u učenju i prevođenju.

Srodnost postoji u semantičkoj vrednosti prototipičnih rečenica u oba jezika. U japanskom je to dvoagentivna kauzativna rečenica sa voljnim glagolima a u srpskom je to kauzativnost manipulativnog tipa. Prototipična značenja u oba jezika su prisila ili obligatnost, dozvola ili protopermisivnost i zabrana ili kontrapermisivnost. U oba jezika izražava se interpersonalna dvoagentivna situacija, a između učesnika postoji razlika u socijalnom statusu. Postojanje odgovarajućih kauzativnih glagola u srpskom omogućava da se situacija izrazi sa aspekta kauzatora kao u japanskoj rečenici.

Uočeni su i slučajevi promenjene perspektive u srpskom u odnosu na japansku kauzativnu rečenicu.

Kao što smo videli, značenja obligatnosti i permisivnosti u srpskom povezana su sa modalnim značenjem. Dok je ovo značenje u japanskom jeziku sadržano u samom kauzativnom glagolu, u srpskom jeziku ono se može izraziti samo ukoliko se rečenica iskaže iz perspektive kauziranog.

Kauzativnost se dovodi u vezu sa kauzalnošću. U japanskom jeziku uočen je tip rečenice koja izražava uzročni odnos. U srpskom jeziku, ovo značenje se češće izražava

⁵²⁰ Isto.

uzročnom rečenicom sa tačke gledišta kauziranog, a kauzirajući podstrek se iskazuje predložko-padežnom konstrukcijom sa uzročnim značenjem ili sa značenjem kriterijuma.

Uočili smo i razliku u pogledu implikativnosti. Dok je u japanskom jeziku ona integrisana u značenje kauzativnog glagola, u srpskom nije uvek nužna. Ovo značenje je u srpskom uslovljeno leksičkim značenjem glagola i njegovim vidskim obeležjem. Kao i u japanskom jeziku, kauzativnost se i u srpskom jeziku ostvaruje i u domenu nevoljnih glagola.

Kauzativnost u oba jezika je u vezi i sa prelaznošću. U srpskom jeziku se neka značenja kauzativa, kao što je izazivanje osećanja drugog lica, upravo iskazuju prelaznim glagolom.

IV EKVIVALENTI TIPOVA JAPANSKE KAUZATIVNE REČENICE U SRPSKOM

U prethodnim poglavljima pokazali smo specifičnosti kauzativne rečenice u japanskom jeziku i načine izražavanja kauzativnosti u srpskom. Sistematizujući dosadašnja saznanja o kauzativu u japanskom jeziku, pokušali smo da damo funkcionalnu klasifikaciju tipova japanske kauzativne rečenice. U ovom poglavlju bavićemo se problemima u prevođenju kauzativnih rečenica sa japanskog na srpski. Kontrastivnom analizom utvrdićemo koji su prevodni ekvivalenti tipova japanske kauzativne rečenice u srpskom jeziku.

Za ovo istraživanje delimično ćemo primeniti metod teorije prevođenja koja nudi koncepciju tzv. „principa funkcionalne ekvivalentnosti“. Prema Sibinoviću, u okviru principa funkcionalne ekvivalentnosti ustanovljava se sistem „zakonitih preinačavanja gramatičke strukture, poznata pod imenom *prevodilačke transformacije*.“⁵²¹ Sibinović naglašava da jedan od oblika tih transformacija, zamena, između ostalog obuhvata i zamenu morfoloških i sintaksičkih oblika. Smatramo da je ovakav pristup funkcionalan jer smo u dosadašnjoj prevodilačkoj praksi primetili da se neke kauzativne rečenice lako prevode na srpski, dok druge zahtevaju modifikacije u gramatičkoj strukturi. Stoga ćemo u okviru prevodnih ekvivalenata japanskih kauzativnih rečenica u srpskom jeziku prihvatiti i vid formalne korespondencije koji se ostvaruje kao „podudaranje lingvističkih jedinica u sadržini, uz razlikovanje u formi“.⁵²² Za tipove japanskih kauzativnih rečenica koji nemaju formalni ekvivalent u srpskoj kauzativnoj rečenici pokušaćemo da pronađemo one sintaksičke jedinice u srpskom jeziku koje, iako različite po formi, izražavaju istu semantičku sadržinu.

Građa je ekscerpirana iz određenog broja dela umetničke literature. Za razliku od primera iz prethodnih poglavlja, koji su uglavnom konstruisani za potrebe istraživanja, primeri iz književno-umetničkih dela pružaju širi okvir za kontrastivnu analizu. Oni nam

⁵²¹ Miodrag Sibinović, *Novi original – uvod u prevođenje*, Beograd, Naučna knjiga, 1990, str. 107. U daljem tekstu sigla: Sibinović 1990.

⁵²² Isto, str. 110.

daju uvid u širi kontekst, rečenice su kompleksnije i na sintaksičkom i na semantičkom planu, obezbeđujući širi dijapazon glagolskih vremena. Osim toga, književni prevod kao takav traži viši stepen ekvivalentnosti. Kao što smatra Sibinović, poruka u jeziku prevoda treba da ima saznajni, emocionalni i ekspresivni sadržaj po ukupnom efektu adekvatan originalu.⁵²³ Sibinović ističe da se u književnim delima, naročito u direktnom govoru za koji je „bitno da je spontan, tečan, neusiljen, često elementi jezika originala koji se inače i mogu doslovno preneti u jeziku prevoda, moraju zameniti drugim elementima, prema uzusu (jezičkim navikama) jezika prevoda“.⁵²⁴ Za korpus smo uzeli književna dela japanskih pisaca XX veka i njihove prevode na srpski jezik.⁵²⁵ Rečenice iz korpusa razvrstaćemo prema tipu kauzativne rečenice.

Na kraju drugog poglavlja ovog rada, sistematizujući rezultate dosadašnjih istraživanja, pokušali smo da damo klasifikaciju tipova kauzativne rečenice u japanskom jeziku. Klasifikujući rečenice iz korpusa prema navedenim tipovima kauzativne rečenice, pokušaćemo da utvrdimo njihove prevodne ekvivalente u srpskom.

4.1. Prevođenje dvoagentivne kauzativne rečenice

Kauzativ koji opisuje delovanje čoveka na čoveka ima svesnog i voljnog agensa u ulozi oba učesnika. Uzimajući u obzir učešće volje kauziranog da izvrši radnju i voljnost kauzatorovog dejstva, rečenice ovog tipa delimo na kauzativ voljnih i kauzativ nevoljnih glagola. Osim toga, izazivanje radnje kauziranog od strane kauzatora može biti namerno ili nenamerno.

4.1.1. Prevođenje kauzativa prisile

Rečenice kauzativa prisile referišu o situacijama gde u odnosu kauzator–kauzirani postoje socijalne razlike. Kauzator je nadređeni i ima mogućnost i pravo da nametne vršenje radnje kauziranom. Nametnutu radnju kauzirani često oseća i kao smetnju ili štetu. Tipične su rečenice koje izražavaju namernu prisilu kauzatora. Ređe, ovaj tip kauzativne

⁵²³ Sibinović 1990, str. 138.

⁵²⁴ Isto.

⁵²⁵ Književna dela koja su uzeta za korpus prikazana su sa punim podacima na kraju ovog rada.

rečenice izražava nenamernu prisilu, kada kauzator nema takvu nameru niti je svestan takvog dejstva na vršioca, ili je doveden u situaciju da mora da nametne vršenje radnje kauziranom. U oba slučaja kauzirani trpi štetu. Kada je kauzator govornik, rečenice izražavaju značenje žaljenja i po tome su slične kauzativnim rečenicama koje izražavaju samoprekor kauzatora. Kada je govornik kauzirani ili govori s njegove tačke gledišta, izražava osećanje žrtve zbog onoga što je kauzator učinio odnosno nije učinio, okrivljujući ga za to. Modalno značenje je tipično za ovaj tip kauzativne rečenice.

Najpre ćemo navesti nekoliko rečenica koje izražavaju namernu prisilu.

...中頃から、なにあれば大殿様が御意に従はせようとしていらつしやるのだと云ふ評判が立ち始めて、...⁵²⁶

... ali se vremenom počelo govorkati kako **je** Veliki gospodar primorava da se pokori njegovim željama.⁵²⁷

U odnosu kauzator–kauzirani postoje socijalne razlike. Glagol *shitagau* (slediti: *goi-ni shitagau*, „poštovati tuđu volju“) ima za dopunu imenicu u dativu *goi* (tuđa želja; volja) označenu padeškom rečcom *ni*. Ova kauzativna rečenica u srpskom se realizuje kao perifrastična konstrukcija. Značenje prisile sadržano u kauzativnom pomoćnom glagolu *saseru* izraženo je u srpskom jeziku sentencijalno-tranzitivnim prinudnim glagolom *primorati*, koji u ulozi direktnog objekta ima imenicu lica a u ulozi druge dopune ima rečenicu kojom se izriče sadržina akta iskazanog glavnim glagolom.

あの男が、... 弟子たちを、水干やら狩衣やら、さまざまに着飾らせて、その姿を、一人ずつ丁寧に写したり、——さう云ふ事では ございません。⁵²⁸

To nije značilo da je on, ... različito oblačio svoje učenike u jednostavna odela ili u dvorsku odeću, i jednog po jednog pažljivo slikao...⁵²⁹

Kao što pokazuje rečenica, kada je podređeni kauzirani (*deshitachi*, „učenici“) označen padeškom rečcom za predmet radnje *wo*, što govori o slabljenju njegove agentivnosti i voljnosti, kauzativni glagol se može prevesti i prelaznim glagolom. Glagol

⁵²⁶ Ryuunosuke Akutagawa, *Rashomon* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/128_15261.html), preuzeto 24.07.2014. U daljem tekstu sigla: Aozora, Rashomon.

⁵²⁷ Rjunosuke Akutagava, *Pakao i druge priče* (preveli s japanskog Danijela Vasić i Dalibor Kličković; redakcija prevoda Hiroši Jamasaki Vukelić), Beograd, Tanesi, 2011, str. 29. U daljem tekstu sigla: Akutagava 2011.

⁵²⁸ Aozora, Rashomon.

⁵²⁹ Akutagava 2011, str. 19.

kikazaru (doterati se) označava promenu i ima za dopunu imenicu u dativu označenu padeškom rečcom *ni*. I u srpskom jeziku, upotrebom prelaznog glagola se saopštava o neuvažavanju volje i agentivnosti kauziranog, i izjednačavanju kauziranog s predmetom radnje.

Kada je akcenat na samoj kauzativnosti, tj. na značenju da će radnju umesto kauzatora za njega izvršiti neko drugi, kauzirani ne mora biti iskazan. Takvi su sledeći primeri:

いるかホテルの主人はどうしてこの新しいホテルに同じ名前をつけさせたんだろう。⁵³⁰

Zašto li je **gazda** hotela Delfin tražio da ovom novom hotelu daju isto ime?⁵³¹

(tražio je da se ovom novom hotelu da isto ime)

何でも淀屋辰五郎(よどやたつごろう)は、この松の雪景色を眺めるために、四抱(よかか)えにも余る**大木**をわざわざ庭へ引かせたそうです。⁵³²

Kažu da je onaj bogati trgovac, Jodoja Tacugoro, naredio da mu to **veliko drvo**, koje četiri čoveka ne mogu obuhvatiti kada spoje ruke, premeste u njegovu baštu da bi ga mogao posmatrati u zimskom pejzažu.⁵³³

(naredio je da mu se drvo premesti)

U obe rečenice kauzativ se prevodi sa aspekta kauzatora kao perifrastična konstrukcija sa kauzativnim glagolom (*tražiti* onosno *narediti*) i izričnom zavisnom rečenicom kao dopunom. Kauzirani je primalac naredbe ili zahteva i u ima ulogu dopune navedenih kauzativnih glagola. Kada se kauzirani ne imenuje, izostavlja se takva dopuna. Kauzirana radnja dopunske izrične rečenice iskazana je u obe rečenice glagolom u trećem licu množine u uopštenom značenju. S obzirom na to da kauzirani, kao agens izrične rečenice, nije iskazan, izrična rečenica se može prevesti i refleksivnom pasivnom konstrukcijom odnosno bezličnom rečenicom, kao što smo pokazali u varijanti datoj u zagradi.

⁵³⁰ Haruki Murakami, *Dansu Dansu Dansu I*, Tokio, Koudansha, 2001 (1. izd. 1988) , str. 146. U daljem tekstu sigla: Murakami 1988a.

⁵³¹ Haruki Murakami, *Igraj igray igray*, 3. izd., Beograd, Geopoetika, 2013, str. 92. U daljem tekstu sigla: Murakami 2013.

⁵³² Ryuunosuke Akutagawa, *Shiro* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/149_15204.html), preuzeto 24.07.2014. U daljem tekstu sigla: Aozora, Shiro.

⁵³³ Rjunosuke Akutagawa, *Beli*, Sombor, Publikum, 2004, str. 62. U daljem tekstu sigla: Akutagawa 2004.

Kada je odnos između kuzatora i kuziranog odnos podređenosti, kao roditelj–dete, gospodar–sluga i sl. često kuzativni glagolima prethodi glagol *yobu* (zvati), kojim se uvodi kuzativna situacija. I u srpskom jeziku glagol *pozvati* ima kuzativno značenje. Zabeležena su sledeća dva načina prevođenja ovakvih rečenica:

奥さんは下女を呼んで食卓を片付けさせた後へ、改めてアイスクリームと水菓子を運ばせた。
534

Gospođa pozva služavku da pospremi sto i reče joj da donese sladoled i voće.⁵³⁵

(Gospođa pozva služavku, reče joj / naloži joj da pospremi sto i da donese sladoled i voće.)

Data rečenica izražava prisilu nad podređenim, koja se ostvaruje govorom. Kuzativnim glagolima prethodi glagol *yobu* (zvati) kojim se uvodi kuzativna situacija. Imenica kuziranog je iskazana početku, kao direktni objekat glagola *yobu*. Kuzativni glagoli *katazukesaseru* i *hakobaseru* u osnovi imaju izraze s prelaznom glagolima „shokutaku-wo katazakeru“ („pospremiti sto“) i „aisukriimu-wo hakobu“ („doneti sladoled“). U srpskom se realizuju kao perifrastične konstrukcije. U jednoj prevodnoj varijanti, glagol „zvati“ je predikat nezavisne klauze („Gospođa pozva služavku, reče joj da pospremi sto i da donese sladoled i voće.“), dok je u drugoj upravo on nosilac značenja kuzativnosti, koja je na taj način kontekstualno ispoljena („Ona pozva služavku da pospremi sto.“). U oba slučaja kuzirane radnje se izražavaju izričnim rečenicama u ulozu dopune kuzativnog glagola, kao što je glagol *naložiti* ili glagola koji kontekstualno ispoljava kuzativnost, kao što je glagol *reči*. Slično se mogu ponašati i drugi glagoli koji u srpskom nose značenje prisile. Takav je sledeći primer:

気に入らない人間は底無し井戸に放り込むか、ナイル河で鱶と競争させるかする。⁵³⁶

Ljude koji mu nisu po volji faraon baca u bunar bez dna ili u Nil da se takmiče s krokodilima.⁵³⁷

(Ljude koji mu nisu po volji faraon baca u bunar bez dna ili ih tera da se takmiče s krokodilima u Nilu.)

⁵³⁴ Natsume Soseki, „Kokoro“, Nihonno bungaku 13, Tokio, Chukoronsha, 1965, str. 411. U daljem tekstu sigla: Soseki 1965.

⁵³⁵ Nacume Soseki, *Duša*, Sombor, Publikum, 2003, str. 92. U daljem tekstu sigla: Soseki 2003.

⁵³⁶ Murakami 1988a, str. 129.

⁵³⁷ Murakami 2013, str. 81.

I ovde odnos kauzator–kauzirani izražava statusne razlike na relaciji gospodar–potčinjeni. Imenica kauziranog je u ulozi teme i stoji na početku rečenice, ali slično kao u gornjem primeru, istovremeno predstavlja dopunu glagola aktiva prve klauze i dopunu kauzativnog glagola druge klauze. Prelazni glagol prve klauze *bacati* ima značenje prisile i zanemarivanja volje predmeta odnosno lica nad kojim se vrši radnja. Stoga je upotrebljen i kao nosilac značenja kauzativnosti druge klauze, a kauzirana radnja je iskazana dopunskom rečenicom „da se takmiče“. I ovde je moguća i druga prevodna varijanta, po principu opisanom u prethodnom primeru.

明日、巳時頃、高島の辺まで、男たちを迎ひに遣はし、それに、鞍置馬二疋、牽かせて参れ。⁵³⁸

Pošaljite ljude da mu izađu u susret do Takašime oko deset časova sutra izjutra i neka povedu dva osedlana konja.⁵³⁹

Kauzativni glagol je u obliku imperativa. Kauzator, kao nadređeni, svoju želju saopštava direktivom upućenim trećem licu: „**neka** (oni) povedu“.

U sledećoj rečenici kauzirani je drugo lice, a nadređeni kauzator govornik:

弱々しい体に免じて、荷は軽うして取らせる。⁵⁴⁰

Nosićete lakši teret zato što ste slabašni.⁵⁴¹

Doslovan prevod „Nateraću vas da nosite lakši teret“ u kojem bi se sačuvala struktura sa kauzatorom na mestu subjekta ovde nije adekvatan, zbog čega se menja rečenična perspektiva. Rečenica je iskazana sa tačke gledišta kauziranog sa futurom u modalnoj upotrebi, koji nosi i značenje zapovesti. Upotreba zamenice prvog lica u dativu mogla bi eksplicitnije da ukaže na kauzatora, kao što pokazuje prevodna varijanta „Nosićete *mi* lakši teret zato što ste slabašni“.

U sledećoj rečenici iskazan je konkretan oblik podstreka:

舅の有仁は、童児たちに云ひつけて、更に幾つかの銀の提を膳の上に並べさせた。⁵⁴²

⁵³⁸ Aozora, Shiro.

⁵³⁹ Akutagava 2004, str. 48.

⁵⁴⁰ Mori Ogai, *Sanshou Dayuu* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/689_23257.html), preuzeto 24.07.2014. U daljem tekstu sigla: Aozora, Sanshou.

⁵⁴¹ Mori Ogai, „Gazda Sanšo“, u: *Letopis Matice srpske*, god. 48, knj. 115, sv. 1, Novi Sad, Matica srpska, 2012, str. 55. U daljem tekstu sigla: Ogai 2012.

Tošihitoov tast, Arihito, naredi slugama da na pladnjeve stave još nekoliko velikih srebrnih posuda.
543

(Tošihitoov tast, Arihito, naredi slugama, te oni poređaše još nekoliko velikih srebrnih posuda na pladnjeve)

Iako je u japanskoj kauzativnoj rečenici u samom kauzativu sadržano i značenje kauzirane radnje i značenje kauzirajućeg podstreka, apstrahovano u glagolu *saseru*, moguće je i eksplicitno izraziti i konkretizovati oblik podstreka kauzatora. Ovde je to učinjeno glagolom *iitsukeru* (narediti; naložiti) u zavisnoj klauzi sa glagolom u vezivnom obliku *+te*. Kauzirani je označen padeškom rečcom *ni* i u ulozu je indirektnog objekta ovog glagola. Kauzativni glagol *narabesaseru* („izazvati da neko poređa“) je u ulozu predikata glavne klauze. Vezivn oblik *+te* glagola *iitsukeru*, sukcesivnost dve radnje, koja istovremeno ukazuje i na uzročno-posledični odnos između kauzirajuće i kauzirane radnje. Ako se u prevodu stavi akcenat na sukcesivnost, rečenica se može prevesti na sintaksički sličan način: „Tošihitoov tast, Arihito, naredi slugama, te oni poređaše još nekoliko velikih srebrnih posuda na pladnjeve“. U tom slučaju, u prevodu kauzativnog glagola *narabesaseru* moguće je odabrati sa čije tačke gladišta će se radnja iskazati. Prirodnija je, međutim, prevodna varijanta perifrastičnom konstrukcijom, gde se prevodi samo kauzativni glagol a ne i zavisna klauza, jer je glagol *narediti* u perifrastičnoj konstrukciji već upotrebljen kao nosilac značenja kauzativnosti. Navedene prevodne varijante se razlikuju i po implikativnosti. Prevod iz perspektive kauziranog jasno ukazuje na implikativnost radnje, dok u prevodu sa glagolom *narediti* i izričnom rečenicom kao dopunom radnja kauziranog i ne mora da bude ostvarena. Za razliku od srpskog jezika, u japanskom nije uobičajeno menjati tačku gledišta unutar jedne rečenice, te se u kauzativnoj rečenici obe radnje iskazuju sa tačke gladišta kauzatora.

利仁は、微笑を含みながら、わざと、五位の顔を見ないやうにして、静に馬を歩ませてゐる。
544

Tošihito je mirno terao konja dalje sa osmehom na usnama, namerno izbegavajući da pogleda Gojia u lice.⁵⁴⁵

⁵⁴² Aozora, Shiro.

⁵⁴³ Akutagava 2004, str. 54.

⁵⁴⁴ Aozora, Shiro.

⁵⁴⁵ Akutagava 2004, str. 45.

Značenje prisile i odnos nadređeni podređeni ostvaruje se i u rečenicama u kojima je u ulozi kauzirano ime životinje. Kauzator čovek je nadređeni. Glagol u osnovi *ayumu* (hodati) je neprelazan. U kauzativnoj rečenici vršilac radnje neprelaznog glagola *uma* (konj) označava se padežnom pomoćnom rečicom za direktni objekat. Prevodi se prelaznim kauzativnim glagolom *terati*.

Sledeća rečenica prikazuje vezivanje priloških odredbi u japanskoj kauzativnoj rečenici i realizaciju u srpskom.

今日の夜か明日にでも電話させましょう。⁵⁴⁶

Reći ću mu da vas pozove večeras ili sutra.⁵⁴⁷

U rečenici je iskazana vremenska odredba *ashita* (sutra). Japanska kauzativna rečenica uključuje značenje implikativnosti a priloške odredbe se vezuju za radnju glagola u osnovi. Tako se kod kauzativnog glagola, koji je u japanskom složen, vremenska odredba odnosi na vreme realizacije radnje glavnog glagola *denwa suru* (telefonirati). To je značajno uočiti zbog prevoda na srpski jezik jer se kauzativno značenje glagola *telefonirati* ostvaruje perifrastičnom konstrukcijom sa dopunskom rečenicom. Pošto takva konstrukcija sadrži dve radnje, značajno je odrediti na koju od njih se vremenska odredba odnosi. Priloška odredba za vreme vezuje se za radnju glagola dopunske rečenice.

Uz pomenuti problem, sledeća rečenica pokazuje i problem u prevođenju kauzativa kada je kauzirana radnja izražena složenim glagolom:

中村に明日切符をそちらに持って行かせる。⁵⁴⁸

Poslaću Nakamuru da ti prekosutra donese karte.⁵⁴⁹

U japanskom jeziku glagol *motsu* (nositi) gradi složene glagole sa glagolima kretanja *iku* (ići), *kuru* (doći) i sl. da se ukaže na smer u kojem se vrši radnja glavnog glagola u vezivnom obliku: *motte iku* (odneti), *motte kuru* (doneti) i sl. U takvoj konstrukciji pomoćni glagol kretanja dobija oblik za kauzativ. Tako se i u srpskom

⁵⁴⁶ Murakami 1988a, str. 217–218.

⁵⁴⁷ Murakami 2013, str. 134.

⁵⁴⁸ Haruki Murakami, *Dansu Dansu Dansu II*, Tokio, Koudansha, 2001 (1. izd. 1988), str. 37. U daljem tekstu sigla: Murakami 1988b.

⁵⁴⁹ Murakami 2013, str. 232.

kauzativno značenje glagola „ići“ prevodi glagolom „poslati“ sa kauziranom u ulozi direktnog objekta i kauziranom radnjom iskazanom dopunskom rečenicom. Priloška odredba za vreme vezuje se za radnju glagola dopunske rečenice.

Sledeća rečenica izražava značenje nenamerne smetnje:

其頃わたくし共は北山の掘立小屋同様の所に寝起をいたして、紙屋川の橋を渡つて織場へ通つてをりましたが、わたくしが暮れてから、食物などを買つて歸ると、弟は待ち受けてゐて、わたくしを一人で稼がせては濟まないと申してをりました。⁵⁵⁰

U to vreme smo živeli u jednoj stračari u Kitajami i ja sam na posao odlazio prelazići most na reci Kamija, a kad bih se po pomrčini vraćao kući noseći nabavljene namirnice, on bi me iščekivao i stalno mi se izvinjavao što moram sam da zarađujem.⁵⁵¹

// (što sam zbog njega morao sam da zarađujem // što me je terao da sam zarađujem).

Rečenica je iskazana sa tačke gledišta kauzatora i izražava značenje nenamerne smetnje, kao i žaljenje ili izvnenjenje zbog toga. U datoj rečenici kauzator je nadređeni (otac) i ima pravo da nametne vršenje radnje, ali zbog toga oseća i neprijatnost. Radnja kauzativnog glagola sa glagolom *kasegu* (zarađivati) u prevodu je iskazana iz perspektive izvršioca. Upotreba glagola *morati* u prevodu ukazuje na modalno značenje kauzativne rečenice. Kauzator se može iskazati i genitivnom konstrukcijom s predlogom *zbog* u uzročnom značenju, pri čemu se kauzativnost izjednačava sa kauzalnošću. Ipak treba napomenuti, u datoj konstrukciji sa uzročnim značenjem, kauzator iskazan imenicom u genitivu nije uzrok sam po sebi, već je to njegova aktivnost.

この邸では奴婢のなにかしになんの仕事をさせるということは、重いことにしてあって、父がみずからきめる。⁵⁵²

Na ovom imanju je važno pitanje kakvi se poslovi daju slugama i sluškinjama, i o tome odlučuje lično moj otac.⁵⁵³

U rečenici je jasno naznačen odnos podređeni–nadređeni između kauzatora i kauziranog („sluge i sluškinje“). Kauzatirana radnja je izražena kompozitnim glagolom *shigoto-wo suru* (obavljati posao). Kauzativni glagol preveden je na srpski glagolskom

⁵⁵⁰ Mori Ogai, *Takasebune* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/45245_22007.html), preuzeto 24.07.2014. U daljem tekstu: Aozora, Takasebune.

⁵⁵¹ Mori Ogai, „Takasebune“, u: *Srpski književni list*, br. 3/108, januar i februar 2013, str. 22. U daljem tekstu sigla: Ogai 2013.

⁵⁵² Aozora, Sanshou.

⁵⁵³ Ogai 2012, str. 61.

frazom „dati posao“, gde je glagol *dati* upotrebljen u značenju „zadati“. Kauzirani, kao primalac, i japanskom je označen padeškom rečcom za dativ *ni*, a u srpskom je preveden imenicom u dativu.

お前に汐汲みをよさせて、柴を芴りにやるのだそうで、わしは道具を持って来た。⁵⁵⁴

Čujem da više nećeš vući vodu, nego ćeš od sada seći šiblje, pa sam ti doneo alat. // više nećeš morati da vučeš vodu.⁵⁵⁵

U datoj rečenici nije iskazan kauzator. Rečenica je prevedena sa tačke gledišta kauzatora. Kauzativni okvir je kontekstom dat, a u prevodu na srpski nije eksplicitno iskazan. Kauzirana radnja je izražena glagolom *yosu* (prestati, prekinuti), koji za dopunu zahteva imenicu aktivnosti (*shiokumi*, dovlačenje vode). Glagol *yosu* ima negativnu značenjsku komponentu, zbog čega je preveden odričnim oblikom „više nećeš vući“. Značenje prisile, međutim, jasnije se iznosi modalnim glagolom *morati*. Značenje konstrukcije sa modalnim glagolom, iskazane iz ugla tzv. ispunitelja propozicije, „nećeš morati da vučeš“ izvodi iz značenja konstrukcije sa glagolom spoljašnjeg prinude *terati*, iskazane iz perspektive lica koji je modalni izvor, „neće te terati da vučeš“.

そこで内供は弟子の一人を膳の向うへ坐らせて、飯を食う間中、広さ一寸長さ二尺ばかりの板で、鼻を持上げていて貰う事にした。⁵⁵⁶

Zato je za vreme jela **jednog od svojih učenika** morao posaditi preko puta sebe, kako bi mu ovaj pridržavao nos štapom širokim tri i dugačkim oko šezdeset santimetara.⁵⁵⁷

Kada je kauzirana radnja izražena neprelaznim glagolom *suwaru* (sedeti), u prevodu se realizuje na različite načine, u zavisnosti od odnosa kauzator–kauzirani. Glagol *sedeti* u srpskom jeziku ima svoj prelazni parnjak *posaditi* uz semantičko ograničenje da su imena ljudi u ulozi objekta glagola podređeni u odnosu na vršioca radnje. Najčešće su to imenice sa značenjem „dete“, „učenik“ i sl., kao što je to i u navedenoj rečenici. Međutim, u sledećoj rečenici kauzirani nije podređeni, a situacija se može tumačiti na različite načine, što donosi problem u prevođenju japanskog kauzativa.

彼らは部屋に入るとコートを脱ぎ、...それから僕をスチール製の事務椅子に座らせた。⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Aozora, Sanshou.

⁵⁵⁵ Ogai 2012, str. 61.

⁵⁵⁶ Ryuunosuke Akutagawa, *Hana* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/42_15228.html), preuzeto 24.07.2014. U daljem tekstu sigla: Aozora, Hana.

⁵⁵⁷ Rjunosuke Akutagava, *Nos*, Beograd, Rad, 2002, str. 5. U daljem tekstu sigla: Akutagava 2002.

Kad su ušli (inspektori), skinuli su mantile, presavili ih i stavili na pomoćnu stolicu, a meni su ponudili da sednem na čeličnu kancelarijsku stolicu.⁵⁵⁹

I ovde je kauzirana radnja izražena neprelaznim glagolom *suwaru* (sedeti). U ulozi kauzatora su policijski inspektori, koji jesu nadređeni time što predstavljaju autoritet. Kauzirani, govornik, jeste podređeni pred autoritetom institucije u kojoj se nalazi, ali je istovremeno i ugledni građanin, učitelj, koji je igrom prilika priveden kao osumnjičeni na ispitivanje. Ovakvo poznavanje šireg konteksta, donosi različita tumačenja značenja kauzativa, što uslovljava i izbor glagola u srpskom. Prelazni parnjak glagola *sedeti* u srpskom jeziku, *posaditi*, pokazuje se neadekvatnim upravo zbog gorenavedenog semantičkog ograničenja. Sam odnos podređeni– nadređeni ovde se relativizuje. Ni upotreba padeške rečice *wo* u oznaci kauziranog ne upućuje jednoznačno na značenje prisile, jer se ovde radi o kauzativu neprelaznog glagola. Ukoliko se kauzirani interpretira kao predmet radnje čija je volja zanemarena, uz glagol *posaditi* moguća je i prevodna varijanta „stavili su me da sednem“. Ukoliko se kauzirani ipak uvaži kao osoba od ugleda, uz prevod „ponudili su mi da sednem“, moguća je i varijanta „smestili su me da sednem“. Upotreba glagola *dati* u izrazu „dali su mi da sednem“ tumačila bi se kao dozvola, ali i izvesna doza prisile ne bi bila nužno isključena. Značenja kauzativa apstrahovana u pomoćnom glagolu *saseru* moraju se konkretizovati u srpskom jeziku. Tumačenje značenja i intenzitet prisile u japanskom ogledaju se u izboru glagola u srpskom.

Prevod sledeće rečenice je specifičan po tome što je kauzirani iskazan imenicom u instrumentalu s predlogom *sa* u značenju socijativa.

彼はユミヨシさんの胸と腹に手をあててクロールの練習をさせた。⁵⁶⁰

On vežba s njom kraul držeći je za grudi i stomak.⁵⁶¹

Između kauzatora i kauziranog je odnos učitelj–učenik. Kauzativni glagol *renshuu-wo saseru* (zadavati vežbe) preveden je aktivom glagola *vežbati*, sa kauzatorom u ulozi subjekta. Kauzirani je u iskazan imenicom u instrumentalu s predlogom *sa*. Prema Stevanoviću, pojam s imenom u instrumentalu s predlogom *sa*, kao pojam pratilac,

⁵⁵⁸ Murakami 1988a, str. 278.

⁵⁵⁹ Murakami 2013, str. 171.

⁵⁶⁰ Murakami 1988b, str. 179.

⁵⁶¹ Murakami 2013, str. 314.

„gotovo je ravnopravan s pojmom koji prati, a u mnogim slučajevima prisutan je upravo voljom glavnog pojma.“⁵⁶² U prevodu je kauzativno značenje ostvareno zahvaljujući semantičkom okviru situacije i ulozi kauzatora kao onog koji edukuje. Tako i u gornjoj kauzativnoj rečenici, kauzirani poslušno prima instrukcije od kauzatora.

U kauzativnoj rečenici upotrebljavaju se izrazi kao što je *murini* (na silu) da jasno ukažu da se radi o značenju prisile, kao što je prikazano u sledećoj rečenici.

とても難しい子だし、傷つきやすい子だし、無理に力づくで何かをやらせようとしても無駄だと思いますね。⁵⁶³

Veoma je teško dete, ranjivo, i ako pokušavate da je na silu naterate da bilo šta uradi, neće vam uspeti.⁵⁶⁴

U narednom primeru u ulozi kauziranog je predmet, ali mu se pridaje značenje čoveka.

そこで今夜は前以て、魔術を使って見せてくれるように、手紙で頼んで置いてから、当時ミスラ君の住んでいた、寂しい大森の町はずれまで、人力車を急がせて来たのです。⁵⁶⁵

Zato sam mu i poslao pismo sa molbom da mi to pokaže, i evo me sada kako jurim u rikši pustim predgrađem Omorija, gde je u to vreme živeo Misra.⁵⁶⁶

U osnovi kauzativnog glagola *isogaseru* je glagol *isogu* (žuriti). U ulozi kauziranog je „rikša“ („vozilo na ljudski pogon“) tako da se i ova rečenica može svrstati u grupu koja izražava dejstvo čoveka na čoveka, u širem smislu. Kauzator, prvo lice, tera u brži trk vozača rikše. U prevodu na srpski, međutim, imenica „rikša“ denotira samo vozilo, i adekvatno tome je i prevedena priloški, imenicom u lokativu s predlogom *u*. Umesto konstrukcija sa kauzativnim značenjem upotrebljen je aktivni oblik neprelaznog glagola kretanja „juriti“, koji ipak ukazuje da je aktivni pokretač radnje čovek. Ova razlika u prevodu posledica je razlike u denotativnom značenju imenice kojom je iskazan kauzirani.

U sledećoj rečenici glagol u osnovi kauzativa je već pomenut kao predikat klauze koja prethodi predikatu kauzativa.

⁵⁶² Stevanović 1974, str. 452–453.

⁵⁶³ Murakami 1988b, str. 135.

⁵⁶⁴ Murakami 2013, str. 288.

⁵⁶⁵ Aozora, Shiro.

⁵⁶⁶ Akutagava 2004, str. 21.

本人が行きたくないのなら行かせなくてもいいんじゃないか。⁵⁶⁷

Ako ne želi da ide u školu ne treba je prisiljavati, rekao sam.⁵⁶⁸

Kada je glagol kojim se izražava kauzirana radnja već pomenut, dovoljno je prevesti samo značenje kauzativa. U datoj rečenici, glagol u osnovi kauzativnog glagola *iku* (ići) istovremeno je u funkciji predikata klauze koja prethodi kauzativnoj, iako u drugom obliku i gramatičkom značenju. Dok u japanskoj rečenici on ne može da se izostavi u kauzativnoj klauzi, u srpskoj rečenici je prevedeno samo značenje kauzativnog pomoćnog glagola *saseru* kauzativnim glagolom *prisiljavati*. Ove razlike proističu iz tipoloških razlika u jezicima.

U sledećem primeru intenzitet prisile je slab.

そして細い指を上に上げて向かいの椅子に座らせた。⁵⁶⁹

Podigla je tanak prst i pokazala mi da sednem na stolicu naspram nje.⁵⁷⁰

Kauzator izaziva radnju drugog lica fizičkim pokretom. Takva kauzirajuća radnja je eksplicitno iskazana zavisnom klauzom glagolom u vezivnom obliku (glagol + *te*) *yubi-wo agete* (podigla je prste). Kauzirana radnja je izražena neprelaznim glagolom *suwaru* (sesti). Kauzativni glagol *suwarasete* u japanskom jeziku izražava implikativnost. Ukoliko se događaj opiše sa tačke gledišta kauzatora, izraziće se fizički stimulans u prevodu na srpski („pokazala mi da sednem“), a radnja kauziranog se iskazuje izričnom rečenicom. Na ovaj način ne prenosi se u potpunosti značenje implikativnosti. Ovaj primer jasno pokazuje složenost značenja japanskog kauzativa i probleme u prevodenju prilikom prenošenja tih značenja u jezik prevoda. Problem je veći ukoliko se nastoji da se očuva i rečenična perspektiva originala.

国から旅費を送らせる手数と時間を省くため、私は暇乞いかたがた先生の所へ行って、要るだけの金を一時立て替えてもらう事にした。⁵⁷¹

Da bih uštedeo sebi truda i vremena, umesto da tražim od roditelja da mi pošalju novac, odlučih da zamolim Učitelja da mi privremeno pozajmi potrebnu svotu i da se ujedno od njega oprostim.⁵⁷²

⁵⁶⁷ Murakami 1988b, str. 135.

⁵⁶⁸ Murakami 2013, str. 288.

⁵⁶⁹ Murakami 1988b, str. 234.

⁵⁷⁰ Murakami 2013, str. 346.

⁵⁷¹ Soseki 1965, str. 394.

U gornjoj rečenici odnos kauzator–kauzirani je odnos otac–sin. Suprotno uobičajenom, podređeni je u ulozi kauzatora, sticajem okolnosti. Značenje određenog stepena prisile iskazano je glagolom *tražiti*. Situacija nosi i primesu značenja žaljenja zbog toga, te se ovakva rečenica može smatrati kauzativom nenamerne prisile.

Na kraju navodimo primer intrapersonalne kauzativne situacije, gde je kauzirani čovek, a kauzator je unutrašnji i predstavlja pokretačku silu u njemu samom:

その感じが私をKの墓へ毎月行かせます。⁵⁷³

Taj osećaj me je svakoga meseca vodio na K.-ov grob.⁵⁷⁴

その感じが私に妻の母の看護をさせます。⁵⁷⁵

Taj osećaj me je terao da negujem svoju taštu.⁵⁷⁶

Obe rečenice izražavaju unutrašnju prinudu. Kauzator u obe rečenice je imenica *kanji* (osećaj), kao unutrašnja sila koja postiže čoveka u ulozi kauziranog. Kada je kauzirana radnja izražena neprelaznim voljnim glagolom, kao u prvoj rečenici *iku* (ići) prevodi se prelaznim voljnim glagolom (voditi). U osnovi može biti i prelazni glagolom, kao u drugom primeru. Kauzativ se tada prevodi perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom prisile *terati*.

Kao što smo primetili, u prevodu kauzativa prisile pravi se izbor sa čije tačke gledišta će se saopštiti o događaju jer ovaj kauzativ izražava dvoagentivnu situaciju. Kada je to kauzatorova tačka gledišta, najčešće se prevodi kauzativnim glagolima prinude kao što su *primorati*, *tražiti*, *narediti*, *terati* i dr. u perifrastičnoj konstrukciji sa izričnom rečenicom čiji glagol izražava radnju kauziranog. Kada se kauzirani tretira kao predmet radnje time što se u potpunosti zanemaruje njegova volja, kauzativ se u srpskom realizuje prelaznim glagolom kao što je u slučaju glagola *sesti* glagol *posaditi*. Kauzativnost se može i kontekstualno realizovati upotrebom glagola *reći* kada se govori slabijoj prisili. Slično je i sa glagolom *pozvati*. Glagol *dati* može da znači i prisilu kada je kontekstualni okvir takav da se odnosi na zaduženje ili posao koji se nameće kauziranom. Primetili smo da se

⁵⁷² Soseki 2003, str. 66.

⁵⁷³ Soseki 1965, str. 522.

⁵⁷⁴ Soseki 2003, str. 248.

⁵⁷⁵ Soseki 1965, str. 522.

⁵⁷⁶ Soseki 2003, str. 248.

kauzator može iskazati i imenicom u genitivu ili prisvojnim oblikom imenice ili zamenice u funkciji modifikatora, bilo da stoji uz imenicu kauziranog bilo da stoji uz deverbativnu imenicu⁵⁷⁷ koja iskazuje kauzirajuću radnju.

O značenju prisile i implikativnosti radnje zaključuje se na osnovu toga što je kauzator autoritet. Ukoliko treba posebno naglasiti implikativnost, u prevodu se menja rečenična perspektiva. Iskazana iz ugla kauziranog, rečenica potvrđuje implikativnost radnje, ali često izostane značenje kauzativnosti. Takav je i slučaj kada se radnja iskaže sa kauziranim na mestu subjekta, sa kauzatorom u ulozi modifikatora. Prevod sa tačke gledišta kauziranog omogućava i izražavanje modalnog značenja, konstrukcijom sa modalnim glagolom „*morati da* + prezent“. Kada je kauzator govornik a kauzirani drugo lice, radnja se u prevodu iskazuje sa tačke gledišta kauziranog, futurom u modalnoj upotrebi.

4.1.2. Prevođenje kauzativa uputstva

U rečenice koje iskazuju uputstva, u širem smislu svrstaćemo i rečenice koje izražavaju molbu, instrukciju, davanje zadatka, nagovaranje drugog da izvrši radnju i dr. Zajednička odlika ovog semantičkog tipa rečenice je da je intenzitet prisile slabiji ili slab. Za razliku od kauzativa prisile, gde je kauzator po pravilu višeg socijalnog statusa ili predstavlja neku vrstu autoriteta, odnos podređeni–nadređeni nije značajna semantička odlika ove vrste kauzativa. Radnja kauziranog je samo podstaknuta od strane kauzatora, i njegova volja nije u potpunosti zanemarena. U japanskoj kauzativnoj rečenici, najčešće nema eksplicitnog i utvrđenog signala koji upućuje na značenje prisile, molbe, uputstva i dr. To predstavlja problem u prevođenju. Tumačenje značenja kauzativne rečenice oslanja se na razumevanje konteksta, konkretne situacije i događaja koji se opisuju, odnosa između kauziranog i kauzatora i dr. Takavi je i sledeći primer.

妹へは母から出させた。⁵⁷⁸

Majku sam zamolio da piše mlađoj sestri. ⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ O iskazivanju agensa uz deverbativne imenice u srpskom jeziku vidi: Sreto Tanasić, „Iskazivanje agensa uz deverbativne imenice“, *Južnoslovenski filolog* LII (1996), str. 79–87. Uporedi: Sreto Tanasić, *Sintaksičke teme*, Beograd, Beogradska knjiga, 2005.

⁵⁷⁸ Soseki 1965, str. 429.

(Na moju molbu majka je pisala mlađoj sestri.)

Rečenica izražava molbu ili preporuku kauzatora. Kada se događaj iskaže iz perspektive kauzatora, konkretizuje se u prevodu nekim od stimulativnih glagola kao što su *moliti*, *podstaći*, *ohrabriti*, *nagovoriti* i sl., sa imenicom kauziranog u ulozi direktnog objekta i dopunskom izričnom rečenicom kojom se kazuje kauzirana situacija. Iskazana sa tačke gledišta kauziranog, rečenica se prevodi aktivom glagola koji izražava kauziranu radnju, dok je kauzirajuća situacija sa značenjem spoljašnjeg uzroka izražena akuzativnom konstrukcijom s predlogom *na* (*na molbu*). U okviru nje imenica kauzatora prevodi se modifikatorom u vidu prisvojnog prideva. Kauzirani može biti iskazan i oblikom „imenica + *kara*“, gde pomoćna rečca *kara* iskazuje izvor. Glagol u osnovi, *dasu* (poslati) je kompleksno prelazan tipa *ni+wo*. U ovoj rečenici akcentat je stavljen na kretanje pisma od pošiljaoca (kauziranog) do primaoca, te su učesnici datog događaja označeni padeškim pomoćnim rečcama za izvor i smer kretanja *kara+e* (od – prema). Stoga je kauzirani (majka) označen rečcom *kara*. Ovo značenje nije moguće preneti u prevodu na srpski jezik.

Kauzativom uputstva se tipično iskazuju situacije u kojima je kauzirani predstavnik neke delatnosti, zanata i sl. Kauzirani je lice koje biva angažovano na vršenju zadatka jer mu je to hobi, dužnost ili posao kojim se i inače bavi. Takve su sledeće rečenice.

それ所か、あの娘へ悪く云ひ寄るものでもございましたら、反つて辻冠者ばらでも駆り集めて、暗打位は喰はせ兼ねない量見でございます。⁵⁸⁰

Naprotiv, ako bi se neko i drznuo da pride njegovoj kćeri, Jošihide ne bi prezaao čak ni od toga da unajmi ulične bitange da ga napadnu u mraku.⁵⁸¹

Apstraktno značenje kauzativnog pomoćnog glagola *saseru* mora se u prevodu konkretizovati. Osim kauzativnih glagola sa uopštenim značenjem, u prevodu na srpski se biraju i drugi kauzativni glagoli u skladu sa semantičkim okvirom situacije. Ovde je u ulozi kauziranog imenica *tsujikan'ja* (ulične bitange). Stoga je kauzativno značenje u prevodu izraženo glagolom *unajmiti* u perifrastičnoj konstrukciji.

⁵⁷⁹ Soseki 2003, str. 121.

⁵⁸⁰ Aozora, Rashomon.

⁵⁸¹ Akutagava 2011, str. 15.

U naredne dve rečenice značenje ljudskog vršioca radnje sadržano je u imenici zanatske radnje, uslužne delatnosti, predmeta koji se angažuje u vršenju radnje i sl.

私はわざわざ御茶の水の家具屋へ行って、私の工夫通りにそれを造り上げさせたのです。⁵⁸²

Naručio sam kod jednog stolara u Oćanomizuu da po mojoj zamisli napravi takav stočić.⁵⁸³

彼らはここで茶を飲み、ここで休息する外に、ここで海水着を洗濯させたり、ここで鹹はゆい身体を清めたり、ここへ帽子や傘を預けたりするのである。⁵⁸⁴

Osim što popiju čaj i odmire se, gosti **ovde daju na pranje kupaće kostime**, ..., ostavljaju na čuvanje šešire i suncobrane.⁵⁸⁵

U obe gornje rečenice kauzirani je iskazan mesnom imenicom. U prvoj, imenica *kaguya* (stolarska radnja) upotrebljena je u značenju cilja kretanja u izrazu „kaguya-e itte“ („otišao sam u stolarsku radnju“), dok je u drugoj izražena mesnom zamenicom *koko* (ovde) upotrebljenoj u značenju priloške odredbe za mesto vršenja radnje „koko-de“ („ovde“). I u prevodu je preneto isto značenje istim formalnim sredstvima. U prvoj rečenici upotrebljen je genitiv s predlogom *kod*. Ova konstrukcija se, prema Stevanoviću,⁵⁸⁶ koristi i za označavanje nečega što je u domenu, u poslu, u službi pojma sa imenom u genitivu. Kauzativnost sadržana u glagolu *saseru* iskazana je u prevodu glagolom *naručiti* odnosno *dati* koji su tipični za situacije zadavanja zadatka, angažovanja drugog u poslu i sl. Kauzirana radnja je iskazana izričnom rečenicom odnosno glagolskom imenicom u akuzativnoj konstrukciji s predlogom *na*.

U rečenicama kauzativa uputstva značenje implikativnosti slabi. To je tipično za rečenice u kojima je kauzativni glagol u ne-prošlom (sadašnje-budućem) vremenu i izražava radnju koja je deo budućeg plana ili se nije ostvarila. Kada rečenica izražava molbu, nagovaranje i slične oblike voljnog podsticaja kao spoljašnjeg uzroka nižeg intenziteta, kao što je ovde, kauzator je obično podređeni. Takve su sledeće rečenice:

⁵⁸² Soseki 1965, str. 482.

⁵⁸³ Soseki 2003, str. 195.

⁵⁸⁴ Soseki 1965, str. 362.

⁵⁸⁵ Soseki 2003, str. 26.

⁵⁸⁶ Stevanović 1974, str. 306.

Kが新しく引き移った時も、私が主張して彼を私と同じように取り扱わせる事に極めました。⁵⁸⁷

Kada se K. doselio, tražio sam da se prema njemu postupa na isti način kao sa mnom.⁵⁸⁸

U datoj rečenici kauzator-govornik nema moć da naredi ili natera kauziranog da izvrši radnju. On može samo oštrije da izrazi svoju želju, zahtev ili molbu, ali krajnju odluku o tome da li će izvršiti radnju donosi sam kauzirani. Kauzativnost se ovde može izraziti glagolima kao što su *tražiti*, *insistirati* ili *zahtevati*. Još slabiji intenzitet prisile i veću zavisnost od volje kauziranog izražava sledeća rečenica, gde je kauzativnost u prevodu iskazana glagolom *nagovarati* u nesvršenom vidu.

内心では勿論弟子の僧が、自分を説伏せて、この法を試みさせるのを待っていたのである。⁵⁸⁹

Naravno, u dubini duše je jedva čekao da učenik počne da ga nagovara da isproba metod. Mora da je i učeniku bila jasna Naiduova namera.⁵⁹⁰

Sledeći je primer rečenice koja izražava preskripciju, uputstvo ili propisan način korišćenja.

その法と云うのは、ただ、湯で鼻を茹でて、その鼻を人に踏ませると云う、極めて簡単なものであった。⁵⁹¹

Metod je bio vrlo jednostavan: nos treba samo skuvati u vodi i zatim dati nekome da vam ga dobro izgazi.⁵⁹²

Ovakve rečenice su neutralne u pogledu iskazivanja značenja prisile i odnosa podređenosti između kauzatora i kauziranog. Otuda se i u prevodu kao reprezent značenja kauzacije bira glagol „dati“. Imenica kauziranog *hito* (čovek; neko; drugi) označena je padeškom pomoćnom rečcom *ni*, što odgovara dativu u srpskom jeziku u značenju primaoca.

Kao što je pokazano, u prevodenju kauzativa uputstva na srpski jezik akcenat se stavlja na konkretan oblik davanja uputstva, koji je u japanskoj rečenici sakriven u glagolu *saseru*. U srpskom se on mora izraziti odgovarajućim glagolom, kao što su *nagovoriti*,

⁵⁸⁷ Soseki 1965, str. 482.

⁵⁸⁸ Soseki 2003, str. 195.

⁵⁸⁹ Aozora, Hana.

⁵⁹⁰ Akutagava 2002, str. 8.

⁵⁹¹ Aozora, Hana.

⁵⁹² Akutagava 2002, str. 8.

naručiti i dr. Na taj način izostaje implikativnost, koja je osnovna odlika kauzativa u japanskom jeziku. Ukoliko se želi iskazati da je kauzirani i izvršio traženu radnju, potrebno je promeniti perspektivu. Kauzirani tada postaje subjekat, a podstrek kauzatora iskazuje se deverbativnom imenicom u nekoj od predložko-padežnih konstrukcija kao što su *na molbu, na zahtev, prema uputstvu, na poziv* i dr. Kauzator se iskazuje imenicom u genitivu ili u prisvojnom obliku. Podstrek može biti iskazan i zamenicom u predložko-padežnoj konstrukciji u službi prosentencijalizatora. Slično kao kod kauzativa prisile gde na implikativnost ukazuje izbor glagola sa višim stepenom značenja prisile u prevodu, i u prevodu kauzativa uputstva može se uspostaviti gradacija u prisustvu značenja prisile u glagolu, iako je ono sadržano u nižem stepenu, kao na primer *zamoliti – reći – tražiti*.

4.1.3. Prevođenje kauzativa koristi

U rečenicama kauzativa koristi kauzator namerno ili nenamerno omogućuje kauziranom da izvrši radnju koja je po njega, kauziranog, povoljna. Kauzativni glagol u ovom značenju često se koristi u konstrukciji „-*sasete* + glagol davanja / primanja“, koja izražava davanje ili primanje koristi. Iako ovde nije akcenat na razlici u statusu između učesnika, kauzator je obično onaj koji je superiorniji po statusu ili po sposobnostima. Ovakve rečenice često izražavaju brigu o nemoćnom licu, malom detetu i sl. Tipičan je sledeći primer:

くたびれた子供らをさきへ寝させて、母は宿の主人に身の上のおおよそを、かすかな燈火のもとで話した。⁵⁹³

Nakon što je prvo iznurenu **decu stavila na spavanje**, majka je, pod slabim svetlom, domaćinu ispričala ponešto o njima.⁵⁹⁴

U ulozi kauzatora ovde je majka. Kauzirani *kodomotachi* (deca) označen je padeškom rečcom *wo* jer je kauzirana radnja izražena neprelaznim glagolom *neru* (leći; spavati). U prevodu na srpski upotrebljen je izraz „staviti na spavanje“, gde je kauzirani iskazan imenicom u akuzativu. To se može tumačiti i kao izjednačavanje kauziranog sa

⁵⁹³ Aozora, Sanshou.

⁵⁹⁴ Ogai 2012, str. 50.

predmetom radnje, kojem nije svojstvena sposobnost da vrši radnju. Sličan je i sledeći primer, gde se kauzativni glagol takođe prevodi prelaznim glagolom u srpskom.

そして着換えの衣類を出して、子供を脇へ寄せせて、隅のところに敷いた。⁵⁹⁵

Onda sluškinja **skloni decu** na stranu, izvadi nešto presvlake i raširi je u kutku.⁵⁹⁶

U osnovi kauzativnog glagola ovde je neprelazni glagol *yoru* (skloniti se). U prevodu na srpski upotrebljen je prelazni oblik glagola *skloniti*, sa imenicom kauziranog u akuzativu.

Među kauzativnim rečenicama sa značenjem koristi česte su one kod kojih su u osnovi predikata glagoli *taberu* (jesti) i *nomu* (piti). Pošto se radi o prelaznim glagolima, kauzirani je iskazan oblikom imenica+*ni*. Ovi kauzativni glagoli se najčešće prevode glagolom *dati* ili konstrukcijom *dati da jede / pije*, sa imenicom kauziranog u obliku dativa sa značenjem primaoca. Takvi su sledeći primeri:

男ども、しやつにも、物を食はせてつかはせ。⁵⁹⁷

Momci, **dajte i njoj da se najede**.⁵⁹⁸

留守の間、弟に薬を飲ませたり何かしてくれるやうに、わたくしの頼んで置いた婆あさんなのでございます。⁵⁹⁹

Bila je to starica koju sam zamolio da **bratu daje** lekove i pazi ga dok ja nisam tu.⁶⁰⁰

Kao što pokazuju gornji primeri, kauzativni glagol *tabesaseru* se najčešće prevodi konstrukcijom *dati da jede* ili *hraniti* kada je glagol *taberu* upotrebljen u opštem značenju, a to je onda kada za objekatsku dopunu ima opštu imenicu *mono* (stvar) ili imenicu sa značenjem hrane uopšte, kao što je *meshi* (kuvani pirinač; obrok; hrana). Dok se kauzativni glagoli *tabesaseru* i *nomaseru* prevode glagolom *dati* kada je u ulozi dopune imenica sa konkretnim značenjem, kao što je u gornjem primeru *kusuri* (lek).

⁵⁹⁵ Aozora, Sanshou.

⁵⁹⁶ Ogai 2012, str. 48.

⁵⁹⁷ Aozora, Shiro.

⁵⁹⁸ Akutagava 2004, str. 55.

⁵⁹⁹ Aozora, Takasebune.

⁶⁰⁰ Ogai 2013, str. 22.

U narednim primerima glagol *tabesaseru* u opštem značenju preveden je glagolom *hraniti*, koji nasuprot denotativnog značenja glagola *dati* (*dati da jede*) nosi emotivnu konotaciju. Ona je uslovljena i samom konstrukcijom „-sasete + glagol davanja / primanja“, koja izražava zahvalnost kauziranog. Često su u ulozi kauziranog imenice „roditelji“, „deca“ ili je to prvo lice koje referiše o primljenoj usluzi sa osećanjem zahvalnosti. Takva je sledeća rečenica:

それがお牢に這入つてからは、爲事をせずに食べさせて戴きます。⁶⁰¹

A od kad su me stavili u zatvor, hrane me a ne moram ništa da radim.⁶⁰²

昔の親は子に食わせてもらったのに、今の親は子に食われるだけだ。⁶⁰³

Nekada su deca hranila roditelje, a danas samo izjedaju ono što su roditelji stekli.⁶⁰⁴

ユキにちゃんと飯を食わせてくれればそれでよろしい。⁶⁰⁵

Samo pazi da se moja **Juki** dobro hrani.⁶⁰⁶

U prvoj i drugoj rečenici kauzativ je upotrebljen u konstrukciji sa glagolom primanja. Situacija je iskazana iz perspektive kauziranog kao primaoca usluge, koji je u ulozi subjekta. U prvoj rečenici kauzirani-subjekat je neiskazan (govornik), a kauzator je kontekstom dat. U drugoj, kauzirani je iskazan imenicom *oya* (roditelji), a kauzator imenicom *kodomo* (dete) uz pomoćnu rečcu *ni* u značenju poticanja, tj. onoga od koga se dobija usluga. Konstrukcija kauzativa sa glagolom primanja predstavlja problem u prevodenju jer su jednim složenim glagolskim oblikom istovremeno izražene dve perspektive i obuhvaćena su dva subjekta – perspektiva subjekta kauzacije i perspektiva subjekta primanja. U srpskom jeziku je to nemoguće iskazati. Stoga se u prevodu mora odlučiti iz čije perspektive će se iskazati data situacija. Najčešće se radnja iskazuje s tačke gledišta kauzatora, a o osećanju zahvalnosti kauziranog zbog učinjene mu koristi može se zaključiti iz konteksta ukoliko se ne iskaže leksički. Tako se glagol *tabesaseru* prevodi prelaznim glagolom *hraniti* sa kauzatorom u ulozi subjekta i onog koji čini korist. Za razliku od prve dve, treća rečenica je iskazana sa tačke gledišta kauzatora. On je drugo lice

⁶⁰¹ Aozora, Takasebune.

⁶⁰² Ogai 2013, str. 22.

⁶⁰³ Soseki 1965, str. 427.

⁶⁰⁴ Soseki 2003, str. 118.

⁶⁰⁵ Murakami 1988b, str. 36.

⁶⁰⁶ Murakami 2013, str. 231.

i zato je kao subjekat neiskazan. U prevodu je upotrebljen povratni oblik glagola, *hraniti se*, sa kauziranom u ulozi subjekta dopunske rečenice uz glagol *paziti*, kojim se izražava kauzativno značenje odnosno kauzatorovo činjenje koristi.

Sledeći primeri pokazuju varijacije u prevodu kauzativnih glagola *tabesaseru* („dati da jede“) i *nomaseru* („dati da pije“) uslovljene semantičkim okvirom situacije:

僕はまず彼女をもともな店に連れて行って、ホール・ホイートのパンで作ったロースト・ビーフ・サンドイッチと野菜サラダを食べさせ、まっとうで新鮮なミルクを飲ませた。⁶⁰⁷

Najpre sam je odveo u jedan pravi restoran, gde sam joj naručio sendvič od integralnog hleba s telećim pečnjem i salatu, kao i sveže neobrano mleko.⁶⁰⁸

先生と同郷の友人で地方の病院に奉職しているものが上京したため、先生は外(ほか)の二、三名と共に、ある所でその友人に飯を食わせなければならなくなった。⁶⁰⁹

Sa još dvoje-troje poznanika trebalo je da priredi večeru u čast prijatelju iz zavičaja koji je došao u Tokio....⁶¹⁰

U prvoj rečenici mesto dešavanja je restoran, te je situacija u kojoj kauzator omogućuje kauziranom da jede i pije u prevodu na srpski iskazana glagolom *naručiti* sa tačke gledišta kauzatora. U drugoj rečenici kauzator (subjekat) je u situaciji kada specijalnim povodom treba da ugosti kauziranog („prijatelj“), te je glagol *tabesaseru* sa imenicom *meshi* (hrana) kao dopunom preveden izrazom „prirediti večeru“. U srpskom je značenje činjenja koristi još više istaknuto upotrebom izraza „u čast“ sa imenicom kauziranog na mestu dopune.

Poseban semantički tip rečenice u okviru kauzativa koristi sa glagolima *tabesaseru* i *nomaseru* čine rečenice koje na mestu subjekta imaju neživo u službi personifikovanog kauzatora, i to imenicu sa značenjem delatnosti ili mesta u kojem se poslužuje hrana ili piće. Slične rečenice opisane su u okviru tipa kauzativa uputstva. Za razliku od kauzativa koristi gde je imenica delatnosti ili mesta koje pruža uslugu stajala u ulozi kauziranog, ovde je u ulozi kauzatora.

⁶⁰⁷ Murakami 1988a, str. 312.

⁶⁰⁸ Murakami 2013, str. 192.

⁶⁰⁹ Soseki 1965, str. 386.

⁶¹⁰ Soseki 2003, str. 55.

そして美味しい物を食べさせる店をさがしてまわる仕事の話をした。⁶¹¹

Onda sam joj govorio o svom poslu traženja **mesta** koja nude dobru hranu.⁶¹²

僕は...原宿の裏通りにある美味しいコーヒーを飲ませる店でコーヒーを飲んだ。⁶¹³

Izašao sam iz svetilišta Meidi i svratio u kafić u jednoj sporednoj uličici na Harađukuu gde služe dobru kafu.⁶¹⁴

U navedenim rečenicama imenica *mise* (restoran; kafić) u ulozi kazatora predstavlja personifikovanog davaoca usluge. Stoga su i u prevodu kauzativnog glagola upotrebljeni glagoli *služiti* i *nuditi* a rečenica je iskazana iz perspektive kazatora.

Jedna od osnovnih interpersonalnih situacija, „ponuditi nekome da sedne“, opisuje se u japanskom jeziku kauzativnim oblikom glagola *suwaru* (sesti). Takvi su i sledeći primeri:

彼は広々としたリビング・ルームに僕らを通し、大きなソファに座らせ、 (...) ⁶¹⁵

Uveo nas je u prostranu dnevnu sobu, smestio nas je na veliki kauč i iz kuhinje na poslužavniku doneo dva piva i koka-kolu i tri čaše.⁶¹⁶

奥さんは火鉢の前に敷いた座蒲団の上へ私を座らせて...⁶¹⁷

Učiteljeva supruga mi ponudi da sednem na jastuk kraj mangala.⁶¹⁸

Glagol *suwaru* je neprelazan. Stoga je kauzirani u kauzativnoj rečenici iskazan imenicom uz pomoćnu rečcu za objekat *wo*. Kao što se vidi, prevod glagola *suwaraseru* zavisi od odnosa između učesnika situacije i od nivoa učtivosti u ophođenju. U prvom primeru glagol je preveden prelaznim situativnim glagolom *smestiti* sa kauziranom u ulozi direktnog objekta. Situacija govori o manje formalnim odnosima između kazatora i kauziranog. Kada situacija izražava viši nivo učtivosti, kao što je u drugom primeru, u prevodu je upotrebljen stimulatvni glagol *ponuditi* uz glagol *sedeti* kao predikat dopunske rečenice. Ovakve rečenice predstavljaju problem za prevođenje jer se samo na osnovu poznavanja šireg konteksta i odnosa među učesnicima može zaključiti da li je značenje kauzativa učtiva ponuda ili prisila nižeg ili višeg intenziteta.

⁶¹¹ Murakami 1988a, str. 198.

⁶¹² Murakami 2013, str. 122.

⁶¹³ Murakami 1988b, str. 148.

⁶¹⁴ Murakami 2013, str. 296.

⁶¹⁵ Murakami 1988b, str. 59.

⁶¹⁶ Murakami 2013, str. 246.

⁶¹⁷ Soseki 1965, str. 386.

⁶¹⁸ Soseki 2003, str. 56.

Kauzativ u značenju činjenja usluge često se koristi za situacije koje se tiču školovanja i obrazovanja, gde su u ulozi kazatora i kauziranog roditelji i deca, kao što pokazuju sledeći primeri:

これじゃ手もなく親子を隔離するために学問させるようなものだ⁶¹⁹

Tako ispada da ih je dao na škole da bi ih udaljio od sebe. ⁶²⁰

小供に学問をさせるのも、好し悪しだね。 ⁶²¹

Kad čovek šalje decu na škole, to ima i dobrih i loših strana. ⁶²²

せっかく修業をさせると、その小供は決して宅へ帰って来ない。 ⁶²³

Jer, kad završe škole, deca više ne dolaze kući. ⁶²⁴

Radnja kauziranog iskazana je glagolskim sintagmama sa značenjem „školovati se, obrazovati se“, kao što su navedene *gakumon (wo) suru, shuugyou suru* i dr. Kauzativno značenje „omogućiti školovanje“ u prevodu je realizovano glagolom *dati* odnosno *slati*. Kauzirani je u ulozi objekatske dopune u akuzativu. Kazirana situacija je iskazana imenicom „škole“ u akuzativu s predlogom *na* u funkciji dopune i u značenju cilja kauzirajuće radnje. Poslednja rečenica prevedena je aktivom „završiti škole“. Iz tog oblika se ne vidi postojanje kazatora koji je datu radnju omogućio.

U sledećim primerima kauzativni glagol je u obliku deziderativa ili tentativa.

どうせなほりさうにもない病氣だから、早く死んで少しでも兄きに樂がさせたいと思つたのだ。 ⁶²⁵

Pošto nema nikakvih izgleda da ozdravim, želeo sam da umrem brzo i tako ti olakšam život. ⁶²⁶

お望みなら、利仁がお飽かせ申さう。 ⁶²⁷

Ako ti je volja, ja, Tošihito, omogućiću ti da se najedeš kaše. ⁶²⁸

⁶¹⁹ Soseki 1965, str. 425.

⁶²⁰ Soseki 2003, str. 115.

⁶²¹ Soseki 1965, str. 425.

⁶²² Soseki 2003, str. 115.

⁶²³ Soseki 1965, str. 425.

⁶²⁴ Soseki 2003, str. 115.

⁶²⁵ Aozora, Takasebune.

⁶²⁶ Ogai 2013, str. 22.

⁶²⁷ Aozora, Shiro.

⁶²⁸ Akutagava 2004, str. 43.

私どもの眼から見ますと、**大殿様**が良秀の娘を御下げにならなかつたのは、全く娘の身の上を哀れに思召したからで、あのやうに頑な親の側へやるよりは御邸に置いて、何の不自由なく暮させてやらうと云ふ難有い御考へだつたやうでございます。⁶²⁹

S naše tacke gledišta cinilo se da **Veliki gospodar** nije otpustio Jošihideovu kćer zato što se stvarno sažalio nad njenom sudbinom, pa je iz plemenitih pobuda želeo da joj omogući da ostane i živi lagodno u njegovom dvorcu, umesto da je pošalje njenom svojevlastnom ocu.⁶³⁰

私が心配して自分の肩へ手を掛けさせようとしても、父は笑って応じなかった。⁶³¹

Zabrinut, nudio sam mu da se osloni na mene, ali je on, smejući se, odbio.⁶³²

U datim rečenicama kauzator je u poziciji da učini korist time što je na neki način nadređen ili boljeg društvenog statusa od kauziranih. Rečenice izražavaju njegovu želju da učini korist. Značenje činjenja koristi kauziranim u prevodu je iskazano leksički, izborom kauzativnog glagola sa kauzatorom u ulozi subjekta. To su sledeći protopermisivni i stimulatívni glagoli: *dozvoliti, olakšati, omogućiti, pomoći, nuditi*. Nosilac kauzirane situacije iskazan je imeničkom frazom u dativu u značenju primaoca. Kauzirana situacija je izražena zavisnom dopunskom rečenice *da* + prezent u svim rečenicama.

Moguće je kauzativnu rečenicu prevesti aktivnim oblikom glagola sa kauziranim na mestu subjekta, dok se kauzatorovo dejstvo odnosno kauzirajuća situacija sa značenjem spoljašnjeg uzroka izražava uzročnom rečenicom, predložko-padežnim adverbijalom ili glagolskim prilogom „*zahvaljujući* + dativ“, kao kao što sledeća rečenica pokazuje:

彼女のイタリア語はずいぶん上達していたし、...、もしわたしだけで旅行していたらまず経験しなかったようなことをいろいろ経験させてくれた。⁶³³

Njen italijanski je prilično napredovao, a bila je puna zdrave radoznalosti, pa sam **zahvaljujući njoj** i ja iskusila mnoge stvari koje sigurno ne bih da sama putovala.⁶³⁴

Kao što smo videli, rečenice kauzativa koristi opisuju situacije koje se odnose na brigu o nemoćnom licu, deci, pružanje obrazovanja i sl. Karakteristične su rečenice koje u ulozi kauzatora imaju neživo, a to su mesta ili delatnosti koje se bave pružanjem usluga, u

⁶²⁹ Aozora, Rashomon.

⁶³⁰ Akutagava 2011, str. 16.

⁶³¹ Soseki 1965, str. 396.

⁶³² Soseki 2003, str. 70.

⁶³³ Haruki Murakami, *Suputonikuno koibito*, Tokio, Koudansha, 2001, str. 144. U daljem tekstu sigla: Murakami 2001.

⁶³⁴ Haruki Murakami, *Sputnik ljubav*, Beograd, Geopoetika, 2004, str. 101. U daljem tekstu sigla: Murakami 2004.

značenju personifikovanog agensa. Kauzativ u konstrukciji sa glagolom davanja ili primanja izražava činjenje usluge i osećanje zahvalnosti kauziranog kao primaoca usluge. U prevodu se najčešće iskazuju sa tačke gledišta kauzatora. Značenje činjenja koristi i usluge izražava se i u srpskom glagolom *dati* (dati da jede, dati na škole i sl.), zatim perifrastičnim konstrukcijama sa glagolima *olakšati*, *pomoći*, *nuditi*, zatim protopermisivnim glagolom *omogućiti* i sl. Kauzirani je najčešće u ulozi dopune datih glagola, iskazan imeničkom frazom u dativu u značenju primaoca koristi. Često se u rečenicama kauzativa činjenja koristi javljaju glagoli *tabesaseru* i *nomaseru*. Glagol *tabesaseru* se osim glagolom *dati* odnosno glagolskim izrazom *dati da jede* prevodi i glagolom *nahriniti*, kada ima emotivnu konotaciju. I glagol *suwaraseru* ima različite prevodne ekvivalente kao što su *posaditi*, *staviti da sedne* ili *ponuditi da sedne*, koje najčešće zavise od odnosa između kauzatora i kauziranog. Kada se u prevodu situacija iskaže iz perspektive kauziranog, kauzator se može iskazati predložko-padežnim adverbijalom ili glagolskim prilogom „*zahvaljujući* + dativ“. Rečenice kauzativa činjenja koristi po svom značenju se graniče sa rečenicama kauzativa dozvole. Zadatak je prevodioca da iz konteksta proceni da li je inicijator radnje kauzator ili kauzirani i da u skladu s tim rečenicu interpretira kao kauzativ činjenja koristi ili kauzativ dozvole.

4.1.4. Prevođenje kauzativa dozvole

Kod rečenica kauzativa dozvole kauzator je po pravilu nadređeno lice. Inicijator radnje je kauzirani, dok u odnosu na samu radnju kauzator predstavlja davaoca dozvole. U modalnom smislu kauzator je deontički izvor dozvole, onaj koji omogućava vršenje radnje. Prototipične su sledeće rečenice:

それを護送するのは、京都町奉行の配下にゐる同心で、此同心は罪人の親類の中で、主立つた一人を、大阪まで同船させることを許す慣例であつた。⁶³⁵

Pratio ga je redar koji je bio u službi upravitelja grada Kjota, a bilo je uobičajeno da taj redar dozvoli jednom od najbližih osuđenikovih srodnika da bude s njim u čamcu do Osake.⁶³⁶

それから又華陀の術を伝へた震旦の僧に、御腿の瘡を 御切らせになつた事もございますし、一々数へ立てゝ居りましては、とても際限がございませぬ。⁶³⁷

⁶³⁵ Aozora, Takasebune.

⁶³⁶ Ogai 2013, str. 23.

... ili opet, kada **je** dozvolio jednom kineskom svešteniku koji se bavio medicinom da raseče čir na njegovom bedru...⁶³⁸

U obe navedene rečenice kauzativni glagol je preveden perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom *dozvoliti* i dopunskom izričnom rečenicom kojom se iskazuje radnja kauziranog. Kauzirani je iskazan imenicom u dativu u ulozi indirektnog objekta glagola *dozvoliti*. U rečenicama kauzativa dozvole kauzirani je inicijator, onaj koji moli ili traži da se izvrši radnja. Kauzator je u poziciji da izda dozvolu time što predstavlja neku vrstu autoriteta nad kauziranim ili je onaj koji ima pravo da donese konačnu odluku o tome da li će se radnja izvršiti.

U sledećoj rečenici kauzator je govornik, a kauzirani je drugo lice:

褒美には望みの物を取らせるぞ。⁶³⁹

Kao nagradu traži što god želiš.⁶⁴⁰

Radnja *toraseru* iskazana iz perspektive kauzatora kao deontičkog izvora dozvole može se u prevodu na srpski izraziti oblikom „*dozvoliti da* + prezent“ sa kauziranim u ulozi indirektnog objekta: dozvoliću ti da uzmeš. Međutim, kao što pokazuje ponuđena prevodna varijanta, radnja se može iskazati i iz perspektive kauziranog, imperativom drugog lica jednine. Ovde je iz konstrukcije s glagolom *dozvoliti* izvedeno značenje konstrukcije sa modalnim glagolom, iskazane iz ugla tzv. ispunitelja propozicije, „*moći da* + prezent“ što se može izraziti i imperativom.

Češća je upotreba kauzativnog glagola u vezivnom obliku *+te kudasai* za izražavanje učtive molbe ili traženja dozvole za izvršenje radnje, upućene od strane kauziranog kauzatoru. Takve su sledeće rečenice:

ではお命を頂かせて下さい。⁶⁴¹

Dozvoli sada da ti oduzmem život.⁶⁴²

それから僕のお母さんにも命拾いの御礼を云わせて下さい。⁶⁴³

⁶³⁷ Aozora, Rashomon.

⁶³⁸ Akutagava 2011, str. 8.

⁶³⁹ Aozora, Rashomon.

⁶⁴⁰ Akutagava 2011, str. 15.

⁶⁴¹ Aozora, Rashomon.

⁶⁴² Akutagava 2008b, str. 23.

... dozvolite da vam se moja majka zahvali što ste mi spasili život.⁶⁴⁴

そのかわり 電話をかけさせて。⁶⁴⁵

Zauzvrat, dozvolićete mi da telefoniram.⁶⁴⁶

さっきの続きをもう少し*いわせて*下さいませんか。⁶⁴⁷

Mogu li da kažem ono što sam malopre započeo?⁶⁴⁸

U navedenim rečenicama kauzirani je govornik, a kauzator je drugo lice. U srpskom jeziku kauzativno značenje ovakvih rečenica prevodi se glagolom *dozvoliti* u obliku imperativa odnosno u obliku futura sa značenjem molbe ukoliko se situacija sagledava iz perspektive kauzatora. Poslednja rečenica, međutim, u prevodu je iskazana iz perspektive kauziranog konstrukcijom sa modalnim glagolom *moći*. Ovde se značenje konstrukcije sa modalnim glagolom „mogu li da nastavim“, iskazane iz ugla tzv. ispunitelja propozicije izvodi iz značenja konstrukcije sa glagolom spoljašnje deontičke mogućnosti *dozvoliti* „dozvolite mi da kažem“, iskazane iz perspektive lica koji je modalni izvor.

Kauzativni oblik glagola govorenja kao što su *iu* (govoriti) ili *mousu* (govoriti ponizno), samostalno ili u konstrukciji sa glagolima davanja i primanja, u kondicionalnoj klauzi koristi se u učtivom obraćanju kada govornik želi da uzme reč ili kada želi da iskaže svoje mišljenje. Takve su sledeće rečenice:

教師として*いわせて*いただければ、...⁶⁴⁹

Ako mi dozvolite da govorim u svojstvu učitelja...⁶⁵⁰

私に*いわせると*、奥さんが好きになったから世間が嫌いになるんですもの⁶⁵¹

Ako dopustite da kažem svoje mišljenje, smatram da je učitelj omrznuo svet zato što je zavoleo Vas.⁶⁵²

私に*いわせると*、彼は我慢と忍耐の区別を了解していないように思われたのです。⁶⁵³

⁶⁴³ Aozora, Shiro.

⁶⁴⁴ Akutagava 2004, str. 12.

⁶⁴⁵ Murakami 1988a, str. 394.

⁶⁴⁶ Murakami 2013, str. 187.

⁶⁴⁷ Soseki 1965, str. 388.

⁶⁴⁸ Soseki 2003, str. 58.

⁶⁴⁹ Murakami 2001, str. 278.

⁶⁵⁰ Murakami 2004, str. 190.

⁶⁵¹ Soseki 1965, str. 387.

⁶⁵² Soseki 2003, str. 57.

Po mom mišljenju, K. nije umeo da razlikuje trpljenje od strpljenja.⁶⁵⁴

悪く云ふものに申させますと、それが良秀の絵の邪道に落ちてゐる、何よりの証拠ださうでございます。⁶⁵⁵

Za one koji rdavo govore o Jošihideu to je najbolji dokaz da su se u njegove slike umešale nečastive sile.⁶⁵⁶

U japanskoj rečenici se javljaju oblici kondicionala sa nastavcima *-tara*, *-ba*, *-to*. I u prevodu na srpski kondicionalna rečenica ima istu pragmatičku funkciju u učtivom obraćanju. Najčešće je uloženi kauzirani govornik, a u uloženi kauzatora drugo lice jednine ili množine. U poslednjoj rečenici u uloženi kauzirani je treće lice. U prevodu kondicionalnom rečenicom, situacija se najčešće iskazuje konstrukcijom sa glagolima *dozvoliti* ili *dopustiti* kojim se radnja iskazuje iz perspektive kauzatora: ako mi dopustite da govorim; ako mi dozvolite da kažem. Jedna od prevodnih varijanti je i glagolski izraz „ako mene pitate“, kao i predložko-padežne konstrukcije „po mom mišljenju“, „za mene“ i dr.

Kao što se vidi, u prevodu na srpski značenja kauzativa dozvole iskazuju se najčešće glagolom *dozvoliti* ili *dopustiti*, kao reprezentom značenja spoljašnje deontičke mogućnosti, bilo da je reč o pravoj dozvoli ili o učtivom obraćanju kada se traži reč. Rečenica se i u prevodu iskazuje iz perspektive kauzatora u uloženi davaoca dozvole, dok je kauzirani iskazan imenicom u dativu kao primalac dozvole. Kauzirana radnja izražava se dopunskom rečenicom.

4.1.5. Prevođenje kauzativa puštanja

Kod kauzativa puštanja ili nemešanja, slično kauzativu dozvole, inicijator radnje je kauzirani. Za razliku od kauzativa dozvole, međutim, kauzirani samoinicijativno vrši radnju i ne tražeći dozvolu od kauzatora, dok je uloga kauzatora pasivna. Iako kauzator poseduje izvesnu moć da spreči kauzirani, on ga pušta da obavi radnju, jer se sam sa tim slaže. Ove rečenice izražavaju i situaciju kada kauzator pušta kauzirani iako se sa tim ne slaže, protiv

⁶⁵³ Soseki 1965, str. 479.

⁶⁵⁴ Soseki 2003, str. 190.

⁶⁵⁵ Aozora, Rashomon.

⁶⁵⁶ Akutagava 2011, str. 8.

svoje volje, jer nema drugog izbora. Izražena je volja kauziranog, kao što pokazuju sledeći primeri:

それで彼の思う通りにさせて、私は手を引きました。⁶⁵⁷

Povukao sam se, puštajući ga da uradi kako želi.⁶⁵⁸

いずれにせよそれはあの子自身に決めさせればいいことでしょうか?⁶⁵⁹

U svakom slučaju, zar nije bolje da je **pustite da sama o tome odluči**?⁶⁶⁰

どうしてお母あさまの行くえが知れないのだろう、もし役人なんぞに任せて調べさせて、自分が捜し歩かぬのを神仏が憎んで逢わせて下さらないのではあるまいか⁶⁶¹

Zašto ne mogu da saznam gde mi je majka? Da me možda bogovi i Buda ne mrze, i neće da mi dozvole da je nađem zato što sam nadležnima prepustio da je traže, umesto da idem sam da je tražim?⁶⁶²

Kao što pokazuju rečenice, volja kauziranog može biti i eksplicitno iskazana izrazima kao što je *omou toori ni* (onako kako želi); *jishin* (sam). Kada je kauzirani iskazan u okviru datih izraza, padeška oznaka uz imenicu kauziranog određena je njegovom službom unutar izraza. Takav je prvi primer, gde je kauzirani u ulozi subjekta odnosne rečenice *omou toori ni*, te je označen rečom *no*. Inače, kauzirani je označen padeškom rečom *ni* kod prelaznih odnosno *wo* u slučaju neprelaznih glagola. Po pravilu, ovaj tip kazativnosti prevodi se glagolom *pustiti*. Kauzirani je iskazan imeničkom frazom u funkciji direktnog objekta glagola *pustiti*, a radnja kauziranog je iskazana izričnom dopunskom rečenicom *da* + prezent. Upotreba glagola *prepustiti* u poslednjem od gorenavedenih primera ukazuje na značenja kauzativa kao što su nemešanje, nemanje drugog izbora ili puštanje protiv svoje volje.

4.1.6. Prevođenje kauzativa kontrapermisivnosti

Glavna morfološka odlika kauzativa kontrapermisivnosti jeste da je glagol u odričnom obliku, *sasenai*. Opšte značenje kontrapermisivnosti realizuje se kao neko od

⁶⁵⁷ Soseki 1965, str. 474.

⁶⁵⁸ Soseki 2003, str. 184.

⁶⁵⁹ Murakami 1988b, str. 135.

⁶⁶⁰ Murakami 2013, str. 288.

⁶⁶¹ Aozora, Sanshou.

⁶⁶² Ogai 2012, str. 69.

sledećih značenja: zabrana, suzbijanje, sprečavanje, odvrćanje ili nepuštanje. Slično kao kod kauzativa puštanja, inicijator radnje je kauzirani, ali kauzator svesno i voljno onemogućava izvršenje radnje. I ovde izraz volje kauziranog da izvrši radnju može biti eksplicitno dat u rečenici.

淋(さむ)しいからもっといてくれというのが重(おも)な理由であったが、母や私が、食べたいだけ物を食べさせないという不平を訴えるのも、その目的の一つであつたらしい。⁶⁶³

Glavni razlog tome je bila očeva usamljenost, ali, po mom uverenju, i želja da se nekome požali na majku i mene koji mu nismo dozvoljavali da jede koliko je hteo.⁶⁶⁴

絶対後悔させないから。⁶⁶⁵

Neću ti dozvoliti da zažališ.⁶⁶⁶

U prvom primeru, izraz *tabetaidake* (jesti do mile volje) je eksponent volje kauziranog. Kao što pokazuju primeri, u srpskom jeziku opšte značenje kontrapermisivnosti sadržano u ovom tipu kauzativa („onemogućiti“) često se prevodi glagolom *dozvoliti* u odričnom obliku koji za dopunu ima indirektni objekat (kauzirani) i izričnu rečenicu. Subjekat ovog glagola je kauzator, dok je kauzirani istovremeno u ulozi indirektnog objekta i subjekta izrične rečenice. Drugi primer pokazuje da se glagol *dozvoliti* u odričnom obliku ovde ne koristi u pravom značenju davanja dozvole jer je glagol u osnovi *koukai suru* (zažaliti) nevoljan. Glagole kontrapermisivnosti odlikuje implikativnost.

旅人に足を留めさせまいとして、行き暮れたものを路頭に迷わせるような掟を、国守はなぜ定めたものか。⁶⁶⁷

Zašto li je gospodar izdao naredbu da se putnici koje mrak uhvati na putu ne smeju primiti na prenoćište?⁶⁶⁸

U gornjem primeru u prevodu je upotrebljen modalni glagol *smeti*, kao nosilac značenja spoljašnje mogućnosti, i to u odričnom obliku. Radnja kauziranog iskazana je glagolom *primiti* u infinitivu, u ulozi dopune.

⁶⁶³ Soseki 1965, str. 429.

⁶⁶⁴ Soseki 2003, str. 121.

⁶⁶⁵ Murakami 1988b, str. 102.

⁶⁶⁶ Murakami 2013, str. 269.

⁶⁶⁷ Aozora, Sanshou.

⁶⁶⁸ Ogai 2012, str. 48.

U sledećem primeru značenje kontrapermisivnosti prevedeno je budućim vremenom glagola *narediti* odnosno *plaćati* u odričnom obliku. Ono, međutim, ne referiše o budućoj radnji, već je to stav govornika prema tome da li će se radnja izvršiti. Buduće vreme je upotrebljeno u modalnom značenju. Značenje se može izraziti i parafrazom sa glagolom *dozvoliti*: nikome neću dozvoliti da mi naređuje niti da mi plaća.

誰にも余計な口は出させない。金も出させない。⁶⁶⁹

Niko meni neće naređivati. Niti će mi plaćati.⁶⁷⁰

Kao što se vidi, posebna značenja kontrapermisivnosti u japanskim kauzativnim rečenicama u prevodu na srpski najčešće se realizuju perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom *dozvoliti* u odričnom obliku kada se situacija iskazuje sa tačke gledišta kauzatora. Ukoliko se situacija iskaže iz perspektive kauziranog, prevodi se perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom *smeti* u odričnom obliku.

4.1.7. Prevođenje kauzativa samoprekora, žaljenja ili kajanja

Kauzativ samoprekora, žaljenja ili kajanja izražava osećaj odgovornosti kauzatora za događaj. Rečenica je u prvom licu jednine. Govornik-kauzator oseća žaljenje, kajanje ili krivicu zbog toga što je izazvao događaj ili zbog toga što nije sprečio da se događaj realizuje. Često je radnja izvršena bez njegovog učešća i kontrole, zbog čega je osećaj odgovornosti govornika samo subjektivan. S obzirom na datu semantičku pozadinu obavezno je i značenje modalnosti. Tipična je sledeća rečenica:

うぬまで死なせてなるものか⁶⁷¹

Misliš da ću dozvoliti da mi umre još jedna?⁶⁷²

Glagol *dozvoliti* u prevodu ne izražava davanje dozvole već preuzimanje odgovornosti i samoprekor govornika. To osećanje je dodatno naglašeno upotrebom lične

⁶⁶⁹ Murakami 1988b, str. 189.

⁶⁷⁰ Murakami 2013, str. 320.

⁶⁷¹ Aozora, Sanshou.

⁶⁷² Ogai 2012, str. 53.

zamenice u dativu (tzv. dativ štete ili *dativ incommodi*⁶⁷³), čime se na govornika ukazuje i kao na doživljavača.

Obrađeni korpus nije nudio dovoljno primera za ovaj tip kauzativne rečenice, te su zaključci o njemu ograničeni.

4.1.8. Prevođenje kauzativa okrivljavanja drugog

Slično kauzativu samoprekora, i kauzativ okrivljavanja drugog izražava subjektivni doživljaj govornika o odgovornosti kauzatora za događaj. Kauzator je drugo ili treće lice. I ovde je prisutno značenje modalnosti. Navodimo sledeći primer:

僕にあんな役をやらせるのはひどい。⁶⁷⁴

Neoprostivo je to što su mi dodelili onakvu užasnu ulogu.⁶⁷⁵

U datoj rečenici kauzator nije iskazan već je kontekstom nagovešteno treće lice, kojem se ovde zamera što je izazvalo događaj. Kauzirani je govornik. Kauzativ monotranzitivnog glagolskog izraza *yaku wo yaru* (igrati ulogu) preveden je ditranzitivnim oblikom *dodeliti ulogu*, sa kauziranim u ulozi indirektnog objekta. Rečenica i leksički izražava prebacivanje krivice upotrebom prideva *hidoi* (užasan).

Obrađeni korpus nije dao dovoljno primera ni za ovaj tip kauzativne rečenice.

4.1.9. Prevođenje kauzativa nevoljnih glagola

Rečenice kauzativa nevoljnih glagola izražavaju sledeća značenja: kada je izvor radnje kauzator rečenica izražava izazivanje promene (namerne ili nenamerne); kada je izvor radnje kauzirani rečenica izražava ostavljanje na miru. Kada je izvor radnje kauzator, on vrši neki podstrek ili poseduje neku osobinu čije dejstvo donosi promenu na kauziranom. Kada je izvor radnje kauzirani, bez obzira na postojanje kauzatora, radnja se javlja kao osobina ili priroda samog kauziranog usled dejstva okolnosti u kojima se našao. Kauzator u tom slučaju sprečava odnosno ne sprečava realizaciju te radnje. Glagoli kojim je iskazana

⁶⁷³ Termin je prema: Smiljka Stojanović, *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd, Filološki fakultet, 1996.

⁶⁷⁴ Murakami 1988a, str. 240.

⁶⁷⁵ Murakami 2013, str. 148.

radnja kauziranog najčešće su glagoli psiho-fizičke ili društvene aktivnosti i stanja koja se javljaju na podstrek kauzatora kao tok ili ishod. Samim tim ni podstrek kauzatora ne može biti u vidu govornog čina već je to njegova stvarna i konkretna radnja, svojstvo ili stanje. Takva situacija se najčešće iskazuje zavisnosloženom rečenicom. Kauzator vrši radnju zavisne rečenice, iskazanu vezivnim oblikom glagola *-te*, i time izaziva promenu stanja kauziranog. Dok kauzator izaziva kauziranu radnju namerno ili nenamerno, radnja kauziranog je, po pravilu nevoljni čin. Kada kauzator nenamerno izaziva promenu ili kada je njegova radnja nevoljna, rečenica izražava uzročno-posledični odnos. Rečenice zabeležene u korpusu, međutim, nisu nudile primere sa ovakvim sintaksičkim rešenjem kojim će se denotirati konkretan oblik kauzirajuće radnje ili aktivnosti kauzatora.

Sledeće su rečenice iz korpusa koje izražavaju izazivanje promene u kauziranom:

あるいは彼らは僕をぐったりさせて、それによって真実をひっぱりだそうとしたら、わざとこういう下らない事務作業を続けているのかもしれない。⁶⁷⁶

Ili to oni hoće da me izmore da bi izvukli pravu istinu, pa namerno produžavaju ovaj svoj besmisleni administrativni posao unedogled.⁶⁷⁷

Kao što pokazuje primer, glagol kojim se iskazuje radnja kauziranog (*guttari suru*, umoriti se) je glagol psiho-fizičkog stanja i neprelazan je. U kauzativu postaje prelazan, sa imenicom kauziranog kao direktnim objektom. Kauzator je na mestu subjekta i nekim svojim činom svesno i namerno izaziva promenu stanja kauziranog, što je i naglašeno upotrebom priloga *wazato* (namerno). U srpskom jeziku glagoli psiho-fizičkog stanja su najčešće povratni i imaju svoj prelazni parnjak koji nastaje oduzimanjem povratne rečice *se*. Stoga se ovde kauzativni glagol prevodi prelaznim, a voljnost kuzatora iskazana je prilogom *namerno* i modalnim glagolom *hteti* u perifrastičnoj konstrukciji. Ukoliko prelazni oblik ne postoji, u prevodu su moguća druga gramatička sredstva, kao što je u sledećim primerima:

しかし人間らしくない意味をKに納得させるためにその言葉を使い出した私には、出立点がすでに反動的でしたから、それを反省するような余裕はありません。⁶⁷⁸

Tu sam reč upotrebio pokušavajući da mu dokažem šta nije ljudski...⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ Murakami 1988a, str. 296.

⁶⁷⁷ Murakami 2013, str. 178.

⁶⁷⁸ Soseki 1965, str. 488.

U navedenoj rečenici u nedostatku odgovarajućeg prelaznog parnjaka, kauzativni oblik neprelaznog glagola psiho-fizičke aktivnosti *nattoku suru* (shvatiti) preveden je na srpski glagolom *dokazati*, koji prema glagolu *shvatiti* stoji kao glagol odnosne opozicije. U datom primeru kauzativni glagol je predikat namerne zavisne rečenice kojom se izražava volja kauzatora. Značenje voljnog izazivanja radnje od strane kauzatora realizovano je u prevodu glagolom *pokušati* u perifrastičnoj konstrukciji.

Sledeća rečenica u prevodu se realizuje perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom prinude *terati*:

嫌な汗をかかせる。⁶⁸⁰

Teraju ga da se odvratno znoji.⁶⁸¹

U datoj rečenici kauzirana radnja je izražena glagolskim izrazom *ase wo kaku* (znojiti se), kolokacija koja u strukturi sadrži pravi objekat i sintaksički predstavlja prelazni glagol. To je, međutim, glagol nevoljne fiziološke radnje, koji se prevodi neprelaznim glagolom. Pošto glagol *znojiti se* u srpskom nema odgovarajući prelazni parnjak, kauzativni glagol je preveden perifrastičnom konstrukcijom, glagolom *terati* uz izričnu dopunsku rečenicu kojom se izražava radnja kauziranog. Kauzirani je u ulozi direktnog objekta. Glagol *terati* je često nosilac značenja kauzativnosti i u prevodu rečenica kauzativa prisile. Razlikuju se, međutim, u vrsti podstreka kauzatora. Dok je podstrek u rečenicama kauzativa prisile verbalne prirode, kod kauzativa nevoljnih radnji to nije prisila u pravom smislu, već je neki čin ili osobina kauzatora kojom on izaziva promenu stanja kauziranog.

Kada pomenuta gramatička sredstva nisu moguća, u prevodu se menja rečenična perspektiva. Takav je sledeći primer.

学生運動にかかわってどうこうとか、恋人を妊娠させて捨ててどうこうというようなかなり月並みな傷だったが、まあ何もないよりはましだった。⁶⁸²

Banalne patnje, te nešto u vezi sa studentskim pokretom, te zato što je ostavio devojkicu koja je sa njim zatrudnela, no bolje išta nego ništa.⁶⁸³

⁶⁷⁹ Soseki 2003, str. 203.

⁶⁸⁰ Murakami 1988a, str. 307.

⁶⁸¹ Murakami 2013, str. 189.

⁶⁸² Murakami 1988a, str. 66.

U datoj rečenici neprelazni glagol u osnovi kauzativa *ninshin suru* (zatrudneti) u srpskom nema prelazni parnjak, te se situacija saopštava iz perspektive kauziranog (devojka). Kauzator je izražen imeničkom frazom u predložkoj konstrukciji, u instrumentalu s predlogom *sa*.

Obrađeni korpus nije nudio primere rečenica koje izražavaju ostavljanje ili neostavljanje na miru.

Iz prikazanog se vidi da se kauzativ nevoljnih glagola u značenju kauzatorovog namernog izazivanja promene prevodi voljnim prelaznim glagolom ili perifrastričnom konstrukcijom. U nedostatku prelaznog glagola menja se rečenična perspektiva i rečenica se prevodi neprelaznim glagolom sa tačke gledišta kauziranog. Kauzativ ostavljanja odnosno neostavljanja na miru prevodi se najčešće perifrastričnom konstrukcijom s glagolima *ostaviti* ili *pustiti*, odnosno *dozvoliti* ili *dopustiti* u odričnom obliku.

4.2. Prevođenje kauzativnih rečenica koje izražavaju uzročni odnos

Kauzativne rečenice koje izražavaju uzročni odnos su po svojim sintaksičko-semantičkim svojstvima najkompleksnije od svih analiziranih tipova. U ulozi kauziranog i kauzatora mogu biti imenice sa oba semantička obeležja živo */+/* i živo */-/*. Tako one izražavaju odnose među ljudima, odnose među pojavama kao i odnose među ljudima i pojavama. U ulozi kauzatora odnosno uzročnika radnje kauzativnog glagola su imenice koje opisuju pojavu, događaj ili proces, ali i imena ljudi. Uzročnik može biti spoljašnji (prirodne pojave, ljudske aktivnosti i proizvodi tih aktivnosti, vremenske ili prostorne okolnosti) ili unutrašnji (psiho-fizička pojava ili stanja, imaginativne i misaone aktivnosti, sadržaj, svojstvo ili iskustvo refleksivnih aktivnosti koji u čoveku izaziva drugu psiho-fizičku pojavu). Kada je u ulozi nosioca uzročnog događaja imenica čoveka, tada se misli na neku njegovu osobinu ili aktivnost i sl. Ovakve rečenice izražavaju: promenu stanja čoveka i odnos između pojava. U okviru grupe rečenica koje izražavaju promenu stanja čoveka uvrstavamo i uzročne rečenice sa glagolima psihičkih radnji.

⁶⁸³ Murakami 2013, str. 109.

4.2.1. Prevođenje kauzativnih uzročnih rečenica koje izražavaju promenu stanja čoveka

Rečenice sa uzročnim odnosom koje izražavaju promenu stanja čoveka na mestu kauziranog imaju imenicu u značenju čoveka, čovekovog dela tela, njegovog ponašanja ili svojstva, ili je u ulozi „kauziranog“ neka pojava koju događaj izaziva u čoveku, dok je sama imenica čoveka u ulozi mesne odredbe, kao mesto na kome je pojava izazvana. Ako smo kauzatorom nazvali nosioca kauzirajuće situacije sa odlikom živo /+/, nosioca uzročne situacije, koji je kod ovog tipa rečenica po pravilu neživo, nazvaćemo „uzročnik“. Uzročni događaj može biti iskazan: glagolskom ili pridevskom frazom uz nominalizator *no* ili *koto*; zasebno rečenicom; nezavisnom klauzom u okviru složene rečenice; zamenicom *sore* (to); imenicom koja iskazuje događaj. Uzročnik može biti spoljašnji ili unutrašnji. Delimo ih prema vrsti entiteta u ulozi kauziranog.

4.2.1.1. Prevođenje rečenica kod kojih je kauzirani čovek

Imenica u značenju čoveka u ulozi je direktnog objekta kauzativnog glagola, dok je na mestu subjekta imenica kojom se iskazuje uzročni događaj, pojava ili stvar. Spoljašnji uzročnik promene na / u čoveku mogu biti prirodne pojave, ljudske aktivnosti (jezička i dr.), proizvodi tih aktivnosti (reči, izrazi osećanja i dr.), vremenske ili prostorne okolnosti. To može biti i imenica čoveka ako čovek ne deluje kao voljno i agentivno biće, već se misli na neku njegovu aktivnost ili osobinu, odnosno daje mu se značenje događaja. Kao unutrašnji uzročnik javljaju se psiho-fizičke pojave ili stanja, imaginativne i misaone aktivnosti, kao i njihov sadržaj i dr. Primeri ovakvih rečenica su brojni. Navodimo ih prema tipu uzročnika.

Sledeće rečenice imaju ljudske aktivnosti i proizvode tih aktivnosti u ulozi kauzatora:

でも彼女の声の小ささが僕を緊張させた。⁶⁸⁴

Ali njen tihi glas me je uznemirio.⁶⁸⁵

けれどもKはやはり私を満足させるような答えをしません。⁶⁸⁶

⁶⁸⁴ Murakami 1988a, str. 18.

⁶⁸⁵ Murakami 2013, str. 14.

Ali K nije davao odgovore koji bi me zadovoljavali.⁶⁸⁷

しかしその響きは...確実にぼくを覚醒させた。⁶⁸⁸

Međutim,..., taj zvuk me je osvestio.⁶⁸⁹

あるいは私の脳髄よりも、私の過去が私を圧迫する結果こんな矛盾な人間に私を変化させるのかも知れません。⁶⁹⁰

Moj razum je možda nadvladala moja prošlost i preobrazila me u tako nedosledno biće.⁶⁹¹

U datim rečenicama na mestu subjekta-uzročnika su sledeće apstraktne imenice koje iskazuju proizvode ljudske aktivnosti kao što su jezičke ili govorne, zatim zvučne proizvode čovekovih kretnji ili rezultat prošlih radnji: *koe no chiisasa* (tihi glas); *kotae* (odgovor); *hibiki* (zvuk); *kako* (prošlost). U osnovi kauzativnih glagola su sledeći neprelazni glagoli koji iskazuju stanja čoveka-kauzirano: *kinchou suru* (strepeti; biti uznemiren); *manzoku suru* (biti zadovoljan); *kakusei suru* (biti svestan); *henka suru* (preobraziti se). Pošto navedeni glagoli imaju svoje prelazne parnjake u srpskom jeziku, ove rečenice se prevode rečenicom s prelaznim glagolom.

Sledeće dve rečenice iskazuju sličnu situaciju, iako na mestu subjekta imaju imenicu za živo. Kauzirajuća situacija čiji je nosilac subjekat bliže je određena priloški, dopunom kojom ukazuje na okolnosti:

Kは中学にいた頃から、宗教とか哲学とかいうむずかしい問題で、私を困らせました。⁶⁹²

Još od gimnazijskih dana K. me je zbunjivao teškim pitanjima iz religije i filozofije.⁶⁹³

坊さんがその点でKを満足させたかどうかは疑問ですが、...⁶⁹⁴

Ne znam da li je sveštenik u tom pogledu uspeo da zadovolji njegovu znatiželju ili ne...⁶⁹⁵

Date rečenice se i u srpskom jeziku sintaksički realizuju na isti način, tako što situaciju iskazuju iz perspektive kauzatora. U prvoj rečenici imenica proizvoda ljudske

⁶⁸⁶ Soseki 1965, str. 507.

⁶⁸⁷ Soseki 2003, str. 227.

⁶⁸⁸ Murakami 2001, str. 246.

⁶⁸⁹ Murakami 2004, str. 168.

⁶⁹⁰ Soseki 1965, str. 444–445.

⁶⁹¹ Soseki 2003, str. 144.

⁶⁹² Soseki 1965, str. 471.

⁶⁹³ Soseki 2003, str. 180.

⁶⁹⁴ Soseki 1965, str. 488.

⁶⁹⁵ Soseki 2003, str. 202.

aktivnosti, koja je neposredni uzročnik, označena je pomoćnom padeškom rečcom *de* (*mondai-de*, pitanjima) u značenju sredstva ili uzroka. I u srpskom je prevedena oblikom instrumentala uzroka, „teškim pitanjima“. Kauzativni glagol u osnovi ima glagol *komaru* (biti na mucu) i preveden je prelaznim oblikom u srpskom „zbunjivati“ (mučiti) sa imenicom kauzatora u ulozi direktnog objekta, kao što je u japanskoj rečenici. U drugoj rečenici, okolnost je data izrazom *sono ten-de*, što se u srpskom realizuje priloškom odredbom „u tom pogledu“. U oba jezika date priloške odredbe imaju značenje mesta.

U sledećoj rečenici okolnost pod kojom nastaje kauzirana radnja iskazana je zavisnom uslovnom klauzom u okviru složene rečenice:

でも二人が一緒になると、その組み合わせは僕をひどく疲れさせた。⁶⁹⁶

Ali kad su njih dve zajedno, ta kombinacija me je užasno iscrpljivala.⁶⁹⁷

Data okolnost je iskazana uslovnom klauzom, a zatim se na nju ukazuje i apstraktnom imenicom *sono kumiawase* (ta kombinacija) u ulozi subjekta glavne kauzativne rečenice. Kauzativni glagol izveden iz glagola stanja *tsukareru* (umoriti se) prevodi se prelaznim glagolom. Rečenica u prevodu na srpski sintaksički se realizuje na isti način kao japanska rečenica.

I sledeća rečenica u ulozi kauzatora-uzročnika na mestu subjekta ima proizvod čovekove aktivnosti, imenica *nakigoe* (plač):

その泣き声は彼の周囲へ、一時に父や母を集まらせた。⁶⁹⁸

Na taj plač se istog trenutka oko njega okupiše i otac i majka.⁶⁹⁹

Glagol u osnovi kauzativa je neprelazan, *atsumaru* (okupiti se). U japanskom jeziku postoji njegov prelazni parnjak, ali njegova upotreba ne bi iskazala značenje kauzativa. Tako je i u srpskom. Iako glagol ima svoj prelazni parnjak u srpskom jeziku, rečenica je prevedena neprelaznim glagolom i sa promenjenom perspektivom, iskazana iz perspektive kauziranog. U tom pogledu ova rečenica se izdvaja od ostalih. Spoljašnji uzročnik

⁶⁹⁶ Murakami 1988b, str. 207.

⁶⁹⁷ Murakami 2013, str. 330.

⁶⁹⁸ Aozora, Shiro.

⁶⁹⁹ Akutagava 2004, str. 36.

kauzirane situacije preveden je imenicom u obliku akuzativne konstrukcije s predlogom *na*, „na taj plač“. Slična je i sledeća rečenica.

そこには何の感情も含まれていなかったが、その視線は僕をどきどきさせた。⁷⁰⁰

U njemu nije bilo nikakvog osećanja, ali mi je zbog tog pogleda srce jako zakucalo.⁷⁰¹

Kada glagol u osnovi kauzativa nema odgovarajući prelazni oblik, kao u primeru *dokidoki suru* kauzativni glagol se prevodi neprelaznim glagolom „zadrhtati (srce)“ ili izrazom „kucati (srce)“ uz imenicu bića u ulozi logičkog subjekta. Uzročnik je preveden imenicom u genitivnoj konstrukcije s predlogom *zbog*, „zbog tog pogleda“.

U sledećim rečenicama na kauzirajuću situaciju se ukazuje zamenicom *sore* (to):

それは彼女をおびえさせる。⁷⁰²

To ju je uplašilo.⁷⁰³

そしてそれは僕を微笑ませた。⁷⁰⁴

I to me je zasmejalo.⁷⁰⁵

Ovakve rečenice se identično realizuju i u prevodu na srpski jezik. Kauzativni glagol u osnovi ima glagole osećanja *plašiti se* (*obieru*) odnosno nevoljnih radnji *smejati se* (*hohoeru*) i prevodi se prelaznim glagolom. Na mestu direktnog objekta je lice nosilac datih osećanja odnosno vršilac navoljne radnje, dok je na mestu subjekta zamenica *to* koja ukazuje na kauzirajuću situaciju.

U ulozi uzročnika mogu biti i apstraktne imenice i imena predmeta ili mesta. Takve su sledeće rečenice.

部屋の中の静けさは僕をたまらない気持ちにさせた。⁷⁰⁶

Tišina u sobi me je ispunila nemirom.⁷⁰⁷

⁷⁰⁰ Murakami 1988a, str. 200.

⁷⁰¹ Murakami 2013, str. 123.

⁷⁰² Murakami 2001, str. 214.

⁷⁰³ Murakami 2004, str. 146.

⁷⁰⁴ Murakami 1988b, str. 56.

⁷⁰⁵ Murakami 2013, str. 243.

⁷⁰⁶ Murakami 1988b, str. 263.

⁷⁰⁷ Murakami 2013, str. 363.

私を驚かせたハンケチ付きの古い麦藁帽子が自然と閑却されるようになった。⁷⁰⁸

Stari slamnati šešir sa peškirićem, koji me je tako iznenadio kad sam ga ugledao na ocu, sada je bio odložen.⁷⁰⁹

それともあなたはあまりにもクールで、あなたを驚かせるにはローマぐらいで足りないかもしれない。⁷¹⁰

Ili si možda toliko *cool* da ni Rim neće biti dovoljan da te iznenadi.⁷¹¹

Apstraktna imenica *shizukesa* (tišina) u ulozi uzročnika u prvoj rečenici govori o specifičnoj osobini datog prostora, *heya-no naka-no shizukesa* (tišina u sobi). I ostale imenice predmeta i mesta u ulozi uzročnika nisu uzrok same po sebi već je to neka njihova specifična osobina ili svojstvo. Kautzivni glagoli u osnovi imaju glagole nevoljnih radnji odnosno stanja i prevedeni su prelaznim glagolima, sa kauziranim u ulozi direktnog objekta. Neke od prevodnih varijanti su i glagolski izrazi „ispuniti nemirom“ i „izazvati napetost“. U prevodu glagolskim izrazom *izazvati napetost* kauzirani je iskazan imeicom u lokativnoj konstrukciji s predlogom *u*, kao mesto na kome se promena javlja.

U ulozi subjekta kautzivne rečenice ovog tipa stoje i imena ljudi, ali tada čovek ne deluje kao voljno i agentivno biće, već se tada, slično prethodnom, misli na neku njegovu aktivnost ili osobinu, te deluje kao uzrok. Takve su sledeće rečenice.

殊に内供を怒らせたのは、例の悪戯な中童子である。⁷¹²

A onaj koji ga je posebno ljutio, bio je nestašni mladi sluga.⁷¹³

あなたってわりに人のことを落ち込ませるのね。⁷¹⁴

Ti baš umeš da oneraspoložiš čoveka.⁷¹⁵

U prvoj rečenici osobina kauzatora je i eksplicitno iskazana, *itazurana chuudoushi* (nestašni mladi sluga). U drugoj rečenici kauzator je iskazan ličnom zamenicom drugog lica i to kao deo rečenične strukture „imenica-tte,...glagol-noda“, kojom se ističe neko svojstvo pojma iskazanog imenicom, što je u prevodu iskazano glagolom *umeti* sa

⁷⁰⁸ Soseki 1965, str. 422.

⁷⁰⁹ Soseki 2003, str. 110.

⁷¹⁰ Murakami 2001, str. 103.

⁷¹¹ Murakami 2004, str. 74.

⁷¹² Aozora, Hana.

⁷¹³ Akutagava 2002, str. 12.

⁷¹⁴ Murakami 1988b, str. 86.

⁷¹⁵ Murakami 2013, str. 260.

dopunskom rečenicom koja izražava kauzirajuću radnju. Kauzativni glagoli obe rečenice prevedeni su prelaznim oblicima neprelaznih glagola u osnovi *okoru* (ljutiti se) i *ochikomu* (biti nerasoložen).

Kao što se vidi, rečenice koje izražavaju promenu stanja čoveka podudaraju se sa rečenicama kauzativa nevoljnih glagola u onom domenu gde je uzročnik čovek, odnosno njegova osobina, nevoljna radnja ili voljna radnja koja nema za cilj namerno izazivanje promene. Prevodni ekvivalent ovog tipa rečenice je rečenica sa prelaznim glagolom i imenom kauzatora u nominativu u ulozi subjekta, odnosno kauziranog u akuzativu u ulozi direktnog objekta. Kada glagol nema svoj prelazni parnjak prevodi se rečenicom sa neprelaznim glagolom, sa izmenjenom perspektivom u odnosu na japansku rečenicu i kauziranim u ulozi subjekta. Tada se uzročnik izražava predložko-padežnom konstrukcijom sa značenjem uzroka, kao što je akuzativna konstrukcija s predlogom *na* ili genitivna konstrukcija s predlogom *zbog*. Uzročnik se realizuje i priloški, kao dopuna kojom se ukazuje na okolnosti koje su uzrokovale promenu stanja kauziranog, priloškom odredbom za mesto kao i oblikom instrumentala uzroka. Kauzirajuća situacija može da se izrazi kao okolnost pod kojom nastaje kauzirana radnja zavisnom uslovnom rečenicom. Mogući su prevodi izrazima s glagolima *ispuniti* ili *izazvati* uz imenicu kojom se izražava osećanje kauziranog, kao što su „ispuniti nemiro“ i „izazvati napetost“. Kauzirani se tada tretira kao mesto u kojem se dato osećanje javlja, pa se prevodi nekom od predložko-padežnih konstrukcija koje primarno izražavaju prostorne odnose, kao što je lokativna konstrukcija s predlogom *u* u ulozi priloške odredbe za mesto. Na kauzirajuću situaciju se može ukazati zamenicom *sore* (to), što se identično realizuje i u prevodu.

4.2.1.2 Prevođenje rečenica kod kojih je kauzirani čovekova otuđiva ili neotuđiva svojina

Slično rečenicama kauzativa posesora, o kojima će biti reči kasnije, i ovaj tip uzročnih rečenica izražava odnos posesije i u ulozi direktnog objekta kauzativnog glagola ima imenicu sa značenjem otuđive ili neotuđive svojine (deo tela, ponašanje, svojstvo ili vlasništvo čoveka) u kojem se usled nekog uticaja vrši promena. Vrlo često to su imenice sa značenjem „osećanje“ ili „raspoloženje“, kao što smo već pomenuli. Razlikuju se, međutim,

po tome što je kod kauzativa posesora imenica čoveka-posesora u ulozi subjekta, dok je ovde, ukoliko je iskazana, u ulozi atributiva uz imenicu posesuma, označena rečcom za pripadnost *no*. Čovek kao posesor odnosno celina predstavlja doživljavača. Rečenica ima strukturu „(stvar / događaj)-ga ((čovek=posesor)-no) (deo / svojstvo)-wo neprelazni glagol-saseru“. Kauzator-uzročnik može biti i spoljašnji i unutrašnji. Za razliku od prethodne grupe rečenica, ovde su zastupljena oba uzročnika. Česte su rečenice u kojima je uzročni događaj iskazan pridevskom ili glagolskom frazom uz nominalizator *no* ili *koto*. Najpre navodimo rečenice sa spoljašnjim uzročnikom.

月の光はそこにあるあらゆる音をゆがめ、意味を洗い流し、心のゆくえを惑わせていた。⁷¹⁶

Mesečev zrak je izobličavao svaki zvuk, spirao značenja, pomućivao um.⁷¹⁷

ゆるやかな風が吹いて、若い娘たちのスカートを柔らかく揺らせ、...⁷¹⁸

Povetarac je devojkama meko nijhao rubove sukanja...⁷¹⁹

告白はぼうとしていた。それでいて明らかに私の神経を震わせた。⁷²⁰

Učiteljeva ispovest je bila maglovita, ali je ipak uzdrimala moje živce.⁷²¹

Gornje rečenice na mestu subjekta-uzročnika imaju prirodnu pojavu, čovekovu aktivnost ili proizvod čovekove aktivnosti. U datim rečenicama uzročnik je tema i zajednički je subjekat više klauza. I u prevodu na srpski je postignuto isto upotrebom prelaznog oblika glagola. Na mestu direktnog objekta kauzativnog glagola su imenice koje se odnose na čovekovu psihu ili deo tela kao neotuđiva svojina *kokoro no yukue* (um), *mi no ue* (život), *shinke* (živci) i imenica predmeta kao otuđivo vlasništvo *sukaato* (suknja). U prvoj rečenici imenica čoveka kao posesora nije iskazana i rečenica ima opšte značenje. U ostalim rečenicama stoji u atributivnoj ulozi u posvojnem obliku, označena pomoćnom rečcom za pripadnost *no*. Imenica čoveka prevodi se i oblikom prisvojne zamenice ili oblikom dativa posesije.

⁷¹⁶ Murakami 2001, str. 252.

⁷¹⁷ Murakami 2004, str. 172.

⁷¹⁸ Murakami 2001, str. 46.

⁷¹⁹ Murakami 2004, str. 36.

⁷²⁰ Soseki 1965, str. 385.

⁷²¹ Soseki 2003, str. 54.

U sledećim rečenicama uzročni događaj je iskazan pridevskom ili glagolskom frazom uz nominalizator *no* ili *koto*:

唇が目立つて赤いのが、如何にも獣めいた心もちを起させたものでございます。⁷²²

... a njegove upadljivo crvene usne, budile bi u vama osećaj da gledate neku zver.⁷²³

そういうのがどれぐらい気持ちを滅入らせるか、あなたにだってわかるでしょう？⁷²⁴

Shvataš valjda koliko je sve to depresivno?⁷²⁵

Kada je uzročni događaj iskazan pridevskom ili glagolskom frazom uz nominalizator *no* ili *koto*, prevodi se imeničkom frazom: njegove upadljivo crvene usne; sve to.

U sledećim rečenicama u osnovi kauzativnog glagola su neprelazni glagoli koji ni u srpskom nemaju svoj prelazni parnjak:

そんな風景は僕の心を震わせた。⁷²⁶

Od takvog pejzaža zadrhtalo mi je srce.⁷²⁷

春の空気は漠然として重く、そして皮膚をむずむずとさせた。⁷²⁸

Prolećni vazduh je bio mutan i težak, i od njega je počela da me boli glava.⁷²⁹

Kada je kauzirana radnja izražena neprelaznim glagolom koji ni u srpskom nema svoj prelazni parnjak, kao što su *furuu* (drhtati) ili *muzumuzu to suru* (svrbeti), u prevodu se menja rečenična perspektiva i kauzator dobija ulogu dopune, povlačeći se sa mesta subjekta. Na mestu subjekta stoji imenica u značenju dela tela, dok čovek-posesor ima ulogu logičkog subjekta. U obe rečenice kauzator se realizuje genitivnom konstrukcijom s predlogom *od* u značenju uzroka.

U sledećim rečenicama uzročnik je unutrašnji:

⁷²² Aozora, Rashomon.

⁷²³ Akutagava 2011, str. 8.

⁷²⁴ Murakami 2001, str. 40.

⁷²⁵ Murakami 2004, str. 32.

⁷²⁶ Murakami 1988b, str. 307.

⁷²⁷ Murakami 2013, str. 389.

⁷²⁸ Murakami 1988b, str. 146.

⁷²⁹ Murakami 2013, str. 295.

その震えは 僕の息を 詰まらせる。 ⁷³⁰

Od tog drhtaja meni je zastao dah. ⁷³¹

そしてその気配は僕の背筋をはっとこわばらせた。 ⁷³²

Od tog osećaja u trenutku su me prošli žmarci niz leđa. ⁷³³

Kao što se vidi, i kada je uzročnik unutrašnji, u prevodu sa promenjenom rečeničnom perspektivom uzročnik se izražava genitivnom konstrukcijom s predlogom *od*.

Videli smo da se kauzativne uzročne rečenice sa imenom čoveka na mestu kauziranog najčešće prevode rečenicom s prelaznim glagolom i imenom kauzatora u ulozi subjekta. Za razliku od njih, kod rečenica sa imenicom otuđive ili neotuđive svojine na mestu kauziranog podjednako čest prevodni ekvivalent jeste i rečenica sa neprelaznim glagolom i izmenjenom perspektivom. U ulozi subjekta je kauzirani, tj. čovekova otuđiva ili neotuđiva svojina. Imenica čoveka se realizuje prisvojnim oblikom ili oblikom dativa pripadnosti, kao i lokativnim konstrukcijama u značenju mesta na kojem se promena dogodila, a ređe kao subjekat odnosno nosilac stanja iskazanog neprelaznim glagolom. U prevodu rečenicom s neprelaznim glagolom uzročnik se izražava imenicom u nekoj od predložko-padežnih konstrukcija kojim se kazuje uzrok, najčešće u genitivnoj konstrukciji s predlogom *od*. Uzročnik se realizuje i imenicom u obliku instrumentala uzroka.

4.2.1.3. Prevodenje rečenica kod kojih je kauzirani pojava izazvana u / na čoveku

U ulozi kauziranog, tj. dopune kauzativnog glagola je pojava koju neki događaj izaziva u čoveku a nije deo čoveka. Rečenica ima sledeću sintaksičko-semantičku strukturu: „(uzrok)-ga (pojava)-wo (čovek)-no (odredba za mesto)-ni glagol-saseru“. Ovaj tip rečenice ima iste konstituente kao prethodni (čovek i njegov deo tela ili psiha), ali su im dodeljene nove semantičke uloge. Imenica kojom se iskazuje deo tela ili psihe čoveka ovde nije deo koji trpi promenu već predstavlja ono mesto na ili u čoveku gde se promena

⁷³⁰ Murakami 1988b, str. 245.

⁷³¹ Murakami 2013, str. 352.

⁷³² Murakami 1988b, str. 219.

⁷³³ Murakami 2013, str. 337.

dogodila, i u ulozi je odredbe za mesto. I ovde se imenica čoveka izostavlja iz rečenice kada je iz konteksta jasno ko je ili kada se radi o čoveku uopšte. U obrađenom korpusu zabeležen je jedan ovakav primer.

私の知ったものに、夜中職人と喧嘩をして、相手の頭へ下駄で傷を負わせたのがありました。
734

Među mojim poznanicima je bio jedan koji se jedne noći posvađao sa nekim zanatlijom i povredio mu glavu svojom nanulom.⁷³⁵ // naneo mu je povredu na glavi

Rečenica ima sve pobrojane elemente. Prevedena je, međutim, rečenicom s prelaznim glagolom čiji objekat je imenica *glava*, koja je u japanskoj kauzativnoj rečenici predstavljena kao mesto na kojem se promena dogodila. Ovakav prevod omogućen je time što glagol u osnovi kauzativa *kizu wo ou* (zadobiti povredu) ima svoj prelazni parnjak u srpskom jeziku, *povrediti*. U prevodu izrazom odnosne opozicije *naneti povredu* rečenični konstituenti posesor i posesum bi zadržali svoje sintaksičko-semantičke uloge kao u japanskoj rečenici.

Zbog nedovoljnog broja rečenica ovog tipa u korpusu zaključci o prevođenju su ograničeni.

4.2.2. Prevođenje kauzativnih uzročnih rečenica sa glagolima psihičkih radnji

Prema broju primera zabeleženih u obrađenom korpusu, najučestalije su kauzativne rečenice sa glagolima psihičkih radnji. Glagole psihičkih radnji u širem smislu ovde definišemo kao glagole mišljenja, osećanja, opažanja, jezičkih aktivnosti: *omou* (misliti); *kanjiru* (osetiti); *omoidasu* (setiti se); *souzou suru* (zamisliti; pretpostaviti) i dr. Osim navedenih glagola u ovu grupu bismo svrstali i glagolske izraze koji za dopunu imaju opštu imenicu sa značenjem osećaja i osećanja, kao što je izraz *kanji wo omoiokosu* (prisetiti se osećaja). Takve imenice moraju biti bliže određene nekim atributivom. Glagoli psihičkih radnji su po pravilu prelazni. Stoga je u kauzativnoj rečenici predmet osećanja, mišljenja i dr. imenica u ulozi direktnog objekta, dok je kauzirani označen rečcom *ni*. U ulozi kauzatora na mestu subjekta mogu biti različite vrste imenica – apstraktne imenice, imena

⁷³⁴ Soseki 1965, str. 448.

⁷³⁵ Soseki 2003, str. 149.

ljudi, predmeta, bića, zamenica *sore* (to) kojom se ukazuje na neki entitet ili situaciju. Kao i u prethodnom tipu rečenice, kada je u ulozi subjekta ime čoveka, on ne podstiče svesno radnju već je to neka njegova osobina, aktivnost i sl. koji u kauziranom spontano izazivaju neku psihičku radnju. Voljnost i namera, mogli bismo zaključiti, nisu odlike ni radnje kauziranog ni samog čina kauzacije. Zabeležena je upotreba voluntativa kauzativnog glagola u odričnom obliku *-sasemai*⁷³⁶ u okviru šire konstrukcije „glagol-(voluntativ) *to shite iru*“ u značenju „truditi se, nastojati da ne“.

Najpre navodimo prototipičnu rečenicu iz obrađene literature sa glagolom *kanjiru* (osećati) u osnovi:

それは 私に 誇りを 感じさせた。⁷³⁷
 Sore-wa watashi-ni hokori-wo kanji-saseta.
 (to, kauzator) (ja, kauzirani) (ponos, objekat)(osećati+saseru)
 Zbog toga sam ja osetio ponos. // To je u meni izazvalo osećanje ponosa.

U navedenom primeru, objekat osećanja (*hokori*, ponos) iskazan je imenicom u akuzativu a nosilac osećanja (*watashi*, ja) iskazan je oblikom imenica + *ni* u ulozi agentivne odredbe. U ulozi kauzatora na mestu subjekta je pokazna zamenica *sore* (to). U prevodu na srpski su moguće dve varijante. U rečenici „Zbog toga sam ja osetio ponos“, situacija je iskazana sa pozicije kauziranog u ulozi subjekta. Preveden je samo glagol u osnovi *kanjiru* dok je značenje kauzativa izjednačeno sa kauzalnim. Izazivač osećanja preveden je predloškom frazom *zbog* + genitiv, kojom se iskazuje uzrok. U rečenici „To je u meni izazvalo osećanje ponosa“, situacija je iskazana sa tačke gledišta kauzatora sa pokaznom zamenicom *to* na mestu subjekta. Kauzativni oblik glagola *kanjisaseta* preveden je izrazom *izazvati osećanje*, dok je nosilac osećanja iskazan imenicom u lokativu i označava mesto pojave osećanja.

Sada ćemo na primerima iz korpusa ispitati mogućnosti prevoda. Navodimo primere koji se razlikuju prema vrsti imenske reči u ulozi kauzatora:

君は俺に何かを連想させる。⁷³⁸

⁷³⁶ *Mai* je pomoćni glagol za odrični oblik voluntativa.

⁷³⁷ Satou 1990, str. 153.

⁷³⁸ Murakami 1988a, str. 343.

Podsećaš me na nešto. ⁷³⁹

その髪の毛の白さはぼくに、避けがたく、人骨の色を想像させた。 ⁷⁴⁰

Ta čista belina njene kose neizbežno mi je prizivala viziju boje ljudskih kostiju. ⁷⁴¹

奥さんの眼は充分私にそう思わせるだけの意味をもっていたのです。 ⁷⁴²

Njen pogled je bio dovoljno značajan da me u to uveri. ⁷⁴³

ドアのついた色とりどりの箱が運命を思わせる大きな車輪に結びつけられ、時間をかけて空をまわっている。 ⁷⁴⁴

Kroz nebo su se lagano okretale raznobojne korpe s vratima, pričvršćene za veliki točak, koji je podsećao na sudbinu. ⁷⁴⁵

Glagoli psihičkih radnji kao što su *souzou suru* (zamisliti) ili *omou* (misliti) su prelazni monotranzitivni glagoli, a u obliku kauzativa postaju ditranzitivni i ukazuju na postojanje spoljašnjeg kauzatora. Bez obzira na prirodu imenske reči kojom je iskazan kauzator, kauzativna rečenica se prevodi prelaznim glagolom sa kauzatorom u ulozu subjekta. Glagoli mišljenja u kauzativu, kao što su gore pomenuti, najčešće se prevode glagolom *podsetiti* sa imenicom kauziranoj u dativu i imenskom dopunom u akuzativnoj konstrukciji s predlogom *na*. Kada kauzirani nije iskazan, rečenica ima uopšteno značenje. Tada se u prevodu glagol *podsetiti* realizuje u nesvršenom vidu, kao u poslednjem primeru „što je podsećalo na“ nasuprot neodgovarajućem „što je podsetilo na“. U rečenicama sa iskazanim kauziranim nema ovakve restrikcije u izboru glagolskog vida i obe varijante su prihvatljive (*to me je podsećalo na* nasuprot *to me je podsetilo na*). U prevodu su mogući i drugi glagolski izrazi, kao što su *uveriti*, *prizivati viziju* i sl., sa imenicom kauziranoj u ulozu dopune direktnog ili indirektnog objekta.

U sledećim rečenicama u ulozu direktnog objekta kauzativnog glagola je imenica *kanji* (osećanje, osećaj) uz obavezni atributiv:

でもその美しさは見るものにある種の不安定な感情を起こさせるような気がした。 ⁷⁴⁶

⁷³⁹ Murakami 2013, str. 210.

⁷⁴⁰ Murakami 2001, str. 303.

⁷⁴¹ Murakami 2004, str. 207.

⁷⁴² Soseki 1965, str. 469.

⁷⁴³ Soseki 2003, str. 172.

⁷⁴⁴ Murakami 2001, str. 213.

⁷⁴⁵ Murakami 2004, str. 145.

Ali činilo mi se kao da ta lepota budi u posmatraču neko osećanje nespokoja.⁷⁴⁷

少くも或る気まずい感情を起させるような事を、誰かがお玉に話したのではあるまいかとまで、未造は推測を逞うして見た。⁷⁴⁸

Suezo je pustio mašti na volju i nagađao je kako mora da je neko Otami rekao nešto što je u njoj probudilo osećaj nelagode.⁷⁴⁹

U obe navedene rečenice kauzirana radnja je izražena glagolom *okosu* (izazvati, probuditi). U ulozi atributiva su pridevi – *fuanteina* (nespokojan) i *kimazui* (nelagodan). U oba slučaja kauzativni glagol je preveden glagolom *probuditi* sa imenicom *kanji* (osećanje, osećaj) kao direktnim objektom. Pridevi u ulozi atributiva uz imenice *osećanje* i *osećaj* u srpskom jeziku se realizuju kao imenske reči (*nespokoj* odnosno *nelagoda*) u genitivu u ulozi zavisnog člana genitivne konstrukcije. Kada je u ulozi objekta kauzativnog glagola imenica *kanji* (osećaj), kauzirani kao nosilac osećanja iskazuje se imenicom u lokativu i označava mesto pojave osećanja.

U sledećim rečenicama u osnovi kauzativa je glagol *kanjiru* (osećati) sa imenicom *kutsuu* (bol). Kao i u prethodnim rečenicama, i ovde uz imenicu direktnog objekta stoji atributiv:

彼女はきょう話そうと思って来た事を、話せば今が好い折だとは思いながら、切角暮らしを楽しにして、安心をさせようとしている父親に、新しい苦痛を感じさせるのがつらいからである。

750

Bila je svesna da je sada prava prilika da mu kaže ono što je nameravala, ali joj je bilo mrsko da ona svom ocu ponovo nanosi bol, kad je već htela da mu obezbedi lagodniji život i spokoj.⁷⁵¹

それとは違って、女が買おうと思う品物はその女に強烈な苦痛を感じさせる。⁷⁵²

S druge strane, predmet koji bi htela da kupi, ženi zadaje silan bol.⁷⁵³

⁷⁴⁶ Murakami 1988a, str. 185.

⁷⁴⁷ Murakami 2013, str. 115.

⁷⁴⁸ Mori Ogai, *Gan* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/45224_19919.html), preuzeto 24.07.2014. U daljem tekstu sigla: Aozora, Gan.

⁷⁴⁹ Mori Ogai, *Divlja guska*, Beograd, Tanesi, 2014, str. 49. U daljem tekstu sigla: Ogai 2014.

⁷⁵⁰ Aozora, Gan.

⁷⁵¹ Ogai 2014, str. 55.

⁷⁵² Aozora, Gan.

⁷⁵³ Ogai 2014, str. 99.

U prevodu kauzativnog glagola imenica *bol* čini glagolski izraz *nanositi bol* odnosno *izazvati bol*, sa imenicom kauziranog-doživljavača u dativu. Pridevi u ulozi atributiva i u srpskom se realizuju na isti način. Specifičan je pridev *atarashii* (nov), koji se češće prevodi priloški, izrazima kao što su *iznova* ili *ponovo*.

U sledećoj rečenici kauzativni glagol je u odričnom obliku voluntativa *sasemai* i gradi konstrukciju „-you / mai to suru“:

彼女はそれを僕に感じさせまいとしているのだが、でも僕には感じられた。⁷⁵⁴

Mada se ona trudi da to ne primetim, ja to ipak osećam.⁷⁵⁵

Data konstrukcija sa voluntativom kauzativnog glagola izražava značenje da kauzator nastoji ili se trudi da ne izazove radnju kauziranog. Sam kauzativni glagol u japanskom jeziku poseduje dvoagentivnu heterosubjekatsku strukturu. Navedena konstrukcija se prevodi uvođenjem glagola *truditi se* kao nosiocem glavne rečenice, sa agensom kauzativa na mestu subjekta. Dok drugi subjekat, agens radnje glagola u osnovi, dobija ulogu subjekta dopunske rečenice sa glagolom *misliti* odnosno *osećati* u ulozi predikata.

Iako smo na primeru rečenice iz literature pokazali da su moguće dve prevodne varijante, kao što se vidi, kao češći prevodni ekvivalent kauzativa glagola psihičkih radnji javlja se rečenica sa prelaznim kauzativnim glagolom (*izazvati, buditi, zadavati, nanositi*) iskazana sa tačke gledišta kauzatora odnosno uzročnika. Kauzirani se prevodi imeničkom sintagmom u ulozi direktnog objekta, indirektnog kao doživljavač ili u ulozi priloške odredbe za mesto na ili u kojem se izazvano osećanje javlja. Uočena je i veza između iskazanosti kauziranog i vidskog obeležja glagola. Kada kauzirani nije iskazan, glagol se realizuje u nesvršenom vidu. U rečenicama sa iskazanim kauziranim nema ovakve restrikcije.

⁷⁵⁴ Murakami 1988a, str. 19.

⁷⁵⁵ Murakami 2013, str. 15.

4.2.3. Prevođenje kauzativnih rečenica koje izražavaju odnos između pojava

Kauzativne rečenice koje izražavaju uzročno-posledični odnos između stvari i pojava imaju strukturu „(subjekat)-ga (objekat)-wo neprelazni glagol-*saseru*“. Radnja u osnovi kauzativa izražena je neprelaznim glagolom. Kod rečenica koje izražavaju uzročni odnos između pojava između kauzatora i kauziranog uspostavljaju se sledeći odnosi: pojava – pojava / stvar; pojava–mesto; događaj – organizacija / grupa; apstraktna pojava – apstraktna pojava; celina – svojstvo / deo / spoljašnjost. U obrađenom korpusu najviše je bilo rečenica u kojim je na mestu kauzatora prirodna pojava, kao što je u sledećim primerima:

海を渡ってくる風はカーテンを揺らせていた。⁷⁵⁶

Vetar koji je dolazio s mora njihao je nabore zavesa.⁷⁵⁷

春の大地を黒く湿らせ、...やさしく、柔らかな雨だった。⁷⁵⁸

Bila je to blaga i meka kiša koja je nakvasila prolećnu zemlju obojivši je u crno i lagano uskomešala bezimeni živi svet pod njom.⁷⁵⁹

車輪を回転させていたモーターの音が消え...⁷⁶⁰

Zvuk motora koji je okretao veliki točak je nestao, a sve okolo je ispunila neprirodna tišina.⁷⁶¹

U svim navedenim rečenicama na mestu kauziranog je pojava ili stvar kojoj je svojstvena radnja ili kretanje iskazano glagolom u osnovi kauzativa. Kauzator iako neživ, ima svojstvo samoaktivnosti te deluje kao pokretačka snaga i tako inicira radnju kauziranog. Glagoli u osnovi kauzativa su neprelazni, ali imaju svoje prelazne parnjake u srpskom. Kauzirani je u ulozi direktnog objekta kauzativnog glagola. Ovakve rečenice realizuju se u prevodu kao rečenice s prelaznim glagolom.

⁷⁵⁶ Murakami 2001, str. 157.

⁷⁵⁷ Murakami 2004, str. 109.

⁷⁵⁸ Murakami 2001, str. 49.

⁷⁵⁹ Murakami 2004, str. 38.

⁷⁶⁰ Murakami 2001, str. 220.

⁷⁶¹ Murakami 2004, str. 150.

4.3. Prevođenje kauzativa posesora

Između entiteta u ulozi kauzatora i kauziranog u rečenicama kauzativa posesora uspostavlja se odnos deo–celina u širem smislu. Nazivaju se i rečenice subjekta-posesora. U ulozi tzv. kauzatora odnosno posesora je imenica za živo, najčešće čovek. U ulozi tzv. kauziranog je njegovo vlasništvo ili svojina u širem smislu, posesum. Rečenice se dele prema vrsti imenice koja iskazuje posesum, a to su sledeće: deo tela; rezultat ili plod čovekove aktivnosti ili delovanja; čovekova unutrašnja strana ili svojstvo; materijalno vlasništvo ili otuđiva svojina. Kauzativna konstrukcija ovog tipa može biti predikat zavisne klauze unutar složene rečenice ili predikat glavne dok se zavisna uvodi pomoćnom rečcom za navođenje *to*. Ova distinkcija ne utiče na razliku u prevodu na srpski, te stoga ovde ne pravimo datu potklasifikaciju.

4.3.1. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum deo tela

Među rečenicama kauzatora posesora najčešće su one gde je u ulozi subjekta živo biće, čovek, a u ulozi objekta deo tela. Glagol u osnovi kauzativa je neprelazan, a može biti i nevoljni i voljni. Najpre navodimo primere s nevoljnim glagolima:

彼女は長い髪を風になびかせながら、隣の友だちと熱心に話しこんでいた。⁷⁶²

Dok je o nečemu žustro razgovarala sa drugaricama, duga kosa joj je letela na vetru.⁷⁶³

伊留満は、これを聞くと、小さな眼を輝かせて、二三度、満足さうに、鼻を鳴らした。⁷⁶⁴

Kada je to čuo, đaku sitne oči zasijaše i on zadovoljno šmrknu dva, tri puta.⁷⁶⁵

小娘は私に頓着する気色も見えず、窓から外へ首をのぼして、闇を吹く風に銀杏返しの鬢の毛を戦がせながら、じっと汽車の進む方向を見やっている。⁷⁶⁶

A devojčica se ni najmanje nije obazirala na mene, već je isturila glavu kroz prozor, netremice zureći pravo napred u smeru kretanja voza, dok su joj u polumraku na vetru lepršali čuperci iz njene punđe.⁷⁶⁷

彼女は気持ち良さそうに目を閉じて唇を震わせていた。⁷⁶⁸

⁷⁶² Murakami 2001, str. 129.

⁷⁶³ Murakami 2004, str. 90.

⁷⁶⁴ Aozora, Rashomon.

⁷⁶⁵ Akutagava 2011, str. 138.

⁷⁶⁶ Aozora, Shiro.

⁷⁶⁷ Akutagava 2004, str. 19.

Uživala je zatvorenih očiju a usne su joj blago drhtale.⁷⁶⁹

U navedenim rečenicama u osnovi kauzativa su nevoljni neprelazni glagoli koji izražavaju više stanje nego radnju dela tela subjekta kauzativa: *nabiku / kami* (lepršati / kosa); *kagayaku / me* (sijati / oči); *soyogu / ke* (lepršati / čuperci); *furuu / kuchibiru* (drhtati / usne). Rečenice ovog tipa prevode sa izmenjenom perspektivom u odnosu na japansku rečenicu, sa imenicom dela tela u ulozi subjekta. Subjekat kauzativa je samo vlasnik dela tela, i prevodi se imenicom u dativu, i kao doživljavač i kao posesor. Ovo je pojava razdvajanja posesora i posesuma u srpskom jeziku, gde je deo tela subjekat. Dok je pravi subjekat kauzacije neki spoljašnji podstrek kao što je događaj, prirodna pojava i sl. Kada je u ulozi podstreka događaj, iskazuje se u okviru složene rečenice klauzom koja ukazuje na okolnosti: „kada je to čuo“; „uživala je“. U ulozi podstrekača u vidu prirodne pojave često se javlja imenica *kaze* uz pomoćnu rečcu *ni*. Ona se prevodi lokativnom konstrukcijom u značenju uzroka, kao što je izraz *na vetru*.

U sledećim rečenicama u ulozi dela je sama imenica *telo*:

彼女は体をふつと震わせる。⁷⁷⁰

Ona je zadrhtala.⁷⁷¹

そして彼女はドアを小さく開け、外の様子をうかがってから、すつと身をくねらせるようにして消えていった。⁷⁷²

Odškrinula je vrata da osmotri stanje napolju, pa se brzo izmigoljila i nestala.⁷⁷³

(彼女は)そしてまた体を痙攣させた。⁷⁷⁴

I telo je ponovo počelo da joj se grči.⁷⁷⁵

やがてすみれは身体をこまかく震わせ始めた。⁷⁷⁶

Na kraju je Sumirino telo počelo da se blago trese.⁷⁷⁷

⁷⁶⁸ Murakami 1988a, str. 175.

⁷⁶⁹ Murakami 2013, str. 110.

⁷⁷⁰ Murakami 1988b, str. 245.

⁷⁷¹ Murakami 2013, str. 352.

⁷⁷² Murakami 1988b, str. 320.

⁷⁷³ Murakami 2013, str. 396.

⁷⁷⁴ Murakami 1988b, str. 429.

⁷⁷⁵ Murakami 2013, str. 355.

⁷⁷⁶ Murakami 2001, str. 168.

⁷⁷⁷ Murakami 2004, str. 117.

Kada je u ulozi direktnog objekta imenica sa značenjem „telo“ (*mi, karada*) u japanskom jeziku se situacija iskazuje sa aspekta celine, tj. vlasnika tela, kauzativnom konstrukcijom. Kauzirana radnja je izražena po pravilu neprelaznim glagolom, kao u primerima: *kaiten suru* (okrenuti se); *haneru* (skočiti); *furuu* (drhtati, tresti se); *kuneru* (migoljiti se); *keiren suru* (grčiti se). Ovde se između celine i njenog dela odnosno tela uspostavlja odnos identičnosti.⁷⁷⁸ Stoga se radnja koju vrši telo pripisuje samom posesoru. Rečenica se najčešće prevodi konstrukcijom sa neprelaznim glagolom sa posesorom u ulozi subjekta i nosioca radnje. Moguć je, međutim, i prevod rečenicom s neprelaznim glagolom iskazanom iz perspektive tela dok se posesor iskazuje nekim od gorenavedenih oblika za iskazivanje odnosa posesije – dativom posesije, odnosno imenicom posesora u prisvojnom obliku, kao što pokazuju poslednja dva primera.

Kauzativna konstrukcija sa imenicom dela u ulozi direktnog objekta gradi i idiomske izraze, kao *mimi-wo sumaseru* (oslušnuti) u sledećem primeru:

また耳を澄ませて見ても、聞えるのはただ男の喉に、断末魔の音がするだけです。⁷⁷⁹

Oslušnuh malo, ali nije se čulo ništa drugo do samrtni ropac iz grla onog čoveka.⁷⁸⁰

Kao što smo uočili, rečenica kauzatora posesora kada je u ulozi subjekta živo biće a u ulozi objekta njegov deo, u prevodu se najčešće realizuje na dva načina: promena perspektive u odnosu na japansku rečenicu i prevod rečenicom s neprelaznim glagolom gde je na mestu subjekta deo, dok je imenica posesora u obliku dativa posesije (pojava razdvajanja posesora i posesuma); prevod rečenicom s prelaznim glagolom gde je na mestu subjekta posesor, dok je imenica koja označava deo prevedena oblikom instrumentala jer je deo (tela) svojevrsno oruđe kojim živo biće vrši radnju. U srpskom jeziku značajno je obeležje voljnosti. Ukoliko rečenica nosi značenje da se radnja nad delom tela odvija bez voljnog učešća posesora, prevodi se na prvi način. I obrnuto, ukoliko čovek vrši radnju voljno, tipična je realizacija s prelaznim glagolom (npr. *klatiti nogama*). U prevodu s neprelaznim glagolom lice je nosilac svojstva ili stanja dok je u prevodu s prelaznim glagolom ono aktivni vršilac radnje. U slučaju kada je u ulozi objekta kauzativnog glagola

⁷⁷⁸ Vidi: Ivić 1983, str. 219.

⁷⁷⁹ Aozora, Rashomon.

⁷⁸⁰ Akutagava 2008b, str. 21.

sama imenica „telo“, rečenica se najčešće prevodi iz perspektive posesora u ulozi nosioca radnje izražene neprelaznim glagolom. Mada je moguć i prevod rečenicom s neprelaznim glagolom iskazanom iz perspektive „tela“ dok se posesor iskazuje nekim od oblika za iskazivanje odnosa posesije.

4.3.2. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum rezultat ili plod čovekove aktivnosti ili delovanja

Kod rečenica kauzativa posesora koje na mestu objekta imaju rezultat ili plod čovekove aktivnosti ili delovanja, u toj ulozi se najčešće javljaju imenice kao što su *koe* (glas), *oto* (zvuk) ili *iki* (dah). Kauzativ se ostvaruje kao predikat glavne rečenice, ali i kao zavisna rečenica koja priloški određuje način vršenja radnje glavne rečenice.

Prvo navodimo rečenice u kojim je kauzativ predikat glavne rečenice.

それが汽車の通るのを仰ぎ見ながら、一斉に手を挙げるが早いか、いたいけな喉を高く反らせて、何とも意味の分らない喊声を一生懸命に迸らせた。⁷⁸¹

Čim su ugledali voz koji je prolazio, svi su, u isti mah, visoko podigli ruke, istežuci svoje nejake vratove, dok su iz petnih žila vikali nešto nerazumljivo.⁷⁸²

さうして朱塗のやうな袖格子が、ばらと焼け落ちる中に、のけ反つた娘の肩を抱いて、帛を裂くやうな鋭い声を、何とも云へず苦しさに、長く煙の外へ飛ばせました⁷⁸³

Onda tu, dok su se crveno lakirane rešetke za zastore raspadale u vatri, zagrlji devojčina zabačena ramena i ispusti oštar krik neizrecivog bola, nalik cepanju svile, koji se čuo daleko izvan zavesa dima.⁷⁸⁴

U sve tri rečenice na mestu direktnog objekta je imenica *koe* (glas), uz glagole *todoku* (stići), *hotobashiru* (poteći) i *tobu* (leteti). Prevodi se neprelaznim glagolima sa značenjem „vikati“ (*dovikivati se*) ili prelaznim glagolima koji za objekat imaju imenicu *glas* ili *krik*, kao što su *pustiti glas* ili *ispustiti krik*.

Slede rečenice u kojima je kauzativ predikat zavisne rečenice koja priloški određuje način vršenja radnje glavne rečenice.

⁷⁸¹ Aozora, Shiro.

⁷⁸² Akutagava 2004, str. 20.

⁷⁸³ Aozora, Rashomon.

⁷⁸⁴ Akutagava 2011, str. 41.

その何かはずっと立ちあがり、こつこつというあの靴音を響かせてこちらにやってきた。⁷⁸⁵

To nešto je lagano ustalo i prišlo mi polako uz onaj zvuk koraka.⁷⁸⁶

すみれは息を切れらせながら急ぎ足でのぼり続けた。⁷⁸⁷

Sumire, iako skoro bez daha, nastavlja da se penje žurnim koracima.⁷⁸⁸

「...。」と、声をふるわせながら云いました。⁷⁸⁹

Drhtavim glasom reče: „...“.⁷⁹⁰

それで私、息を詰まらせながら説明したの。⁷⁹¹

Objasnila sam mu, jedva dišući.⁷⁹²

U navedenim rečenicama kauzativni glagol je vezivnom obliku *-te* odnosno *nagara*, i iskazuje način vršenja radnje glavne rečenice. U osnovi kauzativnog glagola su sledeće glagolske sintagme: *kutsuoto-ga hibiku* (koraci odzvanjaju); *iki-ga kireru* (dah se prekida); *koe-ga furuu* (glas drhti); *iki-ga tsumaru* (dah se zaustavlja). I u srpskom se realizuje priloški, najčešće imeničkom sintagmom, ili glagolskim prilogom sadašnjim.

4.3.3. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum čovekova unutrašnja strana ili svojstvo

Kod rečenica kauzativa posesora koje na mestu objekta imaju čovekovu unutrašnju stranu ili svojstvo, u toj ulozi se najčešće javljaju imenice među kojima su *kangae* (misao) ili *omoi* (osećaj), *kokoro* (duša), *chuui* (pažnja) i *ishiki* (svest).

僕はロビーの椅子に座って考えをめぐらせた。⁷⁹³

Seo sam u stolicu na hodniku da sredim misli.⁷⁹⁴

彼女はそういう人生について少し考えを巡らせていた。⁷⁹⁵

⁷⁸⁵ Murakami 1988b, str. 298.

⁷⁸⁶ Murakami 2013, str. 384.

⁷⁸⁷ Murakami 2001, str. 202.

⁷⁸⁸ Murakami 2004, str. 138.

⁷⁸⁹ Aozora, Shiro.

⁷⁹⁰ Akutagava 2004, str. 68.

⁷⁹¹ Murakami 1988a, str. 86.

⁷⁹² Murakami 2013, str. 56.

⁷⁹³ Murakami 1988b, str. 146.

⁷⁹⁴ Murakami 2013, str. 295.

Malo je razmišljala o takvom životu. ⁷⁹⁶

彼女はあるいは、自分の中にある性欲について思いをめぐらせていたのかもしれない。 ⁷⁹⁷

Možda su joj se misli vrzmale oko fizičke želje koju je osećala u sebi. ⁷⁹⁸

Navedene rečenice imaju zajednički glagol u osnovi kauzativa, neprelazni voljni glagol *meguru* (vrteti se), a u ulozi objekta imenicu *omoi* (osećaj) odnosno *kangae* (misao). Tipičan prevodni ekvivalent je rečenica s posesorom u ulozi subjekta. Za razliku od tipa rečenice kod koje je u ulozi objekta deo tela, gde je posesor nosilac stanja, ovde je posesor aktivni i voljni vršilac radnje. Stoga je češći prevod rečenicom s prelaznim glagolom, gde se imenica *misli* javlja u ulozi objekta kao u izrazu „srediti misli“ ili nestaje kao objekat i pojavljuje se kao koren glagola, kao što je glagol *razmisliti*. Treće rečenica, međutim, u prevodu se realizuje sa izmenjenom perspektivom i imenicom *misli* u ulozi subjekta, kao aktivnim vršiocem radnje. Iako netipično, ovo rešenje je prihvatljivo zbog prirode entiteta „misli“ kojima je svojstvena aktivnost nezavisna od volje lica-posesora. U tom slučaju posesor-subjekat kauzativne rečenice prevodi se imenicom u obliku dativa posesije.

U narednim rečenicama kauzirana radnja je izražena neprelaznim glagolom *shuuchuu suru* (koncentrisati se):

これは事によると、外の連中が、たとひ嘲弄にしろ、一同の注意をこの赤鼻の五位に集中させるのが、不快だつたからかも知れない。 ⁷⁹⁹

Možda i zato što je svima ostalima bilo neprijatno da svoju pažnju usredsređuju na Goija, ma koliko ga rado ismevali.. ⁸⁰⁰

彼女はこつこつとテーブルを叩きながら、ヴォークマンのテープに意識を集中させていた。 ⁸⁰¹

Kuckala je po stolu potpuno usmerivši svoju svest na muziku s vokmena. ⁸⁰²

僕は前の車のテールライトにずっと神経を集中させていた。 ⁸⁰³

Sve vreme sam se koncentrisao na zadnja svetla auta ispred mene. ⁸⁰⁴

⁷⁹⁵ Murakami 1988a, str. 316.

⁷⁹⁶ Murakami 2013, str. 195.

⁷⁹⁷ Murakami 2001, str. 185.

⁷⁹⁸ Murakami 2004, str. 128.

⁷⁹⁹ Aozora, Shiro.

⁸⁰⁰ Akutagava 2004, str. 44.

⁸⁰¹ Murakami 1988a, str. 65–66.

⁸⁰² Murakami 2013, str. 44.

⁸⁰³ Murakami 1988b, str. 11.

Kauzativne rečenicama sa glagolom *shuuchuu suru* (koncentrisati se) imaju svoj prelazni ekvivalent u rečenici s prelaznim glagolom i iskazanim objektom *usredsrediti pažnju* i *usmeriti svest* ili u rečenici s povratnim glagolom *koncentrisati se*. Prevod povratnim glagolom očekuje se onda kada je glagol takav da jasno ukazuje na semantičko polje imenice u ulozi dopune koja iskazuje čovekovu unutrašnju stranu, i kada je moguće izjednačiti je sa samim posesorom. Takav je slučaj kada su na mestu objekta imenice *chuui* (pažnja), *ishiki* (svest) i *shinkei* (nervi; opažanje). Isto je i sa rečenicama gde je na mestu objekta kauzativnog glagola zamenica *jibun* (sâm; sebe), kao što pokazuju sledeći primeri:

ミュウは年齢を自然に浮かび上がらせるものをそのとおり受け入れ、そこに自分をうまく同化させているように見えた。⁸⁰⁵

Puštala je da godine prirodno izlaze na površinu, prihvatajući ih tako kako je, i s tim se lepo saživela.⁸⁰⁶

ハワイにいるんだと自分を納得させるまでに少し時間がかかった。⁸⁰⁷

Trebalo mi je malo vremena da ubedim sebe da sam na Havajima.⁸⁰⁸

Kada kauzativni glagol na mestu objekta ima imenicu *jibun*, prevodni ekvivalent je rečenica s povratnim glagolom. Povratna rečca *se* može se javiti i u dužem obliku *sebe*.

Sledeći kauzativni glagoli i imenice u ulozi dopune nisu iz istog semantičkog polja:

それでも彼女は魅力的な女性だったし、僕が札幌のホテルの食堂で見掛けた時と全く同じような上品な傲慢さともいうべきものを漂わせていた。⁸⁰⁹

I pored toga, ona je bila zanosna žena koja je oko sebe širila izvesnu nadmenost, kao onda kad sam je video u holu hotela u Saporou.⁸¹⁰

ぼくはその妄想をどうしてもストップさせることができない。⁸¹¹

Nikako nisam mogao da obuzdam tu fantaziju.⁸¹²

⁸⁰⁴ Murakami 2013, str. 217.

⁸⁰⁵ Murakami 2001, str. 137.

⁸⁰⁶ Murakami 2004, str. 96.

⁸⁰⁷ Murakami 1988b, str. 54.

⁸⁰⁸ Murakami 2013, str. 242.

⁸⁰⁹ Murakami 1988b, str. 65.

⁸¹⁰ Murakami 2013, str. 248.

⁸¹¹ Murakami 2001, str. 100.

⁸¹² Murakami 2004, str. 71.

U osnovi kauzativnih glagola navedenih rečenica su glagoli *tadayou* (širiti se) i *sutoppu suru* (zaustaviti se). U slučaju ovakvih glagola prevodni ekvivalent je rečenica s prelaznim glagolom i iskazanom imenicom u ulozi dopune.

Kao što smo videli, kod rečenica kauzativa posesora koje je na mestu objekta imaju čovekovu unutrašnju stranu ili svojstvo, kauzativni glagol može se prevoditi neprelaznim, prelaznim i povratnim glagolom. Kada je posesum imenica sa značenjem „misli“ a glagol izražava njihovu aktivnost, rečenica se može prevesti neprelaznim glagolom sa imenicom „misli“ u ulozi subjekta i posesorom u ulozi dativa posesije. Češći prevodni ekvivalent jesu rečenice koje na mestu subjekta imaju posesora, bilo da se prevode prelaznim glagolom sa imenicom „misli“ u ulozi direktnog objekta bilo da se prevode povratnim glagolom. Prevod povratnim glagolom moguć je kada se posesor izjednači sa imenicom u ulozi dopune, kao što je slučaj sa zamenicom *jibun* (sâm; sebe), odnosno kada glagol mentalne aktivnosti za dopunu ima imenicu iz istog semantičkog polja koja nosi opšte značenje, kao što je slučaj sa imenicama *chuui* (pažnja), *ishiki* (svest) i *shinkei* (nervi; opažanje).

4.3.4. Prevođenje kauzativa posesora kada je posesum otuđiva svojina

Rečenice kauzativa posesora koje na mestu objekta imaju materijalno vlasništvo ili otuđivu svojinu izražavaju da posesor vrši radnju pomoću datog predmeta ili su, češće, u funkciji opisa posesora preko dela koji mu pripada. Kauzativni glagol je u ulozi predikata glavne ili zavisne rečenice.

彼女は双眼鏡を上下左右に移動させてみる。⁸¹³

Pomerala je dvogled levo-desno, gore-dole.⁸¹⁴

利仁が急に、鞭を鳴らせて、その方へ馬を飛ばし始めたからである。⁸¹⁵

Istovremeno i Tošihito zafijuka korbačem i svoga konja nagna u kas za njom.⁸¹⁶

Kao što pokazuju gornji primeri, rečenice kauzativa posesora u kojima posesor vrši radnju nad predmetom ili pomoću predmeta koji mu pripada prevode se rečenicom sa

⁸¹³ Murakami 2001, str. 226.

⁸¹⁴ Murakami 2004, str. 154.

⁸¹⁵ Aozora, Shiro.

⁸¹⁶ Akutagava 2004, str. 44.

prelaznim glagolom i predmetom u ulozi direktnog objekta ili rečenicom sa neprelaznim glagolom i predmetom u značenju sredstva pomoću kog se vrši radnja, iskazanog instrumentalom oruđa. U obe rečenice kauzativni glagol je u ulozi predikata rečenice.

U sledećoj rečenici kauzativni glagol je u ulozi predikata odnosne rečenice koja određuje imenicu u ulozi posesora:

サングラスをかけて、回転拳銃を光らせた二人組の警察が駐車場を横切っていった。⁸¹⁷

Dvojica policajaca u naočarima za sunce i sa sjajnim revolverima prešla su preko parkinga.⁸¹⁸

Posesum je imenica *kenjuu* (revolver) u značenju vlasništva. Kauzirana radnja je izražena neprelaznim glagolom *hikaru* (sijati). Odnosna rečenica sa kauzativnim glagolom na mestu predikata jeste atributiv imenice posesora, *futarigumino keisatsu* (dvojica policajaca). Imenica posesuma prevedena je oblikom instrumentala s predlogom *sa* kao pojam pratilac u zajednici sa imenicom posesora, i predstavlja vrstu pridevske odredbe glavnog pojma. U srpskom jeziku instrumental s predlogom *sa* predstavlja vrstu atributa, tzv. kvalitativni instrumental.⁸¹⁹ Ovde se posesor-celina karakteriše svojim otuđivim delom. Uz imenicu kojom se karakteriše po pravilu stoji pridev. U datoj rečenici kauzativni glagol *hikaraseru* upotrebljen je u obliku perfektiva (*hikaraseta*), što ukazuje na njegovo atributivno značenje. Preveden je atributivno, pridevom *sjajan* uz imenicu posesuma.

I u sledećoj rečenici glagol *hikaraseru* je upotrebljen da preko dela opiše posesora:

真っ黒に日焼けしたライフ・ガードが身張り台の上で金のペンダントをクールに光らせていた。⁸²⁰

... a preplanuli spasilac sedeo je na svojoj stolici, dok mu se zlatni lanac ležerno presijavao.⁸²¹

Za razliku od prethodne rečenice glagol je upotrebljen u funkciji predikata glavne rečenice i izražava stanje posesora preko opisa njegovog dela. Stoga je prevodni ekvivalent ovog tipa rečenica sa izmenjenom perspektivom u odnosu na japansku kauzativnu. U

⁸¹⁷ Murakami 1988b, str. 84.

⁸¹⁸ Murakami 2013, str. 259.

⁸¹⁹ Vidi: Stevanović 1974, str. 456.

⁸²⁰ Murakami 1988b, str. 51.

⁸²¹ Murakami 2013, str. 240.

prevodu, rečenica s neprelaznim glagolom na mestu subjekta ima imenicu vlasništva, dok je imenica posesora u dativu.

Sledeći primeri pokazuju upotrebu kauzativnog glagola u subordiniranoj klauzi:

太刀を鷗尻に佩き反らせながら、御縁の下に厳しくつくばつてみた事でございます。⁸²²

Čučao je ispred trema, onako zastrašujuće, u ratničkom oklopu i sa mačem čiji mu je vrh štrčao visoko iza leđa...⁸²³

その女は、太陽を正面から受けて、膝までの白いスカートを軽く揺らせながら足早に石段を下りてきた。⁸²⁴

Okrenuta suncu, ..., ona je silazila u suknji koja se lagano njihala...⁸²⁵

(... lagano mašući suknjom koja joj je dosegala do kolena)

U obe rečenice kauzativni glagol je u obliku *-nagara* i izražava naporedno vršenje dve radnje ili način vršenja radnje glavne klauze. Subjekat obe klauze je isti, imenica u značenju posesora. Osim što opisuje posesora preko njegovog posesuma, ovde kauzativni glagol i priloški određuje radnju glagola glavne klauze. Ovakva njegova funkcija ostvarena je i u prevodu na srpski. U prvom primeru imenica vlasništva prevedena je oblikom instrumentala s predlogom *sa* u značenju kvalitativnog instrumentala. U srpskom jeziku, kvalitativni instrumental može biti ujedno i atribut i atributsko-priloška odredba, istovremeno se vezujući za imenicu i za glagol glavne rečenice⁸²⁶ ukazujući na okolnosti pod kojim se vrši radnja glavnog glagola, kao u izrazu „čučao je on sa mačem“. Značenje kauzativnog glagola u prevodu je izraženo neprelaznim glagolom u osnovi, kao nosiocem odnosne rečenice koja određuje imenicu-vlasništvo „sa mačem čiji mu je vrh štrčao visoko iza leđa“. U drugom primeru imenica vlasništva je prevedena imeničkom sintagmom u lokativu s predlogom *u*, koji u srpskom takođe može da ima atributivnu i atributsko-prilošku funkciju⁸²⁷ („ona je silazila u suknji do kolena koja se lagano njihala“). U datoj prevodnoj varijanti, kauzativna klauza je odvojena od posesora i služi da opiše stanje posesuma u odnosnoj rečenici. Druga prevodna varijanta, međutim, pokazuje rešenje sintaksički slično japanskoj kauzativnoj rečenici: „ona je silazila lagano mašući suknjom

⁸²² Aozora, Rashomon.

⁸²³ Akutagava 2011, str. 36.

⁸²⁴ Murakami 2001, str. 134.

⁸²⁵ Murakami 2004, str. 94.

⁸²⁶ Vidi: Stevanović 1974, str. 457.

⁸²⁷ Isto, str. 500.

koja joj je dosegala do kolena“. Kauzativna klauza, koja opisuje način vršenja glavne radnje, prevedena je glagolskim prilogom.

Kao što smo pokazali, rečenice kauzativa posesora koje je na mestu objekta u ulozi posesuma imaju materijalno vlasništvo ili otuđivu svojinu, prevode se rečenicom sa imenom posesora na mestu subjekta i imenicom vlasništva u obliku instrumentala kada ona označava sredstvo vršenja radnje. Kada je imenica otuđive svojine u funkciji opisa posesora putem opisa predmeta koji mu pripada, uvek je određena atributivom. Ukoliko je kauzativni glagol predikat zavisne rečenice ili odnosne rečenice koja određuje posesora, moguće je u prevodu ispustiti glagol i situaciju iskazati imeničkom sintagmom sa imenicom posesuma u obliku instrumentala s predlogom *sa*, tzv. kvalitativnim instrumentalom. Kada je kauzativni glagol predikat glavne rečenice i opisuje stanje predmeta prevodi se rečenicom s neprelaznim glagolom koja na mestu subjekta ima imenicu posesuma, dok je imenica posesora u dativu.

4.4. Prevođenje kauzativnih rečenica koje izražavaju delovanje čoveka na predmete, tok stvari, prirodne pojave

Poseban tip kauzativnih rečenica predstavljaju one koje iskazuju delovanje kauzatora na nežive predmete i pojave. Odlikuje ih svesno i voljno delovanje kauzatora na predmet. U ulozi nosioca stanja ili vršioca radnje je neživo, te ćemo ga ovde označiti kao „kauzirani“. U slučaju stavljanja u pogon ili pokret, to je objekat kauzativa fizičke prinude i u kazativnoj rečenici ima padešku oznaku za predmet radnje *wo*. U osnovi kauzativa su neprelazni glagoli. Rečenice ovog tipa podelili smo na one čiji „kauzirani“ ima sposobnost da izvrši radnju i na one koji nemaju dato svojstvo, dok čovek ulaže napor i deluje kao pokretačka sila. Predmeti koji poseduju svojstvo samoaktivnosti najčešće su mašine, alati, vozila i sl. Čovek može delovati i na predmet kojem nije svojstveno vršenje radnje, izazivajući promenu na njemu ili promenu njegovog mesta. Na kraju, u ovu grupu svrstavamo i rečenice u kojima je dejstvo kauzatora usmereno na prirodni tok stvari ili prirodne pojave. Pošto je u takvim situacijama nemoguće izazvati promenu na „kauziranom“, dejstvo kauzatora se svodi samo na želju da izazove promenu ili na žaljenje što ne može da izazove promenu. Rečenice ovog tipa klasifikovali smo kao sledeće:

kauzativ stavljanja u pogon ili rukovanja predmetom koji ima sposobnost samoaktivnosti, kao što je mašina ili alat; kauzativ stavljanja u rad predmeta kojem nije svojstveno vršenje radnje; kauzativ fizičkog dejstva na predmet, izazivanja promene i promene mesta; kauzativ koji iskazuje želju da se utiče na prirodne pojave.

Najpre navodimo rečenice kauzativa stavljanja u pogon ili rukovanja predmetom koji ima svojstvo samoaktivnosti, sa glagolom *hashiru* (kretati se, trčati) u osnovi kauzativa:

僕はスーツケースをかつぎあげてトランクに放り込み、雪の降ろしきる道路をゆっくりと何処にいくともなく車を走らせた。⁸²⁸

Podigao sam kofer i ubacio ga u prtljažnik, i po zavejanom putu krenuli smo kolima ne znajući kuda ćemo.⁸²⁹

そしてまた音楽を聴きながら東京に向けて車を走らせた。⁸³⁰

Vozeći prema Tokiju, ponovo sam slušao muziku.⁸³¹

僕はぼんやりとそんなことを考えながらずいぶん長く車を走らせた。⁸³²

Misleći tako o svemu i svačemu, odvezao sam se prilično daleko.⁸³³

僕は机に向かって黙々とボールペンを走らせていた。⁸³⁴

Ja sam sedeo za stolom i ćutke povlačio hemijsku olovku.⁸³⁵

U gornjim primerima sa glagolom *hashiraseru* u ulozi objekta je predmet kojem je svojstveno kretanje ukoliko ga čovek stavi u pogon, kakvi su auto ili hemijska olovka. Kao što se vidi, u prevodu su moguće različite realizacije: prelazni glagol sa objektom u akuzativu (*povlačiti hemijsku olovku*); neprelazni glagol sa objektom u instrumentalu sredstva (*krenuti kolima*); prelazni glagol bez iskazanog objekta (*voziti*) jer se objekat podrazumeva ili je kontekstom dat; povratni glagol (*voziti se*).

⁸²⁸ Murakami 1988a, str. 191.

⁸²⁹ Murakami 2013, str. 118.

⁸³⁰ Murakami 1988a, str. 32.

⁸³¹ Murakami 2013, str. 22.

⁸³² Murakami 1988a, str. 32.

⁸³³ Murakami 2013, str. 22.

⁸³⁴ Murakami 1988a, str. 305.

⁸³⁵ Murakami 2013, str. 188.

Sledeća rečenica na mestu objekta kauzativnog glagola ima predmet kojem nije svojstveno vršenje radnje:

雪が降れば僕はそれを効率良く道端に退かせた。⁸³⁶

Čim bi sneg pao, začas bih ga sačistio ukraj puta.⁸³⁷

Objekat je imenica *yuki* (sneg), a u osnovi kauzativa je glagol *doku* (skloniti se). Ovakve rečenice izražavaju vršenje radnje na samom predmetu radnje i istovetne su rečenicama s prelaznim glagolom. I u srpskom se tako prevode.

Sledeća rečenica izražava dejstvo na predmet kojim se izaziva promena:

先生は手に持った団扇をわざとばたばたいわせた。⁸³⁸

Namerno je snažno mahao lepezom koju je držao u ruci.⁸³⁹

U gornjoj rečenici na mestu objekta kauzativnog glagola je imenica *uchiwa* (lepeza) kojoj je svojstveno stvaranje zvuka prilikom pokretanja. Značenje kauzativnog glagola *batabata iwaseru*, „činiti da leprša šumno“, izraženo je glagolom *mahati*, a imenica „lepeza“ prevedena je oblikom instrumentala sredstva.

Sledeće rečenice izražavaju želju da se utiče na apstraktne pojave, tok stvari ili prirodne pojave.

人が「知っている（と思っている）こと」と「知らないこと」をそのまま仲良く同居させようとするときには、それなりに巧妙な対応策が必要とされる。⁸⁴⁰

Kada čovek hoće da izmiri „ono što (misli da) zna“ i „ono što ne zna“ potrebna je mudra taktika.⁸⁴¹

出来る事なら、突然何か故障が起つて一旦、芋粥が飲めなくなつてから、又、その故障がなくなつて、今度は、やつとこれにありつけると云ふやうな、そんな手続きに、万事を運ばせたい。⁸⁴²

Samo kad bi bilo moguće, on bi poželeo da sve teče tako što će se prvo pojaviti neka neočekivana prepreka koja će mu makar još za izvesno vreme onemogućiti da jede kašu, a da posle toga, kada ta prepreka nestane, on konačno dođe do kaše.⁸⁴³

⁸³⁶ Murakami 1988a, str. 35.

⁸³⁷ Murakami 2013, str. 25.

⁸³⁸ Soseki 1965, str. 414.

⁸³⁹ Soseki 2003, str. 96.

⁸⁴⁰ Murakami 2001, str. 197.

⁸⁴¹ Murakami 2004, str. 135.

⁸⁴² Aozora, Shiro.

Želja kuzatora da se ostvari situacija na čijeg nosioca ili vršioca ne može da utiče iskazana je oblikom voluntativa ili deziderativa kuzativa glagola *doukyo suru* (živeti zajedno, saživeti se) odnosno *hakobu* (napredovati, teći). Na mestu objekta kuzativnog glagola u ulozi vršioca radnje iskazane glagolom u osnovi u obe rečenice su apstraktne pojave. Ovaj tip kuzativne rečenice realizuje se u srpskom izrazima koji iskazuju želju, nameru ili htenje. Nosioći takvih značenja su oblik potencijala i glagoli *hteti* odnosno *poželeti*, a kuzirana situacija je iskazana izričnom dopunskom rečenicom. U prvom primeru predikat dopunske rečenice iskazan je prelaznim glagolom *izmiriti*, dok je u drugoj rečenici, u nedostatku prelaznog glagola, kuzirana situacija iskazana neprelaznim glagolom sa tačke gledišta nosioca situacije. Značenje nemogućnosti uticanja je pojačano modalnom partikulom *samo* u inicijalnoj poziciji.

Kako se vidi, kuzativ delovanja čoveka na predmete, bilo da oni poseduju ili ne poseduju svojstvo samoaktivnosti, najčešće se prevodi prelaznim glagolom sa imenicom predmeta u ulozi direktnog objekta ili dopune u značenju sredstva. Rečenice koje izražavaju želju kuzatora da se ostvari situacija na čijeg vršioca ne može da utiče ili za čije pokretanje na radnju je neophodan veliki napor prevode se perifrastičnom konstrukcijom sa glagolima *želeti* ili *hteti* i dopunskom rečenicom koja iskazuje željenu radnju sa tačke gledišta kuziranog.

4.5. Prevođenje kuzativa odnosa između stvari ili pojava

Iako rečenice koje ne izražavaju uzročni odnos između stvari ili pojava ne govore o pravoj kuzativnosti, i dalje koristimo termine „kuzator“ i „kuzirani“. Kod ovih rečenica između kuzatora i kuziranog uspostavljaju se sledeći odnosi: stvar / pojava – oblik njenog postojanja; mesto–mesto; stvar / pojava / mesto – spoljašnja pojava; logički odnos; deo–celina.

Po semantičkim svojstvima slične su rečenicama kuzativa posesora koje izražavaju odnos deo–celina. Ovde svrstavamo one kod kojih je u ulozi celine neživo (stvar, pojava, mesto), dok „kuzirani“ na mestu objekta predstavlja deo, spoljašnost ili svojstvo celine.

⁸⁴³ Akutagava 2004, str. 53.

Pošto na mestu subjekta imaju neživo, ove rečenice ne izražavaju aktivnost već stanje ili osobinu celine putem opisivanja njegovog dela. I ove rečenice imaju strukturu sa neprelaznim glagolom u osnovi kauzativa „celina-wa deo-wo neprelazni glagol-saseru“. Imenica koja iskazuje deo je u ulozi direktnog objekta. Sledeći primer iskazuje odnos stvar / pojava – oblik njenog postojanja:

雲は輪郭をくっきりとさせていた。⁸⁴⁴

Oblaci su imali jasne konture.⁸⁴⁵

U datoj rečenici na mestu „kauzatora“ je imenica *kumo* (oblak) a na mestu „kaziranog“ imenica *rinkaku* (kontura) kao oblik njegovog postojanja. Predikat grade priloga *kukkirito* (jasno) i kauzativ glagola *suru* (činiti). Za isticanje postojanja nečega što je u vezi sa subjektom ili za opis stanja u srpskom jeziku se koristi glagol *imati*. Rečenica je prevedena sa imenom „kauzatora“ u ulozi subjekta i imenom „kauziranog“ kao dopunom glagola *imati*, dok je prilog *kukkirito* preveden pridevom u atributivnoj ulozi u odnosu na imenicu „kauziranog“.

Sledeće rečenice iskazuju odnos deo–celina:

椰子の木は気が触れたようにばたばたとその葉を上下に震わせ⁸⁴⁶

Palmino drveće je pomahnitalo mlatilo lišćem.⁸⁴⁷

...車が、... 金物(かなもの)の黄金(きん)を星のやうに、ちらちら光らせてゐるのを眺めますと、春とは云ふものゝ何となく肌寒い気が致します。⁸⁴⁸

... i dok sam gledao kako zlatu sa metalnih okova kola treperavo svetluca, prožimala me je nekakva studen iako je bilo prolece.⁸⁴⁹

Kao što se vidi u prevodu, postoje dva rešenja. Razlikuju se u pogledu rečenične perspektive i toga da li se radnja iskazana glagolom pripisuje delu ili celini. U prvom primeru radnja je iskazana iz perspektive „kauzatora“ odnosno celine dok je „kauzirani“ odnosno deo preveden oblikom instrumentala kao dopunom glagola *mlatiti*

⁸⁴⁴ Murakami 1988b, str. 307.

⁸⁴⁵ Murakami 2013, str. 389.

⁸⁴⁶ Murakami 1988b, str. 106.

⁸⁴⁷ Murakami 2013, str. 271.

⁸⁴⁸ Aozora, Rashomon.

⁸⁴⁹ Akutagava 2011, str. 8.

(*furuu*). Iskazivanje dela imenicom u obliku instrumentala čest je prevodni ekvivalent rečenice koja iskazuje odnos deo–celina. Nasuprot tome, u drugom primeru radnja „svetlucati“ je iskazana iz perspektive „kauziranog“ odnosno dela dok je „kauzator“ odnosno celina dat imeničkom frazom u genitivnoj konstrukciji s predlogom *sa* u značenju poticanja. Zaključujemo da celina-predmet u ulozi subjekta zadržava svoju sintaksičku poziciju dok deo-objekat postaje sredstvo vršenja radnje kada je predmetu svojstvena mogućnost vršenja radnje. Kada je na mestu subjekta-posesora predmet kojem nije svojstvena sposobnost vršenja radnje, u prevodu na srpski moguća je samo rečenica u kojoj je na mestu subjekta posesum-deo. Imenica kojom se imenuje celina iskazuje se oblikom lokativa ili genitivom pripadnosti.⁸⁵⁰

Sledeća rečenica izražava odnos stvar / pojava / mesto – spoljašnja pojava:

椰子の葉は水滴をきらきら光らせていた。⁸⁵¹

Kapi kiše su svetlucale na palminom lišću.⁸⁵² // Palmino lišće svetlucalo je (pod) kapima kiše.

U datoj rečenici „kauzator“ (palmino lišće) je ono mesto na kojem se javlja „kauzirani“ (kapi kiše) kao spoljašnja pojava ili otuđiva, privremena svojina. Tipična realizacija ovakve rečnice u prevodu je rečenica sa neprelaznim glagolom i „kauziranim“ na mestu subjekta, dok se imenica „kauzatora“ prevodi priloškom odredbom za mesto („na palminom lišću“). Osim toga, moguć je i prevod sa „kauziranim“ u obliku instrumentala uzroka ili u obliku instrumentalne konstrukcije s predlogom *pod*⁸⁵³ u značenju mesta ili šire, u značenju okolnosti pod kojima se vrši radnja.

Sledeća rečenica pokazuje atributivnu upotrebu kauzativnog glagola gde između kauzatora i kauziranog postoji odnos deo–celina:

漆を光らせた自動車の車体は今こちらへ歩いて来る白の姿を映しました。⁸⁵⁴

Lik Belog koji mu se približava, ogleda se u sjajnom laku automobila.⁸⁵⁵

⁸⁵⁰ Ivić 2005.

⁸⁵¹ Murakami 1988b, str. 107.

⁸⁵² Murakami 2013, str. 272.

⁸⁵³ Vidi: Stevanović 1974, str. 478.

⁸⁵⁴ Aozora, Shiro.

⁸⁵⁵ Akutagava 2004, str. 10.

Ovde kauzativni glagol ne izražava predikaciju, već kao atributiv stoji uz imenicu celine objašnjavajući je preko njenog dela i dovodeći ih u sintagmatsku vezu. U prevodu osobina iskazana neprelaznim glagolom u osnovi kauzativa (*sijati se*) izražava se pridevom uz imenicu dela, koji je i pravi nosilac osobine: sjajni lak. Ovde je odnos posesije izražen oblikom genitiva imenice koja iskazuje „celinu“ („sjajni lak automobila“).

Iz prikazanog zaključujemo da rečenice kauzativa koje govore o odnosu između stvari ili pojava najčešće izražavaju odnos deo–celina u širem smislu i opisuju celinu (imenica na mestu subjekta) preko opisa stanja njenog dela (imenica na mestu direktnog objekta kauzativnog glagola). Kada rečenica iskazuje odnos stvar / pojava – oblik njenog postojanja, prevodni ekvivalent je rečenica s glagolom *imati* kojim se opisuje neka osobina ili stanje subjekta. Kada izražava odnos deo–celina, rečenica se prevodi glagolom u osnovi kauzativa, a da li će se prevesti iz perspektive celine ili dela zavisi od toga da li je imenici u ulozi celine svojstveno vršenje radnje ili nije. Radnja glagola u osnovi kauzativa se pripisuje subjektu celini kada je predmetu svojstveno vršenje radnje, dok se imenica dela prevodi instrumentalom sredstva. Kauzativni glagol može se prevesti i atributivom uz imenicu dela pri čemu se gubi njegovo svojstvo predikata i u prevodu se realizuje imeničkom sintagmom sa kvalitativnim instrumentalom gde je glavni pojam celina a pratilac je deo, iskazan imenicom u instrumentalu. I konačno, rečenica se prevodi sa imenicom dela u ulozi subjekta kada celini nije svojstveno vršenje radnje. delu se pripisuje stanje iskazano neprelaznim glagolom, dok se imenica celine ostvaruje oblikom lokativa ili genitivom pripadnosti.

4.6. Prevođenje kauzativa u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola

Kauzativ u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola nastaje od neprelaznih glagola koji nemaju svoj prelazni parnjak. Glagol je po obliku kauzativan, ali po značenju predstavlja prelazni glagol. Oni izražavaju da se radnja odvija direktno na predmetu radnje. Među njima ima i voljnih i nevoljnih glagola, kao što pokazuju sledeći primeri:

ミュウはグラスの中でワインをぐるりと小さく回転させた。⁸⁵⁶

⁸⁵⁶ Murakami 2001, str. 36.

Mju je kratko zavrtela vino u čaši.⁸⁵⁷

無論一つ問題をぐるぐる廻転させるだけで、外に何の効力もなかったのです。⁸⁵⁸

Naravno, u glavi sam prevrtao samo jedno te sto pitanje.⁸⁵⁹

予はその車にこれから火をかけて、目のあたりに炎熱地獄を現ぜさせる心算ぢやが。⁸⁶⁰

Namera mi je da ova kola sada zapalim i da pred tvojim očima oživim gorući pakao.⁸⁶¹

警察はこの事件を売春組織に関連させて調査を進めている。⁸⁶²

Policija nastavlja istragu dovodeći ovaj slučaj u vezu sa organizovanom prostitucijom.⁸⁶³

ただ、一生懸命に黒犬を急がせながら、美しい大和の国原を足の下に見下して、ずんずん空を飛んで行きました⁸⁶⁴

Samo je žustro požurivao crnog psa da što brže leti nebom i posmatrao je kako se, dole pod njegovim nogama, prostire lepa zemlja Jamato.⁸⁶⁵

U navedenoj grupi rečenica na mestu direktnog objekta su imena predmeta, konkretnih i apstraktnih, i u poslednjoj rečenici ime životinje. Subjekt je po pravilu čovek koji voljno pokreće predmet na radnju, bilo direktnim dejstvom na predmet, bilo čineći neku drugu radnju koja je iskazana vezivnim oblikom glagola *-te*. U osnovi kauzativnog glagola su sledeći neprelazni glagoli: *kaiten suru* (vrteti se), *gen'jiru* (pojaviti se; oživeti), *kankei suru* (biti u vezi), *isogu* (žuriti). Navedeni glagoli u srpskom imaju svoj prelazni parnjak. Stoga je prevodni ekvivalent rečenica s prelaznim glagolom.

U sledećoj rečenici na mestu subjekta je ime životinje, dok je ime čoveka na mestu direktnog objekta:

シベリヤ産大狼は二十五日（十月）午後二時ごろ、突然巖乗な檻を破り、木戸番二名を負傷させた後、箱根方面へ逸走した。⁸⁶⁶

Veliki sibirski vuk je 25. oktobra oko 14 časova, iznenada provalio čvrsti kavez, i nakon što je povredio dvojicu čuvara, uputio se prema planini u oblasti Hakone.⁸⁶⁷

⁸⁵⁷ Murakami 2004, str. 29.

⁸⁵⁸ Soseki 1965, str. 499.

⁸⁵⁹ Soseki 2003, str. 217.

⁸⁶⁰ Aozora, Rashomon.

⁸⁶¹ Akutagava 2011, str. 38.

⁸⁶² Murakami 1988b, str. 146.

⁸⁶³ Murakami 2013, str. 295.

⁸⁶⁴ Aozora, Shiro.

⁸⁶⁵ Akutagava 2004, str. 70.

⁸⁶⁶ Aozora, Shiro.

U rečenici se odstupilo od uobičajene hijerarhije imenskih reči u japanskom jeziku, jer je životinja tema diskursa. Radnja *pushou suru* (povrediti se) čiji je nosilac ljudsko biće iskazana je sa tačke gledišta životinje u ulozi kauzatora date radnje. Pošto dati glagol nema prelazni oblik upotrebljen je njegov kauzativ. U datoj rečenici upotreba prelaznog oblika je uslovljena diskursom zarad ujednačavanja tačke gledišta unutar složene rečenice.

Sledeće rečenice izražavaju izazivanje radnje imenice u ulozi objekta kauzativnog glagola indirektnim delovanje kauzatora:

何故と云へば、悪魔は、牛商人の肉体と靈魂とを、自分のものにする事は出来なかつたが、その代に、煙草は、捨く日本全国に、普及させる事が出来た。⁸⁶⁸

Istina, đavo nije uspeo da prisvoji telo i dušu trgovca stokom, ali je uspeo u tome da se duvan raširi po celom Japanu.⁸⁶⁹

嘘なら、方々の井戸へ唾を吐いて、悪い病さへ流行らせれば、大抵の人間は、苦しまぎれに当来の波羅韋僧などは、忘れてしまふ。⁸⁷⁰

Ako to nije istina, onda, ukoliko bi krenuo da pljuje u bunare kako bi se raširile opake bolesti, većina ljudi bi u svojim mukama potpuno zaboravila na onozemaljski raj...⁸⁷¹

U osnovi kauzativnog glagola su neprelazni nevoljni glagoli sa značenjem „raširiti se“ – *fukyuu suru* i *hayaru*. U japanskom jeziku oni nemaju prelazni parnjak. Ni kauzativni oblik ne označava da se radnja vrši direktno na objektu, jer su u ulozi objekta pojave – „duvan“ (kao pušenje) odnosno „opake bolesti“. Iz istih razloga upotreba prelaznog oblika ovde ne bi bila adekvatna, i pored toga što u srpskom jeziku postoji prelazni oblik „širiti“. Stoga je u oba slučaja prevodni ekvivalent rečenica sa neprelaznim glagolom i izmenjenom perspektivom u odnosu na japansku kauzativnu rečenicu.

Kao što smo videli, kauzativni glagoli u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola u potpunosti preuzimaju njihove sintaksičko-semantičke odlike. Tipično, izražavaju da se radnja vrši neposredno nad predmetom radnje, u ulozi predmeta radnje je neživo i sl. Tada je njihov prevodni ekvivalent u srpskom rečenica s prelaznim glagolom i kauziranim u ulozi direktnog objekta. Ipak, mogući su i primeri kada rečenica izražava izazivanje neke

⁸⁶⁷ Akutagava 2004, str. 14.

⁸⁶⁸ Aozora, Rashomon.

⁸⁶⁹ Akutagava 2011, str. 140.

⁸⁷⁰ Aozora, Rashomon.

⁸⁷¹ Akutagava 2011, str. 134.

pojave ili radnje posrednim delovanjem kauzatora. Tada se i u srpskom radnja kauziranog izražava dopunskom izričnom rečenicom s neprelaznim glagolom.

4.7. Prevođenje kauzativa kao leksičke jedinice

Ovde navodimo neke glagole koji imaju oblik kauzativa a uvrstani su u vokabular japanskog jezika kao nezavisne leksičke jedinice. Morfološki su izvedeni iz neprelaznog glagola u osnovi i pomoćnog kauzativnog glagola *saseru*. Njihovo značenje, izvedeno iz gramatičkog značenja kauzativa „učiniti da“ i leksičkog značenja glagola u osnovi, takođe je steklo samostalnost. Izdvajamo tri frekventna glagola: *kikaseru* (pripovedati) ili *iikikaseru* (ubediti), *motaseru* (nasloniti); *sumaseru* (završiti). Prikazaćemo primere upotrebe i načine prevođenja datih glagola u srpskom. Sledeće rečenice na mestu predikata imaju glagol *kikaseru* odnosno *iikikaseru*:

羊の皮を着ていた人の話を聞かせてくれないか。⁸⁷²

Hoćeš li da mi ispričaš priču o čoveku u ovčijoj koži?⁸⁷³

これを見ると、髪長彦は、ふと自分の大手柄を、この二人の侍たちにも聞かせたいと云う心もちが起って来た...⁸⁷⁴

Videvši ih, Kaminagahiko odjednom požele da toj dvojici samuraja ispriča o svom podvigu.⁸⁷⁵

優しい言い聞かせるような口調で。⁸⁷⁶

Rekao mi je blagim tonom kao da mi daje savet.⁸⁷⁷

おちついてゆっくりと考えよう、と僕は自分に言い聞かせた。⁸⁷⁸

Da smireno i polako razmislimo, ubeđivao sam sebe.⁸⁷⁹

Glagoli *kikaseru* i *iikikaseru* u osnovi imaju glagol *kiku*, „čuti“, te se njihovo izvedeno značenje „učiniti da drugi čuje“ prevodi glagolima govornih radnji: *govoriti*, *pričati*, *ubediti* i dr. U navedenim primerima imaju različite sintaksičke realizacije. Prvo, u

⁸⁷² Murakami 1988a, str. 315.

⁸⁷³ Murakami 2013, str. 194.

⁸⁷⁴ Aozora, Shiro.

⁸⁷⁵ Akutagava 2004, str. 70.

⁸⁷⁶ Murakami 1988a, str. 87.

⁸⁷⁷ Murakami 2013, str. 57.

⁸⁷⁸ Murakami 1988a, str. 132.

⁸⁷⁹ Murakami 2013, str. 83.

ulozi direktnog objekta glagola *kikaseru* obično je imenica opšteg značenja *hanashi* (priča), čiji se sadržaj konkretizuje atributivnom odredbom, kao u prvom primeru: *hitsuji no kawa wo kite ita hito no hanashi* (priča o čoveku u ovčijoj koži). U srpskom jeziku u prevodu se može izostaviti imenica direktnog objekta „priča“, a atributivna odredba postaje dopuna glagola „ispričati“ u obliku lokativa s predlogom *o*. U drugom primeru i u japanskoj rečenici je izostavljena imenica *hanashi*, a konkretan sadržaj priče iskazan imenicom *ootegara* (podvig) zauzima mesto direktnog objekta. Prevod na srpski je ovde identičan. U trećem primeru objekat glagola *iikikaseru* nije eksplicitno iskazan jer je akcenat na načinu vršenja radnje. Rečenica sa glagolom *reći* u prevodu na srpski realizuje se na isti način. U četvrtom primeru u ulozi dopune glagola *iikikaseru* je rečenica uz pomoćnu rečcu *to* za navođenje. I u prevodu, glagol *ubediti* za dopunu ima nezavisnu rečenicu koja se navodi.

Sledeće rečenice na mestu predikata imaju glagol *motaseru*:

私はかすかな心の寛ぎを感じながら、後の窓枠へ頭をもたせて、眼の前の停車場がずるずると後ずさりを始めるのを待つともなく待ちかまえていた。⁸⁸⁰

Osećao sam u duši neku lagodnost, i **naslonjen glavom na** ram prozora iza sebe, bezvoljno sam iščekivao da železnička stanica ispred mojih očiju počne da se kreće unazad.⁸⁸¹

僕は彼女の頭をそっと手で支えて車の中に入れ、ヘッドレストにもたせかけて⁸⁸²

Pridržavajući joj nežno rukm glavu, uvukao sam je u auto i položio na naslon sedišta.⁸⁸³

ぼくはデッキの手すりに体をもたせかけて、ずっと彼女を眺めていた。⁸⁸⁴

Nagnut nad obalom palube, dugo, dugo sam je gledao.⁸⁸⁵

私は椅子の背に頭を寄せたまま、さも魔術の名人らしく、横柄にこう答えました。⁸⁸⁶

Odgovorio sam nadmeno, zavaljen u fotelju, poput nekog velikog čarobnjaka.⁸⁸⁷

たしかにこんなものを十三の女の子に持たせて空港に置き去りにするわけにもおかない。⁸⁸⁸

Svakako ne bi mogli da daju ovako nešto jednoj trinaestogodišnjoj devojčici i da je tako ostave na aerodromu.⁸⁸⁹

⁸⁸⁰ Aozora, Shiro.

⁸⁸¹ Akutagava 2004, str. 17.

⁸⁸² Murakami 1988b, str. 248.

⁸⁸³ Murakami 2013, str. 354.

⁸⁸⁴ Murakami 2001, str. 258.

⁸⁸⁵ Murakami 2004, str. 176.

⁸⁸⁶ Aozora, Shiro.

⁸⁸⁷ Akutagava 2004, str. 26.

⁸⁸⁸ Murakami 1988a, str. 184.

奥さんはそういいながら、先刻出した西洋菓子の残りを、紙に包んで私の手に持たせた。⁸⁹⁰

Dok je to govorila, zapakovala je ostatak kolača koje je malopre poslužila i stavila mi ih u ruku.⁸⁹¹

U osnovi glagola *motaseru* je glagol *motsu* (držati; nositi) a njegovo izvedeno značenje je „učiniti da drugi nosi“. Čest je u kolokacijama sa imenicom dela tela na mestu objekta. Tada se prevodi prelaznim glagolima kao što su *nasloniti* ili *položiti* sa imenicom dela tela u ulozi objekta. Kada je na mestu objekta imenica *karada* (telo), imenica *telo* kolokacija se prevodi povratnim glagolom, kao što je *nasloniti se*, *nagnuti se* i sl. Glagol *motsu* ima i značenje „imati, posedovati“, kao što pokazuje primer 9. Tada glagol *motaseru* ima prevodni ekvivalent u glagolu *dati*. Glagol *motsu* gradi kolokacije i sa imenicom dela tela u ulozi mesne odredbe uz rečcu *ni*, kao što je *te-ni motsu* (držati u ruci). Kazativni oblik ovog glagolskog izraza *te-ni motaseru* (staviti nekome u ruku) predstavlja njegov prelazni parnjak. Vlasnik ruke je iskazan prisvojnim oblikom i označen rečcom *ni*. Prevodi se imenicom u dativu sa značenjem dativa posesije.

Sledeći je primer s glagolom *sumaseru*:

私たちは挨拶をすませてから、しばらくは外の竹藪に降る雨の音を聞くともなく聞いていました⁸⁹²

Pošto sмо se međusobno pozdravili, neko vreme smo slušali dobovanje kiše po bambusovoj šumici.⁸⁹³

Glagol *sumaseru* u osnovi ima neprelazni glagol *sumu* (završiti se). Za objekat obično ima imenicu aktivnosti, kao što je imenica *aisatsu* (pozdrav; pozdravljanje) u navedenom primeru. Značenje izračeno kazativnom strukturom *aisatsu wo sumaseru* (završiti s pozdravljanjem) u srpskom se može iskazati i samim glagolom „pozdraviti se“ jer on iskazuje svršenu radnju.

4.8. Prevođenje kazativno-pasivne konstrukcije

Rečenice sa kazativno-pasivnom konstrukcijom delimo na one koje iskazuju deontičku modalnost i na one čija je upotreba uslovljena perspektivizacijom.

⁸⁸⁹ Murakami 2013, str. 115.

⁸⁹⁰ Soseki 1965, str. 393.

⁸⁹¹ Soseki 2003, str. 65.

⁸⁹² Aozora, Shiro.

⁸⁹³ Akutagava 2004, str. 22.

4.8.1. Prevođenje kauzativno-pasivne konstrukcije kao izraza deontičke modalnosti

U rečenici sa kauzativno-pasivnom konstrukcijom koja iskazuje deontičku modalnost kauzirani vrši radnju protiv svoje volje. Iskazano je značenje prisile sa tačke gledišta kauziranog, onog koji trpi prisilu („biti nateran da učini“), kao i njegovo osećanje smetnje ili nelagode usled toga. Radnja je po njega neprijatna ili nepovoljna na neki način. Osim kauzativno-pasivne konstrukcije na takav stav govornika prema radnji može da ukaže i leksičko značenje glagola ili nekog drugog rečeničnog elementa. U ovom tipu rečenice, međutim, kauzator je ređe iskazan jer je akcenat na osećanju trpljenja i prisiljenosti kaziranog na vršenje radnje. Kauzativ prisile izražava da kauzirani svesno i voljno vrši radnju. Stoga su u osnovi voljni glagoli. Veliki broj rečenica u korpusu na mestu predikata ima kauzativ glagola *kiku* (slušati). Navodimo takve rečenice.

あれを聞かされてると、私、頭が痛くなってくるのよ。⁸⁹⁴

Mene zaboli glava kad moram ovo da slušam.⁸⁹⁵

下らないスピーチを聞かされて、作り損ねの煉瓦みたいなケーキを土産に持たされる。⁸⁹⁶

Pa da moram da slušam bezvezne zdravice i da u znak zahvalnosti dobijem tortu nalik na okrnjenu ciglu.⁸⁹⁷

私はそこで麦酒の泡のような彼の気炎を聞かされた。⁸⁹⁸

Tu sam bio prisiljen da slušam njegovo brbljanje, zapenjeno poput pivske pene.⁸⁹⁹

今まで何遍もそれを聞かされた私と兄は、いつもとはまるで違った気分で、母の言葉を父の記念のように耳へ受け入れた。⁹⁰⁰

Iako smo brat i ja tu priču do tada čuli bezbroj puta, ovoga puta smo je slušali na sasvim drugi način...⁹⁰¹

⁸⁹⁴ Murakami 1988b, str. 71.

⁸⁹⁵ Murakami 2013, str. 251.

⁸⁹⁶ Murakami 1988b, str. 189.

⁸⁹⁷ Murakami 2013, str. 319.

⁸⁹⁸ Soseki 1965, str. 415.

⁸⁹⁹ Soseki 2003, str. 98.

⁹⁰⁰ Soseki 1965, str. 439–440.

⁹⁰¹ Soseki 2003, str. 135.

U svim navedenim rečenicama upotrebljen je glagol *kikaseru*. Na mestu subjekta je govornik. Osim što iskazuje govornikov negativan stav prema radnji, kauzativno-pasivna konstrukcija je i u funkciji ujednačavanja subjekta za više klauza unutar složene rečenice. U svim rečenicama govornikov stav je iskazan još nekim gramatičkim sredstvima. U prvom primeru radnja kauzativno-pasivne konstrukcije ima negativnu posledicu po govornika, iskazanu klauzom „Atama ga itaku naru“ („Mene zaboli glava“). U ostalim rečenicama govornikov stav je iskazan leksički: atributivom negativnog značenja uz imenicu objekta „kudaranai supiichi“ („bezvezne zdravice“); imenicom negativnog značenja u ulozi objekta *kien* (brbljanje); priloškom odredbom *nanpenmo* (bezbroy puta). Ni u jednoj od navedenih rečenica kauzator nije iskazan, pa se u prevodu na srpski jezik situacija iskazuje sa tačke gledišta kauzirano. Značenje modalnosti i osećanje prisiljenosti izražava se najčešće upotrebom glagola *morati* dok se radnja glagola u osnovi prevodi dopunskom rečenicom „*da* + prezent“. Osećanje prisile se izražava i samim glagolom *prisiliti* u pasivu sa dopunskom rečenicom kojom se iskazuje radnja glagola u osnovi. U prevodu se može upotrebiti i aktiv glagola, uz obavezno izražavanje negativnog stava govornika nekim drugim sredstvom, kao što je u poslednjem primeru „čuli smo bezbroy puta“.

U sledećoj rečenici kauzator nije iskazan ali je iz konteksta jasno da je to neko ko ima moć da nametne obavezu:

休日返上で仕事させられたり...⁹⁰²

...nateráće nas da radimo.⁹⁰³

I kada kauzator nije iskazan, ali se na njega kontekstom ukazuje kao na neku silu, rečenica sa kauzativno-pasivnom konstrukcijom može se prevesti aktivnim oblikom sa kauzatorom na mestu subjekta i glagolom *naterati* sa dopunskom rečenicom koja iskazuje radnju glagola u osnovi. Kauzirani je iskazan imenicom u ulozi dopune.

U sledećem primeru u obe rečenice na mestu predikata je glagol *seowasareru*, sa glagolom *seou* (nositi na leđima) u osnovi.

⁹⁰² Murakami 1988a, str. 82.

⁹⁰³ Murakami 2013, str. 54.

私は彼らから受けた屈辱と損害を小供の時から今日まで背負わされている。恐らく死ぬまで背負わされ通しでしょう。⁹⁰⁴

Od detinjstva pa sve do danas ja nosim breme uvreda i rana od njih zadobijenih. I verovatno ću morati da ga nosim sve do svoje smrti.⁹⁰⁵

Kao što se vidi i kauzativno-pasivna konstrukcija može se prevesti aktivnom konstrukcijom iz perspektive kauziranog kada se kontekstom ukazuje na trpljenje. Ovde imenica predmeta radnje „kutsujoku to songai“ („breme uvreda i rana“) nosi negativnu konotaciju. U drugoj rečenici značenje modalnosti i trpljenja prisile izraženo je glagolom *morati* uz dopunsku rečenicu kojom se izražava radnja glavnog glagola.

U korpusu nije zabeležen primer rečenice sa iskazanim kauzatorom u vidu agentivne odredbe.

Kako smo primetili, značenje deontičke modalnosti rečenice sa kauzativno-pasivnom konstrukcijom u prevodu se najčešće ostvaruje glagolom *morati*, čiji subjekat je kauzirani, i izričnom dopunskom rečenicom koja iskazuje kauziranu radnju. Osećanje trpljenja štete kauziranog usled toga što je prisiljen na vršenje radnje izražava se u prevodu i pasivnom konstrukcijom *biti nateran* i izričnom dopunskom rečenicom. Ovi prevodni ekvivalenti tipični su za situacije kada kauzator nije iskazan. Kada kauzator nije iskazan na njega se može indirektno ukazati mesnom odredbom. Kada je kauzator iskazan može se izraziti agentivnom odredbom imenicom u obliku genitiva uz predlog *od strane* u prevodu pasivnom konstrukcijom ili imenicom u genitivu s predlogom *zbog* u značenju uzroka u prevodu perifrastičnom konstrukcijom s glagolom *morati*. I konačno, kada je je kauzator iskazan kauzativno-pasivna rečenica se može iskazati perifrastičnom konstrukcijom sa nekim od glagola prisile i kauzatorom u ulozi subjekta.

4.8.2. Prevođenje kauzativno-pasivne konstrukcije u službi perspektivizacije

Upotreba kauzativno-pasivne konstrukcije uslovljena je još i vanlingvističkim faktorima, poput empatije ili hijerarhije imenskih reči, kao i lingvističkim, poput toka diskursa, kada kauziranu situaciju treba iskazati sa tačke gledišta kauziranog. Često se

⁹⁰⁴ Soseki 1965, str. 407.

⁹⁰⁵ Soseki 2003, str. 86.

ovakva perspektiva koristi kao sredstvo ujednačavanja subjekta za više klauza unutar složene rečenice (diskursom motivisana perspektivizacija). Za razliku od kauzativno-pasivne konstrukcije koje izražavaju trpljenje usled prisiljenosti na radnju, ovde su glagoli u osnovi nevoljni, često kognitivni i glagoli emotivnih stanja. Stoga se ovde i ne može govoriti o kazatoru u pravom smislu reči. Kazator je više uzročnik, a to mogu biti situacije, predmeti i pojave, pa i ljudi kada se misli na njihove osobine, postupke i proizvode njihovih aktivnosti. Imenski uzročnik izražava se pomoćnom rečcom *ni*, *ni yotte* ili *kara*⁹⁰⁶, dok kauzirajuća situacija može biti izražena i klauzom. Kauzirana situacija nije nužno negativna po kauziranog, mada su brojniji slučajevi kada ona to jeste, kao što pokazuju sledeći primeri:

僕はユミヨシさんに電話をかけるたびにしばらくその妄想に悩まされることになった。⁹⁰⁷

Kad god bih telefonirao Jumijoši, ta suluda ideja bi me obuzela i držala neko vreme.⁹⁰⁸

何事も知らない私たちはこの突如な言葉に驚かされた。⁹⁰⁹

Nas, koji o tome ništa nismo znali, ovi iznenadni zvuci uplašiše.⁹¹⁰

しかし憎い女の顔に難癖を附けた夫の詞に幾分か感情を融和させられた。⁹¹¹

Ali, muževljeve reči o manama te mrske žene donekle su umirile njena osećanja.⁹¹²

私はこういう事でよく先生から失望させられた。⁹¹³

Često je Učitelj znao ovakvim postupcima da me razočara.⁹¹⁴

この町での自分の静かな生活がフェルディナンドという男によっておびやかされているように感じ始める。⁹¹⁵

Osećala je kako taj Ferdinando ugrožava njen miran život u ovom gradu.⁹¹⁶

⁹⁰⁶ Padeškom pomoćnom rečcom *ni* i složenom padeškom pomoćnom rečcom *ni yotte* označava se živi agens u pasivnoj rečenici dok se padeškom pomoćnom rečcom za polazište *kara* označava se živi agens u pasivnoj rečenici kada se na njega ukazuje kao na izvor.

⁹⁰⁷ Murakami 1988b, str. 179.

⁹⁰⁸ Murakami 2013, str. 314.

⁹⁰⁹ Soseki 1965, str. 433.

⁹¹⁰ Soseki 2003, str. 127.

⁹¹¹ Aozora, Gan.

⁹¹² Ogai 2014, str. 72.

⁹¹³ Soseki 1965, str. 368.

⁹¹⁴ Soseki 2003, str. 31.

⁹¹⁵ Murakami 2001, str. 214.

⁹¹⁶ Murakami 2004, str. 146.

U svim navedenim rečenicama na snazi je hijerarhija imenskih reči i ujednačavanje subjekta. Rečenice govore o događaju a ne o stanju kauziranog. Na mestu subjekta je govornik ili junak priče sa čije tačke gledišta se o događaju saopštava. U ulozi uzročnika su: apstraktne imenice označene padeškom rečcom *ni*, kao što su *mousou* (ideja), *totsuzenna kotoba* (iznenadni zvuci), *ku* (reči), kao i imena drugih lica označena padeškom rečcom *ni yotte* ili *kara*. U srpskom jeziku hijerarhija imenskih reči nije od značaja, a aktivna dijateza je uobičajenija nego pasivna, naročito kada je u pitanju živi agens i kada bi upotreba pasiva ukazivala pre na stanje nego na događaj. Stoga se iskazane situacije prevode aktivom umesto pasivom, sa obrnutom perspektivom i imenom uzročnika na mestu subjekta. U osnovi kauzativnih predikata su neprelazni nevoljni glagoli *nayamu* (mučiti se), *odoroku* (uplašiti se), *yuuwa suru* (umiriti se), *shitsubou suru* (razočarati se) i *obi yakasu* (biti ugrožen). Njihovi kauzativni oblici se prevode odgovarajućim prelaznim glagolom u srpskom.

Sledeće rečenice moguće je prevesti pasivom.

ぐるぐる廻りながら、その夜明を待ち焦れた私は、永久に暗い夜が続くのではなかろうかという思いに悩まされました。⁹¹⁷

Hodajući nervozno po sobi, nisam mogao da dočekam da svane, izmučen mišlju da će ova tamna noć možda trajati večno.⁹¹⁸

成田発アテネ行きの直接便というものは、そもそも存在しないのだと知らされた。⁹¹⁹

Ali sam tu obavešten kako uopšte ne postoji direktan let Tokio–Atina.⁹²⁰

// (tu mi je rečeno.)

Mogućnost prevoda pasivom ovde zasnovana je na dva razloga. U prvoj rečenici glagol izražava stanje a uzročnik je neživo *omoi* (misao). Predikat je preveden participom glagola (*izmučen*) dok je uzročnik preveden imenicom u obliku instrumentala u značenju instrumentala uzroka. Druga rečenica kazuje o događaju, ali je živi kauzator neiskazan, što omogućava prevod pasivom (*obavešten sam*) odnosno bezličnom konstrukcijom u srpskom (*rečeno mi je*).

⁹¹⁷ Soseki 1965, str. 515.

⁹¹⁸ Soseki 2003, str. 238.

⁹¹⁹ Murakami 2001, str. 123.

⁹²⁰ Murakami 2004, str. 86.

U sledeće dve rečenice uzročnik je situacija, iskazana uslovnom klauzom. Kauzirana situacija iskazana je glagolskim izrazom *tachiba ni tatsu* (biti u položaju).

もしそうだとしたら、そして五反田君が僕の名前を出し、僕がメイと寝たことを既に喋っていたとしたら、僕はかなりまずい立場に立たせられることになる。⁹²¹

A ako je tako, i ako im je Gotanda kazao moje ime i već ispričao kako sam ja spavao s Mei, naći ću se u prilično gadnom sosu.⁹²²

受け持ちの生徒の母親と寝ていることがもし学校にわかったら、言うまでもなくぼくはずいぶん具合の悪い立場に立たされることになる。⁹²³

Ukoliko se u školi sazna da spavam sa majkom svoga učenika, sasvim je izvesno da će me to dovesti u veoma nezgodan položaj.⁹²⁴

Uz glagol *tachiba ni tatsu* nužno je prisutan atributiv koji određuje imenicu *tachiba*. U obe rečenice to su pridevi sa negativnim značenjem, *mazui* (gadan) odnosno *warui* (loš). Iako su rečenice sintaksički potpuno identične (kondicionalna klauza + kauzirana situacija kao rezultat), u prevodu su prikazane dve različite realizacije u srpskom. Prvo, kauzirana situacija opisana je s tačke gledišta kauziranog neprelaznim glagolom *biti u situaciji*. Drugo, kada je u ulozi kauzatora situacija, rečenica se prevodi aktivom sa tačke gledišta „kauzatora“. Za razliku od ranije opisanih slučajeva, kauzirajuća situacija parafrazira se prosentencijalizatorom *to*, koji je subjekat kauzacije u rezultirajućoj klauzi: to će me dovesti u veoma nezgodan položaj.

Kao što smo uočili, kauzativno-pasivna konstrukcija čija upotreba je uslovljena faktorima kao što su hijerarhija imenskih reči ili ujednačavanje subjekta za više klauza unutar složene rečenice prevodi se najčešće aktivom kao uobičajenom dijatezom, jer ovi faktori ne utiču na izbor dijateze u srpskom. Prevod pasivom jeste moguć kada kauzator nije iskazan ili kada je na mestu kauzatora neživo u značenju uzročnika, pa se u prevodu pasivnom dijatezom ostvaruje kao imenica u obliku instrumentala uzroka.

Rezultate naše kontrastivne analize iznećemo u zaključku.

⁹²¹ Murakami 1988a, str. 286.

⁹²² Murakami 2013, str. 176.

⁹²³ Murakami 2001, str. 266.

⁹²⁴ Murakami 2004, str. 182.

V ZAKLJUČAK

Japanska kauzativna rečenica u svom prototipičnom značenju izražava dvoagentivnu situaciju. Ona je heterosubjekatska struktura koja istovremeno izražava i radnju agensa i ističe odgovornost drugog lica dodeljujući mu ulogu subjekta. Takva rečenična struktura utemeljena je u kulturološkim razlozima. U japanskom jeziku kauzativ je sociološka i psihološka pojava.

Specifičnost japanske kauzativne rečenice je što oblik podstreka kauzatora nije eksplicitno dat niti je iskazan u vidu zasebne propozicije, već je izražen apstraktno, pomoćnim glagolom *saseru*, koji se dodaje na osnovu glagola radnje čiji je nosilac kauzirani. Upravo zbog toga što glagol *saseru* u sebi krije različite konkretne oblike podsticaja, sintaksički jedinstvena struktura „kauzator-ga kauzirani-wo/ni (objekat-wo) glagol-saseru“ omogućava da se izraze različita kauzativna značenja, kao što su prisila, dozvola, zabrana, puštanje, sprečavanje, ostavljanje na miru, uputstvo, nega ili briga o nemoćnom, prekor, samoprekor, uzrok i dr. Ova specifičnost japanske kauzativne rečenice predstavlja problem u razumevanju i prevođenju.

Za razliku od japanskog jezika, u srpskom jeziku ne postoji morfolološki lik koji gradi kauzativ. Kauzativno značenje se izražava pre svega leksički, kauzativnim glagolima. Oni su sentencijalno prelazni, pa se kauzirana radnja iskazuje dopunskom izričnom rečenicom, u okviru koje se agens kao kauzirani javlja u ulozi subjekta, ili imenicom aktivnosti, uz koju se kauzirani agens javlja u funkciji modifikatora. Postojanje kauzativnih glagola u srpskom, kao što su obligativni, permisivni i stimulatívni, koji izražavaju značenja sadržana u kauzativnoj rečenici u japanskom, omogućava da se i u srpski jezik prenese struktura sa kauzatorom na mestu subjekta. Ova tvrdnja se odnosi na prototipične dvoagentivne kauzativne rečenice koje izražavaju prisilu, dozvolu i zabranu. Neke rečenice se u srpskom ne mogu izraziti s tačke gledišta kauzatora i tada se realizuju rečenicom sa kauziranim na mestu subjekta i izmenjenom perspektivom u odnosu na japansku.

Kao opšte pravilo, perspektiva se u prevodu menja kada je naglašeno značenje modalnosti i kada treba naglasiti implikativnost radnje. Značenje modalnosti naročito je istaknuto kod kauzativa prisile ili zabrane. Implikativnost je imanentna značenju kauzativa

u japanskom. Ukoliko se ova značenja ne očitavaju u prevodu sa tačke gledišta kauzatora, menja se perspektiva i situacija se iskazuje sa tačke gledišta kauziranog.

Prototipična kauzativna rečenica u japanskom jeziku izražava ciljnosmereno delovanje na volju drugoga da izvrši radnju, u značenju aktivnog prisiljavanja ili pasivnog davanja dozvole da se izvrši radnja. Ona izražava odnos između lica kao agentivnih bića koja poseduju odliku voljno. Podela na semantičke podtipove zasnovana je na kriterijumu poštovanja volje drugog lica i na vrsti dejstva kauzatora. Najviši stepen direktnosti dejstva i najmanji stepen uvažavanja volje drugog ima kauzativ prisile i po tome se približava prelaznim glagolima. Tipične situacije koje izražava su one u kojima između kauzatora i kauziranog postoji odnos nadređeni–podređeni. Ovakvu koncepciju nude i kauzativni glagoli prisile u srpskom. Stoga se može reći da rečenica kauzativa prisile ima svoj prevodni ekvivalent u perifrastičnoj konstrukciji sa glagolima prisile kao što su *terati* ili *primorati*. Kada je intenzitet prisile niži, u službi kauzativnog glagola se mogu upotrebiti i glagoli *reći* ili *pozvati*, čije je kauzativno značenje tada kontekstualno uslovljeno. Osim kauzativnih glagola u funkciji izražavanja značenja prisile i neuvažavanja volje drugoga kao alternativno gramatičko sredstvo javlja se i rečenica s prelaznim glagolom, kao što je glagol *posaditi* u značenju „naterati da sedne“. Ukoliko je naglašeno značenje deontičke modalnosti, situacija se u prevodu iskazuje s tačke gledišta kauziranog perifrastičnom konstrukcijom s glagolom *morati*.

Rečenica kauzativa uputstva ima niži intenzitet prisile. Najčešće se prevodi stimulativnim glagolima opšteg tipa u perifrastičnoj konstrukciji s kauzatorom u ulozi subjekta u srpskom. Ove rečenice se često koriste za situacije kada je u ulozi kauzatora lice ili delatnost koje se bavi pružanjem neke usluge. Tada se podsticaj u vidu uputstva izražava glagolima kao što su *naručiti* ili *unajmiti*. I ovde se situacija alternativno može iskazati iz perspektive kauziranog, dok se podstrek javlja kao deverbativna imenica, najčešće u akuzativnoj konstrukciji s predlogom *na*, kao što je *na molbu*.

Odnos nadređeni–podređeni izražava i kauzativ koristi. Kauzator je nadređeni i u situaciji je da pruži korist kauziranom time što inicira njegovu radnju. Najčešće se iskazuju situacije kao što su briga o nemoćnom ili pružanje obrazovanja. Iskazana iz perspektive kauzatora, rečenica se prevodi perifrastičnom konstrukcijom s protopermisivnim i stimulativnim glagolima, kao što su *omogućiti*, *nuditi* ili *dati*. Semantički su srodne

rečenicama kauzativa dozvole, kod kojih je izvor radnje u kauziranom. I prevodni ekvivalenti na srpski su slični prethodno opisanim. Od protopermisivnih glagola najčešće se javlja glagol *dozvoliti*. Kauzativ dozvole prevodi se najčešće perifrastričnom konstrukcijom sa kauzatorom u ulozi subjekta, sa glagolom *dozvoliti* ili *dopustiti*, kao reprezentom značenja spoljašnje deontičke mogućnosti, bilo da je reč o pravoj dozvoli ili o učitivom obraćanju kada se traži reč. Perifrastrična konstrukcija s glagolom *dozvoliti* ili *dopustiti* prevodni je ekvivalent i rečenice kauzativa samoprekora, žaljenja ili kajanja iskazane sa tačke gledišta kauzatora.

Semantički blizak kauzativu dozvole je i kauzativ puštanja ili nemešanja, kod koga se radnja kauziranog već odvija a kauzator može samo da ga pusti ili da ostane po strani. Ovde se u prevodu u ulozi eksponenta navedenih značenja javljaju glagoli kao što su *dozvoliti*, *pustiti* ili *ostaviti*.

Kauzativ kontrapermisivnosti u japanskom jeziku izražava se odričnim oblikom pomoćnog glagola, *sasenai*. Iako u srpskom jeziku postoje kontrapermisivni glagoli, analizom primera iz korpusa utvrđeno je da se rečenica s kauzativnim glagolom u odričnom obliku *sasenai* i u srpskom češće realizuje odričnim oblikom glagola *dozvoliti* u perifrastričnoj konstrukciji. Iskazana iz perspektive kauziranog, prevodi se perifrastričnom konstrukcijom sa modalnim glagolom smeti u odričnom obliku ili budućim vremenom glagola kojim se iskazuje radnja kauziranog u odričnom obliku. Buduće vreme je tada upotrebljeno u modalnom značenju.

Japanska kauzativna rečenica zahteva da se kao rezultirajuće stanje radnja osnovnog glagola ostvari. U srpskom jeziku, osim takvih, implikativnih kauzativnih glagola postoje i neimplikativni. Na implikativnost kauzativnih glagola u srpskom pored leksičkih obeležja glagola utiču i njihova vidska obeležja, pa se u neimplikativne svrstavaju još i imperfektivni parovi implikativnih glagola (npr. *naterati*–*terati*). S obzirom da u japanskom jeziku glagolski vid nema svoj formalni eksponent na nivou leksičke jedinice, na ovu nepodudarnost treba obratiti posebnu pažnju prilikom prevođenja. S druge strane, implikativni glagol *naterati* nije uvek adekvatan prevodni ekvivalent. Upotreba ovog glagola podrazumeva izvršenje radnje protiv volje agensa uz izrazito visoki stepen prisile. Japanska kauzativna rečenica je u tom pogledu neutralnija. I kada izražava prisilu, tu se ne ističe lična moć kauzatora u tolikoj meri koliko značenje da kauzator ima pravo da naredi ili

naloži izvršenje radnje jer mu to omogućava njegova socijalna uloga. Kada treba izraziti implikativnost u srpskom jeziku, umesto rečenice s kauzativnim glagolom češći je prevodni ekvivalent rečenica iskazana sa tačke gledišta kauziranog. Specifična je i upotreba kauzativa kada se ne ukazuje na prisilu, već se ističe odgovornost pa čak i zasluga kauzatora. I tada je bolje rečenicu prevesti sa tačke gledišta kauziranog, dok se na ulogu kauzatora ukazuje uzročnom predloško-padežnom konstrukcijom, kao što su genitivna konstrukcija uz predlog *zbog* ili dativska konstrukcija uz izraz *zahvaljujući*.

Kod kauzativa nevoljnih glagola najniži je intenzitet direktnosti kauzatorovog dejstva i uticaja na volju kauziranog. Ovde se izražavaju situacije sa nevoljnim glagolima psiho-fizičkih stanja kada kauzator nekim svojim postupkom ili osobinom izaziva promenu stanja kauziranog. Ovi glagoli su i u srpskom neprelazni, i najčešće grade prelazno-neprelazni par glagola sa istom osnovom. Kauzativ nevoljnih glagola realizuje se u srpskom rečenicom sa prelaznim oblikom glagola. Ukoliko odgovarajući prelazni glagol ne postoji, bira se glagol odnosne opozicije, kao na primer *shvatiti – ubediti*, ili se situacija iskazuje sa tačke gledišta kauziranog, dok se kauzator izražava predloško-padežnom konstrukcijom u uzročnom značenju.

Termini kauzator i kauzirani koje smo koristili da označimo učesnike dvoagentivne kauzativne situacije, nisu u potpunosti adekvatni za naredne tipove. Stoga ćemo ih koristiti uslovno, u široko shvaćenom značenju.

Kauzativne rečenice uzročnog odnosa semantički su najkompleksnije. One izražavaju interpersonalne, intrapersonalne i ekstrapersonalne odnose, pa se tako razlikuju i podtipovi. Rečenice kod kojih je na mestu kauziranog živo realizuju se u prevodu slično kao i rečenice kauzativa nevoljnih glagola. Ove rečenice se u srpskom jeziku približavaju rečenicama sa kauzalnim značenjem. U ulozi kauzatora može biti i situacija. Ona može da se izrazi kao okolnost pod kojom nastaje kauzirana radnja zavisnom uslovnom rečenicom, zavisnom vremenskom rečenicom, zatim priloškom odredbom za mesto kao i oblikom instrumentala uzroka.

Kod kauzativne uzročne rečenice sa imenicom otuđive ili neotuđive svojine na mestu objekta imenica čoveka se javlja u ulozi vlasnika imenice u ulozi objekta. Podjednako su česti prevodni ekvivalent i rečenica sa prelaznim i rečenica sa neprelaznim glagolom. Rečenica sa prelaznim glagolom ima istu sintaksičku strukturu kao japanska

kauzativna rečenica. Rečenica s neprelaznim glagolom, međutim, naglašava odnos posesije. Na mestu subjekta je posesum, dok se imenica čoveka-posesora realizuje prisvojnim oblikom ili oblikom dativa pripadnosti, zatim lokativnim konstrukcijama u značenju mesta na kojem se promena dogodila, a ređe i kao subjekat kojem se pripisuje promena time što je njome zahvaćen njegov deo. U tom slučaju, kauzator-uzročnik se izražava predložko-padežnom konstrukcijom sa uzročnim značenjem, kao što je genitivna konstrukcija s predlogom *od*.

Kod kauzativnih uzročnih rečenica sa glagolima psihičkih radnji češći prevodni ekvivalent je rečenica sa prelaznim kauzativnim glagolom kao što je *izazvati*, iskazana sa tačke gledišta kauzatora-uzročnika. Kauzirani dobija ulogu direktnog objekta, indirektnog kao doživljavač ili ulogu priloške odredbe za mesto u kojem je izazvano osećanje.

Glagol *izazvati* je često nosilac značenja uzročno-posledičnog odnos između stvari i pojava. Takve rečenice se, po pravilu, prevode rečenicom iskazanom iz perspektive uzročnika.

Rečenice kauzativa posesora u ulozi subjekta imaju posesora a u ulozi objekta kauzativnog glagola posesum, i izražavaju odnos deo–celina u širem smislu. Ovakva funkcija kauzativa nije karakteristična za pojam kauzativnosti u srpskom jeziku. Ovde je jače značenje posesije nego prave kauzativnosti, te se stoga u srpskom kao čest prevodni ekvivalent javlja dativ posesije. Kada je u ulozi posesuma deo tela, u osnovi kauzativa su nevoljni neprelazni glagoli koji izražavaju radnju odnosno stanje posesuma. U srpskom jeziku u izboru prevodne varijante značajno je obeležje voljnosti. Ukoliko rečenica nosi značenje da se radnja nad delom tela odvija bez voljnog učešća posesora, prevodni ekvivalent je rečenica sa neprelaznim glagolom i imenicom dela tela u ulozi subjekta, dok se posesor realizuje imenicom u dativu kao doživljavač ili nosilac svojstva ili stanja. Ukoliko posesor vrši radnju voljno, tipična je realizacija s prelaznim glagolom (npr. *klatiti nogama*). Tada se posesum prevodi imenicom u obliku instrumentala sredstva. Slično je i kada je posesum imenica sa značenjem „misli“ (*omoi, kangae*) a glagol izražava njihovu aktivnost. Rečenica se može prevesti neprelaznim glagolom iz perspektive posesuma i posesorom u ulozi dativa posesije. Češći prevodni ekvivalent, međutim, jesu rečenice iskazane iz perspektive posesora-kauzatora, sa prelaznim glagolom i imenicom misli u ulozi direktnog objekta.

Kada je materijalno vlasništvo ili otuđiva svojina u funkciji opisa posesora putem opisa predmeta koji mu pripada, moguć je prevod kvalitativnim instrumentalom gde se imenica posesuma realizuje oblikom instrumentala s predlogom *sa* kao pojam pratilac u zajednici sa imenicom posesora, čineći pridevsku odredbu glavnog pojma. Kauzativni glagol prevodi se atributivno, pridevom ili odnosnom rečenicom uz imenicu posesuma. Drugi ekvivalent je rečenica s neprelaznim glagolom iskazana iz perspektive posesuma, dok je imenica posesora u dativu.

Na sličan način, kauzativne rečenice u japanskom jeziku opisuju odnos odnos deo– celina i između stvari ili pojava, najčešće opisujući celinu preko opisa stanja njenog dela. I prevodni ekvivalenti su slični goreopisanim.

U japanskom jeziku nije uobičajeno menjati tačku gledišta unutar rečenice ili šireg diskursa. Glagolski rod ima značajnu ulogu kao sredstvo ujednačavanja tačke gledišta kada tok diskursa tako nalaže. Tako pasivni i kauzativni oblici glagola upotpunjuju praznine u vokabularu kada glagol nema svoj prelazni odnosno neprelazni parnjak. Kauzativni glagoli u funkciji ekvivalenta prelaznih glagola u potpunosti preuzimaju njihove sintaksičko-semantičke odlike. Tipično, izražavaju da se radnja vrši neposredno nad predmetom radnje. Tada se prevode prelaznim glagolom i kauziranim u ulozi direktnog objekta. Njihovi prevodni ekvivalenti su prelazni glagoli u srpskom.

Kauzativno-pasivna konstrukcija *saserareru* objedinjuje značenja kauzativa i pasiva, iskazujući značenje prisile i osećanje smetnje ili nelagode kauziranog zbog toga što je prisiljen da izvrši radnju. Situacija se iskazuje sa tačke gledišta kauziranog kao onog koji trpi prisilu, dok je kauzator ređe iskazan. Ovakve okolnosti omogućuju prevodljivost na srpski iz perspektive kauziranog. Značenje deontičke modalnosti i prisiljenosti ostvaruje se glagolom *morati* i izričnom dopunskom rečenicom koja iskazuje kauziranu radnju. Pošto ova konstrukcija nosi i odlike pasiva, problemi u prevođenju pasivne rečenice i ovde postoje. Kada kauzator nije iskazan može se prevesti i pasivnom konstrukcijom sa kauzativnim glagolom *prisiliti* u pasivu sa izričnom dopunskom rečenicom. Na kauzatora se može indirektno ukazati mesnom odredbom. Rečenica se može prevesti i samo aktivom glagola u osnovi kada se značenje trpljenja smetnje ili govornikov negativan stav prema radnji iskaže drugim gramatičkim sredstvima: zasebnom klauzom; leksički, izborom imenice ili glagola sa negativnim značenjem i dr. Kada je kauzator iskazan može se izraziti

agentivnom odredbom imenicom u obliku genitiva uz predlog *od strane* u prevodu pasivnom konstrukcijom ili imenicom u genitivu s predlogom *zbog* u značenju uzroka u prevodu perifrastičnom konstrukcijom s glagolom *morati*. Rečenica se može iskazati i perifrastičnom konstrukcijom sa glagolom prisile i kauzatorom u ulozi subjekta.

S obzirom na ovako raznorodna značenja kauzativnog pomoćnog glagola *saseru*, određivanje pravog značenja jeste problem. Nekada je na konkretno značenje kauzativne rečenice ukazano priloškim izrazom, kao što su *murini* (nasilno), *jiyuuni* (slobodno), *omou toori ni* (onako kako želi), *jishin* (sam) i sl. Ukoliko nema jasnog jezičkog signala u samoj rečenici, razumevanje i prevod njenog značenja moraju se osloniti na razumevanje šireg konteksta i odnosa među učesnicima.

Ovo su neki od rezultata naše kontrastivne analize. Rezultati ovakve analize mogu se, čini nam se, primeniti u nastavi japanskog jezika. Uvidom u sličnosti i razlike između dva jezika u načinu iskazivanja kauzativnog značenja mogu se prevazići i neki problemi u prevođenju.

U našem radu pokušali smo da damo sveobuhvatnu klasifikaciju tipova kauzativne rečenice. Moguće je postaviti i drugačije kriterijume i suziti pojam kauzativa. Takođe, smatramo da bi bilo od značaja izvršiti dalja istraživanja u okviru teme kauzativno-pasivne konstrukcije. U radu se nismo detaljnije bavili perifrastičnim kauzativnim konstrukcijama, kao što su konstrukcije sa glagolima davanja i primanja za izražavanje učtivog traženja dozvole, te smatramo da bi bilo značajno istražiti i ovu temu. U ovom radu analizirali smo primere japanske kauzativne rečenice iz književno-umetničkih tekstova na japanskom jeziku i njihove prevode na srpski. Smatramo da bi bilo od značaja proučiti upotrebu kauzativa i u drugim pisanim stilovima, naročito u novinskim i stručnim tekstovima. Neki tipovi rečenica su karakteristični za govorni jezik. Takav je primer rečenica u kojoj je kauzator sam govornik i ističe svoju odgovornost ili zaslugu. Stoga bi bilo značajno proširiti istraživanje i na govorni jezik, jezik televizijskih drama i sl.

LITERATURA I IZVORI

Na japanskom jeziku:

1. Hayatsu 1991: Emiko Hayatsu, „Shoyuusha shugo no shieki ni tsuite“ („O kauzativu subjekta posesora“), *Nihongo gakka nenpou* 13, Tokyo, Toukyogaikokugo daigaku, 1991, str. 1–26. (早津恵美子, 「所有者主語の使役について」, 『日本語学科年報 13』, 東京外語大, 1991, pp.1–26.)
2. Hayatsu 2000: Emiko Hayatsu, „Gendai nihongo no voisu wo megutte“ („O glagolskom rodu u savremenom japanskom jeziku“), *Nihongogaku* Vol.19-5 (april), str. 16–27. (早津恵美子, 「現代日本語のヴォイスをめぐって」, 『日本語学』 (4月創刊号) Vol.19-5, 2000, pp.16–27.)
3. Hayatsu 2004: Emiko Hayatsu, „Shieki hyougen“ („Kauzativna rečenica“), *Asakuranihongo kouza 6: Bumpou II*, uredio Keisuke Onoe, Asakurashoten, str. 128–150. (早津恵美子, 「使役表現」 『朝倉日本語講座6 文法II』, 尾上圭介 (編), 朝倉書店, 2004, pp.128–150.)
4. Inoue 1976: Kazuko Inoue, *Henkei bunpou to nihongo (Transformaciona gramatika i japanski jezik)*, Tokyo, Taishokan,. (井上和子, 『変形文法と日本語』)
5. Iori 2000: Isao Iori i dr., *Shokyuu wo oshieru hito no tame no nihongo bumpou handobukku (Priručnik iz japanske gramatike za nastavnike početnog nivoa)*, Tokyo, 3A. (庵功雄他, 『初級を教える人のための日本語文法ハンドブック』, スリーエー, 2000.)
6. Iori 2002: Isao Iori i dr., *Chuu, joukyuu wo oshieru hito no tame no nihongobumpou handobukku (Priručnik iz japanske gramatike za nastavnike srednjeg i višeg nivoa)*, Tokyo, 3A. (庵功雄他, 『中・上級を教える人のための日本語文法ハンドブック』, スリーエー, 2002.)
7. Isaka 2004: Jun'ichi Isaka, *Kokokara hajimaru nihongogaku (Odavde počinje nauka o japanskom jeziku)*, Tokyo, Hitsuji shobou, (1.izd. 1997). (伊坂淳一, 「ここからはじまる日本語学」, ひつじ書房, 2004.)
8. Kudou 1999: Mayumi Kudou, „Gendai nihongono tensu, asupekuto, voisu ni tsuite sougouteki kenkyuu“ („Opšta studija o kategorijama vremena, aspekta i stanja u savremenom japanskom jeziku“), *1998–99 nendo kagakukenkyuu houkoku, Ippankenkyuu (B) kadai*, No.63450058, str. 5–39. (工藤真由美, 『現代日本語のテンス・

- アスペクト・ヴォイスについて総合的研究』、1998–99 年度科学研究報告，一般研究（B）課題 No.63450058).
9. Kuno 1978: Susumu Kuno, *Danwa no bunpou (Gramatika diskursa)*, Tokyo, Taishukan. (久野暉、『談話の文法』,大修館書店, 1978)
 10. Mizutani 1985: Nobuko Mizutani, *Nichieihikaku: Hanashikotoba no bunpou (Kontrastivna analiza engleskog i japanskog jezika: Gramatika govornog jezika)*, Tokyo, Kuroshio. (水谷信子, 日英比較「話し言葉の文法」, くろしお出版, 1985)
 11. Morita 1971: Yoshiyuki Morita, „Ukemi-shieki no iikata“ („Pasivni i kauzativni izrazi“), *Kouza Nihongo kyouiku* 9, Tokyo, Waseda Daigaku Gogaku Kenkyuuju, str. 18–42. (森田良行, 「受身, 使役の言い方」 『講座日本語教育』 第9分冊, 早稲田大学語学教育研究所, 1971, pp.18–42.)
 12. Morita 1994: Yoshiyuki Morita, *Kiso nihongo jiten (Rečnik osnova japanskog jezika)*, Tokyo, Kadokawa Shoten. (森田良行, 『基礎日本語辞典』, 角川書店, 1994).
 13. Moriyama 2005: Takurou Moriyama, *Kokokara hajimaru nihongo bumpou (Odavde počinje gramatika japanskog jezika)*, Tokyo, Hitsuji shobou, (1.izd. 2000). (森山卓郎, 「ここからはじまる日本語文法」, ひつじ書房, 2005.)
 14. Murakami 1986: San'ju Murakami, „Ukemi kouzou no bun“ („Rečenica s pasivnom konstrukcijom“), *Gengogaku kenkyuu*, Tokyo, Mugishobou, str. 7–87. (村上三寿, 『うけみ構造の文』, 「ことばの科学1」, 1986, pp. 7–87.)
 15. Muraki 1991: Shinjirou Muraki, „Voisu no kategori to bunkouzou“ („Kategorija glagolskog roda i gramatička struktura“), *Voisuteki hyougen to jikoseigyousei*, uredio Nitta Yoshio, Tokyo, Kuroshio shuppan, str. 1–30. (村木新次郎, 「ヴォイスのカテゴリーと文構造のレベル」, 『日本語のヴォイスと他動性』, 仁田義雄 (編), くろしお出版, 1991, pp.1–30.)
 16. Nitta 1991: Yoshio Nitta, „Voisuteki hyougen to jikoseigyousei“ („Oblici glagolskog roda i samokontrola“), *Nihongo no voisu to tahousei*, uredio Nitta Yoshio, Tokyo, Kuroshio shuppan, str. 31–57. (仁田義雄, 「ヴォイス的表現と自己制御性」, 『日本語のヴォイスと他動性』, 仁田義雄 (編), くろしお出版, 1991, pp. 31–57).
 17. Okutsu 1983: Keiichiro Okutsu „Naze ukemi ka? – 'shiten' kara no keesu sutadi“ („Zašto pasiv? – studija slučaja sa aspekta 'tačke gledišta“), *Gengogaku* No.132, Tokyo Gaikokugo Daigaku, str. 65–80. (奥津敬一郎「何故受身か?—く視点からのケース

スタディー>—」, 東京外語大『国語学』 No. 132., pp. 65–80)

18. Okutsu 1984a: Okutsu, Keiichiro, „Bun no kumitate: SOV kouzou to tachiba“ („Građenje rečenice: struktura SOV i tačka gledišta“), *Nigongono hataraki (Kouza: Nigongono hyougen)*, Tokyo, str. 192–222. (奥津敬一郎, 「文の組み立て: SOV 構造とたちば」、『構造日本語表現』, 1984, pp. 192–222)
19. Okutsu 1984b: Okutsu, Keiichiro, „Henkei bumpou – seisei bumpou“ („Transformaciono-generativna gramatika“), *Kenkyuu shiryuu nihon bumpou*, Vol.8, priredili K. Kazuki i O. Hayashi, Tokyo, Meijishoin, str. 223–243. (奥津敬一郎, 「変形文法・生成文法」、『構造日本語表現』, 1984, pp. 223–243.)
20. Saeki 1984: Tetsuo Saeki, „Tai ni yoru doushi bunrui ni mukete: jita to shieki soshite judou“ („Ka klasifikaciji glagola u odnosu na stanje: prelaznost i kauzativ i pasiv“), *Kokugogoishino kenkyuu*, str. 381–399. (「態による動詞分類に向けて: 自他と使役そして受動」、『国語語彙史の研究』, 1984, pp. 381–399).
21. Satou 1986: Satomi Satou, „Shiekikouzou no bun“ („Rečenica sa kauzativnom struktrom“), *Kotobano kagaku 1 (Nauka o jeziku 1)*, Gengogaku kenkyuukai, Tokyo, str. 89–179. (佐藤里実『使役構造の文』「ことばの科学 1」言語学研究会、東京、1986, pp. 89–179.)
22. Satou 1990: Satomi Satou, „Shiekikouzou no bun (2): gen'in kankei wo hyougen suru baai“ („Rečenica sa kauzativnom struktrom (2): izražavanje uzročno-posledičnog odnosa“), *Kotobano kagaku 4 (Nauka o jeziku 4)*, Gengogaku kenkyuukai, Tokyo, str. 103–157. (佐藤里実『使役構造の文 (2): 因果関係を表現するばあい』「ことばの科学 4」言語学研究会、東京、1990, p. 103–157.)
23. Shibatani 2004: Masayoshi Shibatani, „Nihongono bunseki to gengoruikei“ („Analiza japanskog jezika i jezički tipovi“), *Kyouju Kanreki Kinenronbunshuu*, Tokyo, Kuroshio. (柴谷方良, 「日本語の文折と言語類型」、『教授還暦記念論文集』, くろしお出版, 2004).
24. *Shokyuu nihongo (Japanski jezik za početnike)*, Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha, 1998. (『初級日本語』、東京外国語大学留学生日本語教育センター、凡人社、1998)
25. Sunagawa 1998: Yuriko Sunagawa i dr., *Kyoushi to gakushuusha no tame no nihongo bunkei jiten (Rečnik rečeničnih tipova japanskog jezika za nastavnike i studente)*, Tokyo, Kuroshio shuppan. (砂川有里子, 『教師と学習者のための日本語文型辞典』, くろし

お出版, 1998.)

26. Suzuki 1972: Shigeyuki Suzuki, *Nihongobunpou – keitairon (Gramatika japanskog jezika – morfologija)*, Kyouiku bunko 3, Tokyo, Mugishobou. (鈴木重幸、『日本語文法・形態論』、教育文庫 3, 1972.)
27. Takahashi 2005: Tarou Takahashi i dr., *Nihongo no bumpou (Gramatika japanskog jezika)*, Tokyo, Hitsuji shobou. (高橋太郎他、「日本語の文法」, ひつじ書房, 2005.)
28. Tsunoda 1991: Tasaku Tsunoda, *Sekaino gengoto nihongo: Gengoruikeironkara mita nihongo (Jezici sveta i japanski: japanski viđen iz perspektive jezičke klasifikacije)*, Tokyo, Kuroshio. (角田太作、「世界の言語と日本語」言語類型論から見た日本語, くろしお出版, 1991).
29. Teramura 1982: Hideo Teramura, *Nihongo no shintakusu to imi I (Sintaksa i značenje japanskog jezika I)*, Tokyo, Kuroshio shuppan. (寺村秀夫, 『日本語のシンタクスと意味 I』, くろしお出版, 1982.)

Na srpskom jeziku:

1. Alanović 2009: Milivoj Alanović, *Leksičko-sintaksička sredstva pasivizacije*, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 38/1, str. 123–133.
2. Alanović 2010: Milivoj Alanović, „Tipološke odlike i principi klasifikacije leksičko-gramatičkih kauzativa“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 39/1 (2010), str. 361–375.
3. Alanović 2011: Milivoj Alanović, *Kauzativnost – manipulativnost: od koncepta ka formi*, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu.
4. Alanović 2012: Milivoj Alanović, „Kauzativno-manipulativni glagoli: derivaciono motivisane semantičke i argumentne varijacije“, *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima: zbornik radova sa četrnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista / glavni urednik Rajna Dragičević*, str. 453–467.
5. Batistić 1978: Tatjana Batistić, „O nekim aspektima analize kauzativnih glagola“, *Južnoslovenski filolog XXXIV*, Beograd, str. 59–86.
6. Đorđević 2002: Radmila Đorđević, *Uvod u kontrastiranje jezika*, 5. dopunjeno izdanje, Beograd, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

7. Đurđić 1987: Milena Đurđić, „Sintaksičko-semantička analiza kompleksno tranzitivnih glagola u srpskohrvatskom jeziku“, *Prilozi proučavanju jezika*, 23 (1987), str. 111–122.
8. Grickat 1973: Irena Grickat, „Iz problematike prelaznosti srpskohrvatskih glagola“, *Južnoslovenski filolog* XXX/1–2 (1973), str. 297–303.
9. Ivić 1954: Milka Ivić, „Uzročne konstrukcije s predlozima *zbog*, *od* i *iz* u savremenom književnom jeziku“, *Naš jezik*, V, sv. 5-6, str. 186–194.
10. Ivić 1963: Milka Ivić, „O objekatskoj dopuni glagola komunikativnih i intelektualnih radnji“, *Književnost i jezik*, godina X, broj 1 (1963), str. 18–24.
11. Ivić 1976: Milka Ivić, „Problem perspektivizacije u sintaksi“, *Južnoslovenski filolog*, Beograd, str. 29–46.
12. Ivić 1983: Milka Ivić, „Lingvističke konsekvence različitog pristupa odnosu 'deocelina'“, *Lingvistički ogledi*, Beograd, Prosveta.
13. Ivić 2005: Milka Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj*, Beograd, Beogradska knjiga, Institut za srpski jezik SANU (1.izd. 1954).
14. Jamasaki-Vukelić 2003: Hiroši Jamasaki-Vukelić, *Japansko-srpski i srpsko-japanski rečnik*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
15. Klikovac 1997: Duška Klikovac, „O uzročnom značenju konstrukcije *u* + lokativ“, *Naš jezik*, XXXII/1-2, str. 26–37.
16. Kovačević 1988: Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo, Svjetlost.
17. Kristal 1988: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit.
18. Moskovljević 1998: Jasmina Moskovljević, „Parametri od značaja za leksičko-sintaksičku supkategorizaciju glagola u srpskom jeziku“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 27/2 (1998), str. 125–135.
19. Moskovljević 2007: Jasmina Moskovljević-Popović, „Klase glagola za izražavanje psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja u savremenom srpskom jeziku“, *Naučni sastanak u Vukove dane*, sv. 37/1, Beograd, str. 87–98.
20. Piper 1982: Predrag Piper, „Sinonimije i konverzije s glagolom morati“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 12/1, MSC, str. 167–172.
21. Piper 2005: P. Piper, I. Antičić, V. Ružić, S. Tanasić, Lj. Popović, B. Tošović, *Sintaksa savremenog srpskog jezika. Prosta rečenica*. Red. Milka Ivić. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska.

22. Sibinović 1990: Miodrag Sibinović, *Novi original – uvod u prevođenje*, Beograd, Naučna knjiga.
23. Stanojčić, Popović 1995: Ž. Stanojčić, Lj. Popović, *Gramatika srpskoga jezika – udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*, četvrto izdanje, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
24. Stevanović 1961: Mihailo Stevanović, „Problem glagolskog roda i povratni glagoli u srpskohrvatskom jeziku“, *Južnoslovenski filolog XXV* (1961–1962), str. 1–47.
25. Stevanović 1974: Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik: (gramatički sistemi i književnojezička norma), II Sintaksa*, Beograd, Naučno delo.
26. Stojanović 1996: Smiljka Stojanović, *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd, Filološki fakultet.
27. Tanasić 1996: Sreto Tanasić, „Iskazivanje agensa uz deverbativne imenice“, *Južnoslovenski filolog LII* (1996), str. 79–87.
28. Tanasić 2005: Sreto Tanasić, *Sintaksičke teme*, Beograd, Beogradska knjiga.
29. Zvekić-Dušanović 2006: Dušanka Zvekić-Dušanović, *Sintaksičko-semantičke strukture s modalnim indikatorom u srpskom i u mađarskom jeziku* (doktorska disertacija), Novi Sad, Filozofski fakultet.
30. Zvekić-Dušanović 2008: Dušanka Zvekić-Dušanović, „O srpskim konstrukcijama sa modalnim značenjem 'unutrašnjeg podsticaja' i njihovim mađarskim ekvivalentima“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (2008), vol. 51, br. 1-2, str. 189–204.
31. Zvekić-Dušanović 2010: Dušanka Zvekić-Dušanović, „O predikatima tipa *treba hteti, treba smeti...*“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (2010), vol. 53, br. 1, str. 145–162.
32. Štrbac 2006: Gordana Štrbac, „O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (2006), vol. 49, br. 2, str. 73–102.

Na ostalim jezicima:

1. Alfonso 1980: Anthony Alfonso, *Japanese Language Patterns, Vol.2*, Tokyo, Sophia University L.L. Center of applied linguistics.

2. Comrie 1976: Bernard Comrie, „The syntax of causative constructions: cross-language similarities and divergences” („Sintaksa kauzativnih konstrukcija: sličnosti i razlike među jezicima“), *Syntax and semantics*, vol. IV, ed. Masayoshi Shibatani, New York.
3. Cruse 1972: D.A. Cruse, „A Note on English Causatives“, *Linguistic Inquiry* Vol. 3, No. 4 (Autumn, 1972), str. 520–528.
4. Kuroda 1965: S.Y. Kuroda, *Generative Grammatical Studies in the Japanese Languages*, Ph.D. Dissertation, MIT.
5. Lyons 1968: John Lyons, *Semantics I*, Cambridge, Cambridge University Press.
6. Lyons 1977: John Lyons, *Semantics, Vol.2*, Cambridge University Press.
7. Makino, Tsutsui 2000: Seiichi Makino and Michio Tsutsui, *A Dictionary of Basic Japanese Grammar*, Tokyo, The Japan Times.
8. Martin 1988: Samuel E. Martin, *A Reference Grammar of Japanese (Priručna gramatika japanskog jezika)*, Tokyo, Tuttle (1. izd. 1975).
9. Palmer 1986: F.R. Palmer, *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press.
10. Pardeshi, Prashant, *Transitivity and Voice: A Marathi-Japanese Contrastive Perspective* (dissertation, 30.09.1999.), Kobe University Repository: Kernel (www.lib.kobe-u.ac.jp/handle-kernel/D1002032).
11. Rosenbaum, P. S, *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*, MIT Press, 1967.
12. Silverstain 1976: Michael Silverstain, *Hierarchy of Features and Ergativity. Grammatical Categories in Australian Languages*.
13. Shibatani 1973: Masayoshi Shibatani, „Semantics of Japanese Causativation“, *Foundations of Language* 9, str. 327–373.
14. Shigemori 2006: Chikako Shigemori Bučar, „Causative Constructions in Japanese and Slovene“, *Linguistica XLVI*, Ljubljana, 191–202.
15. Shigemori 2007: Chikako Shigemori Bučar, *Voice in Contrast – Japanese and Slovene*, Ljubljana, Filozofska Fakulteta.
16. Shigemori 2008: Chikako Shigemori Bučar, „Causative and Politeness“, *Asian and African Studies XII*, 3, Ljubljana, 71–82.
17. Tokyo Gaigodai 2001: *Shokyu nihongo bunpou kaisetsu – eigoban (Basic Japanese*

Grammar – English Edition), Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakuse Nihongo Kyoiku Senta, Tokyo, Bonjinsha.

18. Van Valin, LaPolla 1997: Robert D. Jr. Van Valin and Randy J. LaPolla, *Syntax: Structure, meaning and function*, Cambridge University Press.

KORPUS:

Na japanskom jeziku:

1. Murakami 1988a: Haruki Murakami, *Dansu Dansu Dansu I*, Tokio, Koudansha, 2001 (1. izd. 1988).
2. Murakami 1988b: Haruki Murakami, *Dansu Dansu Dansu II*, Tokio, Koudansha, 2001 (1. izd. 1988).
3. Murakami 2001: Haruki Murakami, *Supuutonikuno koibito*, Tokio, Koudansha.
4. Soseki 1965: Natsume Soseki, „Kokoro“, *Nihonno bungaku* 13, Tokio, Chukoronsha.

Na srpskom jeziku:

1. Akutagava 2002: Rjunosuke Akutagava, *Nos* (prevela s japanskog Danijela Vasić), Beograd, Rad. (Nos, Duvan i đavo)
2. Akutagava 2004: Rjunosuke Akutagava, *Beli* (preveli s japanskog Danijela Vasić, Hiroši Jamasaki Vukelić), Sombor, Publikum. (Beli, Mandarine, Magija, Vagonet, Psi i frula)
3. Akutagava 2008a: Rjunosuke Akutagava, *Biseijeva vernost* (preveli s japanskog Danijela Vasić, Hiroši Jamasaki Vukelić), Sombor, Publikum.
4. Akutagava 2008b: Rjunosuke Akutagava, *Rašomon i druge priče* (preveli s japanskog Danijela Vasić i Dalibor Kličković), Beograd, Rad.
5. Akutagava 2011: Rjunosuke Akutagava, *Pakao i druge priče* (preveli s japanskog Danijela Vasić i Dalibor Kličković; redakcija prevoda Hiroši Jamasaki Vukelić), Beograd, Tanesi.
6. Dazai 2005: Osamu Dazai, *Sunce na zalasku* (preveo s japanskog Ilja Musulin), Beograd, „Filip Višnjić“.
7. Murakami 2004: Haruki Murakami, *Sputnik ljubav* (prevela s japanskog Divna Tomić),

Beograd, Geopoetika.

8. Murakami 2013: Haruki Murakami, *Igraj igray igray* (prevela s japanskog Divna Tomić), 3. izd., Beograd, Geopoetika.
9. Ogai 2012: Mori Ogai, „Gazda Sanšo“ (prevela s japanskog Danijela Vasić) u: *Letopis Matice srpske*, god. 48, knj. 115, sv. 1, Novi Sad, Matica srpska.
10. Ogai 2013: Mori Ogai, „Takasebune“ (prevela s japanskog Danijela Vasić), *Srpski književni list*, br. 3/108, januar i februar 2013, str. 22–23.
11. Ogai 2014: Mori Ogai, *Divlja guska* (prevod s japanskog i pogovor Danijela Vasić; redaktor prevoda Hiroši Jamasaki Vukelić), Beograd, Tanesi.
12. Soseki 2003: Nacume Soseki, *Duša* (prevela s japanskog Snežana Janković), Sombor, Publikum.

URL izvori na japanskom jeziku:

1. Aozora, Rashomon: Ryuunosuke Akutagawa, *Rashomon*, http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/128_15261.html, preuzeto 24.07.2014.
2. Aozora, Hana: Ryuunosuke Akutagawa, *Hana*, http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/42_15228.html, preuzeto 24.07.2014.
3. Aozora, Shiro: Ryuunosuke Akutagawa, *Shiro* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/149_15204.html), preuzeto 24.07.2014.
4. Aozora, Sanshou: Mori Ogai, *Sanshou Dayuu* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/689_23257.html), preuzeto 24.07.2014.
5. Aozora, Takasebune: Mori Ogai, *Takasebune* (http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/45245_22007.html), preuzeto 24.07.2014.
6. Aozora, Gan: (http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/45224_19919.html), preuzeto 24.07.2014.

BIOGRAFIJA AUTORA

Divna Glumac je rođena 1974. godine u Beogradu. Gimnaziju je završila 1993. Diplomirala je 1997. na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Od septembra 1998. do juna 1999. godine kao stipendistkinja Japanske fondacije bila je na specijalizaciji za usavršavanje nastavnika japanskog jezika kao stranog na Institutu za japanski jezik u Uravi (Japan).

Magistrirala je na Filološkom fakultetu u Beogradu. Magistarski rad pod naslovom „Tipovi pasivne rečenice u japanskom jeziku i njihovi prevodni ekvivalenti u srpskom jeziku“ odbranila je 5. jula 2011. godine.

Bavi se istraživanjima u oblasti kontrastivnog proučavanja japanskog i srpskog jezika i objavljuje radove. Učesnik je naučnih skupova iz oblasti metodike nastave u našoj zemlji i u inostranstvu. Član je organizacionog odbora za realizaciju Testa znanja japanskog jezika (Japanese Language Proficiency Test) u Srbiji, koji se u organizaciji Japanske fondacije redovno održava u Beogradu od 2009. Jedan je od saradnika projekta JPLANG (E-learning material developed by the government-subsized project at Tokyo University of Foreign Studies) za izradu srpske verzije u okviru programa Ministarstva za prosvetu i nauku vlade Japana (MEXT), od decembra 2005. do marta 2008.

Pored toga bavi se književnim prevođenjem sa klasičnog i savremenog japanskog jezika. Zajedno sa grupom saradnika dobitnik je nagrade Udruženja prevodilaca Japana 2009. godine za kolektivni prevod dela *Kodiki: zapisi o drevnim događajima* sa japanskog na srpski jezik.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Дивна Глумац

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„КАУЗАТИВ И ГЛАГОЛСКИ РОД У ЈАПАНСКОМ
ЈЕЗИКУ У ПОРЕЂЕЊУ СД СРПСКИМ ЈЕЗЫКОМ“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 22.06.2015.

Дивна Глумац

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Дивна Глумац

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада КАУЗАТИВ И ГЛАГОЛСКИ РОД У ЈАПАНСКОМ
ЈЕЗИКУ У ПОРЕЂЕЊУ СА СРПСКИМ ЈЕЗИКОМ

Ментор проф. др Којоко Јамасаки

Потписани _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 22.06.2015.

Дивна Глумац

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

КАУЗАТИВ И ГЛАГОЛСКИ РОД У ЈАПАНСКОМ ЈЕЗИКУ У
ПОРЕЂЕЊУ СА СРПСКИМ ЈЕЗИКОМ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 22.06.2015.

